

C. Mancinus Numantinis deditur. C A P. VIII.

IN HISPANIA autem M. Lepidus nondum perspecta sententia senatus Vaccæos, quasi superiore bello Numantinis opem tulissent, annonaque iuuassent, bello aggressus, atque eorum agris igne ferroque deformatis, Palentiam etiam obsidione tentauit. tamen si Roma monitus erat, ne Hispanos bello lacefferet, fero agrestique ingenio homines, haud impune sæpe fuisse irritatos. Mancini ignominia Patribus curam incusserat, animos Hispanis fecerat, quo minus dubitarent bellum vltro illatum strenue defendere. Ergo ciuum virtute Romanæ copiarum multatæ, atque annonæ angustia in castris vigente noctu silentio profectio denunciata, neque more militari conclamatis vasis, reductæ eæ copiarum tanta trepidatione & Palentinorum audacia, qui postero die discessu hostium nunciato, vestigiis abeuntium tergisque instabant, vt non minus sex millibus Romani ceciderint, magna ex ea re Romani populi indignatione. Omnino Lepidus in Urbem reuocatus, continuo priuati habitu reus postulatus, & iudicum sententiis rei male gestæ damnatus est. Hæc incommoda D. Bruti virtus per idem tempus in Vltiori Hispania compensabat Calæcorum atque Lusitanorum motibus pacatis, atque Labricanis, qui in eo tractu sæpe rebellarant, ad deditioem compulsi, ea lege, vt perfugis redditis, armis ipsi positis cuncti ad eum ex vrbe prodirent. Id cum esset factum, circumuentos ab exercitu perfidia verbis modo castigata, vltimi supplicii metu perfusos conseruauit. multæ tantum nomine pecunia imperata, armaque & belli subsidia, quibus ad perniciem abutebantur, sublata. D. Bruto ex his rebus Calaici nomen est factum. Atq; hæc Mancini & Lepidi consulatu. Nam sequenti anno, qui fuit ab Vrbe condita sexcentésimus octauus decimus, Bruto imperium quidem prorogatum est: P. autem Furio Philoni Cos. dedendi Mancini Numantinis atque Citerioris Hispaniæ administrandæ cura demandata est. Eam Consulis expeditionem, vnde non maior gloria quam commodum sperabatur, Q. Metellum & Q. Pompeium opibus & auctoritate principes impedire conatos, Furius audacia confidentiaque memorabili Legatos declaratos, se in Hispaniam sequi iussit. Eo vbi ventum est, castris ad Numantiam positus Mancinum nudato corpore, reuinctisque post tergum manibus, quod solenne erat Duce Romano hostibus dedendo, summo mane ad Numantiæ portas constituunt. Verum inter hostes & amicos destitutus diem totum, nocte iubentibus auspiciis in castra relatus est. qua in re tali cæremonia consueuerant. Numantini violatæ fidei religionem satis expiari negabant Ducis deditioem, & exercitu seruato, qui fœderis simulatione euaserat. Constat in ea re Romanos magis vilitatem secutos, quam honestatis & æquitatis leges. Quid præterea rerum in Hispania Furius gesserit clam est, nisi quod sequenti anno, ab Vrbe condita sexcentésimo nonodecimo, Bruto in tertium annum imperio prorogato, Q. Calpurnius Piso Consul, Hispaniæ Citerioris prouincia designata, male cum Numantinis pugnavit, exercitus parte amissa, reliquis in magnas angustias reductis: cum Romani Hispanorum conspectum non ferrent, & vi quadam abdita continuo fugam præcipitarent, non secus ac visis canibus cerui. Plerique ex eo metu violatæ fidei religiones captabant. Re Hispaniæ neq; vsu armorum eo tempore, neq; virtute, neque audacia concedebant Romanis. Non enim, vti antea, rari dispersiq; vagis incursum pugnare, sed longæ militiæ vsu edocti erant Romanorum instituto signa sequi, aciem subsidiis firmare, Ducum imperia audire: disciplina militari qua rudi vti consueuerant, in artis perpetuæ præcepta conformata.

618.

619.

Scipio Cos. creatus venit in Hispaniam. C A P. IX.

RES aduersæ ex Hispania nunciatæ magnam pro eo, ac par erat, sollicitudinem iniecere Romano senatui populoque. Ad extremum illud decurritur, P. Cornelius Scipio cui ab excisa Carthagine Africani cognomen erat, legis venia concessa vetantis Consulatum ante decennium repetere ex quo quis Consul fuisset, in Hispaniam Consul mittitur, anno ab Vrbe condita sexcentésimo vigesimo. D. Bruto (sic credimus) in Vltiorem Hispaniam rursus prorogatum imperium est. Scipionem ex nobilitate Romana, & iis qui à Regibus missi erant, quatuor millia iuuenes sunt secuti, ac nisi senatusconsulto vetitum fuisset, idem reliqui Patritii fecissent, cunctis auidissime nomina dantibus. tanta erat cupiditas eo Duce arma suscipiendi. Ex his iuuenibus cohortem Scipio instituit, quam Philonida dixit, mutua coniunctionis nomen validissimum rebus gerendis inter milites à mutua amicitia præsidium scilicet sanxit. Copiarum Hispanienses soluta disciplina militari, otio luxuræ torpentes, atque temporum licentia eneruatæ salutaris seueritate erant sanandæ. Ergo Scipio M. Buteone legato in Italia relicto supplementi vehendi causa, ipse primo

620.

quoque tempore profectus in prouinciam, breui, castigato exercitu operæpretium fecit. duo millia scortorum abiere. calorum, lixarum, institorum non minor numerus, neq; minus in libidinem & turpitudinem corruptus. Sic turpi atque tetri odoris sentina exhausta militum erecta atque recreata virtus, contempta ante, cœpit esse formidabilis. Vegetandis corporibus additum, vt singuli milites triginta dierum frumentum, septenos vallos muniendis castris, suis ipsi humeris portarent. Ea seueritate disciplinæ mutandisque sæpe castris vigor breui rediit in corpora & animos. nulla re magis licentia coercita, quam Imperatoris exemplo. Parendi necessitatem omnes auersamur, facile exemplo iubetur. Itaque primus Scipio in opere versari, postremus abscedere. Multum contulit ad disciplinam instaurandam C. Marii diligentia eius, qui postea ab his initiis in summum Ducem euasit. 10 Inter hæc anni tempore in æstatem extracto, castra in Numantinos mota sunt, eorum agri longe lateque vastati. Militem ex superiorum rerum memoria nondum terrore discusso, vniuersæ pugnæ obiici nolebat. Inde excursionem in Vaccæos populabundus fecit, Palentinorum finibus præsertim infensus propter acceptæ nuper cladis Lepido Cos. memoriam. Quo loco Rutilii Rufi temeritate præcipiti, in vniuersæ pugnæ necessitatem ferme deductus est, longius studio prouecti Palentinorum conatus comprimendi, qui locis omnibus se ostentantes molesti erant. Iis enim de industria cedentibus, in insidias inducebatur: cum ex tumultu Scipio periculo animaduerso, signa repente inferri iubet, equitatumque bipartito insidiarum latebris circumuentis, atque leui cum hoste prælio commisso, socios periculo, in quod se induebant, eripere. Ea in expeditione Scipio euersæ Luculli 20 perfidia Cauiciæ spectaculo commotus, voce præconis denunciauit vectigalium immunitatem, si qui vellent urbem eam instaurare, in eaq; fortunarum & vitæ domicilium constituere. Atque hæc per æstatem gesta sunt, qua præcipitante atque adeo in hyemem inclinata, copiæ incolumes Numantiam reductæ, positaque ad eam urbem castra. vnde tota hyeme variæ manus prædæ causa dimissæ vicinos agros depopulatæ sunt. In his manus vna prædantium periculo proxima Scipionis diligentia euasit. Erat pagus magna ex parte palude circumfusa, qui pagus hodie Henar vicinæ paludis coniectura esse putatur. prope eum pagum loca prærupta erant, & insidiis tendendis apta. in his Numantini occultati Romanos milites vagos & prædæ maiori ex parte intentos ferme oppresserant, ni Scipio (nam non procul erant castra) suorum periculo cognito, continuoque signo receptui dato, milites à præda ad signa reuocasset, milleque equitibus præmissis, ipse cum copiarum robore secutus esset. Numantini dum pari certamine res gesta est, magnum hostium numerum sustinere: verum legionum signis appropinquantibus terga dederunt, magno miraculo Romanorum, qui à multo tempore Numantinos auersos non viderant. Atq; hæc Scipionis consulatu gesta sunt. quo tempore Iugurtha venit in castra Romanorum, Masinissæ nepos ex filio Manastabale, missus à Micipsa patruo cum decem elephantis & valida equitum ac peditum manu, cupiente non modo Romanos auxiliis iuuare, sed etiam Iugurthæ caput periculis obiectare, vnde filiis suis periculum imminere sagax & prudens considerabat. consilio euentus defuit.

Numantia excisa. C A P. X.

40

621. **P**VBLIO Mutio Scæuola & L. Calpurnio Pisone Coss. nimirum anno ab Vrbe condita sexcentesimo vigesimo primo, Numantia funditus excisa est, Scipioni imperio prorogato. Is enim hyeme transacta atque leuibus præliis suorum animis à metu quem conceperant confirmatis. Numantiæ obsidionem premere constituens, ex vnis bina castra fecit. Alteris Q. Fabius maximus eius frater præfectus est, in alteris ipse curabat. tametsi alii quadripartitum castrorum numerum faciunt: ac ne de copiarum numero satis conueniunt, aliis sexaginta millia aliis quadraginta affirmantibus. Numantini tot antea victoriis elati quamuis numero vincebantur (qui plurimos octo millia fuisse pugnantium dicunt, 50 qui paucissimos quatuor) suis in aciem productis, non dubitabant vniuersi certaminis aleam subire, pereundi aut perdendi proposito, vt obsidionis diuturnæ scilicet incommoda vitarent. Scipioni in consilio detrectandi certaminis perstare animus erat, cum consideraret Ducis partes esse non magis audacia quam consilio, & arte, & patientia bellum profligare. neque committendum putabat, desperato hominum generi ciues & milites obiectare. Itaque urbem circumuallare constituit, ad coercendam obsessorum audaciam & impetum reprimendum: noua autem auxilia bellicque subsidia fœderatis ciuitatibus imperare. Circumducta fossa noui generis agger erectus est decem pedes altitudinis, latitudinis quinque, ex trabibus terraque compactus, atque turribus ex interuallo perpetui

na uri

muri similitudine. Durio tantum flumine in urbem patebat aditus: sed dispositæ in utraque ripa cohortes intercludentes, commendi facultate prohibebant. Quam diligentiam nonnunquam obsessi eludebant procul hostium conspectu subeuntes aquam, occultoque natatu in partem alteram euadentes urinandis peritia: alii nauiculas vel remis incitantes, vel secundis à puppi ventis celeritate tela coniecta vitabant atque per hunc modum non nihil commeatus in urbem inferebatur. Verum hoc qualecunque solamen noua diligentia impeditum est, binis utrinque castellis extructis, atque trabibus iuncto flumine, vnde clauis prælongi atque acuminati extabant. Nec Numantini desisteabant in vigilias excubiasque Romanorum impetum facere, vnde aliorum superuentu facile in urbem reiciebantur. Nam à cæde de industria temperabant, ut citius consumpto à multitudine commeatu ad annonæ supremam difficultatem redigerentur, atque deditiois necessitatem. Vnus Rhetogenes Carauinus ab animi virtute opem in his difficultatibus petendam iudicans, cum quatuor aliis noctu, qua parte Romanorum munitiones infirmiores erant, & minor custodia adhibebatur, scalis ad motis, atque vigiliis occisis in Areuaces euasit. ubi concilio Principum gentisque conuocato, pro veteri amicitia & propinquitatis iure obtestatus petiit ne Numantiam, quæ eatenus gentis commune propugnaculum fuerat, & iniquitate fortunæ arteque obsidentium magis quam vera virtute proxima exitio erat negligendo, hosti vindictæ studio inflammato iniuriarum memori diripiendam, euentendam, excindendam relinquere. Quin, inquit, dum vires integræ sunt, & Romani tot cladibus castigatus certamen horret, & ad artes conuersus nobilissimam ciuitatem opprimere cogitat, iunctis viribus iugum seruitutis depellitis, & communem patriæ pestem de finibus exturbatis? An expectatis dum contagionis vis vestram ciuitatem opprimat? Accensa flamma proxima quæque vastante cunctis pereundum cogitate. An Romanorum ambitionem & rapacitatem ignoratis? quos nulla sæpe de causa vidistis audistisque ex aliis proferendi imperii cupiditate totius Hispaniæ fortunis libertatique insidiari. At fœderis fiducia retinet. quod nisi multa exempla recenti memoria & ante oculos extarent Romanorum perfidiæ, auaritiæ, crudelitatis: Cauici nuper exitium, & nunc Numantinorum cum Mancino fœdus violatum, satis docere potuit, nihil ei genti sanctum esse prælibidine dominandi. Videte ne priuatæ tranquillitati communem salutem posthabentes modo, quam Numantiæ præsidio stare ne ipsi quidem ignoratis, utraque prodidisse aliquando, utinam vanum varicinium sit, frustra queramini. Agite dum opportunum est, dum res salua: ad patriæ salutem procurandam animos & cogitationem referte. arma viresque sociate: hostemque securum, utrisque copiis à tergo & à fronte circumuentum aut opprimite aut fugate. in nostro periculo vniuersæ gentis fortunam, libertatem, salutem verti putate. Huic orationi cum vim addidisset lachrimarum, & ad terram prouolutus singulorum genua prensaret, multorum flexerat animos. Vicit tamen sententia non esse Romanos irritandos. additumque Numantinos quamprimum suis finibus pellendos videri, ne fraudi esset aliquando in eorum conuentu eam legationem auditam. Quid Rhetogenes deinceps fecerit clam est. constat tamen Lucii urbis iuuentutem, quæ ad quartum ab urbe Numantia lapidem sita erat, ad ferendam opem excitam, Scipionis diligentia compressam: & quadringentis iuuenibus eius iussu dextras amputatas, ut cæteris documento essent Romanæ seueritatis. Numantini ergo auxiliis desperatis, & ex dura obsidione fame fracti, necessario ad deditiois consilium flexerunt animos. Missa ea de causa ad Scipionem legatio. Eius legationis princeps Alurus facta eum conueniendi potestate in hunc modum allocutus fertur. Qui sunt Numantini ciues, qua fide, qua constantia, explicare longa oratione non attinet. Nam & ipse longo usu expertus es, & miseros non decet suarum laudum commemoratio. Illud dicam, tibi gloriosum fore Numantinorum animos fregisse: neque nobis ignominiosum prorsus, quando ita in fatis erat, à tanto Imperatore superari. Quod præsentis fortunæ est, & obsidionis mala cogunt, victos nos esse fatemur: modo poenitentiam quam exitium malis. Neque veniam petimus, tametsi nullibi melius beneficium collocatis, sed supplicium moderatum. Quod si salutem negas, neque pugnæ copiam facis: omnia prius experiri, ac occumbere, si res ferat, nostris potius quam alienis dextris, quod virorum fortium supremum officium est, certum habemus. Tu quid fama sit in præsens & ad posteros locutura etiam atque etiam considera. Ex hac oratione Scipio infractos gentis animos miratus, in tam afflictam fortunam ac penitus desperatam dignitatis memores atque constantiæ: Legatis tamen nullam fore spem salutis, nullam pacis conditionem respondit. nisi in deditioe ad victoris arbitrium. Eo responso Numantini acti in furem Legatis violatis, in quibus quid culpæ erat? sed furente multitudine, vera dixisse sæpe exitium attulit, spe salutis

& pugnae abiecta, quod reliquum erat, multa cælia (potus genus erat ex frumento) hausta ebrii in Romanorum munitiones irruunt, & vallo superato obuios tandiu prosternunt, donec summissis vndique Romanorum auxiliis in urbem reiecti sunt. Secundum hunc conflictum, suorum qui ceciderunt corporibus famem dies aliquot tolerasse tradunt: deinde fugæ spem tentatam haud meliori successu. Ad extremum rebus omnibus desperatis memorabili facinore se suosque omnes aut epoto veneno noxio, aut adacto in viscera ferro peremerunt. Fuere qui ex prouocatione certarent, nihilo meliori conditione victoris, quam victi pyra accensa, in quam qui cadebant continuo iactabantur, sequebantur qui occiderant. ad hunc modum anno & tribus mensibus exactis ex quo Scipio venit in Hispaniam, excisa Numantia est ciuibus ad vnum nullo discrimine sexus vel ætatis pertinaci obstinatione deletis. Appianus vrbe capta viuos aliquot in victoris potestatem venisse scribit: sed aliorum auctorum opinio resistit. Constat Numantiam ciuium concordia stetit, labefactatam discordia: & victam victoriæ palmam victori eripuisse ædificia, quæ incendii à ciuibus iniecti furorem euaserant, Scipionis iussu euerfa sunt. Numantinorum agri finitimis populis distributi. His rebus perfectis Scipio, & Hispaniæ pace fundata, Romam ad triumphum rediit Numantini cognomento auctus, cum D. Iunius Brutus paulo ante de Calæcis deuictis ac domitis triumphum in urbem egisset, Calaici cognomine parato, vti paulo ante dictum est.

Gesta in Hispania post bellum Numantinum. C A P. X I.

20

EXCEPERE tempora bello vacua, præcipua tranquillitate insignia: missique duodecim legati varias Hispaniæ partes pro attributa cuique portione gubernarunt diu. Nam Baleares, qui piraticam exercentes vicina maria & littora infestabant, Q. Cæcili Metelli Consulis virtute domiti, & ad tranquillitatem reuocati sunt anno ab Vrbe condita sexcentesimo trigesimo primo. vnde ei Balearici nomen factum. Quo tempore Marius, cum Vltiorem Hispaniam ex Prætura gubernaret, sublatis atrociniis, quorum licentia ex superiori temporum perturbatione orta erat, itinera aperuit, leges, iudicia, atque pacem in prouinciam reuocauit: & post duodecim annos rebus denuo in ea prouincia turbatis Calpurnius Piso primum, deinde Sulpitius Galba eius Galbæ filius, qui res in Lusitania gesserat, prouincialium motus pacarunt. Pisonis nomine multæ monete & passim percussæ hoc tempore reperiuntur in Hispania. Pace Pisonis & Galbæ virtute reuocata, rursus decem Legatis prouincia commendata est. quo tempore Cimbrorum ex ora Septentrionali sese in Romani imperii prouincias rapidi torrentis instar numerosa multitudo effundens, & cursu victoriarum maximo, in Hispaniam delata: in Galliam atque Italiam Romanorum & prouincialium virtute redire compulsæ est, anno ab Vrbe condita sexcentesimo quadragesimo quinto. Quo anno Q. Seruilius Cæpio Lusitanos, quo ex magistratu incertum, sed Lusitanos tamen prælio superauit: & tribus post annis eiusdem Cæpionis consularu Lusitani maiori reddita quam acceperant clade Romanos vlti sunt. Fuit is annus ab Vrbe condita sexcentesimo quadragesimo octauus, Marci Tulli Ciceronis ortu, quam vlla alia re gesta insignior. Arpini natus est, matre Heluia, patre equestris ordinis, & ex regio Volschorum sanguine. qui rem Romanam non minus in toga quam reliqui Principes reipublicæ, ferro illustrarunt. Post alterum biennium, anno ab Vrbe condita sexcentesimo quinquagesimo, denuo Cimabri Teutonibus confusi Celtiberorum virtute ex Hispania, in quam prouinciam irruerant, rursus in Galliam reiecti sunt: & Lusitanorum motus L. Cornelii Dolabellæ virtute & diligentia compressi, cum eam prouinciam ex præconfulatu gubernaret, anno ab Vrbe condita sexcentesimo quinquagesimo quinto, Lusitanorum motus Celtiberorum bellum sequenti anno excepit. cuius comprimendi studio quoniam maiori mole coortum est, T. Didius Consul venit in Hispaniam. Collata vtrinque castra, directæ acies & pari vtrinque spe pugnatum nec diuerso successu, nam ex æquata vtrinque clade pugnantes nox diremit. Verum Consulis arte continuo Romanorum, qui ceciderant, corporibus tumulatis, postera luce Hispani perterriti, quasi multo plures ex ipsorum numero essent trucidati quam ex Romanis, victoria desperata deditionem fecerunt, iis conditionibus, quas victores Romani præscripsissent. ex Areuacis eo prælio & rotius belli progressu viginti millia ceciderunt. Tertius veteri vrbe excisa, cuius fiducia quoniam locorum natura munitissima erat, sæpe re bellarant, in planiciem translati per vicofque distracti sunt, prohibiti in vrbis formam coalescere, oppida mœnibus aut aliqua munitione firmare. Prædonum manus atrociniis assueta per fidem fœderis ad Consulem vocata cum filiis & vxoribus ad vnum trucidata: cum spes non esset ingenium mutatu-

tam

tam gentem alienis laboribus raptoque viuere assuetam. Quod factum ita senatui Romano non probauit, ut triumphus nihilominus pro rebus gestis concessus fuerit. In eo bello Q. Sertorius Tribunus militum fuit, magnamque laudem peperit seruato ad Castulonem Romano præsidio, quod Castulonenses ad omnem recuperandæ libertatis occasionem intenti communicato cum Gyrisenis (Giennenses fuisse quidam putant) consilio, noctu parabant trucidare, cum se Romani milites indulgentius poculis inuitassent hibernorum tempore, atque ex ea re opportuni iniuriæ fore viderentur. Nam Sertorius Castulonensium tumultu excitatus forasque ciuitatem se proripiens, aucto suorum numero quos fuga seruauit, suorumque cædem ultus, curriculo ad Gyrisenos aduolans, vestium aspectu delusos, quas milites cum Castulonensibus occisis mutarant, gratulatum prodeuntes magno numero cæcidit. reliqui deditione facta sub corona venditi. Atque hæc tum hoc anno, tum quatuor sequentibus in Hispania Citeriori gesta sunt: ex quanto tempore Didius eam prouinciam gubernauit. Nam in vltiorem Hispaniam P. Licinius Crassus consulatum adeptus venit, ab Vrbe condita anno sexcentesimo quinquagesimo septimo: atque re in prouincia bene gesta, sexto demum anno triumphauit. omnino ex Hispaniæ præfectura eas copias parauit: quæ M. Crassum filium inter Romanos maxime nobilitarunt, Romanorum aliquando ditissimum. & Antonius Nebriffensis affirmat viam totius Hispaniæ nobilissimam Salmantica Emeritam vsque (vulgo Argentea via nuncupatur) à Crasso fuisse constratam, columnarum quas toto eo itinere, Crassi inciso nomine se vidisse testatur, indicio haud probabili, cum ex columnæ modo non inueniantur. Vidisse se fortasse putauit. quod nusquam erat, quod antiquariis sæpe accidit. Quo tempore Crassus in Hispania fuit noui Celtiberorum motus Fuluii Flacci opera ductuque compositi sunt, anno ab Vrbe condita sexcentesimo sexagesimo, & Italia bellis ciuilibus coeperat æstuarè, C. Mario, atque Cinna republica occupata nobilitatem Romanam, quæ Syllæ partes sequebatur proscribentibus. In his M. Crassus patre & fratre cæsis in vltimam Hispaniam aufugit, ubi multæ clientelæ erant, & magna prouincialium studia tum paternis, tum suis meritis, qui patrem in Hispaniam fuerat secutus quæsitæ: conspectu tamen hominum vitato (nam fides plerunque ex fortuna pendet, & pleræque ciuitates Hispaniæ in Martii potestate erant) in specum se abdidit mari vicinum, in prædio viri principis, cui nomen erat Vibio Pacieco, arctissima beneuolentia coniuncti. Missus seruus vnus è paucis, qui eius fugam erant profecuti, Pacieco denunciavit quo loco res Crassi essent: atque pro iure amicitia, eius nomine postulauit, ne herum in eo discrimine desereret. Is tempus venisse gaudens amicitia qualicumque officio declarandæ, quo res occultior esset ipse Crassi congressu abstinens quod tempori dandum erat, seruo mandat quotidie in vicinam speluncæ rupe comneatum deponere, quem ex vrbe accepisset, vetito perscrutari quorsum id fieret, mortis denunciatione si mandata violaret, si exequeretur fideliter promissa libertate. Ea diligentia atque cura Crassus seruatus, Marii Cinnæque morte denunciata, ex latebris prodens facile multas in Hispania vrbes, quæ propensa in Syllam voluntate erant, in partes attraxit. Malaca etiam à milite direpta, Crasso inuito, ut videri voluit & per totam vitam præseculit: an annuente, ut militum voluntates redimeret aliena calamitate, ex Hispania in Africam traiecit, ubi Syllæ partes præcipue vigeabant. Porro specus Crassi latebris illustris, præter Heracleam & Arundam hodie monstratur, Ximenæ oppido vicinus, signis omnibus conuenientibus, quæ ex Plutarchi lectione colliguntur. & Paciecorum familiam non minus nobilem quam amplam fuisse ea tempestate in Hispania veterum auctorum monumenta satis declarant. Ad quam qui familiam nostra ætate opibus, gratia, & auctoritate in Carpetanis facile principem referunt sola ex nomine ducta coniectura nituntur, nec repudianda semper, nec satis constanti. Recentiora procerum genera in vetera eiusdem nominis infundere receptum: quæ magna est historiæ labes, veritatis iniuria.

Bellum Sertorii inchoatur. C A P X I I I.

EX bellis ciuilibus nouum in Hispania bellum natum est, quod à patuis initiis potentiam Romanam nouem annis exercuit, varia sæpe fortuna, exitu tandem Romanis prospero. Q. Sertorius eius belli incitator extitit, natione quidem Italus, obscuro loco Nursii oppido prope Romam natus: cæterum virtutis specimen in Hispania dederat, ut est superius demonstratum, & Marii deinde ac Cinnæ partes secutus in Italia, alterum in eo bello oculum amisit. à Sylla tandem, cum rerum esset potitus Cinna & Mario deuictis, proscriptus cum multis aliis, mortis discrimine adactus, & quoniam in

ea rerum perturbatione id habiturum iudicabat, quod primus occupasset: vbi militum atque prouinciæ studia erant, in Hispaniam venit. Iulio Salinatori Pyrenæi angustias obsidendi cum legionis præsidio cura demandata, aduersus Syllæ conatus. Ipse in interiori prouincia magnos delectus habere, & subsidia vndique comparare ad retinendam Hispaniæ possessionem. Verum Sertorii conatus G. Annii aduentu & celeritate præoccupati sunt, Pyrenæi præsidio disiecto Salinatoris morte, quem à Gaio subornatus Calpurnius Lanarius per fidem amicitiae proditorie sustulit. Sertorius suorum numero & virtute diffusus, veritusque acie contra Gaii copias dimicare, Carthagine traiecit in Africam: vbi varia & aduersa sæpe fortuna iactatus, Hispaniæ vicinam Ebusum cepit cum sua peculiari classe, & Piratarum ex Asia lembis adiutus, qui forte mari vagabantur. Inde depulsus, & de Fortunatis cogitans (sunt qui eo traiecisse scribant, declinandæ videlicet hostilis sæuitiæ necessitate) à Lusitanis aduocatus est. Nam Romanorum imperio fessi erant, & recuperandæ libertatis cupiditate flagrabant. Oblatam Sertorius occasionem hostes de totius Hispaniæ possessione pellendi arbitratus, continuo in Lusitaniam venit, non magis disciplina militari instructus, quam pacis artibus, ingenii facilitate, comitate morum, atque vctigalibus moderandis prouinciæ vniuersæ studia excitauit. Ad formam præterea Romanæ reipublicæ senatu lecto ex Hispaniæ proceribus, iisdem magistratuum nominibus quibus Roma utebatur, Romanæ maiestatis imaginem quandam repræsentabat. his ad consilium adhibitis imperii summa penes Sertorium erat. militare præsidium ex iis legit, qui Romani nominis essent, quorum voluntatibus magis fidebat, propter communem originem. & quia fallere non poterant difficili ad hostium gratiam aditu maxime fidos fore iudicabat. Harum rerum fama non Vltioris modo Hispaniæ imperium, sed etiam Citerioris voluntatem adiunxit, vnum esse Sertorium cunctis iudicantibus, per quem Hispanorum potentia Romanorum gloriam obscuraret, fastum tyrannidemque deprimeret. quæ ille studia vt diuturna essent, arte prouidebat, sapientiæ professoribus ex Italia aduocatis, atque litterario gymnasio Oscæ constituto, ad quod filios procerum mitti curabat, cunctas nationes non magis armis quam sapientiæ studiis illustrari, dictitans, neque fas esse ea laude concedere Romanis, quos rebus cæteris exæquarent. Atque hæc palam iactabantur: ex arcano datæ fidei obsides comparabat nulla offensione prouincialium. Ad has artes accedebat religionis simulatio, qua vna re vulgi animi maxime capiuntur, cerua candida Dianæ dono, vt iactabat, ad aurem adhibita, vnde assueta erat cibum capere, quoties aut litteræ essent allatæ, aut de rebus magnis in senatu consultabatur, quasi nutu numinis arcanos euentus & consilii summam infusurraret. Itaque Sertorii monetæ reperiuntur in Hispania cerua expressa altera ex parte. Eboræ in Lusitania duo lapides indicio hodieque sunt, multum in ea vrbe Sertorium fuisse, ciuesque Eboracenses præcipuis & frequentibus beneficiis ornasse. Geminam Oscam in Hispania fuisse, alteram in Ilergetibus, in Bæticæ parte alteram, ex Plinio & Ptolemæo constat. In vtra erudiendam iuuentutem Hispanicam Sertorius curauerit, dubitatur: multis tamen eam laudem ad Citeriorem Oscam ablegantibus, nobis locorum vicinitas persuadet in Bastetanis esse: ab vtraque certe vetus appellatio conseruatur leui mutatione facta. Duxerat ex Africa cum primum in Lusitaniam venit Romani nominis duo millia & sexcentos, atque huic numero septingentos Afros adiunxerat: in Hispania vero pedites quatuor millia, septingenti equites accessere. cum his copiis Cota primum nauali prælio non procul Melaria, quæ ad freti fauces sita est superato, deinde ad Bætim Didio Præto re profligato, atque duobus hostium millibus cæsis ex eius exercitu, imperii auctoritatem vehementer sanxit: hostibus timorem incussit reputantibus Hispaniæ potentiam ductoris consilio, quo eatenus caruisset, adiutam magnas allaturam difficultates Romano nomini, cladesque priusquam ad officium penitus reuocari posset.

Metellus & Pompeius veniunt in Hispaniam.

C A P. XIII.

674.

EA res Syllam mouit vt anno ab Vrbe condita sexcentesimo septuagesimo quarto, altero suo consulatu Q. Metellum collegam cognomento Pium ob patrem lachrimis ab exilio liberatum, mitteret contra Sertorium in Hispaniam. Huic adiunctus L. Domitius Prætor, quem Plutarchus Toranium vocat cognomento videlicet Domitiis familiari, in ipso Prouinciæ aditu ad Pyrenæi montis radices ab Hirtuleio Sertorii Duce victis fusisque copiis cæsus est. Quæ res Manilium Galliæ Narbonensis Proconsulem in Hispaniam attraxit haud meliori quam Domitius euentu: nisi quod acie ab Hirtuleio superatus Ilerdæ munitione, in quam se contulit, seruatus est. Sane Metellus in

Bætica

Bætica, in quam cum exercitu penetrare ausus fuerat à Sertorio sæpe victus & virtute suorum diffidens, locis munitis se tenere coactus est, neque totius dimicationis, copiam ferocienti hosti facere. Iacobrigam tantum, quæ vrbs in extrema Lusitania ad promontorium Sacrum sita est, Sertorii copiis aliò atque aliò dilapsis, repentina obsidione opprimere cogitavit, irritus conatus fuit. Afri & Hispani proposito à Sertorio præmio deceptis Romanorum vigiliis, duo millia vtres aquæ ad obsessos intulerunt, cuius inopia maximè laborabant: aquæ ductibus corruptis, atque vno tantum puteo maligne aquam supeditante. Itaque Romani cum quinque dierum frumentum allatum esset, inopia com meatu coacti sunt obsidionem soluere, Sertorio cum subitanea manu locis omnibus fatigante. Nec impar Hispanus Romano militi erat, quem Sertorius ordines seruare, atque imperia agnoscere, signaque sequi docuerat: solitum alioqui rarum dispersumque pugnare, magno primùm impetu facto, si premeretur pedem referre assuetum. Multum in eam rem contulere, Romanorum arma mortuis detracta, quibus Hispani armati erant. Harum rerum fama, cum non modò tota Hispania vagata esset, sed etiam in Asiam peruenisset: Mithridates altero bello, quod gessit cum Romanis, Sertorium missis Legatis ad fœdus inuitavit, classis & pecuniæ pollicitatione. vt vires populi Romani distraheret. Iis Legatis senatu dato, quo maior esset auctoritas concessum postulantibus, vt M. Marium cum aliquanto comitatu secum deferrent, cuius operam suis rebus Rex potentissimus imprimis vtilè fore iudicabat, si suas copias per eum Romana disciplina militare docuisset. In eo Asiæ bello Aulus Mæuius Lacetanus Luculli signa secutus, egregiam operam Romanæ reipublicæ nauavit, vt lapis indicat altero ab vrbe Ausetana stadio in loco publico constitutus, eius iussu cum redux esset in patriam. Verùm ad Sertorium redeamus, qui hostibus L. Lollij res gerentis in Gallia aduentu confirmatis, prælij discrimen, quod antea vltro appetebat, detrectare cœpit, satis habens leuibus præliis atque incurfionibus tumultuariis hostem fatigare. quo belli & consiliorum tenore biennio extracto Cn. Pompeius exæquata cum Metello potestate atque ipso per litteras expetente, nam aliter Pompeius venturum negarat, in Hispaniam missus est, Magni cognomento aut iam parto, aut vt alij scribunt ex Sertorio superato quæ fuit. Tertullianus indicat, & Cassiodorus ait, id cognomen conciliafse theatrum, quod è lapide Romæ primus Pompeius extruxit: nam antea scæna ex materia facta, & subitariis gradibus vtebantur. Quæstor adiunctus L. Cassius Loginus de quo sermo est rediturus. Magnis ergo in Gallia difficultatibus superatis, cum Pompeius in Hispaniam penetrasset, ad Metellum se contulit, non prius cum hoste dimicare certus, quam vires essent colhatæ. Sertorius eodem tempore Lauronam obsidione premebat nouis auctus copiis, quas Marcus Perpenna ex Sardinia deduxerat. Nam Æmilius Lepidus Consul, cum à senatus auctoritate defecisset, Italia pulsus atque Sardinia occupata, breui ex morbo migravit è vita. Robur exercitus à M. Perpenna in Hispaniam deductum, Sertorio se adiunxit, siue eius sponte siue defectione militum, nam vtrunque ab auctoribus proditur, cum in diuersa Hispaniæ parte bellum gerere atque imperium constituere in animo haberet. Ad Sertorium necessitate se contulit. Lauronem periti antiquitatis Lyriam esse arbitrantur ad Sucronem sitam in agro Valentino, sedecim ab ea vrbe millibus passuum. Eò Metellus & Pompeius iunctis viribus ac paribus auspiciis profecti obsidionis soluende studio cum castra prope posuissent, nullum aliud operæpretium fecerunt, nisi quòd in tumultuario certamine dum pabulatoribus opem ferunt, decem Romanorum millia Sertorii insidiis circumuèta ceciderunt, atque in his Pompeii legatus D. Lælius. Obsessi defensione desperata ad deditiõem compulsi cum incolumi salute res etiã educere iussi essent, vrbs incendio est absorpta in vtriusque Ducis Romani oculis, ad ostetationem videlicet virtutis magis, quam sæuiendi voluntate. Orosius discessisse Pompeium ait, priusquã Lauronem in Sertorii potestatem venisset: & ciues partim trucidatos, partim direpta vrbe in seruitutem abactos. addit præterea, in Romanorum castris triginta millia pedites, equites mille fuisse. In Sertorii pedites duplicato numero, equites 8000. Proximo anno, qui fuit ab Vrbe cõdita sexcetesimus septuagesimus septimus, veris principio bellum vtrinque instauratũ. Metellus ac Pompeius ex Citeriori Hispania atque Pyrenæis montibus, ad quæ loca in hiberna secesserant, Sertorius ex Lusitania digressi, à Pompeio Segeda expugnata est. Metellus prope Italicam signis cum Hirtuleio collatis, viginti hostium millia cæcidit: Dux ipse fuga seruatus est, tanta ex ea victoria Metelli lætitiã, fastuq;, vt picta veste in conuiuio vteretur: venientique passim in vrbibus thure quasi Deo supplicaretur, populis in assentationem effusis, addebantur ludi, atque triumpho persimilis pompa. Sunt qui huius victoriæ monumentum esse credat è duobus Guisandi tauris lapideis, alterum hac inscriptione: Q. Cæcilio Metello Consuli. II. victori. numero non ad consulatum sed ad victo-

riam duplicem relato. Pompeius Segeda capta, hostem ad Sucronem nactus, prælioque dimicare ausus, periculo proximus fuit. verum prælium inclinatum penitus Metelli aduentu restitutum est, sine quo ne aliquid de victoriæ laude decederet pugna fuerat inchoata, discessum dubia victoria parique vtriusque iactura facta.

Sertorius victus & occisus.

CAPVT XV.

SECVNDVM hoc prælium Sertorius in luctu esse, & publico abstinere, ceruam quam plurimum utebatur ab hostibus interceptam cogitans, tristi videlicet omine rerum futurarum. & cum deinde repente apparuisset, lætitia animi reuocata, luctuque abiecto, bellum instaurauit. Ad Turiam fluuium denuo dimicatum (decurrit per agrum Valentinum, & hodie Guadalauiar nuncupatur) totis vtriusque viribus summa animorum contentione & corporum conatu. victoria cæso dissipatoque Sertorii exercitu penes Pompeium stetit. Hertuleius cum fratre eiusdem nominis, & Herennius, qui Sertorii partes sequebantur trucidati sunt. In ipso ardore pugne à Pompeiano milite frater obruncatus est, ut sunt ancipites & calamitosi etiam in ipsa victoria bellorum ciuiliū casus. Detracta casside agnitum cum instructæ pyre imposuisset, voce flebili precatus manes placatos parricidii veniã per errorem facti: quoniam mutare nõ licebat, eadem vindicare dextra certus, gladio quo fratrem occiderat in viscera adacto super defuncti corpus occubuit. re vulgata indignatio vtriusque partis subsecuta est & sæuissimi belli execratio. Amisso Sertorii exercitu intra Calagurrim se continuit. dum nouis delectibus vires colligeret. Intra eam urbem à Pompeio obsessus, cum eruptionem fecisset, tria suorum millia amisit. inde ad copias fuga elapsus est, quæ suorum diligentia magno numero erant collectæ: quarum virtute confusus Romanos aggredi atque dimicationis copiam facere ausus in hiberna copias deducere coegit. Metellus superatis Pyrenæi iugis ad eius montis radices, Pompeius in Vaccæis hibernarunt. Erat Sertorio mite ac tractabile ingenium. nisi naturam suspicio corruperet: qua stimulatus Romanorum animos penitus alienauit, Celtiberorum præsidio vsus: & ut timorem sæuitia consequitur, nõnullis è suorum numero trucidatis. Ab eo gradu pueros Hispanorum, quos studii causa Oscam missos fuisse docuimus, partem occidit, partem in seruitutem vendidit: atque ex ea re, quod vnum præsidium reliquum erat, prouinciæ studia atque voluntates penitus conturbauit: excæcat nimirum animos fortuna siue Deus ubi vim suam exerere vult. Omnino Sertorius, qui suorum beneuolentia nitebatur, ab hoc initio in præceps ruere cæpit. Et Metellus multas vrbes veris principio expugnauit. Pompeius à Palentiæ obsidione Sertorii aduentu discedere compulsus est: deinde viribus reparatis Sertorioque in extremam Hispaniam cedere coacto, ad promontorium Hemeroscopeum, quod prope Dianiu promontoriu iacet & hodie à S. Martino nomẽ habet, tumultuario certamine pugnatum est haud memorando in alterutram partem euentu, cum vniuersi certaminis aleam imminutis vtriusque copiis subite vtraque pars detrectaret. Res Sertorii magis suorum odio quam Romanorum virtute inclinatæ, ut nunquam calamitas in vno gradu resistit, eius mors penitus conturbauit. Perpennæ coniuratione Antonii, qui proximus assidebat, pugione in conuiuio Oscæ trucidatus est. Coniuratione paulo ante ex parte detecta, quidam ex coniuratis supplicio affecti sunt, alios fuga seruauit, alios sociorum silentium texit, qui ne proderentur facinus accelerarunt. Sic periit Sertorius, quem Hispani Romanum Annabilem vocare soliti erant. nullam prolem reliquit: tamen si iuuenis quidam deinde se Sertorii filium esse simulauit propter oris similitudinem

681. facili ad fallendum fide. anno quantum coniectura conicere licet ab Vrbe condita sexcentesimo octogesimo primo, cæsus est magnis Imperatoribus veris virtutibus, militari scientia, ciuilique prudentia merito coæquandus, si primis vltima cõtexuisset, nec egregiam indolem sæuitiæ ignominia cædasset, Sertorii illa vox fuit? Mallie se ceruorum exercitum duce leone, quam leonum duce ceruo. tum illa: Periculis obeundis periti Ducis partes esse priusquã ingrederetur discrimen, considerare de exitu. Concordiæ militaris symbolu equi caudam proposuisse fertur, crinibus singulis facile conuulsis, omnibus inuictis. Belli necessitatem salutis discrimen imposuit. tranquillitatis tamen cupidior fuit: cum Romæ postremum locum occupare mallet, ut ipse præ se ferebat, quam in exilio principem. Corpus eius Eboræ sepultum esse traditur lapidis indicio, quem eruendis templi D. Ludouici fundamentis inuentum esse affirmatur haud satis idoneo auctore. Sed contractum tamen lapidem, & in eo incisa subiecta verba aiunt:

SERTOR. LV SIT. DVX. IN EXTREM. ORB. PLA-
GA.

GA. D. IMMORT. VOVET. ANIM. BVSTO. COR-
 PVS. QVI TIBI SALO. TETHI. SERVATVS QVO
 LOCO. CIRCA. EBOR. RO. COS. COP. Q. IPS.
 CÆCIDERAT. OLIM H. EREX. S. CIRCVMVEN-
 TAM. DOLO VMB. ELYSIVM. DIRIGE. DIVA. D.

§ T. T. L.

AVLICVS. P.

16 Quæ inscriptio cum paucis aliis sumpta est ex commentariis Ambrosii Moralis viri in historia nostræ gentis, sed cruenda Hispaniæ antiquitate imprimis diligentis & accurati. ad auctorem gratia redeat fidesque: nobis his rebus amplius examinandis otium non erat.

Pompeius pacat Hispaniam, CAPVT XVI.

SERTORII cæde vulgata magnus suorum gemitus consecutus est: magnaque inuidia atque indignatio in Perpennam excitata. resignatis testamenti tabulis, quibus eum inter alios hæredem scripserat, & priuatim imperii successorem designabat, vehementius
 20 aucta est: cum amicitiam perfidia, beneficium maleficio compensasse cum dolore & gemitu reputarent. Quos ille multis in præfenti blandimentis & donis, maioribusque in posterum pollicitis mitigauit. timor præsertim Romanorum, qui concordia vinculum maximum est, compescuit animos: nam ad Pompeii impetus sustinendos, qui Merello Romæ profecto factionis reliquias dissipare parabat, Duce aliquo opus habebant: neque melior Perpenna occurrebat Sertorii, etiam iudicio atque suffragio. Itaque Perpenna administrandi cura suscepta Pompeioque continuo obuiam facto, cum non minus suorum virtute quam fide diffideret, in consilio certaminis detrectandi initio perstitit: deinde in insidias hostiũ arte præcipitatus facile victus est: copiisque partim cæsis, partim dissipatis ex latebris ipse, cum se intra dumeta condidisset, extractus atque eius rogatu clementiæ Ro-
 30 manæ spe quamuis ad Pompeium deductus, eius iussu continuo interfectus est. præcipiti ira an ne proditis defectionis consciis maiori sæuitia grassari necesse esset: nam eo consilio litteras Romanorum ad Sertorium, quibus in Italiam reuocabatur, igne cremarat. Omnino Sertorio & Perpenna sublatis breui vniuersa Hispania ad officium reuocata est. Oscenses, Valentini, & Termestini deditionem secundum hanc victoriam fecerunt. Vxamam imperata facere recusantē Pompeius ipse expugnatā solo æquauit. Calagurris ab Afranio post diurnam obsidionem, qua ciues consumpto com meatu filiorum & vxorum carnibus famem tolerarunt, vnde prouerbio facto famas Calagurritana nobilitata est, cum venisset tandem in potestatem ipsa quidē euerfa est, ciues autē qui supererat ad vnũ trucidati.
 40 lis exemplis reliquæ vrbes & oppida castigata iugum imperii Romanorum breui omnes accepere: multaque bello peracto trophæa à Pompeio in Pyrenæi montis iugis excitata, commemoratione vrbiũ atque oppidorum, quæ eius belli progressu in deditionem venerant amplius octingentorum in sola Vltiori Hispania, atque ea Galliæ parte vnde in Hispaniam transmiserat. Horum trophæorum vestigia circuli ferrei esse creduntur plumboliquato affixi rupibus decem amplius pedum ambitu, in Andorre & Altauaca Pyrenæi montis vallibus ad hunc vsque diem extantes. fornicum triumphalium coniectura huic opinioni fauet: vbi eius formæ circulos nonnunquam trophæis sustentandis erectos fuisse Emeritæ præsertim consideramus. In Vasconibus condendæ vrbis nouæ & cognomēto suo appellandæ gloriam aucupatus Pompelonem fundauit (ex eo quidā Pompeiopolim vocant, Strabo certe Pompelonem quasi Pompeiopolim dictā ait) Nauarræ hodie metropolim. Romam tandem profectus vna cum Metello de domita Hispania triumphauit, anno ab Vrbe condita sexcentesimo octogesimo tertio, quo tempore nonnulli poetæ Cordubenses Romæ vixerunt crassum, vt Cicero scribit, sonantes non magis nationis culpa quam temporum vitio. Sane iis Metellus multum & familiariter utebatur, eosque fortassis ex Hispania decedens secum in urbem deduxerat.

C. Iulius Caesar venit in Hispaniam.

CAPVT XVII.

ANNVM circiter ab Vrbe condita sexcentimum octogimum quintum, Iulius Cæsar Quæstoris munere in Hispaniam venit Antistio Prætori socius. Plutarchus Tu-

beroni ait vitata, vt putamus lectione pro Turbione, Antiftiorum videlicet cognomēto vfitato. Omnino populi Romani mandato conuentus iure dicundo cum inuiferet, vt quid de rerum ftatu videretur, fenatui referret, Gadeis delatus propter eius infulæ celebritatem, in Herculis templo ad vifam Alexandri Macedonis ftatuam ingemiffe fertur: quod ea ætate, qua Alexander orbem terrarum armis subegiffet, nullum rerum ab ipfo geftarū monumentum extaret. Ea æmulatione incitatus & fomnio in Vrbe erectus, quo matri ftuprum offerre fibi videbatur, (& vates orbis imperium atque Vrbe ex eo denunciabant,) ad captandas nouas fpeces miffione ante tempus impetrata in Vrbe fuit reuocatus. 689. Cæfare digreffo atque ab Vrbe condita anno fexcentefimo octogefimo nono. Gn. Calphurnius Pifo, qui cum extraordinaria poteflate res gerebat in Hispania Citeriori, noctu à quibusdam equitibus Hispanicis obruncatus eft, fcelerum vindicta, an in Pompeii gratiam? qui opprimendi Pifonis omnes artes quærebat, eoque auctore per fpeciem honoris erat in Hispaniam amandatus. 693. Quadriennio exacto atque ab Vrbe condita anno fexcentefimo nonagefimo tertio, Confulibus M. Pupio Pifone, & M. Valerio Mefſala: qui annus ante Chrifti Dei ortum falutare octauus & fexagefimus præciſe fuit, Cæſar rurfus in Hispaniam Prætor venit, atque initio Herminiorum montium accolæ Durio & Minio amnibus circumfluos, quoniam ex iis locis variæ prædonum manus Luſitanæ & Bæticæ oram latrociniis infeftabāt, locorum notitia & munitione confiſæ, cum ſponte detrectarēt malo compulſi in loca plana domicilia transferre. Præterea iis finitimi cum exemplo feueritatis caſtigati Durio tranſmiſſo nouas fedes populariter petere conſtituiſſent, à Cæſare occupata fuga, victi prælio atque domiti ſunt. Multæ Luſitanorum vrbes & oppida direpta, multæ ex deditioe venerunt in potefſtatem. Herminii quoniam ab imperio rebelabant, denuo bello petiti, victique acie atque ex fuga in vicinam littoris inſulam compulſi ſunt: ex earum fortafſe numero quæ Baionæ obiectæ ab ea vrbe vulgo nomen habent, antiquis Albianum & Lancia, cōmuni nomine Cincix erant, quod hodie etiam nomen retinent. Ad eorum hominum ſtirpem delendam miſſus eſt à Cæſare Dux cum copiarum parte, cuius nomē nō proditur, factū Dion tradit. in milites in terram expoſitos, ipſo Duce maris æſtu excenſione prohibito, Herminii factō impetu facile vniuerſos trucidarunt. in eo discrimine P. Sceux virtus enituit, qui amiſſo clypeo, multisque vulneribus debilitatus, natatu ad claſſem euafit. Cæſar eius ignominix vindicandæ ſtudio maiori claſſe comparata, cum ipſemet in inſulam tranſmiſiſſet, breui hoſtes & minori virtute & comæatus inopia laborantes afflixit atque peremit. Inde in Calæciæ littore Brigantinus portus (Corugnam hodie vocāt) pari celeritate eſt occupatus deditioe ciuium, nauium magnitudinem, immenſum inflata carbafa, malorumque proceritatem cū admiratione formidantium ab inſolenti ſpectaculo: cum modicis ipſi lembis vti ſoliti eſſent carina ex leui materia compacta, reliquo corpore ex viminibus contexto coriisque ſtipato: ne videlicet aqua peruii eſſent. Cæſare Prætorè prouincia optimis inſtitutis temperata eſt, ac nominatim Gaditanis eæ leges datæ atque ſancitæ quas ipſi petiſſent. denique modus verſuris impoſitus, vnde debitori tertia fructuum pars cederet, reliqua creditor perciperet, quæ uſuris annumeratis de capite detraheret. His rebus perfectis Romam rediit ad comitia neque expectato ſucceſſore, & triumpho honore, qui ſponte à ſenatu deferebatur, repudiato, ſpe videlicet & ſtudio conſulatus obtinendi. Equinum pullum ex prouincia deduxit pedum vnguibus in plures diductis partes, vnde aruſpices orbis etiam imperium portendi pronunciabant. viuo ſolus ipſe uſus eſt cum nullum alium dorſo admitteret: mortuo ſtatu Romæ ad Veneris poſita eius iuſſu recepta vanitate.

Initium belli civilis in Hispania,

CAPVT XVIII.

CVM Cæſar Gallia magna ex parte domita aduerſus Vocontios & Tharufates (hoſ coniectura eſt fuiſſe incolæ vrbe Turſæ in prouincia Auſcitana, Aquitanix parte Hispanix Citeriori vicina) Cræſſum miſiſſet: ab iis gentibus Spani finitimi aduocati magna multitudine Pyrenæi iuga ſuperarunt. Oroſius quinquaginta millia Cantabros affirmat iuiſſe in Galliam: & conſtat eorum potiffimum virtute bellum fuiſſe geſtum, Ducibus ex eo numero creatis qui ex Sertorii diſciplina Romanæ militix artes edocti magnum in re militari uſum habebant: ſucceſſus aduerſus fuit. ex Spanorum numero triginta octo millia cecidiſſe feruntur. Strabo auctor eſt Cræſſum mari in Caſſiterides inſulas delatum Cronio promontorio obiectas, inſulanos pacis artibus & tranquillitati deditos, 699. nulla difficultate ſub imperium miſiſſe. Exceptit anno ab Vrbe condita ſexcentefimo nonageſi-

nonagesimo nono, proconsulatus Q. Cæcili, qui biennium Hispaniam gubernauit, & ad
 Gluniam vbi Romanorum conuentus iure dicundo erat, & cuius vrbis ruina hodie ex-
 tant non procul Vxama propeque Corugnam, à Vaccæis insigni prælio superatus magnâ
 iniicit sollicitudinem senatui populoque Romano. profus vt Gn. Pompeio cui gratia &
 auctoritas magna erat in prouincia & multæ prouincialium clientelæ superiori tempore
 adiunctæ, res Hispaniæ in quinquennium commendarent anno ab Vrbe condita LXXI.
 Cæterum cum Iuliæ nuptiis, quæ Cæsar's filia erat, delinitus totusque vxorius factus 701.
 in Hispaniam proficisci recuset, tres Legatos prouinciæ præfecit Petreium, Afranium
 & M. Varronem. Afranius Citeriorem Hispaniam tribus legionibus obtinere iussus est.
 10 Varro eum Hispaniæ Vltioris tractum qui Marianis montibus & Ana flumine contine-
 tur. Petreio reliqua Bætica & Lusitania atque Vectones cum duabus legionibus commē-
 data. Quibus præsidii quasi fræno prouincialium ferocia cohibita Hispaniæ quidem res,
 aut tranquillæ, aut modice lacescitæ fuerunt. Ex Italia autem noui atque exitialis belli oc-
 casio nata. cuius flamma Hispanos etiam peruasit. Defuncta Iulia, quo vno vinculo Cæsa-
 ris & Pompeii voluntates adstrictæ fuerât, noua similtas exorta totum imperium Roma-
 num diuisis inter vtrunque studiis traxit in partes. Regnandi inexhausta auuiditas, & incō-
 municabilis natura potestatis fatalis mali exitit causa. dum Cæsar neminem præferri pa-
 titur, Pompeius exæquari aliquem auctoritate detrectat. Sane Cæsar Gallia domita, atque
 Britannia terrarum vltima semel & iterum tentata, equum postulare videbatur vt legis vē-
 20 nia concessa absenti daretur petere consulatum. Id graue senatui Romano visum est armâ
 tenentem, vnde gradus fieret ad reipublicæ libertatem opprimendam, summum & mā-
 ximum ambire magistratum. & erant plerique senatores infecti partibus & in Pompeii fa-
 uorem inclinabant. Itaque ad illud extremum atque vltimum senatusconsultū decursum
 est, quo nisi rebus desperatis discessum esse nunquam antea constabat. Darent operam
 Consules, Prætores, Tribuni plebis, quique Consules essent ad urbem, ne quid respublica
 detrimenti caperet. Eo senatusconsulto quoniam bellum continebatur, nisi Cæsar qui de-
 cennium Galliam tenuerat, ad certam diem copias dimisisset: is re cognita Rubicone flu-
 uio vbi prouincia terminabatur, cum exercitu traducto Romam festinare constituit. Pō-
 30 peius hostis voluntate perspecta & Consules Claudius Marcellus, & Cornelius Lentulus
 nondum copiis ad resistendum comparatis ex vrbe diffugiunt anno ab Vrbe condita sep- 705.
 tingentesimo quinto. Brundisium in extremo Italiæ angulo situm elapsi, inde in Macedo-
 niam transmittunt. vt quoniam de Italia & Occidente desperarent, Orientis viribus pu-
 blicam libertatem tuerentur. Bibulius tamen Rufus à Pompeio in Hispaniam legatus eius
 verbis Afranio Petreio, atque Varroni imperauit, vt collatis in vnum viribus supremoque
 conatu Cæsarem prouinciæ delegatæ aditu prohiberent. Itaque Varroni Vltioris His-
 pania cura commendata Afranius & Petreius additis ad præfidiarias copias ex Celtibe-
 ria & Cantabria octoginta Cetratorum cohortibus, Ilerdam belli sedem deligunt castris
 positis citra Sicoris ripam. Ilerda enim in colle arduo sita est, obiecto ad septentrionem tu-
 40 mulo vnde tormentis petatur ad munitionis nonnullam iniuriam. Orientale latus Sicori
 alluitur, qui fluuius paulo inferius Cingæ cōfusus nō magno interuallo in Iberū euoluitur.
 Cæsar Pompeio ex Italia pulso atq; rebus vrbis ex sententia compositis Hispaniæ peten-
 dæ studio, dum ad Massiliā, quæ portas clauserat, moram trahit, cum tribus legionibus Fa-
 bium præmittit in Hispaniam. Is Pompeianorum præsidio superato Pyrenæi angustias trā-
 gressus atque Ilerdam delatus in hostium conspectu castra posuit Sicori transmissio. Luca-
 nus ex licentia poetica flumen inter vtraque castra interiectum fuisse ait, subsecutæ sunt
 aliæ legiones & auxilia: sex millia pedites, equites tria millia & par numerus euocatorum
 ex Gallia nominatim. Nam fama prodierat Pompeium per Africam in Hispaniam festi-
 50 nare, venturumque primo quoque tempore, quod omnino facere debuit, sicque rerum
 periti suspicabantur, vt nobilissima prouincia retenta reliquum bellum maiori robore me-
 lioriq; spe administraret.

Pompeiani à Cæsare in Hispania victi.

CAPVT XIX.

CÆSAR Massilia relicta, tandem in Hispaniam delatus, cum Ilerdam in castra peruē-
 nisset, bellū cum Pompeianis varia fortuna gestum est: leuia sæpe prælia fuerunt meli-
 ora ferentibus Cæsarianis. deinde pluuiarum copia atque niue veris tepore in mon-
 tibus liquata, Sicoris vehementer auctus duos pontes, quibus Cæsariani supra Ilerdam
 factis pabulatum frumentatumque prodire consueuerant, disiecit, Cinga ex altera partē

non minorem aquarum molem trahente. sic locorum angustiis cohibitis Cæsarianis, magna rerum commutatio facta est, magnaque commeatus inopia in castris esse cœperat. Quibus rebus Pompeianorum litteris, rumore, famaue, vt fit, magnificentius Romam atque in alias prouincias perlatis, quasi hoste profligato magnæ gratulationes factæ, multique dubiæ eatenus atque suspensæ ex fortuna fidei ad Pompeium tanquam re diiudicata profecti sunt: ne videlicet postremi ad eius partes minori gratia accederent? Verum hæc omnis Pompeianorum lætitia atque spes male fundata breui luxuriauit vanaque euasit. Cæsaris diligentia viginti duobus supra Ilerdā millibus, Sicori pōte constrato commeatus inuectus in castra affatim, & noua auxilia quæ ad Cæsarem denuo veniebant ex Gallia periculo liberata. multæ præterea Hispaniæ Citerioris vrbes Cæsari sese adiunxerūt Calagurris cognomento Nafica, Osca, Tarraco, Ausetani, Lacetani, Ilurgauonenses. Quibus rebus & quoniam Sicori in plures riuos diducto, ne tanto circuitu pontem petere esset necesse, Pompeiani metuebant, ne à Cæsaris equitatu, qua parte copiarum ipsi inferiores erant, commeatus facultas intercluderetur, fugæ consilium captant. Urbano ponte Sicorim transmittentes, aliquanto circuitu ad Octogesam, quod hodie oppidum Mequinēsa esse creditur, viginti ab Ilerda millibus Ibero superato in interiora Celtiberiæ penetrare certi, Cæsaris celeritate atque diligentia præ occupatis montium angustiis, qua omnino illis transeundum erat, ad deditiois necessitatem sine sanguine deducti sunt. Cæsar omnino ratione in detrectandæ pugnæ consilio perstitit, ne quod futurum prouidebat tanto vtriusque effuso Romanorum sanguine imperii vires suasque ipsius debilitaret. Deditum militē sine multa conseruauit, vltro etiam missione tam exercitiæ & diuturnæ militiæ concessa (& eas legiones constabat in pacata prouincia contra ipsum comparatas) insuper si quid amississent rerum suarum, quod penes ipsius milites esset, pretio de suo persoluto pristinis dominis reddi mandauit. Sed vt est prona hominum in deterius persuasio, non defuere qui crederent proditam pecunia Hispaniam: prorsus vt Afranio qui continuo ad Pompeium nauigauit (nā de Petreio nihil est proditū) ad Pharsaliam Cato Faonius obiiceret: ecquid pugnare recusaret contra mercatorem, qui pretio ab ipso prouincias esset mercatus? Varro quem in Vltiori Hispania relictum fuisse est demonstratum, initio amicitia cum Cæsare simulata medium se gesserat: deinde Cæsaris angustiis ad Ilerdam nunciatis persona detracta hostilia palam moliri, bellum comparare, copias cōscribere, triremes Gadibus & Hispali ædificare. Ad eas res perficiendas pecunia grauissime imperata, ipsum etiam Herculis Gaditanum templum, quod sanctitatis opinione celeberrimum erat, thesauris expilauit. Verum Petreio & Afranio ad Ilerdam superatis, ipsaque Cæsaris celeritate præoccupatus, militumque magna ex parte defectione ad Hispalim desertus necessario deditioem fecit: saluteque concessa naues, pecuniam, frumentum, in victoris tradidit potestatem. Qui conuentu prius omnium ciuitatum Cordubæ habito & reipublicæ statu fundato, cum spolia inde mota thesaurique in Gaditanum templum essent relata, Gaditanis omnibus pro eximia voluntate, qua impositum à Varrone præsidium vltro depulerant, ciuitatem dedit. Q. Cassium Longinum cum quatuor legionibus in Hispania Vltiore reliquit. Erat is eo anno Tribunus plebis, & rerum Hispaniæ magnum vsum habebat, Cn. Pompeio Proconsule Questor in ea prouincia. Rebus sic ordinatis Cæsar mari quidem Tarraconem, terra autem inde in Galliam profectus, Romam cum peruenisset, Lepidum à quo Prætor Dictator erat dictus, in Citeriorem Hispaniam cum potestate amandauit: annoque sequenti qui fuit ab Vrbe condita septingentesimus sextus, Pompeiū prius prælio Pharsalico vicit, deinde in Ægypto eo cæso Regem Ptolemæum interfectorem i llato bello superauit.

Longini res gestæ in Hispania.

CAPVT XX.

INTEREA nouis bellis mota Vltior Hispania Longini auaritia atque immanitate: quam olim ob causam Pompeio res gerente prouincialium coniuratione salutis periculum adierat vulnere inflicto, verum à Cæsare iussus in Africam traicere aduersus Iubam Regem, qui Pompeii partes sequebatur, huius expeditionis prætextu tum imperandis tributis, tum plerisque facultate manendi in Hispania pretio vendita magnam pecuniam compilauit. fœdum latrocinium peculatumque. Ea re multorum animis exacerbatis in eius salutem coniuratio facta, L. Recilio & Annio Scapula eius coniurationis principibus. Minutius Silo specie libelli supplicis offerendi primus vulnus infixit, cæteri ad terram deiectum nouis vulneribus deformarunt. Verum militari præsidio accurrense Silo quidem captus est, Longinus à Succolantibus in lectum deductus, cum vulnera leuia essent, mortē euasit. De Silone quæstiones tormētis habitæ multique

que coniurationis focii eius indicio perierunt: quosdam fuga seruauit, aut captos pecuniæ vis maxima supplicio eripuit. Auaritia in Longini animo cæteros affectus, tametsi deprauatissimi erant, superabat. Interim à Cæsare allatis litteris victum esse Pompeium renunciatum: & nihilominus prætextu expeditionis Africanæ copiis ad fretum Gaditanum missis, cum ipse conualuisset, classe inuisenda Hispalim profectus audit, magnam terrestris exercitus partem defecisse Thorio Italicensi Duce creato. Is quoniam continuo Cordubā petiturus credebatur, M. Marcellus Quæstor ad continendas in officio ciuium voluntates urbemque tuendam præmissus, breui & ipse à Longini auctoritate deficiens cum vniuersa ciuitate Thorio se adiunxit: eoque concedente, quoniam potiori auctoritate erat, 10 belli administrandi præcipuam curam suscepit. Longinus cum omnia infesta videret, & castris in conspectu hostium citra Bætim ad Cordubam positis suorum virtute & voluntate diffideret, Vliam concessit oppidum loci natura munitum. Nam in colle arduo positū est, & hodie Montis maioris nomen habere putatur vigesimo ab vrbe Corduba lapide. Ad eius collis radices castris positis, hostium superuentu, cum certamen detrectaret, perpetuo aggere & fossa circumuallatus est. Aduocarat Longinus Bogudem Regem ex Mauritania, atque ex Citeriori Hispania M. Lepidum, vt quam primum rebus inclinatis opem ferrent: si Cæsaris auctoritatem in prouincia saluam cuperent. Bogud prior cum accurrisset, & Hispanorum qui Longino fauebant, delectu auctus aliquoties cum Marcello pugnaisset præliorum euentu vario, non petuit obsidionem dissipare. Lepido aduenienti 20 cuncta sine difficultate cesserunt, Marcello controuersæ arbitrium ad eum deferente. Longino idem facere detrectanti, conscientia scelerum an Lepidi gratiam præoccupatam a Marcello arbitranti, discedendi quo vellet facultas est data. Itaque Marcellus & Lepidus Cordubam profecti sunt. Longinus Trebonii successoris aduentu renunciato ad Malacā classe conscensa aduersis tempestatibus non procul Iberi ostiis cum vniuersa pecunia, quam scelere & rapina pararat, facto naufragio periit. Consequenti anno, qui fuit ab Vrbe condita septingentesimus octauus, Lepido quidem triumphus concessus, Hispaniæ videlicet motibus inter Longinum & Marcellum pacatis: Marcellus autem defectionis culpam exilii pœna luit, haud diuturni veniæ à Cæsare facile impetrata, diuersusque ab eo M. Marcello pro quo conseruato Cæsari gratiæ à Cicerone eleganti imprimis oratione sūt 30 actæ. Quemadmodum non idem Longinus est, quem subiecta alteri è lapideis tauris Guisfandi inscriptio continet his verbis: Longinus Prisco Cæsonio fieri curauit.

Bellum aduersus filios Pompeii inchoatum in Hispania. CAPVT XXI.

ERAT Hispania diuisa studiis inter Cæsarem & Pompeium: & plæræque vrbes ad Scipionē in Africā, cuius post interfectū Pompeiū præcipua inter Põpeianos autoritas erat, missis legatis postularunt se vt in fidem tutelamque reciperet. Missus ex Africa Gn. Põpeius è filiis Pompeii natu maior Balearibus ex itinere occupatis atque Ebuso, in ea Insula affecta valetudine aliquandiu moram traxit. Interea Annius Scapula, nimirum is qui contra Longinum conspirauit & Q. Aponius Aulo Trebonio proconsule tota prouincia pulso vsque ad Pompeii aduentum Pompeianas partes sustentarunt. nec multo post non modo Gn. Pompeius è morbo recreatus sed etiam bello Africano Cæsaris virtute profligato Scipioneque & Catone voluntaria morte sublatis Sex. Pompeius Gneii frater, Actius Varus, & Labienus cū exercitus & classis reliquiis venerūt in Hispaniā. Gn. tota prouincia obita multas vrbes, qua vi qua voluntate sub ditionem misit. atque in his Cordubam in potestatem redegit. vbi Sexto fratre relicto Vliam obsedit Q. Pedio & Q. Fabio Maximo Cæsaris legatis certamen detrectantibus, sustentantibusq; vsq; ad Cæsaris aduentum. Nam is quatuor triumphos dum agit in urbem atque reipublicæ perturbatæ statum componit, venire distulit vsque ad sequentis anni initium, qui fuit ad Vrbe condita septingentesimus nonus: cum Roma profectus discessus moram celeritate compensare studens septimodecimo die Saguntum & post decem alios dies Obulcum peruenit (hoc hodie oppidum Porcuna vocatur propter Cordubam & Giennium situm). Interea ad fretum Gaditanum à Didio classi pro Cæsare præfecto & Varo Pompeianorum partium prælium nauale commissum. Ex æquato vtrinque damno & pari periculo, Varus in Carteiæ se intulit portus faucibus obiecto ferreæ catenæ claustro. id signum percussus fuit, & aliquanto maioris acceptæ cladis. Cordubenses veteri studio, & nouo periculo prouocati clam per legatos necessitatem excusantes, noctu urbem capi posse docent Pompeianorum vigiliis deceptis. Vlia etiam missi legati obsidionis angustias & moræ periculum nisi succurreretur declarant. Cæsare ancipiti cura distracto, Vliam quidem L. Iunius Paciecus cum sex cohortibus missus turbidæ noctis beneficio & Pompeii mandatis simulandis per medios

hostes in oppidum cum penetraffet, oppidanis cum spe defensionis animos etiam inflammauit. Hunc quidam suspicantur eum lunium esse, cuius opera forti & fideli Cæsar in Gallia vsus ad Ambiorigem legatum non semel de pace misit. Cæsar ergo iussis Pedio & Fabio Legatis ad certam diem sibi cum copiis præsto esse, ad Cordubam castra ponit, tanta ex ea re Sexti formidine, vt Gneium ab Vlixæ obsidione, quæ ferme in potestatem venerat, per litteras & nuncios reuocaret. Verum Gneio, tamenli prope castra locarat, in detrectandi certaminis consilio durante Cæsar morbo tentatus atque grauatus, Corduba noctu per occultam tesseram profectioe denunciata, Atteguam versus castra mouet. Comitiali morbo, cui fuit obnoxius, Cæsarem primum Cordubæ tentatū Plutarchus auctor est: & in ea vrbe constat platanum fuisse antiquorum litteris celebratam. vtrunque fortassis cum superiori tempore res gereret in Hispania. Attegua sextodecimo ab vrbe Corduba lapide sita erat, quo nunc loco ruinæ tantum extant Debæ veteris nomine. In id oppidū Pompeiani frumentum, pecuniam, & bellicum instrumentū magna ex parte contulerant: quo Cæsar confidebat aut oppugnando defendendoq; Pompeianos ad pugnam elicere, aut capto multum virium & auctoritatis detrahere. Gneius iisdem rationibus Cæsaris itinere explorato & detrectandæ tamen totius pugnæ certus ad Castra Posthumiana & Attubim (hæc hodie oppida Catrum fluminis, & Spegium sunt) copiis promotis se tenere locorum munitione confusus: deinde trans flumē Salsum Atteguæ vicinum (hodie Guadaxox vocatur) castra ponere. Sed cum leuibus præliis fortuna tentata incommodum esset acceptum, desperata oppidi defensione, Cordubam quidem ipse repetiit: ex oppido autem missi sunt ad Cæsarem de deditioe faciendâ legati vano conatu, cum pacis leges afferrent quas à victoribus dici, accipi à victis æquius fore Cæsar prædicabat. Exacerbatis responso militibus in eos, qui ad Cæsaris fœdus erant propensi sæuitum est. In quo Numatii Flacci Præfecti factum prætereundum non est propter eius nefariam ac singularem crudelitatem. Omnes eius oppidi ciues Cæsari studentes peremptos è muris præcipitavit, fœminas etiam citatis nominibus virorum, qui in Cæsaris castris erant. præterea in ipsarum brachiis liberos trucidauit, infantes alios in oculis parentum humo tegi, aut pilis excipi iussit. auditu intolerabilis quàm feræ truculentior rabies. Nihil ea sæuitia profectum. Ad vndecimum Kalen. Martii Attegua venit in potestatem ab oppidanis deditioe facta ad Cæsaris voluntatem. oppidanos conseruatos, atque Numatii immanitatem vindicatam, etsi historiæ fileat verisimile est. Attubi deinde incensa, atq; multis ex tractu oppidis aut vi aut voluntate subiugatis, Mundam Cæsaris castra promotâ. Erat ea vrbs Pompeianarum partium in edito colle viginti millibus Malaca distita, modico præterfluente amne, quem lata planicies excipit amœnitate & vbertate præcipua, olim nobilis ciuitas nunc exiguum oppidum antiquo retento nomine ad eam urbem supremo vtrinque conatu pugnatum est. Cæsar suorum numero & virtute potior erat, Gneius loci natura confusus atque loco superiori, in vicino colle castris collocatis. Explicantur vtrinque acies: nec maiori mole vnquam concursum est nec magis ambiguo Marte. sinistra vtrinque cornua superata in fugamque conuersa. prælium varium, anceps, atrox fuit, multum effunditur sanguinis, sternitur cadaueribus campus. Aduentu Cæsaris, cum se in pedes coniecisset & arrepto militari clypeo inter primos pugnaret multis à fuga suamet manu retentis, prælium locis omnibus restitutum & victoria parta est. Triginta millia pedites è Pompeianis ceciderunt equites tria millia: in his Varus & Labienus. tredecim legionum aquilæ captæ è Cæsarianis mille milites, & in his promptissimus quisque desiderati sunt. quingenti vulnerati. victoriae præcipua laus penes Bogudem regem stetit, (nam is & Bochius Afri Reges Cæsaris partes adiuuabāt) Pompeianorū castris, quæ modico præsidio tenebātur, in ipso prælii ardore occupatis. quo cū se Labienus raptim proripisset, cæteri fugā interpretantes abiecta victoriae spe hosti terga dederunt. Pugnatum est septimo decimo die Martii, quo die Romæ Bacchanalia celebrabant. & harum rerū curiosi notabant, eodem ante annos quatuor die à Pompéio Italia deserta in Græciam fuisse traiectum. Cum Cæsar de hoc prælio loqueretur. sæpe se pro gloria, ea die pro vita pugnasse dictitabat.

Cæsar Romam reuertitur, CAPVT XXII.

GNEIUS postquam ad Mundam male pugnatum erat, cum vulnere in humero accepto, Carteiam fuga euasisset, ciuium voluntate diffusus & cedendi in Citeriorem Hispaniam consilio, vbi magnæ clientelæ erant & multorum propensæ voluntates, classem conscendit, quam ad omnes casus paratam habebat: verum ex iactatione maris vulnere

vulnere recrudescente quarto post die in littus descendens cum lectica gestatus latebras captaret, fugientis vestigia insequentibus mari quidem Didio, terra autem Cæsonio, Cæsaris iussu, intra specum ubi se condiderat comprehensus obruncatusque est. Florus pugnasse affirmat & prope Lauronam cecidisse, quod hodie oppidum Lyria siue Laurigi esse creditur. Eius naues à Didio partim captæ partim incensæ. Sextus frater ad nuncium aduersi prælii, cum de Cordubæ defensione sine exercitu desperaret, & iis locis nihil tutum fore putaret, cunctis eo propensis humani ingenii vitio quo fortunam videbant inclinasse, procul in Citeriorem Hispaniam abiit. Scaphula ex prælio Cordubam rediens voluntariam mortem sibi consciuit feruorum ferro post funereas epulas, cum se solito liberius inuitasset. Cæsar Q. Fabio ad Mundæ obsidionem relicto cum parte exercitus, Corduba per vim expugnata in aduersæ factionis ciues grassatus viginti duo millia trucidauit. Mox eius vrbs statu composito pridie Idus Aprilis, cum Hispalim peteret, Gneii caput allatum est, tantis rebus admitanda celeritate intra breue tempus peractis atque confectis. & est bello ciuili factò magis quam consulto opus, nihilque festinatione salutaris. Pari felicitate Hispalis venit in potestatem, & Pompeianis deinde tumultuantibus rursus ad officium reuocata, ad quartum Idus Augusti vt in vetustis Kalendaris Romanis annotatur. Hispalis exemplo, tum alia eo tractu oppida deditionem fecerunt, tum Asta vrbs: olim quidem octo millibus Cæsariano distita ad Lethim fluum, nunc autem vastus locus antiquam tantum appellationem retinet. Q. Fabius Munda aliquot mensium obsidione fessa atque expugnata Vrsionem, hodie Ossunam, præterea redegit in potestatem, vi an voluntate incertum monumentis vetustatis vitiatis. Omnino Cæsar Hispaniæ vniuersæ motibus compressis & reipublicæ statu composito, cum tributis imperandis, atque multis publice & priuatim indicendis, honoribusque & magistratibus venalibus ingentem pecuniam corrasisset, ac ne à templo quidem Herculis Gaditano, cui superiori tempore pepercerat, manus abstinuisset, dona auro & argento grauia abstulit minori cura religionis inter prospera, euoluta ætate atque præcipiti autumnò ex Hispania discedens, Romam Octobri mense peruenit, Rebus gerendis in Hispania præfecit: in Vltiore quidem Asinium Pollionem eum, cuius filii Salonini ortum Virgilius Sibyllæ carmine celebrauit: in Citeriori autem M. Lepidum, adiuncta præterea Narbonensi Gallia. Quo ex tempore quidam coniectura potius quam certa ratione suspicantur Cordubæ coloniam Patritiæ nomen & honorem accessisse. Constat tamen Augusti imperio, vt monetæ indicant, eam appellationem habuisse. Sane multis oppidis & vrbibus, tota Hispania in victoris assentationem effusa, nomina facta Attubi claritatis Iuliæ, Eboræ in Lusitania libertatis Iuliæ Calagurris cognomento Nassica Iuliæ appellationem accepit. Sexi ex hoc tempore Firmium Iulium nuncupatum. Illiturgis forum Iulium. Emporitani demum veteri dissidio Græcorum & Hispanorum sublato in Romanos mores, linguam & iura concessere coloniam nomine & honore aucti. Extant huius belli monumenta pluribus in Hispania locis & Elboræ in Carpetanis muri parte ex aduersum D. Petri hæc incisa sunt verba. Gn. Pompeio Magni Pompei nam cætera vetustate corrupta sunt.

Cæsare occiso noni motus in Hispania. CAPVT XXIII.

CÆSAR in senatū tribus & viginti vulneribus à coniuratis in eius necem, Romæ confossus est Marcii Idibus sequentis anni, qui fuit ab Vrbe condita septingentesimus decimus. vnde Octauiani Augusti successoris, imperii annos quidam numerant, plerique proximo anno faciunt cum decimo Kalen. Octobris in C. Vibii Pansa locum auctore Dione Consul est subrogatus ætatis lege soluta in Hispania Pollio, qui latrocinis sublati montium Marianorum, vbi præcipua licentia grassabantur, itinera aperuerat, studio renascentis in republica libertatis, in Cordubensi conuentu professus se in senatus potestate futurum, aliquam fessis rebus lucem polliceri visus est, ni Sex. Pompeius temporum perturbatione ad occasionem factionis instaurandæ vsus, se è latebris proripuisset, vbi se eatenus inter Lacetanos continerat. Itaque eius gentis delectu habito, & nouis indies auxiliis firmior, cum legione vna Carthaginem delatus in eo tractu Vergim (hæc hodie Vera aut Vergia esse creditur) cum expugnasset, magna rerum & animorum commutatio facta est. Pompeianorū factione resurgente, & maiores colligente vires, quæ paulo ante extincta esse videbatur. Nam pari felicitate Bætica omnis accessit Pollione insigni prælio superato. Magno ad victoriã adiuueto (vt parui sepe casus magnarū rerū momētū afferūt) Pollionis paludamentū fuit, forte in ipso cōflictu cadens an proiectū latēdi studio. eo enim à militib.

perspecto, qui integri Pompeianorum impetum sustinebant, Ducem sublatum putantibus animi conciderunt. Eos motus & prouinciæ ad Pompeium propensas voluntates Lepidi aduentus compescuit sanauitque, Sexto persuaso uti pecunia, quam in Hispania pararat, comportata, ad paternam amplitudinem & hæreditatem libertatis beneficio concessam Hispania deserta in Urbem festinaret. Et erant res non minus in Italia turbatæ, M. Antonio, qui anno superiori consulatum tenuerat, opprimente libertatem. cui Romanus senatus exitiali consilio Octavianum obiecerat Iulix nepotem, quæ Cæsaris soror erat. Iis Pompeiorum bello posteriori auunculum in Hispaniam secutus prima militiæ rudimenta in ea prouincia posuerat vix decem & octo natus annos. & bello profligato Athenas concesserat excolendi ingenii litteris & humanitate cupidus. Vnde Cæsaris morte nunciata in Urbem reuocatus, multorum studiis ob Cæsaris memoriam adiutus M. Antonium, qui ad Mutinam D. Brutum Consulem designatum obsidione premebat collatis signis superauit: atque Galliam ex fuga petere compulit. Ibi M. Lepido conciliato & per eum Octauiano in foedus attracto Triumuiratus constitutus est imperii nempe prouinciis trifariam diuisis. Lepido Gallia Narbonensis & Hispania omnis concessa. Antonio reliqua Gallia, Italiam, Africam, Siciliam atque Sardiniam Octavianus obtinuit. nam Orientis prouincias Cassius & Brutus præcipui Cæsaris interfectores occuparant. excepit carnificina plerisque ciuibus & Senatoribus Romanis proscriptis. in hoc numero Cicero sexaginta tres natus annos Popilii Tribuni militum ferro occubuit, quem ipse in iudicio defenderat de parricidio postulatum.

Era ratio.

C A P V T XXIII.

OPPRESSA rursus ad hunc modum Romæ Urbis libertate, post confectum Octauiani diligentia bellum Perusinum, noua prouinciarum inter Triumuiros partitio facta est, anno ab Vrbe condita septingentesimo quatuordecimo: Hispaniaq; omnis in Octauiani ius ditionemque concessit, Coss. Cn. Domitio Caluino & C. Asinio Pollione. Quo ex anno Hispani cœperunt annorum numerum & computationem inchoare, eam quam Eram Domini, aut Eram Cæsaris dicere consueuerunt, tum in historia, actionum formulis, atque prisca conuentuum ecclesiasticorum actis: tum priuatim in sermone familiari. Adiunguntur nonnunquam anni à Christi ortu salutari, octo & triginta annorum à priori computandi ratione interuallo discrepantes paucioresque. Ita annus Christi primus Eræ Cæsaris nonus & trigesimus fuit. Nam quod Ioannes Margaritus Gerundensis Antistes sex & viginti annis tantum ante Christi ortum Eram Cæsaris auspicatur, in eo quid secutus fuerit facilius est conicere, quam certa aliqua ratione pronunciare, cum aliorum omnium opinio resistat. & forte Ægyptiorum computationem, de qua mox sermo recurret, cum Hispanica confudit similitudine falsus, quoniam ea etiam gens ab Augusti imperio annos numerare cœpit. Huius supputationis & causam & nomē declarare promptum non est, in tanta sententiarum & iudiciorum hac de re varietate. Auctores numero & auctoritate potiores, & doctrinæ opinione clari, atque in hoc numero Dion, hoc ipso anno affirmant post bellum Perusinum L. Antonio deuicto M. Antonii fratre, nouam prouinciarum partitionem inter Triumuiros factam: & oppressa penitus atque conuulsa Romanæ reipublicæ libertate, uti paulo ante dictum est, Hispaniæ imperium M. Lepido collega concedente, cui in priori partitione obuenerat, Octauio Cæsari celsisse, Lepido Africam. Vnde quod Antiochenos secutos fuisse memoriæ proditum est, idemq; Ægyptios sublata post vndecim annos Cleopatra vsurpasse, ut ab Augusti imperio annorum numerum & rationem inchoarent: idem sibi faciendum esse iudicauit Hispania, pro ingenio mortaliū noui Principis obsequio delinita & in assentationem effusa. Hæc de Hispanicæ computationis initio. De Eræ voce pauca. Eræ Lucillio & Ciceroni ea capita rationarii sunt, vnde dati & accepti vniuersa summa conflatur. inde traducta vox est ad librorum capita, & legum numerum designandum. quod in Isidori & Gothicis legibus non vno loco factitatum obseruamus. Ab hoc initio extensa amplius eius vocis significatione, summam quanq; rationem temporis, atq; adeo promiscue tempus quodcunque numerumque Eræ nomine designare, atque intelligere cœperunt homines præsertim Hispani, tum Latino sermone, tum maxime lingua vulgari, quæ ex Romana proculdubio nominis argumento, atque ex vocum affinitate certissima coniectura manauit. Hildericus etiam Gallus æqualis Isidoro, Eras dierum dixit pro numeris dierum. & inter astrologos Eras nonnulli vocarunt tempora seu fundamenta illa & positionem astrorum (vnde ratione temporum

714.

20

30

40

50

temporum deriuantur) ad quæ cælestium corporum motus reuocantur dirigunturque. Errant ergo quicumque ex Isidori testimonio atque auctoritate, qui cæteros in errorem induxit, Eram putarunt ab ære dictam: quod eo anno, vnde tota hæc supputatio inchoatur, Cæsar Augustus primum tota Romana ditione tributum imperasset cunctis mortalibus relatis in ærarios. nam neque scribendæ eius vocis ratio cum ea notatione consentit, neque eo anno, vnde Eram Cæsaris inchoamus, nouum vectigal imperatum prouinciis inuenimus. Sane hæc supputandi ratio, anno salutis millesimo trecentesimo octogesimo tertio Segobiæ, vbi conuentus Principum habiti sunt Ioanne eius nomine primo Castellæ Rege, antiquata est. atque ad Christi ortum reuocata. quod paulo ante fecerant Valentinus, Lusitani non multo post imitati sunt, exemplo aliarum prouinciarum. vti Iustiniani Imperatoris ætate Dionysius Abbas Romanus sublatis aliis supputandi rationibus excogitasse primus atque inuexisse: in rempublicam Christianam memoratur. Prorsus Domitii Caluini & Asinii Pollionis Conf. Cornelius Balbus Gaditanus Consul susceptus est. quod ante eam diem constabat nullo externo homini contigisse, vt Romæ consulatum obtineret. Erat Cornelius Balbus alterius Cornelii Balbi propinquus, quem Cn. Pompeius Sertorii bello peracto in Urbem secum ex Hispania deduxerat. Præterea Domitius Caluinus post quinquennium, annoque ante Christi ortum tertio & trigesimo, gesta Hispania ex proconsulatu de victis Ceretanis ad Pyrenæi montis radices, vbi nunc Cerdania sita est, Romæ triumphauit. Rebus mox inter Triumuiros turbatis, nouis motibus Hispania est

20 implicata. Etenim post Iulii Cæsaris necem renascente Romanæ reip. libertate Sex. Pompeius in patriam postliminio rediit. Romanæ classi præfectus, denuo à Triumuiris oppressa republica Siciliam occupat. vnde Octauii & Lepidi armis cum depulsus esset, eius insulæ possessione atque adeo totius Africæ Lepido ad Messanam à suis deserto atque in ordinem redacto Octauius auctus tot prouinciis occupatis quasi victoriæ præmium Antonii collegæ, qui Orientis prouincias obtinebat, animum exulcerauit. Ab his initiis re ad bellum deducta, & Antonio ad Actium superato, Octauius solus rerum potitus est, anno ante Christum natum vigesimo octauo. & qui à patre Octauius, ab auunculo Cæsar dictus erat. à senatu Augustus est salutatus, pace restituta, quasi de cælo lapsus, & supra homines

30 visus. Id nomen Sex. Pacuuius Tribunus plebis consecrauit, hoc est, viuenti diuinos honores decreuit, more ex Hispania translato, vt Dion auctor est. Huius belli ciuilibus progressu Bogud Mauritaniæ Rex ex Africa transmisit in Hispaniam, M. Antonii videlicet partes sectatus. vnde non minori accepto quàm illato detrimento repulsus est. Nec multo post, octauo nimirum Augusti consulatu, atque anno ante Christum natum vigesimo quinto, viam publicam Corduba Astigim ipsamque Oceani littus lapidibus constratam esse indicio est columna ex marmore subuiridi, quæ hodie Cordubæ in cænobio Franciscanorum visitur, Augusti nomine inciso, & milliarium centum viginti vnus numero expresso, ex quanto spatio Corduba distat à mari, his verbis:

IMP. CÆSAR. DIVI. F. AVGVSTVS. COS. VIII. TRIB. POTEST. XXI. PONT. MAX. A. BÆTE. ET IANO. AVGVSTO. AD:

OCEANVM. CXXI.

CONSTANTIÆ. ÆTERNITATI QVE. AVGVST.

Hoc Iani templum, vbi nunc est Corduba, fuisse creditur, pacis fundatæ æternum monumentum ab Augusto constitutum. Verum hæc coniecturæ sunt. Exceperunt Cantabrorum Asturum, atque Vaccæorum motus Statilii Tauri diligentia & virtute compositi, fortassis cum legatus esset C. Norbani, quem de Hispania per hæc tempora triumphasse constat. Vnde Cantabrici belli initium sumunt, qui ex Orofi auctoritate toto quinquennio durasse aiunt. Omnino forma antiqua Hispaniæ gubernandæ commutata per hæc tempora, in locum Prætorum & Proconsulum Legati consulares missi sunt exemplo aliarum prouinciarum. argumēto sunt veteres lapides in quibus consularis vox expressa cernitur. Ad hæc diuisis inter senatum & Augustum eius voluntate imperii prouinciis, Bætica tantum in Hispania senatui cessit: vnde Vltior Hispania deinceps duos magistratus habuit, in Bætica vnum, alterum in Lusitania. Hispani pace imperio reddita, cum multæ Romanorum coloniæ tota Hispania constitutæ essent, in mores & linguam Romanā veteribus paulatim antiquatis abierunt, auctore Strabone

Bellum Cantabricum.

CAPVT XXV.

REBUS ad hunc modum stantibus, quiescebat Hispania bellis fessa, viris, opibus, & fama florens: cum nouum bellum opinione maius, diuturnum, atque atrox, exortum

est, initio à Cantabris factò, gente eatenus non plane à Romanis domita sub imperiumque missa propter animorum ferociam iis omnibus innatam præ cæteris Hispaniæ nationibus: & quoniam locis asperis, & inaccessis montibus habitant, laborum sunt patientissimi, procul à cultu atque humanitate reliquæ Hispaniæ. Cantabris Autrigones ad Ortum, ad Occasum Lungones finitimos Ptolemæus quidem facit: ad Septentriones Oceano Cantabrico, ad Meridiem Iberi fontibus terminat angustis finibus, neq; Pyrenæi montis iuga attingentes. præcipua oppida Iuliobriga, Vellicaq;. Ab aliis appellatione, ut fit inerrate extensa, Cantabriæ, vicinos populos ad fines Aquitanæ Pyrenæo môte terminate, eo nomine comprehensos, haud leuia argumenta sunt, uti alio loco est demonstratum. & bello Cantabrico locorum & oppidorum nomina, ad quæ id bellum gestum est, extra angustos illos fines fuisse Cantabros extensos satis declarant, uti locis competentibus est indicandum. Agresti homines ingenio, moribus sine more, pecuniæ nullo vsu. aurum atque argentum propitius an infensus Deus negauerit, dubitatur. Mulieribus iuxta ac viris robur est corporis. capitum integumenta in varias species conformata: neque iis absimilia, quibus feminæ in Cantabria vtuntur nostra ætate. Agros ipsæ exercere: à partu viris ministrare cõsueuerunt, earum vice decumbentibus: quem morem ad nostram ætatem in Brasilia retineri fama fert, & multorum testimonia confirmant. Choreas pedibus, & digitorum sonitu crotalisq; plaudere, virgines elocare dote ab sponso data, veneno parato vim illatam morte euadere, cõstanti homines ingenio, & aduersus mala peruicaci. cuius rei magna documẽta huius belli tẽpore extiterunt. Ergo ij Asturib. & Galæcis ad arma excitis, finitimos Vaccæ-
 20
 orum agros, qui in Rom. imperii fide erant, illato bello vastantes, magnam nõ tantum provincialibus formidinem incusserunt, sed & ipsi Augusto curam, ne ab iis inicitis maiori mole bellum existeret, quam ut facile restingui posset. Omnino Illyrico & Pannonia, vbi motus erát, neglectis, veniẽdũ sibi in Hispaniã iudicauit: Iani tẽpli valuis reclusis, quæ paulò ante fuerant obseratæ, tertio nimirũ ex quo tempore Romanæ Urbis fundamẽta iacta erant. semel enim Numæ regno, iterum peracto primo bello Punico, id templum clausum fuerat: demum M. Antonio ad Actiũ superato nauali prælio: nam toties Romanorum arma quieuerant. Augusti aduentu nouis delectibus numerosus exercitus conflatus est. Romanorum castra ad Segisamam posita: quod hodie oppidum Beisama esse creditur in Guipuscoa, præter Azpeitiam & Tolosam. Copiis trifariam diuisis vno tempore totus ille tra-
 30
 ctus militibus occupatus est, haud latissimus spatiis. Cantabri diffisi viribus, aduersus eam tempestatẽ locis præruptis se tenere: in quæ fortunas, vxores, & filios contulerant: inde eruptione pugnare: neque totius certaminis facere hosti potestatem. bellum ducebatur, & opinione diuturnius futurum erat. Augustus moræ tædio, & ex locorum asperitate, aerisque intemperie, atræ bilis morbo tentatus Tarraconem rediit, belli gerendi cura Legatis demandatã. C. Antistius, & P. Firmius Galæcos impugnandos sibi sumpsērunt: P. Carisius Astures, haud minori ferocia quam Cantabri, neque moribus multum discrepantib. Imperii summa ad M. Agrippam redibat, præcipua tum apud Imperatorem gratia, & eiusdem postmodum generum, Iulia vxore Augusti filia. Is rei frumentariæ inopiam, quã propter locorum sterilitatem anguste utebantur, nauibus ex mari Britannico, & Armorico con-
 40
 tractis, subleuandam curauit. Simulea classe Cantabriam à mari obsedit: ne fugæ facultas miseris esset, comparandive aliunde commeatus. His Cantabri circumuenti malis, & suprema annonæ angustia laborantes, prælii fortunam tentare ausi ad Vellicam (quæ Victoria Vellica esse quibusdam creditur, sed regionum interualla arguunt) primo impetu cæsi, disiectique Romanorum virtute sunt, ut quibus temere collectis, non castra, non Ducem agnoscentibus, neque in victoria decus esset, neque in fuga flagitium: sibi quisque Dux adhortatorque erat, & magis desperatione animorum, quam vincẽdo spe percellabantur. Ab Oceani littore Hirmius mons (Latini Vinnium dicunt) in sublime erigitur arduo ascẽsu, Segisamæ proximus, tantaque altitudine, ut è fastigio in Cantabriæ atque Galliæ littora despectus sit. Eius montis vicinitas & asperitas multis eo confugientibus salutis fuit,
 50
 Sed Romani tamen conscendere non sperantes, veritque cum locorum iniquitate, & desperato hominũ genere vnã pugnare præfidiis atq; operibus circumuallarunt: eoq; calamitosam gentem redegerunt, ut cum illi omnem seruiendi conditionem recusarent malis ferociorẽs facti, & hi turpe ducerent ab inermi hominum genere ludibrio haberi populi Romani maiestatem, plerosque fames consumpsērunt: quidam etiam sibi ipsis attulerint manus, turpi vita mortem potiorem existimantes: Aracillum (quod oppidum infra Beisamam est, & Arrexil hodie vocatur) post longam obsidionem à Romanis expugnatum excisumque est. Dum hæc in Cantabria geruntur. Antistius & Firmius

mius Calæcos bello vexabant, & Meduliæ montis fastigio obfesso, vbi se magno numero hostes tenebant, circumducta fossa quindecim millium spatio, victoriæ salutisque spe omni sublata, non minori quam Cantabri obstinatione, alii ferro, alii ex tilia potionem temperata (quæ arbor venenata est) sibi mortem conscivere. Meduliam montem, non nemo Menduriam nostra ætate esse ait, in Cantabria nobilem præruptumque: si credi, par est, Calæcos propriis finibus relictis, in alienis cum Romanis conseruisse manus. Orosius certe Medulium montem ad quem Calæci confugerunt, Minio flumini imminere ait. Astures haud meliori fortuna bellum administrabant, quod Carisii ductu gerebatur: castris enim ii positis ad Asturam amnem, vnde regioni nomen, cum diuisis trifariam copiis Romanos securos opprimere cogitarent, à Tregecinis sociis ac confœderatis prodito consilio, inopinantes ipsi oppressi a Carisio sunt. Fuga qui potuerunt euadere, Lanciam iis locis sitam urbem, vbi nunc Ouetum cernitur, se receperunt: quoniam armis non successerat: moenium munitione bellum defendere cogitantes. diu obsidio tenuit: nostros desperatio agebat præcipites, ac in periculo telum, Romanis turpe videbatur, nisi agresti hominum genere profligato cessare. Victa tamen diuturnis malis gentis constantia, urbem dedita, leges & magistratus acceperunt, exemplo Cantabrorum, atque Calæcorum in formam prouinciæ ea regione redacta. Et Augustus bello confecto in Cantabriam rediens, multitudinem conseruatam, ne locorum asperitate confisi imperata deinceps facere recusarent, ex præruptis locis deductam, in planicie domicilia collocare mandauit, Obsidum certus numerus imperatus, multique sub corona venditi, quorum maior noxa erat, animus præfractior. His rebus Romæ renunciatis, supplicationes habitæ ad omnia puluinaria, triumphusque Augusto decretus est, ob domitam penitus Hispaniam, multo quam antea clariori, anno centesimo nonagesimo octauo, ex quo primum Gn. Cæpione Caluo Consule Romanorum arma in Hispaniam sunt illata: quantum tempus nulla subigenda Romani imperii prouincia consumptum fuisse constabat. Triumphus quidem quamuis vltro delatum honorem Augustus repudiavit, ludi tamen in castris commissi M. Marcelli, & Tiberii Neronis, qui bello Cantabro Tribunus militum fuerat, ductu. Romæ Iani templum quarto clausum est, quasi pacata penitus Hispania, diuturnam imperio tranquillitatem, rebus suis securitatem Augusto Imperatore pollicito. Emeritæ militiæ milites in Vectonibus extremeque Lusitania collocati, colonia constituta Augustæ Emeritæ nomine, præterfluente Ana flumine in paucis nobilissimo. Quæ ciuitas prisca temporibus frequentia, amplitudine, copiis, auctoritate, cum ciuili, tum sacra cum præcipuis Hispaniæ urbibus de principatu certabat, Lusitaniæ caput: vnde & Magnæ Emeritæ nomen tulit. Rasis Arabs effusis ingenii copiis, multa ac pene incredibilia de eius urbis magnificentia, elegantiaque prædicat, à Mauris euerfam affirmans, quo tempore imperio subdiderunt Hispaniam. Eius coloniam deducendæ constituendæque curam Carisio mandatam, indicio est moneta, altera ex parte Augusti, altera Carisii atque Emeritæ nominibus expressis. Et passim reperitur moneta P. Carisii nomine in Hispania. Dion perpetuo T. Carisium vocat, fortassis liberiorum incuria, voce deprauata. Ea Augusti aduentus, ac confecti belli monumenta fuerunt. Accessere alia ad Iberi ripam, quo loco Salduba oppidum olim situm erat, colonia Cæsaraugusta fundata est. Præterea Pax Augusta in extrema Lusitania, quam hodie urbem corrupta voce Badaioz vulgus nuncupat, ad fines Portugaliæ Episcopi sede & sua vetustate nobilem. Bracaræ ex hoc tempore Augusto nomen est additum. Augustobriga in Celtiberis condita, vbi nunc pagus est Murus nomine, Agredæ proximus ad quartum lapidem. tum altera eodem nomine, non procul templo Guadalupeo: quibus in locis Pedrosus pagus cernitur, antiquitatis vestigia non obscura retinens. Aræ demum Sextianæ, Melæ, Plinii & Ptolemæi litteris celebratæ, atque in honorem Augusti in Asturibus constitutæ in peninsula pyramidum forma, cochlea ab imo ad summum pertinente quibusdam creditæ sunt, huius belli monumenta fuisse (vestigia earum ad oppidum Gegionem ab Oueto viginti millibus passuum extare affirmant) coniectura neque contemnenda prorsus, neque prorsus constanti, cum alii Aras Sextianas à Sexto Apuleio excitatas malint: eoque ante paucos annos de Hispania triumphasse paulo superius dictum est. Augusto legati Indorum, atque Scytharum venerunt, de pace interpellatum, quem de fama notum reuereri, atque amare cœperant, quæ maxima gloria fuit. Ex ea urbe Romam profectus quinto anno ex quo id bellum cœptum erat. præsidii causa ex cohorte Calagurritana milites Hispanos, quos fidissimos erat expertus. secum deduxit. Eius discessu Cantabri & Astures inquietum hominum genus, nondumque superioribus malis fra-

Et, denuo rebellandi consilio inter se communicato, bellum instaurarunt, non minori quam antea conatu. Vana est sine viribus audacia. L. Æmilii, & P. Carisii virtute primum deinde C. Furnii dexteritate, magna eorum parte consumpta, cæteri domiti sunt. Seruitutis odio, & Romanorum crudelitatem plerique veriti, sibi mortē consciuerunt, tanta animorum rabie, vt matres ne in hostium potestatem capti venirent, filios peremerint: puer quidam patris iussu, eum, matremque, ac fratres captiuos vinculisque adstrictos, ferro necauerit. Læti alii cum in manus hostium venissent, cantantesque crucem subirent, gloriosum existimantes pro libertate vitam finire. pars etiam victorum iussu in seruitutem abstracti, ex composito heris occisis, montiumque iugis occupatis, latronum in morem finitimos, populos ad belli societatem excitare non desistebant. Ad hos motus M. Agrippa Augusti gener, è Gallia, vbi res gerebat, in Hispaniam necessario euocatus, non semel cum obstinato hominum genere aduersa prælii fortuna conflixit. Legionem penes quam accepti detrimenti maior culpa erat, integram ignominia notauit Augustæ nomine quo vocabatur, detracto. Eo supplicio cæteris cautioribus, victor tandem eos motus penitus pacauit. Cæsi omnes qui arma gestare poterant, reliquæ multitudini in planiciem domicilia transferre iussæ, arma etiam detracta sunt. Sic rebellandi denuo sublata facultate, egre, sed quiete tandem. Pro his rebus oblatum à senatu triumphi honorem, Augusti soceri exemplo repudiavit: & Romam reuersus in campi Martii porticu Hispaniæ regiones describendas curauit, Bæticæ mensuris haud satis ad veritatem directis. auctor est Plinius. Hæc in Hispania. Romæ Cornelius Balbus Gaditanus, is quem Consulem fuisse diximus, de Garamantibus triumphauit, primus externi sanguinis eum honorem adeptus, priuatorum postremus. nam republica ad vnus potestatem reuocata, Imperatores tantum, aut Imperatorum propinqui, Romæ consequenti tempore de victis gentibus triumpharūt. & triumphorum apparatus ab sano initio in insaniam vix magnis imperiis tolerabilem venerat. Cæteris eius honoris vicaria triumphalia ornamenta cōcessa: trabea, laurea, sella curulis, eburneus baculus. Sunt qui post hoc tempus novos Cantabrorū motus extitisse confirmant, legatosque venia impetranda, factoque excusando Romam missos per Italiæ vrbes dissipatos reditus in patriam spe sublata, sibi ad vnum attulisse manus. In tam rudibus ingeniis, tantaque ferocia, nonnulli Hispani extiterunt, humanitatis studiis clari, atque præstantes. C. Iulius Higinus Augusti libertus, & Portius Latro magnam laudem ex artis oratoriæ professione consecutus, Senecæ familiaris, eius qui philosophus dictus est, patri, Romæ clari habitus sunt: patriumque Hispaniæ solum eruditionis nomine illustrarunt. Volumina quæ Higinus nomine circumferuntur, plerique ad Higinum alterum natione Alexandrinum ablegant: resistit Suetonius, eundem hominem à quibusdam Alexandrinum ab aliis Hispanum credi confirmans, quos ipse sequitur, & Augusti bibliothecæ curam habuisse demandatam ait, liberto Iulio Modesto in studiis, atque doctrina vestigia patroni secuto, Ouidio poeta in primis familiari.

Libri Tertii Finis.

HISTORIÆ DE REBUS HISPANIÆ, LIBER QVARTVS.

Christi Dei ortus. CAPVT I.

AD felicissima tempora ventum est: quibus Dei filius, vti erat necesse iuxta vaticinia Prophetarum, se hominibus in carne monstrauit homo factus. & noua luce inuecta vagos atque errantes in viam salutis induxit, sublatam iustitiam restituit, morteque sua delictis humani generis procuratis, Deo patri æternum sanctumque templum fundauit cælestis exemplum: quod appellatur Ecclesia. Huius templi cultores & partes pii sunt, quicumque toto orbe suscepta Christiana sacra sincera fide atque constanti conseruant. Eo cultu suscipiendo quoniam inter primas gentes Hispania numeratur, quid egerit perfecta que sit primis Ecclesiæ temporibus, comme-

commemorare suscepti officii ratio postulat. Nouamque nobilissimæ prouinciæ formam designare verbis informareque: atque ad Romanorum Imperatorum res gestas, quoniam penes illos nostrarum rerum potestas erat, piorum hominum conatus atque certamina idoneis locis adiungere conabimur, triumphos laureasque martyrum, qui pro religione sanguinem vitamque profuderunt felices & generosæ animæ. maiori tamen breuitate, ne vltra iusti voluminis modum crescat opus, attingere potius quam explicare est animus. Adesto de cælo alma lux, nostris conatibus faue: linguæ infantiam diuina sapientia meliori stylo mutato. tuorum laudibus vt par oratio contingat, benignus facito tuo nomine, & parentis castissimæ atque integerrimæ Virginis precibus flexus. Natus est Christus Dei filius ad octauum Kal. Ianuarii, anno ab Vrbe condita septingentesimo quinquagesimo secundo, Augusti imperii anno quadragesimo secundo, Coss. Octauio 752. Augusto XII. & M. Plautio Siluano. Ex hoc annorum numero quidam annum detrahunt, biennium alii. ac ne Coss. nominibus designandis auctores omnes consentiunt. ne Augustini quidem ætate. Nos aliorum sententiis consideratis, quod maiori fide & auctoritate niti videbatur, id sumus secuti: lector ex suo iudicio, & ex aliorum libris quid probaturus sit, maiori diligentia statuet. Ergo hæc missa facimus. In Hispania quid deinde rerum gestum sit ignoratur. nisi quod præcipuum est, cunctis prouinciis sub vnus imperium reuocatis, opima pace quiescisse Hispanos bellis fessos: quæ nexa ex aliis alia aptaque tandem viguerant. & pacis auctor æternæ, vt pacem aut inueniret aut faceret, æquum erat. Pauca quidem Augusto & Tiberio Imperatoribus in Hispania contigerunt: nonnulla tamen continuanda magis narratione idonea, quam ad memoriam præcipua. Vnus Diõ absque vlla temporum designatione Corocotam ait prædonum Ducem in Hispania (nam ex priori bellorum licentia multis atrociniis infesta erat, & variæ latronum manus tota prouincia vagabantur) cum vestigiis omnibus ad necem quæreretur, vltro ad Imperatorem venisse: eaque ex re non veniam modo impetrasse, sed & auri pondus quicumque ipsum peremisset præmium propositum. Obiit Augustus Nolæ, anno Christi quintodecimo 15. quartodecimo Kal. Septembris, septuaginta sex annos natus, diebus quinque & triginta minutis, omnium Imperatorum Romanorum primus: & si spectetur humana, felicissimus vindicatis enim adoptiui patris interfectores, Sex. que Pompeio in Sicilia victo, ac M. Lepido collega in ordinem redacto, M. Antonium non multo post ad Actium superauit. Solus quatuor & quadraginta annos imperium tenuit. ob egregia bello paceque opera patriæ salutatæ est. Urbem quam lateritiam accepisset marmoream se effecisse dicebat. Successorem reliquit Germanico Cæsare & Germanici filiis prætermisiss, qui meliori iure nitebantur, vxoris Liuiæ victus blanditiis Tiberium Neronem priuignum suum. Hic rem Romanam viginti duobus annis, mensibus sex, & diebus aliquot inter bonum & malum alternante ingenio gessit: initio quidē compressa indole: promiscua vero deinde libidine, immani crudelitate & avaritiæ sordibus gloriam superiorem fœdauit. Vulgo Callipides dictus est. (quod animal cursitare quidem, neque vltra cubiti mensuram procedere fama est) cum quotannis profectionem pararet, & vrbe non excedere, haberet præiudicatum. Hoc imperatore ex Hispania ad Germanicum, qui in extrema Gallia res gerebat, & rerum necessariorum difficultate laborabat, arma, equique missi cum pecunia, quam ille repudiavit, cæteris rebus contentus, gratias prouincialibus agens pro tam propensa in rempublicam voluntate. Accidit hoc altero imperii Tiberii anno. quo ex Citeriori Hispania legatis venia petentibus data est, templi in memoriã Augusti Tarracone ex ædificandi. quo exemplo Vterior Hispania aucta assentatione, quod Asianis concessum erat, Tiberii & Liuiæ matris nominibus, atque ad eam diem factum non esse constabat, vt viuentibus templa ponerentur per legatos postularunt. Verum Imperatore Asiæ concessam facultatem pertæso excusanteque, quod petebant denegatum. Modestix quæ sita laus est. Cantabriæ nouis motibus per idem tempus æstuanti, & finitimos direptionibus, & latrociniiis fatiganti, Romani præsidiiis tota prouincia dispositis, frænos iniecerunt. Præterea militum Romanorum, qui in his præsidiiis erant vsu pristina feritate posita gens ad humanitatem reuocata ea est, Gn. Piso Hispaniæ paulo ante non magis gubernator, quam expiator, Germanico Antiochiæ ad Orontem veneno, vt creditum est, sublato, iudicii metu Romæ sibi manus attulit: ex conscientia digna metuens an furentis populi inuidiam semper ad credendum deteriora procliuis non ferens. Vibius Serenus Vterior Hispania ex proconsulatu gubernata à suomet filio, quod grauissimum videbatur, lege repetundarum accusatus, atque conuictus, Amorgam relegatus est, Ægæi maris insulam vnã ex Cycladibus. P. Piso Citerioris Hispaniæ Prætor, cum nouis atque grauissimis tributis imperandis prouincialium odia commouisset, Termestino in agro ferro

- confossus est. tanti facinoris patrator, Terrestinus agricola equi indicio, quem defatigatū reliquerat, inuestigatus & comprehensus, nullis tormentis adigi potuit, vt socios proderet, cum se coniurationis socios habuisse, non negaret. omnino ne doloris impotentia constantiam mentis egregiæ mutaret, die postero tormentis instauratis, inter carnificum manus elapsus, capite ad rupem illiso expirauit. tantum in agresti pectore potuit secreti amicitieque
26. fides. anno Christi vigesimo sexto id accidit in Hispania. Romæ sexto post anno Iulius Gallio Senecæ frater, eius qui philosophus est dictus, Tiberii iussu in exilium missus est, nō alia grauiori de causa. quam quod eo inconsulto retulisset ad Senatum prætorianos emeritos videri cohonestandos sublimiori loco in theatro ludis spectandis. Sext. Marius & ipse natione Hispanus, homo copiosus adeo vt vicinas ædes domino apud se retento intra biduum diruerit, atque succedente facti pœnitentia instaurarit, stupri Romæ, quasi filie quam habebat eximia oris venustate vitium attulisset, reus postulatus, atque iudicio conuictus, è rupe Tarpeia præceps datus est, filia etiam perempta. fama tenuit diuitias illi exitio fuisse, ex multorum exemplo fide probabili. & quoniam in eas continuo Imperator inuolauit, cum ætatis inclinatione præceps in auaritiam peiorque. Cæde Christi à Iudæis Tiberio Imperatore iniquissime patrata, religio infixâ animis neque vindicata opportune agebat scilicet præcipitem. Vita is sanctissime peracta, atque vt Deum decuit, ad octauum Kal.
34. Aprilis ætatis anno trigesimo quarto in crucem actus est. Eum innocentia, doctrina, & beneficiorum ab hominibus fructum tulit. Sceleris immanitatem saxa tacito doloris sensu in partes distracta, coneuulsa terra, Sol ipse collectis contractisque radiis testata sunt. Nec mora vt ipse prædixerat, & vti necesse erat, die tertia patefacto sepulcro, in quod fuerat illatus, perterritisque terræmotu custodibus, integer ac viuus egressus est. Miraculum omnibus seculis inauditum, numinis argumentum præclarum. Christi reditum ad vitam, ante postremum imperii Tiberii annum Phoenix visa, vti Dion & Plinius testantur, orbi significasse à quibusdam certe credita est.

Caius & Claudius Imperatores.

CAPVT II.

38. **T**IBERIVS defunctus est septimodecimo Kal. Aprilis, ætatis anno septuagesimo octauo, qui annus ab ortu Christi trigessimus octauus fuit, Gn. Accerronio Proculo, C. Porcio Nigro Consulibus. Caius Germanici filius à calceis militaribus cognomento Caligula infania tantum per totam vitam & fœdo vitæ exitu nobilis per exquisita scelera nefariasque libidines, annos tres, menses decem, dies octo, imperium tenuit, à Chærea cohortis prætorie Tribuno ferro peremptus est. Æmilius Regulus Cordubensis pari animo fortuna non eadem, tantum facinus aggressus coniuratione detecta perierat. Caligulæ imperio Agrippa (Herodes à Luca in Actis Apostolorum vocatur) è vinculis eductus, in quæ fuerat Tiberii iussu coniectus, cum inter pocula visus esset Caligulæ imperium optare, ad regnum Iudæe euectus est, Philippi patris recens defuncti Tetrarchia regio nomine mutata. Alter patruus Herodes Galilæe Tetrarcha, qui Ioannem interfecit, & Hierosolymæ affuit, quo tempore Christus in crucem est actus, dum Agrippæ nouum honorem inuidet, Romamque ea de causa contendit: de prodicione per litteras ab æmulo accusatus, Lugdunum in Galliam relegatus est, vt plerique arbitrantur Iosephi testimonio nixi in Antiquitatum libris, cum alio loco Imperatoris acerbitatem aufugisse confirmet, atque in Hispania exilii comite Herodiade vitam turpissimam pari exitu terminasse. Omnino Caio sublato Claudius eius patruus è latebris, in quas se metu mortis condiderat, ad imperium extractus est,
42. eius seculi anno quadragesimo secundo, senatu nequicquam ad spem recuperandæ libertatis erecto. Agrippa Rex, qui Romam venerat, multum contulisse fertur nouo imperio confirmando. vnde maiori ditione auctus est. Noui Imperatoris tanta socordia fuit cum vitiis aliis coniuncta, vt Messalina vxor in eius ferme oculis Silio cuidam homini principi publice nupserit. Ea vix tandem sublata, Agrippinam fratris Germanici & Agrippinæ filiam Augusti proneptim, vxorem duxit, lege lata vt id cunctis liceret: contra quam veteri iure Romano caurum erat, ne fratrum filia nubere patrui. Senecam prius in Corsicam relegauit, deinde Romam vltro aduocauit, vt Domitii priuignitum vndecim annos nati pueritiam litteris & honestate formaret: quem Britannico filio ad imperii successionem præferre habebat præiudicatum pessimo consilio vxorius factus. annis ferme quatuordecim imperium tenuit. quo tempore in Hispania nati, Pomponius Mela, patria Mellaria, & Turanius Gracula, eruditionis nomine Romæ floruerunt. atque horum æqualis L. Moderatus Columella Gaditanus patria: cuius de re rustica commentaria extant. Cornelius præterea & Clodius Turinus oratores, de quibus Seneca meminit in Declamationibus.

tum Porcius Latro, de quo paulo ante mentio facta est, in hoc genere admirandus: quem orationis initio vehementius conturbari solitum esse, quam aut ætas, aut usus postularer, Quintilianus est auctor. Eusebius ex febre quartana obiisse ait. Extat eius in L. Catilinam declamatio. Sextilius Hena Cordubensis his omnibus paulo senior Romæ vixit, in æqualitate orationis crassum aliquid sonantis nobilior, quam condendis versibus clarus. Drusillanus Rotundus Claudii Imperatoris libertus per hæc tempora Citeriorem Hispaniã gubernauit, dispensatoris nomine, Bæticam Vmbonius Silio. Simul Christianæ religionis fundamenta ponebantur. Iacobus Zebedei filius cognomento Maior, Iudæa atque Samaria obitus in Hispaniam venit, auctore Isidoro. nouaque in ea prouincia Euangelii luce, pagata Cæsaraugustæ Virginis Matris nomine eius monitu templum constructum est, vt 10 persuasio hominum ab antiquo per manus ducta cõfirmat: nobis receptas opiniones mouere non erat animus, sed ex Hispania tamen Hierosolymam cum reuertisset, quã ob causam incertum, in ea vrbe ab Herode Agrippa regnum Iudæorum recens à Claudio acceptum grato initio cupiens auspiciari, interfectus est, anno salutis quadagesimo secundo, octauo 42. Kalendas Aprilis, quando per eos dies Iudæi Azyma celebrarunt, tempus à Luca Iacobi cædi designatum. Corpus à discipulis sublatum, nauique impositum, ad Iriam Flauia in extrema Calæcia (ei oppido hodie Padrono nomen est) constitit, ad octauum Kal. Augusti. Vnde quo anno incertum, sed trigesimo tamen Decembris die Compostellam migravit. secundi & tertii diei memoria anniuersaria celebritate tota præsertim Hispania conlatur. nam mense Martio, quo tempore occisus est, ieiunii Christiani squalore situq; occupatis omnibus, luctum lætitia mutare non est Patribus visum. Annum circiter octingentesimum, Rege Alfonso, qui dictus est Castus, sacrum corpus diu obliuione obrutum, cælesti indicio est inuentum, cultumque templo dicato, vti eo loco explicatur. Aucta religio est, cum paulo post Ramiro Regi ad Clauigium de innumera barbarorum multitudine victoriam concessit, & Christianos grauissimo tributo liberauit, ex quo centum lectissimas virgines quotannis Mauris tradere soliti erant. Vnde cœptum est sub conflictum in bellis nomen eius, patrociniumque implorari: & voti rea Hispania facta est ex singulis iugeris pendendi modium frumenti quotannis D. Iacobi templo Compostellano. Morem hunc sæpe alternantem Romani Pontifices, sæpe etiam restituerunt datis diplomatis. Paucos se 30 discipulos D. Iacobo adiunxisse, quo tempore fuit in Hispania, fama est. qui plurimos nomen numerant, Petrum Eboræ in Lusitania Episcopum, pro quo nonnulli Thesiphontem substituunt Præfulem Bergitanum, quæ vrbs non procul Almeria sita erat: Cæcilium Eliberritanum: Eufrasium Illiturgitanum: Secundum Abulensem: Indaletium Vrcitanum; Verga oppidum esse creditur in Vasconum confinibus: Torquatum Accitanum, id est, Guidixensem: Hesichium Carthesanum non procul Asturica: Athanasium demum, & Theodorum, sacri sepulcri (sic fama fert) custodes. quorum ibi sepulcra dextra, leuaque monstrantur. Sunt qui hos omnes Roma à Petro & Paulo Apostolis amandatos in Hispaniam putant, gratia Euangelii promulgandi. Prorsus, qui historiam ante quingentos ferme annos scripsit Pelagius Ouetenis Episcopus, Iacobi discipulos facit Calocerum, Basilium, 40 Pium, Grifogonum, Theodorum, Athanasium, & Maximum. Nos, quoniam rerum antiq̃uitas certam scriptioni derogat fidem, liberum lectori iudiciũ de tota hac re relinquamus.

Domitius Nero. CAPVT III.

CLAVDIVS Imperator veneno sublatus est, salutis anno quinquagesimo quinto. Cæ. 5 i. dis minister Halotus spado explorare Principis epulas gustu solitus, aut Agrippina vxor malis artibus ambitiosa imperium Domitio Neroni filio suo parans, ipsi imprimis exitiale. Tenuit imperium quatuordecim annis. quinquennio sub initia Princeps optimus iudicio etiam Traiani Imperatoris habitus est, in omnia deinde vitiorum genera velut fera è cauca emissã maior factus degenerauit. Crudelitati cætera vitia concedebant: prorsus vt matrem, cui stuprum prius attulerat, amitam, vxores duas, & Senecam magistrum occiderit: tum Lucanum poetam ex Mela Senecæ fratre natum. Fœdam carnificinam. exquisitam turpitudinem audi. Flammeo nuptiali sumpto, iuueni publice nupsit. spadonem ipse duxit, quem in sceminam arte exsecandum curarat. Histriõnem sæpe egit in theatro. Urbem Romam per ludum incendit: eius inuidiæ declinandæ cupiditate primus Romanorũ Imperatorum, vndecimo imperii anno Christianos, quasi Urbem ipsi incendiissent, modis omnibus vexauit. Imperii diuitias profundere solitus, quem vnum pecuniæ fructum esse dicebat, in alienas fortunas auidissime inuolabat, diuersissimis vitiis, ac cõtrariis prodigis

de publico, priuatim auarus. Neronis imperio tum Apollonius Tyaneus magicis artibus clarus, cum omnes prouincias lustraret, in Hispaniam venit: tum Paulus Apostolus Romæ è vinculis liberatus, vt ipse se in votis habere ad Romanos scripsit, & magnorum virorum auctoritate confirmatur, Rufum Cyrenæi Simonis filium Alexandri fratrem, Dertusanis Episcopum reliquisse fertur. Sergium autem Paulum, eum quem in Cypro insula Christo pepererat, ecclesiæ Narbonensi præfecisse Beda, Vsuardusq; testantur. Sunt qui Hierotheum cognomento Diuinum Dionysii Areopagitæ magistrum scribant, ex Hispania vbi ortus erat, & vbi rempublicam moderabatur, rebus gerendis præfectus idoneusque, à Paulo Apostolo deductum peregrinationis comitem. quam opinionem refellunt alii, Athenis natum confirmantes magnorum virorum auctoritate. Nam Petrum ipsum in Hispaniam venisse, vt Metaphrastes est auctor, à sanioribus repudiatur. Misit tamen Saturninum in Galliam primum Tolosanæ Episcopum, à Saturnini successore Honorato natione Cantabro Firminus patre Firmo natus, Euangelii causa in interiorem Galliam amadatus Andegauis primum, deinde Bellouaci, ac demum Ambianis Euangelium annunciauit, vbi quoniam primus Episcopus eius vrbs habitus est, & pro pietate sanguinem profudit, eius memoria colitur templo dicato. Firmini puertitiâ Honestus Saturnini presbyter eius iussu, cum in Hispaniam penetrasset, & Pompelone, vbi Firminus est ortus, veram pietatē docuisset litteris & honestate informauit. verum hæc aliquanto post. Citeriorem Hispaniam Ser. Sulpitius Galba octo annos gubernarat, cum in affecta atque præcipiti senectute, nam septuagesimum annum ætatis superabat, imperium contra Domitium Neronem hac occasione occupauit. Iulius Vindex Galliæ Narbonensis moderator Neronis immanitatem pertæsus, litteris sæpe Galbam, in quo auctoritas inerat, prouocauit ad capeffendū imperium. Quod cum ille facere recusaret, ipse palam à Domitii auctoritate defecit. Eius defectione Galba prouocatus Carthagine noua in conuentu procerum, quos ex tota Hispania conuocandos curarat, causas exposuit, ob quas sibi licere, ea vero necessarium fore iudicaret, contra Neronem rebellare, immane orbis atque imperii prodigium, quam meliori hostia quam suomet sanguine procuratum iri afflictæ atque iacenti communi parenti ferrent opem priusquam omnes prouinciæ communi incendio flagrant. Nobilitatem Romanam propemodum extinctam vnus hominis (si hominem dicere fas est, & non belluam potius immanem) sæuitia & crudelitate multis familiis absumptis. Earum exemplum in singulorum capita recidere posse. Innocentiam & morum probitatem nulli præsidio esse. non ratione agi, sed vim, & libidinem dominari. Si proprio periculo non mouerentur, saltem respicerent filios, pro quorum salute sæpe vel ipsæ bellæ quodam naturæ sensu in gladios flammæque incurrerent. Et aderat ad augendum dolorem infans, quem nullo ætatis respectu Domitius in Baleares relegarat. Hanc orationem omnium qui aderant clamor excepit, Galbam Augustum salutantium. Ille ab innata modestia imperio recusato, Ducem se populi Romani senatusque Legatum contra Neronem fore professus est, Multum contulit ad eius conatus confirmandos Ortho Syluius Lusitaniæ moderator. Coniunctis is viribus, atque eius consilio probato argentum, aurumque priuatim in stipendium militi libenter conflauit: dignus immortalis laude si odio tyrannidis id studium suscepisset, & non potius priuatæ vindictæ cupiditate inductus. Incitabat ignominia dolor cum vxore Poppæa Sabina Domitii amoribus occupata, quam interfecta etiam Octauii Claudii filia duxit, per speciem honoris esset in Lusitaniam extremam amandatus, Pro his rebus, & quoniam ingenii dexteritate valebat apud nouum Imperatorem proximum gratiæ locum secundum Iunium Galbæ Legatum obtinuit, maiori populi fauore cum vltro inopes subleuaret, Iunius fauores Principis vendere solitus prouincialium voluntates magna ex parte alienasset. Iulius quidem Vindex in Gallia, vbi prior rebellarat, acie victus sibi manus attulit. Virginus Rufus victor memorabili modestia non sibi imperium sed patriæ asseruit. Quod exprimi olim moriens mandauit, hoc disticho in sepulchrum inciso:

*Hic situs est Rufus pulso qui Vindice quondam
Imperium asseruit non sibi sed patriæ.*

Galba Vindicis exemplo casuque tantum non desperatis rebus Clui iam se recepit (vrbs huius nomen in Plutarcho & Suetonio vitiatum esse antiquæ monetæ indicio sunt, quæ passim occurrunt in Hispania.) Verum Neronis cæde nunciata recreatus est. erectus enim senatus ad meliorem spem Iulii Vindicis in Gallia primum, deinde Galbæ in Hispania defectionis fama, Neronem hostem iudicauit. sic à suis desertus, in Phaontis liberti suburba no, quo latendi spe se contulerat, salute desperata sceleratas manus sibi attulit, secundo & trigésimo ætatis anno. Fama tenuit inter Christianos præsertim, ex vulnere conualuisse, An-

se, Antichristumque olim futurum. In ipso sane Cæsarum progenies à stirpe defecit tot annis in imperio continuata. Occisus est Consule Silio Italico, salutis anno sexagesimo nono Silium plerique Hispanum faciunt. Crinitus Romæ natum ait, ex Hispania oriundum. à Giraldo vtrunque repudiatur: & in Pelignis patria Italica (vnde errori occasio) natum arbitratur. Secundum bellum Punicum Heroico carmine scripsit senex, in Campaniæ secessu reipublicæ cura abdicata. Huic æqualis Seneca Tragicus quoto gradu Senecam Philosophum cognatione attigerit, clam est fuisse propinquum ducta ex nomine coniectura plerisque persuasit. Vnius tragædiæ Quintilianus meminit Senecæ Philosophi nomine vulgaræ. Ad Galbam redeamus. Qui nuncio de Neronis casu continuo Romam abiit, legione ex Hispanorum delectu conflata: atque præsidio munitus, quod ex euocatorum cohorte constabat. Deduxit præterea ex Hispania Fabium Quintilianum patria Calagurritanum, artis oratoriæ professione clarissimum. Eius oratorias institutiones ante sexcentos annos amissas Poggius Florentinus Concilii Constantiensis tempore in quodam eius vbis monasterio inuentas, luci publicoque restituit. Adiunctas operi declamationes Quintiliani nomine, stylus ipse alterius esse manifeste arguit. Ergo Galba Romæ septimo imperii mense Prætorianorum armis occubuit. alienatæ militum voluntates erant donatiui ingentis, vt animis conceperant, frustrata spe. Seueri mores malo fuerunt, quibus impar ea ætas erat, cum diceret se militem legere, non emere. Militari inuidiæ atque alienationi faces subdidit Otho Syluius Pisonis inuidia, quem à sene Principe successorem designatum dolebat, quasi præmia sibi debita alter occupasset. Itaque lectica in castra vectus continuo Imperator salutatur. Potestas scelere quæ sita stabilis non fuit. occisis Galba, Pisonem atque T. Junio. rempublicam occupauit tenuitque dies tantum quinque & nonaginta. Legiones Germanicæ Hispaniensis exercitus æmulatione incitatæ, licereque sibi iudicantes reipublicæ Imperatorem dare, A. Vitellium Augustum consalutarunt. Gallia in partes accessit locis vicina: Hispaniam nutantem Otho vt in officio retineret, Baticæ præfecturæ primus Romanorum Imperatorum Mauritaniam Tingitanam contribuit. sic factum vt conuentu Gaditano deinceps iura peteret, & in Gotthorum ditione ea Africæ pars esset, quo tempore Hispaniam tenuerunt. L. Albinus Mauritanæ præfectus Othonis partibus fauens, cum freto transmissis de Hispania cogitaret, vnde venerat repulsus est, Cluuii Rufi virtute à Galbarelictis cum potestate in Hispania, & ad Vitellium iam mutatione temporum respicientis. Otho tot malis vna circumuentus, & ad Bebricum Veronæ inter & Cremonæ situm vicum victis suis Brixeli oppido, vbi substiterat, sibi manus attulit, auersus a consiliis belli atrocis & lugubris victis iuxta ac victoribus, annos natus triginta octo. Vitellius suorum victoria cognita, ex Gallia, vbi se tenuerat, in Italiam maturauit. Urbemque paludatus ingressus, circumfusis militum legionibus, quasi de victa patria triumphum ageret, multorum inuidiam commouit. His initiis progressus responderunt, ætatē actam turpissime pergebat maioribus probris foedare. Quæ res Orientis legionibus nouū Imperatorem creandi occasionem suppeditauit, consilio euentuq; felicioribus.

40 *Flauii Vespasiani & filiorum imperium. CAPVT IIII.*

FLAVIÆ gentis auctor Fla. Vespasianus Claudio Imperatore Britannicæ expeditione defunctus. Vecta etiam insula, quæ Galliam inter & Britanniam iacet, cursu victoriarū maximo subiugata, & nuper ex secessu, in quem se condiderat temporum tædio, euocatus missusque in Syriam, penultimo Neronis anno aduersus Iudæos magna obstinatione tumultuantes, tota ferme prouincia subiugata Imperator est ab exercitu salutatus. multum contulit Mutianus Syriæ Præfectus auctor impulsorque imperii capeffendi, eoque persuaso legionibus in eius verba sacramento adactis. Secundum Mutianum Tiberius Alexāder Ægyptum, cui præerat, traduxit in partes. Antonius Primus ardentior omnibus in Italiam ductis copiis Vespasiani imperium confirmauit, insigni de hostibus victoria parta. Ergo Vitellianis ad Veronam prælio victis, ipsoque Vitellio Romæ interfecto nono imperii mense, ætatis anno septimo & quinquagesimo, Vespasianus Tito filio in Iudæa relicto vt belli reliquias conficeret, ipse in Ægyptum profectus, atque Alexandria soluens, anno salutis septuagesimo secundo, secundis tempestatibus in Italiam venit: summaque se- 72. natus & populi voluntate reipublicæ cura suscepta, res communes inclinatas atque præcipites à casu sustinuit: totoque decennio tanta virtute & prudentia imperium rexit, vt in eo præter religionem nihil ferme desiderari possit. Auariciam, quæ ad virtutum iniuriam accessisse videbatur, ærarii calamitas ex superiorum temporum perturbatione excusat, magnaque ædificia constituta, & in his Romæ templum, Pacis atque

amphitheatrum. Præmia eruditioni primus Romanorum Imperatorum proposuit. Latinis Græcisque Rhetoribus annua mercede ad scholas inuitatis. Domita Iudæa, atque vrbe Hierosolyma expugnata euerfaque, cum filio Tito triumphum egit: candelabro, arcaque aurea, & reliquo sacrorum instrumento pompæ apparatus exornantibus. Captiuorum Iudæorum partem in Hispaniam ablegatam, Emeritæ sedes ad habitandum accepisse Hebræorum libri testantur: vero an mendacio non disputamus. Veritum certe ne Iudæi amplius Hierosolymæ habitarent. Sub initia imperii Reipublicæ procellis iactatus, atque studio pacandi Hispaniam, quæ Vitellii factionem mordicus sectabatur, vniuersam Latii iure donauit. In eam per hæc tempora Plinius Quæstor venit. Eius historiam, & libros reliquos Licinius Lartius, & ipse Hispaniæ Citerioris Prætor, tanti fecisse fertur, vt magno paucos eius libellos cuperet comparare. Segobiæ aquæ ductus structura mirabili, vsque eo vt vulgo iactatum sit dæmonis opera fuisse excitatum, Licinii opus esse creditur. Alii Traiani malunt: neutrum satis idoneis argumentis nixum videtur. Flauio brigia in Cantabria, quæ vel Bermeus est, vel non procul sita Bilbaus, Flauium Brigantium in Calæcia (hodie Betanzos) atque Iria Flauia: præterea in Bætica Municipium Flauium Axatitanum, hodie Lora: aliaque oppida extant in Hispania, siue à Flauia gente, fundata. seu in Principis gratiam veteribus appellationibus per hæc tempora permutatis. Non ita pridem in Cantabriæ montibus repertus est lapis hac inscriptione. HIC IACET CORPVS BILELÆ SERVÆ IESV CHRISTI. Eum quoniam adiecta est Era centesima quinta, quidam ad hæc tempora referunt, inanique profus coniectura Bilelam in cœlestium numero haberi volunt. 20 cum ad religionem tuendam magni referat ne leui argumento noua sanctorum nomina cudantur. ineptis onerare fastos quam graue malum? Et verisimile est suppresso millenario numero reliquos annos vulgi consuetudine designari. neque Vespasiani tempore mos erat inuectus vt per Eras tempora computarent, neque inscriptionis verba crassum quiddam sonantia, tantam præ se ferunt antiquitatem. Indiciò est Vespasiani epistola nostra ætate reperta in ærea lamina Cagneti prope Malacam, quod oppidum Sabora dicebatur.

IMP. CÆ. VESPASIANVS. AVG. PONTIFEX. MAXIMVS. TRIBVNICIAE. POTESTATIS VIII. IMP. XIX. CONSVL. VIII. PP. SALVTEM. DICIT. IIII. VIRIS ET DECVRIONIBVS. SABORENSIVM.

CVM. MVLTIS DIFFICVLTATIBVS. INFIRMITATEM. VESTRAM. PREMI. INDICETIS. PERMITTO. VOBIS. OPPIDVM. SVB. NOMINE. MEO. VT. VOLTIS. IN. PLANVM. EXTRVERE. VECTIGALIA. QVÆ. AB. DIVO. AVG. ACCEPISSE. DICITIS. CVSTODIO. SI QVA. NOVA. ADIICERE. VOLTIS. DE. HIS. PROCONSVLEM. ADIRE. DEBEBITIS. EGO. ENIM. NVLLO. RESPONDENTE. CONSTITVERE. NIL. POSSVM. DECRETVM. VESTRVM. ACCEPI. VIII. KA. AVGVST. LEGATOS. DIMISI. IIII. KA. EASDEM. VALETE.

II. VIRI C. CORNELIVS. SEVERVS. ET. M. SEPTIMIVS. SEVERVS. PVBLICA. PECVNIA. IN. ÆRE. INCIDERVNT.

82. Obiit Vespasianus salutis anno octogesimo secundo, ætatis septuagesimo, octauo Kalendar. Iulii, Tito filio successore felix. nam paternas virtutes ingenii facilitate & liberalitate cumulauit: vsque eo vt nefas esse diceret à conspectu Principis quenquam tristem abscedere. Aliquando fertur dixisse: Amici diem perdidimus, cum ea die reputaret nulli beneficium collatum. Pro quibus rebus Deliciæ humani generis vulgo est nuncupatus. 50 Eximios eius conatus mors præcidit Idibus Septembris, ætatis anno altero & quadragesimo: biennium, menses duos, dies viginti imperauit. Quid rerum gestum in Hispania sit non constat. Domita quiescebat, & superioris ætatis incommoda ex bellis nata pace compenlabat: in tres prouincias per hæc tempora diuisa atque tributa, vt est superius obseruatum, Bætica, Lusitaniam, & Tarraconensem. In Bætica octo erant coloniarum Romanarum, municipia totidem, conuentus iuri dicundo quatuor, Gaditanus, Hispalensis, Astigitanus, Cordubensis. Lusitania colonias quinque habuit, Municipium vnum Olisiponem, quæ & Felicitas Iulia dicta est, conuentus tres, Emeritensem Pacensem,

sem, & Scalapitanum. In Citeriori Hispania coloniarum fuerunt quatuordecim, alii huic numero plures addunt, municipia tredecim, conuentus septem, Carthaginensis, Tarracoenensis, Cæsaraugustanus, Clunienſis, Aſturicenſis, Lucenſis, & Bracarenſis Eratque uſu receptum ut Prætores (id magiſtratus nomen reſtitutum erat) cum magiſtratu abibant, dū ſucceſſorem expectabant non amplius Proprætores uocarentur ſed Legati. Hæc de Titi imperio quod ut amplius homines prædicarent Domitiani fratris mores effecerunt. Tito is ſuffectus à maiorū indole degenerauit Neronibus propior quam Flauis, uitiōrū omniū turpitudine deformis. Incredibili uanitate nouo exēplo primus uxorē Auguſtā, ſe dominū & Deum ſalutari uoluit. Philoſophos omnes Vrbe atq; Italia prohibuit auctore Suetonio. Philoſophos ego Chriſtianæ philoſophiæ ſectatores arbitror dici ob ſpectatam morum in omni uita modeſtiam & probitatem. & Domitianum conſtat Chriſtianorum nationem modis omnibus vexaſſe: Ioannem Apoſtolū in inſulam Pathmum relegauit. Flauium Clementem paulo ante geſto conſulatu eo nomine occidit patruelem ſuum nullo propinquitatis reſpectu. Flauiam Domicillam Clementis uxorē, & ipſam ſanguine iunctam in Pontiam inſulam relegauit. vnde Tarracinam reducta, Traiani iuſſu intra cubiculum exuſta eſt, vnaque eius famulæ. M. Acilius Glabrio ante quatuor annos geſto conſulatu eadē tempeſtate periit. Ex ea carnificina maturaffe ſibi necem Domitianus creditus eſt. Magna uis fulminum octo continuis menſibus lapſa, Principis capiti minitari uifa. Acceſſit noua inuidia cauſaque, Domicillæ procurator Stephanus cum interceptarum heræ pecuniarum reus ageretur, inita coniuuratione eum ferro peremit in Palatio, ſalutis anno ſexto & nonageſimo. Imperauit annis quindecim, menſibus quinque. Cædes eius moleſta fuit militibus, quibus omnia indulgebat: grata populo uniuerſo, cuius inter conuitia corpus occiſi populari ſandapila aſportatum à veſpillonibus fuit: grata Patribus, atque ita ut coacto continuo ſenatu certatim nomen eius maledictis lacerarent: memoriam ex tinctam cuperent, Domitiani inſignibus tota vrbe deterſis. Romanorū factū alias prouincias eſſe imitatas indicio eſt ad Aquas Flauias in Calæcia (id hodie Chiaues oppidū eſſe credit) eius pontis inſcriptio, quo Tamaga fluuius iungitur, Veſpaſiani & Titi nominib. integris, Domitiani ſublatis: nam trium Imperatorum opus eſſe creditur. Edicto uetuit nouas in Hispania uineas. neglectis præ eo ſtudio ſegetibus ne frumenti penuria laboraret providebatur. Omnino per hæc tempora Eugenius primus Toletanus Præſul occiſus eſt. miſſus fuerat in Hispaniam à Dionyſio Areopagita (ſic pro conſtanti traditur) ex Gallia, ubi Euangelium propagabat, & Chriſti religione in ea prouincia, ac Toleti præſertim fundata, ſtudio Dionyſium inuiſendi in interiorem Galliam penetrauit, cum à Siſinii Præſecti ſatellitibus comprehenſus in veſtigio eſt occiſus. Corpus in Marcaſium lacum coniectum, Gallia demum Chriſti ſacris populariter imbuta, Hercoldus uir primarius diuino monitu in Diolum pagum lacui uicinum delatum, templo eius nomine dicato coluit, vnde in templum Dionyſiacum migravit, & Rege Caſtellæ Alphonſo, qui Imperator eſt nuncupatus, eius brachium primum Toletum relatum eſt, Ludouico ſeptimo Galliarum Rege concedente in ſoceri Regis gratiam, & Raymundi Toletani Præſulis. nam quo is tempore Eugenio Romano Pontifice ad Remenſem Epiſcoporum conuentum feſtinabat ex itinere rem omnem de Hispanorum memoria oblitteratam præſens explorauerat. Reliquam deinde corpus noſtra ætate à Carolo. IX. Rege Galliarum, Philippo. II. Hispaniarum Regi datum atque in urbem Toletum inuectum principale ac uere incredibile apparatu ante uiginti annos, maiori religione colitur. Sunt qui putent, Philippum quendam à Clemēte in Hispaniam Epiſcopum amandatum, aut certe Marcellum quem Philippo ſocium Dionyſius adiunxit ex Gallia (ut Michael Syncellus eſt auctor) Eugenium ipſum fuiſſe: atq; hoc quidem nomē ab ingenita nobilitate manaffe. alterū autē à parentib. accepiffe. Quod cū affirmant nulla meliori coniectura nituntur, quam quod Eugeniū nulla mentio extet in antiquorum ſcriptis: Philippus & Marcellus quid rerum in Hispania geſſerint, penitus lateat. Domitiani ſane imperio M. Valerius Martialis patria Bilbili, uixit Romæ atque Martiali æquales C. Canius Gaditanus & Decianus Emeritenſis, omnes condendis carminibus clari.

Nerua, Traianus, atque Hadrianus Imper. CAP. V.

DOMITIANO ſublato C. Nerua ſenatus ſuffragio ad imperium euectus, M. VIPIUM Traianum belli & pacis artibus clarum patria Italica in Bætica, ſucceſſorem adoptauit: cū imbecillæ ac præcipiti ætati præſidiū quæreret, ne deſpectui eſſet male cogitantibus. Huius imperio Ioānes Apoſtolus ab exilio quo in Pathmū inſulā fuerat relegatus

ecclesiæ suæ redditus est actis Domitiani à Nerua rescissis. Imperauit mensibus sedecim. Eo defuncto die suo M. Vlpus Traianus reipublicæ curam suscepit Februario mense eius anni, qui ab ortu Christi fuit nonus & nonagesimus. Conceptam animis hominum spem veris virtutibus exæquauit, Plutarcho præceptore vsus est, cuius extat ad eum epistola sub initia principatus missa, non minus elegans quam grauis, admonentis quo modo principalem vitam deberet gubernare. Fore si ad virtutis regulam actiones dirigere, atque animum in imperio tenere didicisset, vt non male subditos regeret. Principes non suo tantum, sed etiam præceptorum periculo peccare: quibus malo sæpe fuit alumnos ab eorum disciplina degenerasse. In vtranque partem sibi ea monitione cauere, si pareret votum adepto sin minus orbi testatus non suo illum consilio, & præceptis peccare. Duos admirandi operis pontes extruxit, alterum in Germania, quo Danubium iungebatur: in Hispania alterum, cui Alcantaræ hodie nomen est, ea Lusitaniæ parte quam Extremaduram dicimus, Tago impositum, multorum populorum stipe collata. Multum apud Traianum gratia & auctoritate valuit Cælius Tatianus fisci procurator, Hadriani pædagogus, Italicæ natus. Azaguæ (oppidum est in Bætica D. Iacobi militibus contributum) in arce bini visuntur lapides, quibus Matidiæ & Martiæ sororum Traiani statuarum sustinebantur, vt eorum inscriptiones declarant. In Asturibus septimæ legionis milites, quæ & Gemina dicta est, Sublancia deleta quoniam in colle sita erat, octo sub ea passuum millibus urbem posuerunt, Legionem à conditoribus dictam, exiguo numero ciuium hac tempestate: antiquitate & Regum sede nobilem, quo certe tempore post Maurorum vastationes res Hispaniæ resurgere cœperunt. Imperauit annos decem & nouem, menses sex. Tertio imperii anno bellum in Christianam religionem concitatum eo grauius, quo à sanctiore & prudentiori Principe omnium opinione inferebatur, octauo demum anno mitigatum, est. Plinii præsertim Iunioris litteris & hortatu tum Bithyniæ Proconsulis, Imperatori renunciantis: Christianam superstitionem, quæ non ciuitates modo, sed vicos etiam & agros peruagata esset, cum flagitio omni careret, arte potius quam vi comprimendam videri. cui Traianus Christianos inquirendos non esse rescripsit, oblatos tamen supplicio subiiciendos. Ea clade innumeri Christi cultores periire. in his Mantius Eboræ in Lusitania primus Episcopus: in Æmilia quidem natus vt nonnulli perhibet, atq; vnus ex septuaginta Christi discipulis. Corpus eius ex vario errore in Astures, quo tempore Mauri occuparunt Hispaniam, tandem ad Villam nouam S. Mantii constitit celebri monasterio dicato à Medina quæ à Riuo sicco nomen habet, quatuor passuum millibus. In Selinunte Ciciiliæ vrbe obiit Traianus Imperator (vnde deinceps Traianopolis dicta est) cum profligato bello Parthico, atque compositis in Oriente rebus in Urbem maturaret. Defuncti cineribus triumphus decretus est Romæ quod vni Imperatorum Romanorum contigisse satis constat, vt de hostibus mortuus triumpharet. Ælium Hadrianum sanguine propinquum atque Italicæ natum (Spartianus Romæ mauult patre cognomine, matre Gaditana, cui Domitiæ Paulinæ nomen fuit) ante designatum, imperii successorem habuit: Plotinæ Augustæ gratia, Cælii Tatiani diligentia, atque Sabinæ vxoris respectus Traiani ex sorore natæ, multum contulisse videbantur ad conciliandam gratiam, præterea ingenita virtus & multarum artium cognitio. Suscepta reipublicæ cura, inuisendi imperii prouincias studio per Germaniam & Britanniam in Hispaniam progressus est deinde Africam & Orientem nudo semper capite, pedibus plerunque adiit. In eo itinere Tarracone vitæ periculum adiuisse memoratur. Seruus quidam gladio districto pene oppresserat incogitantem. cuius amentia explorata nullo supplicio medicis curandum tradidit. Hispaniam in sex prouincias tribuit, Bæticiam Lusitaniam, Carthaginensem, Tarraconensem, Calæciam, atque Mauritaniam Tingitanam, vt Sex. Rufus consularis testatur. Bæticiæ & Lusitaniæ Legati consulares præficiantur, vti lapidum inscriptiones, & Codicis Iustiniani leges argumento sunt. quatuor aliæ prouinciæ Præsidibus contraditæ sunt. Ceionium Commodum Verum, eius Veri patrem, qui cum M. Anto. Philosopho imperauit, cum prole careret filium adoptauit Cæsaris nomine, Augusti penes se appellatione retenta. vnde more deinceps confirmatum est, vt Imperatorum filii successoresque Cæsares vocarentur. Iudæis Hierosolymæ reædificandæ, Vespasiani lege abrogata, fecit potestatem. non eodem prorsus loco, atque Æliæ nomine, veteri appellatione mutata. Denuo rebellantibus quod circumcissione prohiberentur Iouis templo prope nouam urbem exædificato, supremam sub vitæ finem cladem attulit ad Betheram seu Bethoron quo innumera gentis multitudo se contulerat loci munitione confisa Duce Barcosbano, quem se pro Messia venditasse Hebræorum libri testantur. Religionem certe Christianam

Vndecimo imperii anno si alio flagitio vacaret, fraudi esse vetuit. Aristidis & Quadrati apologiæ pro Christianis Imperatori Athenis oblatae & Serenii Granii Asiæ Proconsulis litteræ usque adeo conciliarant, vt de Christo in Deorum numerum transferendo cogitasse, templaque per ciuitates sine simulacris (nempe quæ inter Ethnicos in vsu erant) ædificari mandasse feratur. Romanum imperium quoniam sua mole laborabat, ad Septentriones Danubii ponte diruto, & ad Orientem Euphrate terminauit. Quibus rebus ingentigloria parta, molesta valetudine fatigatus, ad Baias vt medicorum manus euaderet, obstinata inedia vitam finiuit. vnum & viginti annos imperauit. Cælium Tatianum, cuius opera imperium erat adeptus, detractis honoribus in ordinem redegit: ac demum occidendum curauit, ad exemplum inconstantia rerum humanarum, ac præsertim Principum gratiæ leui momento in varias partes agitari solita, & maxima officia maleficio compensare, Antonium e cubiculi sordibus foedaque libidine in Deorum numerum transtulit, templo dicato atque vrbe eius nomine in Ægypto constituta. Quibus rebus, & quoniam aliquot extabant eius crudelitatis exempla, superiorem gloriam fugillasse visus est. Hadriani imperio Basilides Gnosticorum sectam in Ægyptum inuexit, Saturninus in Syriam, Trinitatis hypostasies confundentem, actionesque humanas & voluntatem astris fatoque subdentem, & Christianam iusticiam affirmantem ex sola fide pendere. Ex Basilidis schola Marcus in Hispaniam profectus erroris semina iecit. Agape nobili fœmina & Heluidio Rhetore in partes traductis. vnde aliquanto ex interuallo Priscillianus ex consopiti ignis scintillis magnum incendium excitauit, sibi conciliauit exitium, vti competenti loco declarabitur.

Tres Antonini Imperatores.

CAPVT VI.

COMMODO Vero defuncto paulo post quam ab Hadriano fuerat adoptatus: nam erat valetudinarius, nihilque ad memoriam gesserat insigne, in eius locum T. Ælius Antoninus successit Hadriano mortuo successit, salutis anno centesimo trigesimo nono, 139. totosque duos & viginti annos, menses septem toto Romano imperio pacem conseruauit, Numæ simillimus, vnde & propter clementiam singularem Pii cognomen inuenit, & pater patriæ salutaris est. In Christianam religionem nihil mouit. mercedes annuas detraxit iis, vnde nullus fructus expectabatur, quoniam otiosi percipiebant reipublice onera graua, nullo vsu. Eius illa vox fuit, quæ fuerat ante Scipionis, Malle se ciuem vnum seruare, quam mille hostes perimere. Quid rerum gesserit in Hispania clam est, tametsi eius nomine aliquot inscriptiones extant, quas hoc loco subiicere non arbitror necessarium. Antonino Pio M. Aurelius Antoninus, cognomento Philosophus eius gener successit, salutis 162. anno centesimo sexagesimo secundo, imperii consorte Antonino Vero, eius Veri filio, quæ ab Hadriano fuisse adoptatum monstratum est. quod ad eam diem nunquam contigisse satis constat, vt ex æquata duorum Imperatorum potestate respublica gubernaretur. Is postquam carnificinam in religionem Christianam instaurauit, & Persarum motus in Oriente composuit, eo bello peracto primus Præfectos prouinciarum Comites nominasse fertur. Extinctus ex morbo est nono imperii anno. Deinde solus Aurelius Antoninus rempublicam gessit, ea probitate, iis virtutibus, vt exemplum desit. nam eruditionem Philosophi cognomen satis declarat. Bello Marcomannorum (hi hodie Morauj sunt) in summa aqua penuria Christianorum precibus, eorum qui in legione duodecima militabant, pluuiam impetrauit, & victoriam procella & fulminibus in aduersos hostes delatis. Iulius Capitolinus Imperatoris precibus numina placata & pluuiam impetratam ait: scriptoribus nostris Dionis testimonium fauet, & ipsa Imperatoris litteræ, quæ tum Græce tum latine extant: præterea legioni ipsi nomen Fulminatricis additum. Cuius nominis vestigium Tarracone in Citeriori Hispania conseruatur in hortis Ioannis Melgosa, his verbis concepto epitaphio:

D. M.

IVLIO SECYNDO, QVI VIXIT ANN. XXXVIII. M. II. D. X.

C. IVLIVS IOSCHVS LEG. XII. FVLMINATRICIS LIBERTO

BENEMERENTI FECIT.

Extat præterea Barcinone in Requesenarum ædibus pro æde Diuorum Iusti & Pastoris testamentum Aurelii imperio conditum, atque in lapides incisum: ex quo intelligitur vsuram centesimam esse cum summæ octaua pars annuatim pendebatur, hoc est, centum mensibus summa duplicata. vnde centesimæ nomen, aut quoniam singulis Kalendis quo

tempore versuram numerari moris erat, centesima summæ pars foeneratori pendebarur. Testamenti verba hæc sunt, quibusdam insolentibus notis in affines, vt erat commodum, atque vt est visum, in litteras explicatis.

* *Centurio aut
Tribunus.*

L. CÆCILIVS. L. F. PAP. OPTATVS. * 7. LEG. VII. G. FEL. ET 7. LEG. XV. APOLLIN. MISSVS HONESTA MISSIONE AB IMP. M. AVR. ANTONINO ET AVR. VERO AVG. ATLECTVS AB AVG. INTER IMMUNES CONSEQUVT. IN HONORES ÆDILITIOS IIVIR. III. FLAM. ROMÆ DIVORVM ET AVGVSTORVM. QVI R. P. BARC. TA. C. DO, LEGO, DARIQVE VOLO. * X. VII. D. EX QVORVM VSVRIS SEMISIBVS EDI VOLO QVOTANNIS SPECTAC. PVGILVM DIE III. ID. IVNII VSQVE AD X. CCL. ET EADEM DIE EX X. CC. OLEVUM IN * HIERITECTA PRÆSTARI EA CONDITIONE VOLO, VT LIBERTI MEI, ITEM LIBERTORVM MEORVM, LIBERTARVMQVE LIBERTI QVOS HONOR SEVIRATVS CONTIGERIT AB OMNIBVS MVNERIBVS SEVIRATVS EXCVSATI SINT.

QVOD SI QVIS EORVM AD MVNERA VOCITVS FVERIT, TVM EA X. VII. D. AD REMP. TARRAC. TRANSFERRI IVBEO SVB EADEM FORMA SPECTACVLORVM QVOD SS. EST E-DENDORVM TARRACONE. L. D. D. D.

* *Denarios
7050.*

* *Thermas pu-
blic. populo pra-
beri solent.*

Obiit M. Aurelius Antoninus salutis anno CLXXXI. 16. Kalen. April. cum annos decem & nouem imperasset, & mensum vnum, non magis suis virtutibus, quam domestica calamitate nobilis, ob Faustinae vxoris impudicitiam: quam cum neq; sanare posset, neq; repudiare induceret in animum, tanti probri dissimulatione & patientia imperii maiestatem foedasse visus est. Alioqui vtriusque Antonini memoriam Romæ gratam fuisse Septimii Seueri lex lata indicio est: Antonini appellationem non secus atque Augusti perpetuam Imperatoribus fore deinceps sancientis. Tamen si Ælius Aur. Commodus Ant. quem pater imperii consortem declararat, & moriens successorem reliquit, maiorum memoriam vitæ licentia & perpetua morum turpitudine foedauit, Augustus nomine, animo foedum vitiorum omnium mancipium Martia concubina iniecit carminibus furorem credita est, exitii certe caussa, cum ex Commodi scheda inter alios se ad necem etiam peti cognouisset, cum Narcisso eunucho consilio communicato peremit annos natum triginta duos, veneno prius præbito, deinde quia lenta tabes erat, gula fracta. Imperauit annos duodecim, menses octo, dies quindecim. trecentas concubinas, & pari numero exoletos habuisse traditur, eorum quos forma conciliaffet delectu habito. primusq; Romanorum Imperatorum vendidit pretio magistratus: quod malum quantas reipublicæ affert calamitates, quam graua incommoda? Annum Verum Commodi atauum Iulius Capitolinus facit Hispanum, ex Bæticiæ municipio Succubitano. Sunt qui per hæc tempora arbitrantur à Facundo & Primitiuo sustentatos pro religione cruciatus fuisse, Attico Calæciæ pro Romanis Præfide ad Cææ fluminis ripam, quod ex montibus Asturum in interiorem Hispaniam delabitur, solenni sacrificio repudiato, ad quod totius prouinciæ milites erant inuitati. Pro qua re militiæ honore detracto, tormentis omnibus excarnificati, ac securi demum percussi sunt. Corpora, quibus in locis cæsi erant, à Christianis coli cœperunt, templo dicato. Postmodum cum in Astures semel, & iterum migrassent, quo tēpore armata Maurorum impietas per Hispaniam volitabat: Alfonso prius Rege, cui Magni cognomen fuit, deinde Ferdinandi primi ætate reducta sunt, loco vnde erant amota templo instaurato, adiunctoque cœnobio Benedictino, cui à sancto Facundo nomen est, inter præcipua diuorum domicilia in Hispania celebri.

Seueri & Caracalla imperia. CAP. VII.

193.

OCcisus est Commodus anno salutis CXCIII. Successit Heluius Pertinax patre libertino, ætate septuagenarius. Imperium tenuit menses duos, dies 28. Commodi interfectores eius probitate perspecta, vltro detulerat principatū. Prætoriani impetu facto in palatium vita spoliarunt. Disciplinæ seueritatē reuocari moleste ferebāt, prioris tēporis licentia corrupti. Vtriusq; linguę facultate, & iuris sciētia instructus fuit ex disciplina Sulpitii Apollinaris, quo præceptore in tenera ætate vsus erat, cuius periochæ in Terētii fabulas extant.

Pertina-

Pertinace interfecto Sulpitianus & Didius Iulianus palam de imperio in prætorianorum castris licitati. Iulianus vicit, quinque & viginti sestertia in milites singulos auctonatus. Tantæ summæ cum soluendæ non esset, pollicitis quam fide ditior, inter militum odia, & populi inuidiam destitutus, sexto imperii mense interfectus est. Septimius Seuerus, quo agente Iulianus periit, ab Illyrici legionibus fuerat Imperator renunciatus, Africana Lepiti (hæc Tripolis est trans Syrrim minorem) natus. Innatam animo sæuitiam bellica fortitudine compensauit. Iactatum vulgo est, aut nunquam nasci debuisse, aut nunquam mori. Prætorianos cæsi Pertinacis religione foedatos Roma ad centesimum lapidem relegauit, armis vestibusq; detractis. Pescenium Nigrum imperii æmulum in Oriente domuit. quo in itinere Byzantium portas claudentem euertit. Albinum in Gallia superauit, cum qui Milesias fabulas Aristidis exemplo scripsisse traditur, omni impuritate foedas. Parthi bis domiti. Rebus vrbanis pristinus splendor restitutus est. Britanni pacati, atque ad arcendas Scotorum incursiones à mari ad mare, qua parte castigatis littoribus eius insulæ latera maxime coarctantur, perpetuum vallum duci curauit. In ea expeditione defunctus est Eboraci, cum decem & septem annos imperasset, menses octo, dies tres. Eius illa extrema vox fuit: Se imperium, q; turbatum accepisset, pacatū filiis relinquere: firmum si bonis, si malis haud diurnū. tum illa: Omnia fui, & nihil expedit. In Christianos nono imperii anno cū scire cœpisset, Felix presbyter, Fortunatus, & Archilocus Diaconi Valentia occubuerūt in Hispania. Tameñ, nonnulli Achilleum legi pro Archiloco malunt, in alteraq; Valentia peremptos fuisse, quæ in Gallia Lugdun. sita est, ab Ireneo Lugdunēsi Episc. Euangelii promulgandi gratia proculdubio amandatos. locorū vicinitas opinioni suffragatur, Hispania longinqua. Prorsus Seuero defuncto, Aurelius Antoninus Bassianus eius filius, cui vestis Gallica populo donata Caracallæ nomen fecit, imperium tenuit annis sex, mensibus duobus, diebus quinque. Getam fratrem imperii consortem à patre testamento designatum sustulit. Publica ex eo noui principatus inuidia nouo facinore aucta. Iuliam nouercam Getæ matrem connubio sibi iunxit. Occisi fratris partibus studentes sublatis, Sammonicus Serenus Medicus, cuius multa scripta ferebantur eruditione præcipua, Iureconsultus Papinianus: nulla hic iustiori de causa, quam quod iure fratrem cæsum ad senatum defendere reculasset, facilius esse dicens parricidium facere, quam excusare. Noua fraude, simulatione coniugii cum Artapani Parthorum Regis filia incautos hostes ad Carras oppressit. Læticia diurna non fuit. Martialis ferro dum ventrem leuat confossus est, annos natus tres & quadraginta. supra corpus exanime Iulia nouerca coniuxq; cum Antiochiam esset, vbi illa morabatur, delatum, ferro in viscera adacto occubuit. Tragedias referre videor. sed in reliqua amentia Alexandrum Magnum, quem imitatione exprimere studebat, detorto etiam in læuam capite repræsentasse fertur. Successit Opelius Macrinus prætorii Præfectus, quo auctore cædes facta erat, Audentio concedente, cui à milite imperium deferebatur, vno Augusti nomine, nulla præterea re nobilis, neq; in vita priuata neq; in principali. Breue imperium fuit. Mæsæ arte (hæc Iuliæ soror erat) subornatis legionibus Chalcedone periit ipse & filius Diadumenus, eius seculi anno ducentesimo nono decimo, scilicet primo Idus Iunii, cum imperasset mensibus tredecim, diebus octo & viginti:

219.

Heliogabali & Alexandri imperia. C A P. VIII.

AVRELIUS Antoninus Varius Solis in Phœnicia Sacerdos, vnde illi cognomē Heliogabali, Caracallæ filius fuit ex Soemi genitus Mæsæ filia. Vt Augustus salutaretur, formæ dignitas iuuit imperio digna, fallax sæpe indicium compositi animi, Caracallæ patris memoria militibus grata, quibus omnia largiebatur, & Mæsæ anix artes exercitu in partes tracto. Imperauit annos tres, menses nouem, dies quatuor, vitæ turpitudine & foedo vitæ exitu infamis. libidinis promiscuæ avidus patiensq;: prorsus vt in muliebrem sexum se excari tentarit. Romani imperii probrum & humani generis portentum, Prætoriani milites ipsiusmet sanguine procurarunt. decem & octo annos natum ferro peremerunt, sexto Idus Martii, anno ducentesimo vigesimo tertio. In veste holoserica primus Romanorum Imperatorum visus est, cum antea subserica in vsu esset. Bombycinę tele ea ætate exequato auri pondere constabant. Ab Heliogabalo institutum traditur in vindemia à seruis heros iocularibus & diceriis lacerari. Heliogabali vitia successor & consobrinus Seuerus Alexander veris virtutibus exequauit, magnus futurus Imperator si vita longior contigisset. More à Christianis mutuato neminem muneribus publicis præficiēbat nisi proclamatum. Honores & magistratus vendidit nunquam: cum diceret, qui emit, vendat idem necesse est. Nostris æquum se præbuit: Christi imagine in præcipuo larario atque inter Deorum

223.

signa collocata. Neminem ad familiaritatem ac ne ad salutationem quidem admittere solitus erat, nisi integra probitatis fama. rarum inopiam ex curiosis superuacaneisque artibus vestigali excogitato subleuata. Cum Parthicam expeditionem contra Artaxerxem Persarum regnum longo ex interuallo reuocantem feliciter obiisset, belli impetu in Germaniam conuerso, Maximini proditione & insidiis occubuit, ætatis anno nono & vigesimo, cum annos tredecim, dies nouem, imperium magna æquitate gubernasset. In reliqua clementia illud paulo acerbius videatur, quod Turinum Vetronium fumos, id est, ficta Imperatoris responsa vendere solitum, fumo necauit. Vlpiano Tyrio Iureconsulto multum & familiariter vsus est, sacri scrinii Magistro: eiusque præceptis vitam & mores conformauit. Eundem in militari furore purpura texit. Horum Imperatorum ætate, quid in Hispania sit gestum, latet. Extat tamen Accitanæ basis statuae Mammææ Alexandri Imperatoris matri posita, quæ quoniam Christianis sacris imbuta fuisse creditur, & Origene familiariter vsa est, inscriptionis verba subiiciantur.

IVLIÆ MAMMÆÆ AVG. MATRI IMP. CÆSARIS MARCI AVRELII SEVERI ALEXANDRI PII. F. AVG. M. CASTRORVM.
COL. IVL. GEM. ACCITANA DEVOT. NVMINI.

M. Q. EIVS.

Fuit Mammea ex Iuliz Augustæ Mefa sorore nata, Soemis soror germana, ex Soemi & Caracalla furto conceptus est Heliogabalus, ex Mammeæ & Marcelli iustis nuptiis Seuerus Alexander. Quo tempore Anterus Pontifex Romanam ecclesiã rexit, & ad Episcopos Beticæ & Toletanæ prouinciæ litteras dedit, fas esse negans Episcopos priuati commodi causa ab vna in aliam ecclesiam migrare.

Maximinus, Gordianus, Philippus, Imperatores. C A P I X.

236.

IVLIVS Maximinus Thrax, ex obscuro genere natus, parentibus Mecca Gottho, & Ababana natione Alana, ut Symmachus ait, nulla re alia fuit nobilis nisi vasti corporis viribus, & celeritate tanta, ut equi cursum adæquaret: vnde ad omnes militiæ honores gradu facto, Alexandro Seuero occiso humanæ salutis anno ducentesimo trigesimo sexto, rempublicam occupauit biennium, & menses aliquot. Imperii initio Germanorum motibus compositis, Gordianum Africæ Præsidem ab exercitu Imperatorem salutatum, subsecutam approbationem senatus, cum Sirmium esset allatum vbi bellum in Sarmatas parabat, Romam conuerso itinere, vindictæ studio ardens, dum in Aquileiæ obsidione moram trahit, nouo nuncio allatum est: Gordiano & filio cognomine in Africa sublatis, Balbinum, & Pupienum, senatus suffragio novos Imperatores fuisse factos, magis desperata venia, quam quæ fati esset animi ad Maximinum vindicandum. Eo nuncio milites excitati, facto in prætorium impetu, Maximinum trucidarunt: respublica & Christianorum natio magno periculo metuque liberata. Bellum enim in Christi sectatores concitabat, ac præsertim ecclesiarum Præsides præcipuo odio susceperat exagitandos. Maximus & socii hoc tempore pro religione sanguinem profudisse memorantur, ad Bufragani montis specum, à Tarracone viginti quatuor millibus passuum. Vnde is ad necem extractus est, eo loco templo dicato colitur, & fortassis Maximus hic est, quem ciues Tarraconenses vulgo Sanctum Magi nuncupare soliti sunt. Balbino & Pupieno intra primum imperii annum prætorianorum furore sublatis, Gordianus primi Gordiani nepos, ac vix quindecim annos natus, eum antea Cæsar esset & imperii successor designatus, rem publicam cepit administrare. Misithei socii auspiciis Persico bello confecto, quo tempore summa pollicebatur: Iulii Philippi prætorii Præfecti fraude periit, sexto imperii anno. Extant Gordiani ad socerum litteræ, quibus principale vitam, domesticorum præsertim, fraudibus obnoxiam esse conqueritur auribus Principis multis insidiantibus, ipso suis oculis res singulas considerare non valente. Sane nullius rei grauior apud Principes penuria est, quam veritatis: cui quis locus sit inter continuae assentationis plausus omnes aulæ partes personatis? Ea sublata Principes cæcis ignorantis tenebris oppressos offendere passim quis miretur? aut quis non doleat, sine luce esse, quos Deus in fastigio collocauit: ut vitæ humanæ duces essent, & humanis erroribus succurrerent opera, consilio, auctoritate? Vna medicinæ faciendæ via est, à magnis hominibus monstrata, à paucis arrepta: si ad alios ministros aulæ procuratorum, amanuentes, affectas, vir aliquis spectata prudentia & probitate accersatur si opus sit magno: cui facultas sit renunciandi Principi non vera modo, sed quæcunque de ipso fama loquetur, inane: etiã vulgi rumores & vanos. Dolorem sæpe necesse est faciat, sed ferendus est tamen, ut maxime importunus interpellator accedat, vtilitatis, sanitatisque spe eam molestiam compensante. Et sunt veritatis radices amaræ, fructus

tuuissimi-

suauissimus. Verum nunquam impetrabimus: Principum deliciae quantæ sunt non ignoramus, vitæ licetiam præcipuum imperii fructum arbitrantium. voces ad gratiam loquentium suauissimæ sunt: veritatis species horrida, ingrata oculis atque auribus. non est tamen desperandum fortasse non canimus surdis. Erunt quibus veritas placeat, & monstratum salutis iter publicæ priuatæque, videant, & sequantur: atq; intelligant, non eos qui carpunt mores, vitamque rectorum perniciem afferre, sed eos qui auribus loquuntur grata, quorum est in fœditus numerus in aulis Principum maior, certa pestis quia blanda. Ad Imperatorum numerum reuocanda oratio est. Sublati innocentis iuuenis merces imperium fuit.

10 M. Iulius Philippus natione Arabs, obscuro genere, militari laude clarus rempublicam occupauit, anno Christi ducentesimo quadragesimo quinto: tenuitq; ultra quinquennium. Ictois sub initia cum Persis fœdere, ex quo Mesopotamiam hosti concessit, Romani imperii maiestatem obscurasse visus est. Romam reuersus annum secularem clausit, maiori quam vnquam latitiæ significatione & ludorum apparatu, nimirum ab Vrbe cõdita millesimum. Contra Gotthos Thraciam vastantes Marino Duci missio, ab exercitu imperium est delatum, cæteraq; Augustis deferri solita, à Decio in Mœsia collatis signis ablatum cum vita ipse oppressi tyranni præmium ab exercitu compulsus imperium datum constanter tutatus est, Philippo, qui obuiam armatus progrediebatur Veronæ in militari seditione trucidato. Cognominis patri filius, quem septennem imperii consortem fecerat, eo ingenio vt nunquam risisse ferant, Romæ ad nuncium de patris nece est occisus. Origenis ad Philippum litteræ Hieronymi ætate extabant. Christianis nimirum sacris initiatum, ac nõ nisi sceleris suscepti prius pœna exoluta à Fabiano Pontifice ad mysteria admissum, qui affirmet auctores habeo antiquos & graues. resistunt alii hanc laudem Constantino Magno tribuentes, vt primus Romanorum Imperatorum Christi Dei agnouerit maiestatem. Philippi thesauris ecclesiam fuisse locupletatam nonnulli suspicantur, mores deprauati simulasse potius quam implese Christiani hominis officium declarant. Gn. Messius Decius, cum salutis anno ducentesimo quinquagesimo imperium occupasset, religionem Christianam sæuissime exagitare cœpit Philippi odio, vt creditum est: disciplinam ecclesiasticam multis modis collapsam externo bello astringere, atque reuocare diuinum numen parabat. In eo Christophorum martyrem occubuisse Nicephorus auctor est. A Gettis seu Gotthis (idem enim fuisse putantur) Mœsiam Thraciamq; vastantibus, primo prælio victor, in secundo conflictu occisus est, ipse & filius cognominis, cum biennium rempublicam gubernasset. Trebonianus Gallus, cuius perfidia circumuentus fuerat, imperium deferente exercitu tenuit annum semestreq; facto cum Gotthis victoribus fœdere, ex quo tributum annuum illis p̄dere est pactus. Ea ex re cum despectui esse cœpisset, & Gotthos rursus tumultuantes, Æmilianus natione Afer, atque in Mauritania Tingitana natus, ingenti prælio superasset, imperium arripuit, Gallo que in acie cæso, nam obuiam prodierat, quatuor tantum menses tenuit, nulla præterea re gesta ad memoriam insigni, prorsus vt in nullo Augustorum numero sit.

245.

259

40 *Valerianus, Gallienus, Claudius, Aurelianus, Imperatores.* C A P. X.

10 LICINIVS Valerianus ætate septuagenarius erat cum in Gallia contra Æmilianum legionum conspiratione factus est Imperator, anno ducentesimo quinquagesimo quarto, non alia de causa in fastigio rerum positus, nisi vt grauiori casu præcipitaret. Longæua sæpe vita calamitatibus est obnoxia, vertentique fortunæ tribuit quos secundis rebus honestat. Septimo imperii anno in Persarum bello victus, & captus calamitosam seruitutem amplius annum tolerauit, Gallieno filio, quem imperii consortem fecerat, nihil minus quam deliberando patre, aut imperii maiestate cogitante: Persarum, Gotthorum, & Germanorum bello non magis quassati, quam intestina triginta tyrannorum ambitione. Iam dudum republica mole sua cœperat laborare. In his Posthumus Gallia occupata Francos auxiliares primus aduocauit, gentem eatenus ignotam in historia Romana. Lollianus Gallieni iussu Posthumo superato cæsoq; se pro illo vicarium substituit cum filio eiusdem nominis, cuius esse putantur declamationes Quintiliani nomen præferentes. Tetricus Hispaniam tenuit, in quam Germanica natio per Galliam infusa toris duodecim annis vrbes & agros igne ferroq; vastauit. Orientis prouincias Odenatus Palmerinus, eoque defuncto Zenobia vxor ad Aurelium vsq; Imperatorem, maiori quam pro sexu animo tutata est. Gallieni vxor fuit Cornelia Salonina, Decii Herennia Sallustia, vt lapides in Hispania non vno loco reperti declarant. Per hæc tempora Lucius Pontifex Romanam ecclesiam gubernabat, cuius extant litteræ ad Episcopos Hispaniæ & Galliæ. In his Episcoporum concilia

254

sepe haberi hortatur. Metropolitanis quid iuris sit in finitimas ecclesias declarat. hereticorum usu interdicit: facitque animos ad perferendas eorum temporum graues & diuturnas calamitates. Lucio successit Stephanus, quo Pontifice Hispaniæ Præfules in conuentu communicato consilio duos Episcopos Martialem Emeritensem & Basilidem Asturicensem loco mouerunt, lege de libellaticis postulatos atque conuictos. Libellatici erant, qui syngrapha religionem deserebant: qui impio se cultu contaminabant, ii Sacrificati vocabantur, uti Cypriani epistolæ declarat. Basilides Romam delatus Stephani Pontificis auctoritate absolutus est. nimirum ad ecclesiæ caput confugit, unde iura sacra prodire moris erat, mutari aliorum decreta perperam facta. Hispani tamen sacerdotes ea re offensi Cyprianum Carthaginensem Felice & Sabino Episc. ad eum legatis de tota re admonent. Negat is cum aliis Episcopis consilio communicato homines desertæ fidei reos debere ad pristinos honores redire. imposita pro modo culpæ poena recipi fas quidem esse, sed sacerdotali tamen honore atque functione detractis. Id Cornelii Pontificis decreto sancitum. Stephanum in tanta longinquitate videri in fraudem inductum. Itaque Sixtus. II. Stephani successer, literis fortassis hac ipsa de causa monuit Episc. Hispaniæ: Patrum decreta conuellenda non esse, neque ante legitimam cognitionem Episcopos loco mouendos videri, neque absque conscientia Romani Pontificis. iuste ab eo reponi, quæ per iniustitiam essent ablata. Atque hi sane tres Romani Pontifices eius belli procella consumpti sunt, quam Valerianus Imperator cum initio visus esset in religionem Christianam bene animatus, concitauit. Perit etiam Romæ Laurentius Diaconus, Oscæ in Hispania natus. Orentio & Patientia parentibus, quos Oscenses in caelestium numero habent, Sixtus. II. priusquam esset Pontifex, Euangelii euulgandi causa delatus in Hispaniam, Laurentium Vincentiumque comites secum detulerat Romam rediens. Inerat in Laurentio indoles animique constantia, quam perferendis grauissimis cruciatibus ne datam Christo fidem proderet, satis declarauit. salutis anno ducesimo quinquagesimo nono, tum ipse, tum Sixtus sunt trucidati. Errant qui Decii imperio accidisse aiunt. Errant qui Decium Cæsarem Valeriani nepotem ex auctoritate Trebellii Pollionis arguto comento affingunt, magis quam ex fide Laurentium peremisse, minuti scriptores securitate maxima. Sed eodem prorsus anno, Fusco & Basso Coss. Fructuosus primus Tarraconensis Præsul, Augurius & Eulogius Diaconi in ea vrbe non minori constantia illatam pro vera pietate mortem tolerarunt. Æmiliani Præsidis miles, ac filia ætate paruula à milite ad considerandum excitata, sanctorum animas continuo sublimes in aera ferri viderunt, ut Prudentius est auctor. Horum exuuiæ, qua causa & tempore incertum, sed in Ligures tamen migrarunt, seruanturque non procul Genua vrbe in Benedictinorum cœnobio. Consequenti anno Diocysius in Sixti locum Romanus Pontifex factus est. Aureolum, qui in Illyrico rebellarat & Mediolanum in potestatem redegerat, Gallienus intra eam urbem obsidebat, cum suorum coniuratione perit salutis anno ducesimo sexagesimo nono, ex quo primum imperare cœperat anno quintodecimo. Perit etiam minor frater Valerianus, quem confortem imperii dixerat. Vacuam rectorem rempublicam Flauius Claudius occupauit. Anno proximo idem cum Paterno Consul fuit. Quibus Coss. Dionysius Pontifex ad Seuerum Cordubensem Episcopum litteras dedit, ut Romanæ ecclesiæ exemplo populum in parœcias tribuat mandas. Verum Claudius nouus Imperator cæso Aureolo, cum Gothos deinde & Germanos armis domuisset, Tetricum qui Hispaniam & Galliam obtinebat, an Zenobiam bello peteret incertus Sirmii morbo oppressus est, magno reipublicæ incommodo, neque minori luctu. Annum, menses decem, dies quindecim imperauit. Constantii Cæsaris magnus auunculus fuit, nam ex fratris Crispi filia & Eutropio gentis Dardanæ, Constantius est natus Magnus Constantini pater. Claudii morte renunciata Quintilius alter Claudii frater, cui à senatu erat imperium delatum, rerum mole oppressus sibi mortem consciscit, septimodecimo die ex quo Augustus erat salutatus. magnam imperii ludibrium. Erat allatum militari suffragatione. D. Domitium Aurelianum Imperatorem esse renunciatum, viribus & auctoritate potior. Qui inter optimos Principes locum habere potuit, nisi bellicam gloriam ingenii sæuitia cœdasset, atque Christianæ nationis odio grauissimo. Dacis enim domitis; quibus duæ Mœsiæ ad habitandum datæ sunt, tyrannis toto imperio, qua vi, qua voluntate ad officium redactis, Zenobiam ad Palmiram urbem captam, cum fugeret ad Persas camelis quos dromadas vocant, Romam in triumpho pompa egit ciuium oculis, grauissimum simul & miserabile spectaculum exhibens, mirantium in foemineo pectore virile robur atque animam malis inuictum. Eum triumphum ex veteri more Romanorum Imperatorum postremus instaurasse Aurelianus memoratur. Deinde Oriente repetito, in Persas dum bellum parat, Heracleam inter & Byzantium Mæsthei familiaris fraude perit. Annos quatuor, menses undecim, dies septem rempublicam gubernauit. Aureliam ad Ligerim & Geneuam ad lacum Lemanium in Gallia condidisse. qui

affirmant auctores habeo. Narcissus Gerundæ in Hispaniæ Galliæque confinibus, postquam Alpinis gentibus Euangelium annunciarat, occisus pro religione est, tum ipse, tum Felix Diaconus, alterum eodem nomine ea vrbs præcipua religione celebrare consuevit (ne nominum similitudo fallat) alio tempore neci datum. Extant Eutychni Pontifici Romani superiori anno in Felicis occisi locum cooptati litteræ ad Ioannem atq; alios Bæticæ Episcopos, Aureliano & Marcellino Coss. hoc est, salutis anno ducentesimo septuagesimo sexto. In iis proprie de Dei filio homine factò differitur aduersus Hæreticos in Hispania nouis opinionibus religionis synceritatem commaculantes.

276.

Quidam alii Imperatores. C A P. XI.

AMORTE Aureliani sex mensium interregnum tenuit. nouo ad eam diem certamine inter exercitum & senatum, vtrique ad alteros noui Imperatoris creandi potestatem arbitriumque ablegabant. victi tandem Patres modestia militari Clau. Tacitum Augustum crearunt. Præcipiti ætate annos natus octo & septuaginta, non diu rebus præfuit. cum rempublicam tenuisset menses sex, dies viginti, Tharsi defunctus est. Florianus frater successor tertio deinde mense dissectis vltro venis sibi mortem consciuit. conscientia imbecillitatis incitauit, metusque M. Aurelio Probo à legionibus in Oriente Imperatore salutato, natione quidem Dalmata, obscuritatem tamen generis belli & pacis artibus præclare compensante, vsque adeo vt Probi nomen nisi à patribus accepisset veris virtutibus parare potuisset, Germanos, Galliam, Sarmatas Illyricum vastantes domuit. Narseo Persarum Regi leges dedit. Vandalis & Gotthis in imperii prouincias magno numero dilapsis agri in Thracia dati. E duobus imperii æmulis Saturninum in Ægypto Probi metu an gratia ipsiusmet milites peremerunt, Bonosum ad Rhenum acie victum ad laqueum adegit. Galliæ & Hispaniæ vineas ferendi facultas plena concessa, Domitiani Imperatoris interdicto abrogato. Perit in Illyrico in seditione militari, cum Persas denuo tumultuantes bello repetere maturaret, postquam annis quinque & mensibus quatuor imperarat. Seuerior disciplina militum odium conciliarat, & quoniam sublatis hostibus aliquando negarat exercitu amplius opus fore. Successit exercitus suffragio M. Aurelius Carus, salutis anno ducentesimo octogesimo secundo. nonnulli Dalmatam, alii Gallum faciunt, ipsius litteræ Romanum. E duobus filiis quos continuo imperii consortes renunciauit, Carinum quidem in Gallia atque Hispania rempublicam curare mandauit, Numerianum autem secum contra Persas duxit. Eo in itinere Babylas Antiochenus Episc. lege perduellionis postulatus capite pœnas dedit. Numerianum siue cupiditate cognoscendi nota, erat enim omni liberali disciplina excultus, siue vt religioni conuitium faceret, Christianis sacris interesse volentem templi aditu prohibuisse crimen erat. facinus alioqui dignum immortalis laude. Onino bello Persico profligato, Carus quidem ad Tygidis ripam fulmine tactus est altero imperii anno ineunte. Numerianum autem paulo post in lectica qua gestabatur, cum ex oculis laboraret, focer Arrius Aper interficiendum curauit. imperandi ambitione affinitatis iure violato. Hunc Diocletianus ab exercitu Imperator salutatus, gladio transuerberauit, illud sub ictu ipsum effatus: Gaude Aper magni Æneæ dextera cadis. Carinum bellum comparantem totius imperii obtinendi studio & spe, prælio superatum cæcidit. Quo tempore in Citeriori Hispania M. Aurelius res gerebat pro Romanis vt nonnullæ lapidum inscriptiones declarant: vnde illud etiam perspicitur Imperatoris (quod antea etiam factitatum inscriptio Romæ in fronte Pantheonis indicio est) per hæc tempora non Consulis modo nomen, sed & Proconsulis vsurpare consueuisse. Eius rei argumento vnam è multis inscriptionem adscribi visum est, Sagunti conseruatam in foro rerum venalium his verbis.

282.

IMP. M. AVR. CARINO. NOBILISSIMO. CÆS. P. IO. FELICI. INVICTO.

AVG. PONT. MAXIMO. TRIB. POT. P. P. COS.

PROCOS.

Præterea quod in reliquis prouinciis ab Antonini Philosophi imperio vsitatum erat, vt Romani gubernatores Comites vocarentur, idem deinceps inuectum obseruatumq; in Hispania. Tametsi exacto magistratus tempore dum successorum aduentus expectabatur Legati Cæsarei, vtroq; tempore Præsides vt dicerentur in more positum obseruamus.

Diocletianus & Maximianus Imperatores. C A P. XII.

DIOCLETIANVM ex libertino sanguine natum Dalmatia dedit Imperatorem, salutis anno ducentesimo octogesimo quarto: cum optimis comparandum, ni tam multo

Tomus II.

Cc 3

284

303.

Christianorum sanguine manus fœdasset. Imperii anno altero Maximianum Herculeum principatus consortem dixit. paulo post Galerium Maximinum & Constantium Chlo-
rum Cæsares creauit, Galerio Valeria Diocletiani filia vxor data, Constantio Theodora Maximiani priuigna, Helenam Britanni Regis filiam, vnde Constantinus, cui res gestæ & religionis amor Magni cognomen pepererunt, natus erat, repudiare coacto. Ergo Diocle-
tianus Ægypti, Maximianus Africæ, Constantius Britannicæ motus pacarunt, euentu vario
successu demum omnes prospero. Galerium apud Persas re male gesta Diocletianus in Me-
sopotamia, quò domita Ægypto processerat, ignominie causa pedibus ante Carpentum
currere mille passus coegit, victorem paulo post triumpho persimili pompa obuius accepit. præmio & pœna continentur res humanæ: hæc ignauiam arceat, spe præmii industria
alitur. Romam pacatis imperii prouinciis cum rediisset, octauodecimo imperii anno bel-
lum quod in Christianam religionem ante octo annos concitauerat sæuissimum crudeliori-
bus edictis exacerbauit anno Christi tercetesimo tertio, nimirum Coss. Diocletiano. VIII.
& Maximiano. VII. vt Augustinus est auctor. templa Christianorum euerti, libros sacros
exuri, Christianos homines infames haberi, & publicis honoribus arceri imperatum. ad-
ditum deinde vt ecclesiarum præfecti interficerentur. Hoc bello Romæ Caius Pontifex
& Gabinus frater, atq; huius filia Susanna trucidati. Iusta & Rufina Hispali lege violatæ re-
ligionis postulatæ, quod Salambonæ, hoc est, Veneris statuam ad terram afflixissent. Mar-
cellus Centurio patria Legionensis, Tingi in Mauritania iussu Agricolæ Prætorii Præfe-
cti, cuius in Codicibus Theodosii & Iustiniani mentio extat. abiecti cinguli, quod militie
erat insigne, studio religionis, crimen obiiciebatur. Huius Centurionis duodecim filii me-
morantur pro vera religione graues cruciatus mortemq; tolerasse: tamen non eodem o-
mnes tempore, neq; loco vno. Claudium, Lupercium, Victorianum, Emeterium & Cele-
donium, Seruandum & Germanum, Aciscum & Victoriam in hoc numero qui reponant
auctores habeo. Faustum, Ianuarium, & Martialem adiiciunt alii. Marinam præterea, cuius
extat templum ab Aquis Sextiis octo millibus passuum, eo loci atq; per hæc tempora occu-
buisse nonnulli suspicantur. Atq; hæc priusquam Datianus à Diocletiano missus veniret in
Hispaniam, atq; impiæ immanitatis vestigia tota prouincia impressa reliquisset. Cum fu-
ror impius ab extrema Hispania exorsus, qua Pyrenæi iugis determinatur à Gallia, breui
interuallo ad Austrum Occasumq; vniuersam prouinciam peruasit. Finium meta Pacem
Iuliam inter & Eboram ad pagum Oreolam Datianum totius Hispaniæ Præsidem fuisse
declarat in hæc verba.

DD. NN.

ÆTERN. IMPP. C. AVR. VALERIO. IOVIO. DIOCLETIANO.
ET M. AVR. VALERIO. ERCVLEO PIIS. FEL. SEMPER AVGG.
TERMINVS. INTER PACENS. ET. EBORENS. CVRANTE. P.
DATIANO. V. P. PRÆSIDE. H. H. N. M. Q. EORVM DE-
VOTISSIMO.

HEINC. PACENSES.

Prorsus Datiani scuitia Felix & Cucufatus in Africa quidem nati, cæterum in Hispaniam
appulsi studio Christiani nominis amplificandi, Felix Gerundæ, Cucufatus Barcinone oc-
cisi sunt. vbi etiam Eulalia interfecta est ab Emeritensi diuersa. Cæsaraugustam appulsus
Engratiam (Prudentius Encratim vocat) cum Ruscinonem ad sponsum properaret ab ex-
trema vsq; Lusitania trucidauit, & cum ea decem & octo comites itineris. Ad hæc innume-
ra ciuium multitudo neci data. Corpora exusta vna cum sceleratorum hominum corpori-
bus, ne videlicet à Christianis colerentur, vt erat in more positum. Cineres in massas con-
globati discretiq; ab aliis, massa candida dicti sunt. Quod in Africa trecentis aliis martyri-
bus in calcem ardentem iactatis, quo die cæsus est Cyprianus, contigisse Prudentius est
auctor, vt eorum cineres dicerentur massa candida. Valerius eius vrbis Episcopus, & Vin-
centius Diaconus Valentiam ad dicendam causam missi, si quo modo itineris longinqui
labore & spatio temporis mentem mutarent. Valerius exilio multatus tantum ad montes,
qui Cinga flumine alluuntur, vitæ reliquum exegit. Datianus fortassis præcipiti eius ætati
dandum iudicauit, ne maiores subire cruciatus cogeretur. Vincentium autem cum neq;
de sententia decederet, neq; libros sacros proderet, quod qui fecissent ab eo crimine tra-
ditores per ea tempora cœperunt vocari: consumptis omnibus cruciatibus ferri ignisque
peremit. Corpus eius ex promontorio Sacro, quo fuerat delatum metu Maurorum Hispaniam
vniuersam vastantium (vnde illi promontorio D. Vincentii nomen) Alfonso primo
Rege Lusitanicæ Olisiponem migravit, eius prouinciæ urbem primariam, vt alio loco est
explicandum. Compluti Iustus & Pastor vix dum infantie annos egressi occubuerunt in
campo

tempo laudabili, vbi progressu temporis augustum templum eorum nominibus excitatum est, inclytum ministrorum numero eruditioneq; corpora ex vario errore ob Mauro-
rum infestationem, anno tandem humanæ salutis millesimo quingentesimo sexagesimo octauo, Philippo. II. Hispaniæ Rege agente, Osca Complutum relata atq; in eodē loco vbi sanguinem profuderant collocata, Emeritiæ Eulalia quatuordecim annos nata, & Iulia socia trucidatæ. Toleti Leocadia virgo cruciatuum metu & p̄dore carceris exanimata perit. In Gothicis precibus inter confessores, in Romanis inter martyres ponitur, haud magno quidem discrimine. Leocadię corpus in Hannoniæ montibus Benedictini focii in S. Gislei monstrabant, Hispaniæ an alterius incertum: Hispanę, vt credamus inclinatus animus. Iniqui iudices cur simus in nostra causa? Nam quo hæc tempore commentabamur, Philippus. II. Hispaniæ Rex postliminio patriæ reddidit, incredibili hominum concursu plausuque ad sextum Kal. Maii, anno millesimo quingentesimo septimo, insitæ pietatis monumentum præclarum omnibus seculis.

1568.

Quo loca sita sit Elboræ. C A P. XIII.

TOLETO relicta Datianus Elboram abiit. In eo oppido Vincentius alter comprehensus, verbisque Præsidis castigatus, cum de constantia animi nihil mutaret, dato euadendi spatio Abulæ profugus pro religione occubuit, ipse sororesq; eius Sabina & Christeta, fugæ auctores & comites. Hæc in cōfesso sunt: illud dubium, qua in Hispaniæ regione Elboræ sita sit, quo nunc nomine excisa an superstes, vicina Toletum, an distita procul: inter viros præcipuæ eruditionis opinione, magnis animis, parique contentione disceptata quaestio. Lusitani fere gentilem suum Vincentium fuisse contendunt, Eborę natum, vrbe in ea gente nobili antiquaque. resistunt alii, atque Elboram in Carpetanis sitam fuisse confirmant: nostraque ætate Talaueram vulgo dici persuadent. Illis maior nominum similitudo fauet antiqui recentisque, ducta per manus opinio, vetustatis monumenta: lapis quem vestigio consistens Vincentius ceræ instar emolliuisse fertur: ædes paternæ ad hunc diem iisdem vestigiis conseruatæ, cultæq;. Quæ si leuia putantur, negemus omnia, comburamus annales, susceptas à populis Diuorum religiones euertamus, quiduis potius quam à suscepta semel sententiâ nos dimoueri patiamur. Hæc sunt in hanc partem argumenta valida atq; præ-
30 clara: quis neget? quis non videat? In alteram partem plura. Urbium Toleti, vnde Datianus discessit, & Abulę vbi fugientes Martyres insecutus neci dedit, vicinitas, Eboræ longinqua: vnde reuersum Præsidem, quis credat, vno iuvene maectando? aut qui contendens Emeritam Eboram deuiam, atq; supra centum millia vltius positam prius adire? Verum de tota itineris ratione præstabit ex libris ecclesiasticis eximię vetustatis D. Leocadiæ vitam mortemque adscribere. Braulio Cæsaraugustanus Episcopus auctor. sic multorum opinio est. In temporibus, inquit, illis, dum post corporeum Saluatoris aduentum & pro redemptione nostra sanguinis eius effusionem, ab inferis descensionem, à mortuis resurrectionem, in cœli ascensionem, Euangelica eruditio sensim atq; gradatim Apostolorum doctrina in omnem terram refulsisset: sero tandem Hispaniæ finibus innotuit: eratq; rara fides, & ideo magna quia rara. Delubra vero gētilium in omni loco sacrilega effusione sanguinum tauro-
40 rum hircorumq; fumabant: & quia nonnullę ciuitates, oppida, vici, castella, sine Faunorum monstrorumq; imaginibus ex auro argento ve & omni metallo non erāt, colebantur propterea in effigie demones, & fides in Christo pullulans inter tantas rabies paganorum palpitabat. Conuenticula vero nominis Christi secretissimis & abditissimis locis à paucis & perfectis ingrediebatur peragenda. & quantum crescebat Christiani nominis dignitas, tantum deficiebat execranda calamitas. Ita fiebat, vt in nonnullas vrbes perfectæ fidei flagrant incendia, vt non iam per latebras oculendo, sed publice ecclesiæ Sacerdotibus, & omni præpollerent clero. Quæ fama non solum totam Italiam sed & Byzantium peragravit: quæ causa fecit vt impiissimum Datianum Præsidem impiissimi Diocletianus & Maximianus Imperatores ad euertendam magis quam ad gubernandam destinarent Hispaniam. Primum namq; Galliam vt lupo cruentus intrauit, ibiq; exfatiatus sanguine Martyrum, cadauera crapulatus ructās, Hispaniam aggressus est: Felicem, Cucufatem, Eulaliam, & alios quorum nomina longum est scribere, grauissimis tormentis afficiens, Deo animas consecrauit innocuas. ac post inde Cæsaraugustam, quasi leo frendens arripuit. Quanta ibi ludibria? quantaq; verbera? quot cruces? quot effusiones sanguinum operatus fuit? Si humana lingua taceat, ipsa quæ polluta est Christianorum sanguinibus terra loqueretur, & quod nullus exceptus sit, qui bustali situ non teneat rediuuios ac florentissimos cines Martyrum locus. Inde alacri profectu Complutensem ingreditur ciuitatem. protinus pro cruore lac truncatis corporibus fundens, geminas margaritas in diademate nostri

„ Regis affigendas, & innocentia dignitate velut auro conspicuas, Iustum & Pastorem à
 „ terra cœlo per feram impietatem pius Dominus suscepit. Deinde veniens Toletanam vr-
 „ bem ingressus, cœpit sagaci indagatione perquirere sanctorum membra: ibique reperit
 „ Deo dicatam sanctam Leocadium, genere nobilissimam, nobiliori tamen proposito men-
 „ tis ornatam, quæ non diebus, non noctibus peruigili cura ab oratione cessabat. Qui cum
 „ eam præsentari suis conspectibus præcepisset, ita affatus est: Cur te leuis & vana deludit
 „ circumuentio, vt de tam præclaro genere nata, derelinquens cæremonias Decorum no-
 „ strorum, nescio cui Christo te præferas seruituram: Cui beata Leocadia cum grandi au-
 „ dacia ita hæc respondit: Non me tua suasio à proposito Christi, cui me integram voui-
 „ reuocat, non illusio verborum tuorum, nec blandimenta natalium, quibus me suades, re-
 „ trahet à seruitute, vel à promissione Domini mei Iesu Christi, qui nos pretioso suo sangui-
 „ ne redimens, magnam induit libertatem. Fremens itaque Datianus præcepit militibus ar-
 „ ctissimis vinculis beatam Leocadium colligatam in carcerem trudi, cogitans qualibus tor-
 „ mentis vel pœnis eam posset affligere. Itaque Elboram ingressus, officium omne præmo-
 „ net, vt indagatione percurrentes, Christianos quoscunque inuenissent, eius tribunalibus
 „ præsentarent: statimq; repertum adolescentem quendam nomine Vincentium, cuius me-
 „ ritum nomini committebatur suo, comprehensum eius conspectibus sistunt. Quem cum
 „ Sabina & Christeta eius sororibus in Abulensem ciuitatem persequens, digna Christo
 „ munera consecrauit. Profectusq; ab Abula, Emeritensem ingressus ciuitatem, illico tribu-
 „ nal sibi præparari præcepit, multoque Sanctorum crudeliter sanguine fuso transmisit ad
 „ Deum: inter quos sanctam Eulaliam multis cruciatibus, multisque verberibus afflictam
 „ igne applicato Domino consecrauit. Cumque in Toletanam urbem ad beatam Leocadium
 „ percurrisset fama, genibus in oratione positus in eodem loco, quo retrusa tenebatur, con-
 „ fessionis oratione completa, suum Domino commédauit spiritum: qui Martyres & Con-
 „ fessores suos coronauit in pace, cui est honor & gloria, virtus & potestas in secula seculo-
 „ rum amen. Itaque Braulio, seu quiuis alius, rem vt gesta est litteris commendauit, Datiani-
 „ que iter complexus est: Abulam Elboram fugisse Martyres secutum Præsidentem iisdem vesti-
 „ giis affirmat, nimirum Talauera profectos, vti locorum vicinitas fidem facit. quod muni-
 „ cipium Elboram dictum Lucas Tudensis ait, nulla diligentia, nulloq; iudicio dices, esto,
 „ tamen non insulso neque inerudito ingenio fuisse, editi ab eo libri arguunt. Certe Pro-
 „ lomæus Liboram vocat proxima Ilurbida, sita quondam vbi nunc ager est nomine Lorui-
 „ ga (sic putamus) quatuor distis passuum millibus trans Tagum: atque ex aduersum loci
 „ vbi Aluerchius confunditur Tago, ex Abulensibus montibus manans. Liuius Eburam vr-
 „ bem in Carpetanis ponit, nobilemque in paucis pugnam ad eam commissam Romanos
 „ inter & Celtiberos ait, Q. Fuluius Flacco Citeriorem Hispaniam ex prætura obtinente, iis
 „ notis designato loco, quas in suburbanum eius oppidi agrum cõuenire omnes quibus hæc
 „ considerare studium fuit, persuasum habent. Sed ipsa elegantis historici verba, ex libro
 „ quadragesimo subiicimus: Magnum, inquit, bellum ea ætate coortum in Hispania Cite-
 „ riore. Ad quinq; & triginta millia hominum, quantum nunquam ferme antea Celtiberi
 „ comparauerant. Q. Fuluius Flaccus eam obtinebat prouinciam: is quia armare iuuentu-
 „ tem Celtiberos audierat, & ipse quanta poterat à sociis auxilia contraxerat: sed nequaquã
 „ numero militum hostem æquabat. Principio veris exercitum in Carpetaniam duxit, & ca-
 „ stra locauit ad oppidum Eburam, modico præsidio in vrbe posito. Paucis post diebus, Cel-
 „ tiberi millia duo ferme inde sub colle posuerunt castra: quos vbi adesse Prætor Romanus
 „ sensit, M. Fuluium fratrem cum duabus turmis sociorum equitum ad castra hostium specu-
 „ latum misit, quam proxime succedere ad vallum iussit, vt videret quanta essent, pugna
 „ abstineret, reciperetq; sese si hostium equitatum exeuntem vidisset. Ita vt præceptum erat
 „ fecit. per dies aliquot nihil vltra motum, quam vt hæc duæ turmæ ostenderentur, dein sub-
 „ ducerentur, vbi equitatus hostium castris procurrisset. Postremo & Celtiberi omnibus si-
 „ mul peditum equitumq; copiis castris egressi, acie directa medio ferme spacio inter bina
 „ castra constiterunt. Campus erat planus omnis, & aptus pugna: ibi steterunt Hispani hostem
 „ expectantes. Romanus intra vallum suos continuit per quatrimum continuum, & illi eo-
 „ dem loco aciem instructam tenuerunt: ab Romanis nihil motum. Inde quievere in castris
 „ Celtiberi, quia pugna copia non fiebat. Equites tantum in stationem egrediebantur, vt pa-
 „ rati essent si quid ab hoste moueretur. Pone castra vtriq; pabulatum & lignatum ibat, neu-
 „ tri alteros impediens. Prætor Romanos vbi satis tot dierum quiete credidit spem factam
 „ hosti, nihil se priorem moturum, L. Acilium cum alia sinistra, & sex millibus prouincialium
 „ auxiliorum circumire montem iubet, qui ab tergo hostibus erat. inde vbi clamorem au-
 „ disse, decurrere ad castra eorũ. Nocte profecti sunt, ne possent cõspici. Flaccus luce prima

C. Scribonium Præfectum socium ad vallum hostium cum equitibus extraordinariis sin-
 stræ alæ mittit: quos ubi & propius accedere, & plures quam soliti erant Celtiberi conspe-
 xerunt, omnis equitatus effunditur castris simul, & peditibus signum ad exeundum datur.
 Scribonius, ut præceptum erat, ubi primum fremitum equestrium audiuit, auertit equos,
 & castra repetit, eo effusius sequi hostes. primo equites mox & peditum acies aderat, haud
 dubia spe castra eo die se oppugnaturus. quingentos passus non amplius à vallo aberant. Ita
 que ubi Flaccus satis abstractos eos à præsidio castrorum suorum ratus est, intra vallum ex-
 ercitu instructo, tribus partibus simul erumpit, clamore non tantum ad ardorem pugnae
 excitandum sublato, sed etiam ut qui in montibus erant exaudirent. Nec morati sunt quin
 decurrerent, sicut imperatum erat ad castra, ubi quingentorum armatorum non amplius
 relictum erat præsidium. Quos cum & paucitas sua & multitudo hostium, & improuisa res
 terruisset, prope sine certamine capiuntur castra. castris, quæ pars maxime à pugnantibus
 conspici poterat, iniecit Acilius ignem. postremi Celtiberorum qui in acie erant, primi
 flammam conspexere. deinde per totam aciem vulgatum est castra amissa esse, & tum cum
 maxime arderent, unde illis terror, inde Romanis animus creuit. Iam clamor suorum vin-
 centium accidebat, iam ardentia hostium castra apparebant. Celtiberi parum per incertis
 animis fluctuati sunt. Cæterum posteaquam receptus pulsus nullus erat, nec vsquam nisi in
 certamine spes. pertinacius de integro capeffunt pugnam. Acie media vrgebantur acriter
 à quinta legione. Aduersus læuum cornu, in quo sui generis prouincialia auxilia instruxif-
 se Romanos cernebant, cum maiori fiducia intulerunt signa. Iam prope erat ut sinistrum
 cornu pelleretur Romanis, ni septima legio successisset, simul ab oppido Eburæ, qui in præ-
 sidio relictus erat, in medio ardore pugnae aduenerunt: & Acilius ab tergo erat. Diu in me-
 dio caesi Celtiberi, qui supererant in omnes passim partes capeffunt fugam. Hactenus Li-
 uius. Ergo manifestum efficitur, oppidum de quo instituta disputatio est, Ptolemæo Libo-
 ram esse ex regionum interuallis, mensuraq; Eburam Romanis, certe fuisse in Carpetanis
 constat. Ex iis vocibus Elboram factâ quis miretur? quis dubitet? nisi qui nominibus com-
 mutandis vim antiquitatis ignorat. Monumenta verustatis nihil moror: quanta in his re-
 bus vanitas sit, quanta commenta vulgi, multis exemplis docere promptum erat. Sed
 & iis propria monumenta Elboræ Carpetanorum opponit: Vincentii ædes, ubi nunc
 D. Ioannis & Luciae nominibus xenodochium est forum quod à vicino templo sancti Ste-
 phani vocabatur, ubi incolæ persuadent Vincentium ad tribunal Præsidis saxo vestigium
 impressisse. in vicinis montibus, qua Abulam itur, antrum in rupibus specie horrida trium
 fratrum latebra omnibus circum populis nobile: in montis cacumine fugæ monumentum
 arx, & templum Vincentii nomine inclytum olim non religionis modo opinione, sed &
 amplis possessionibus locus editus, & proceris arboribus amœnus augebat maiestatem fa-
 ma est olim Templariis militibus attributum fuisse, nunc Abbatia magis quam re alia infi-
 gnis est, quæ in Toletani templi sacerdotis numeratur: tamen si is locus Abulensis Episco-
 patione comprehenditur. Hæc sunt partis aduersæ præsidia, quæ verbosior fuit, an verior,
 sincero animo lector diiudicet: si quid nostrum testimonium iuuat, sic nos certe putaba-
 mus. De Elboræ Episcopis in Toletanis Patrum conciliis frequens mentio extat, & mo-
 netur Gotthorum imperio Elboræ nomine percussæ visuntur ex auro non probo: uti Got-
 thorum omnes. Hæc ad vrbem referenda sint, non laboramus. sine certis argumen-
 tis in alteram partem pronunciare non constituimus. libenterq; Episcopi sedem Lusitanis
 relinquimus Emeritæ contributam, uti Constantini Magni & Vvambæ Regis diuisiones
 Episcopatum argumento sunt. Neq; negamus Eboram vrbem ea Gotthorum ætate El-
 boram etiam fuisse pari licentia vocitaram.

Descriptio Elboræ. C A P. XIII.

10 Iam autem municipium, quo nullum pro incolarum numero Hispania lautius præstan-
 tiusque habet, & Ptolemæo Libora, Eburæ Liuius vocatur, Gotthorum ætate Elboræ,
 nonnullis etiam Talabrica est, sed hos vocum Talauræ & Talabricæ similitudo cum
 multis in errorem misit. Nos his commentariis, ut erit commodum, eo oppido designan-
 do promiscue his vocibus utemur, ne nominum multitudo fallat. Ad confines Carpeta-
 norum Vectonum & veteris Lusitanæ situm est, loco plano, in valle quatuor ea parte pas-
 sum millibus lata, superius latiori, quam plures amnes interfecant: inter alios princeps
 Tagus ab arenis voluentibus aurum celeberrimus fama, latissimo alueo multisq; receptis
 aquis amplissimus, eius oppidi mœnia ad Austrum alluit, quæ sunt opere firmissimo, angusto
 ambitu omnino septendecim turribus horrida, quas extrarias vocant q̄ quis interuallis

ſingulæ iuſti inſtar propugnaculi exterius protendantur. Minorum turrium maior eſt nu-
 merus, ſub quibus humilior murus altiorem ferme ex omnibus partibus ambit. Hæc mœ-
 nia, quibus nulla ex antiquis in Hiſpania comparari poſſunt altitudine, latitudine, & totius
 operis firmitate, quo ſint tempore conſtructa in ambiguo eſt Romanorum imperio vul-
 gus perſuaſum habet, ſtructuræ laudibus antiquitatem adiicientes. Refellunt alii ex forma
 operis cæmentitiis ex parietibus fere compacti: & lapides cum litteris Romanis nullo or-
 dine, ſed vt caſus dabat in eo muro viſuntur. Ergo rudiori ſeculo Gotthis aut Mauris re-
 rum potentiſſimis, ea mœnia fuiſſe conſtructa fateamur neceſſe eſt. Gotthorum ætate non-
 nulli affirmant, nobis recentior ſtructura videbatur eſſe. Videbitur fortaiſſe etiam aliis, ſi
 eum parte Tolerani muri ab Vvamba Rege conſtructi, ea mœnia conferantur, eam ſpe-
 ciem multis partibus præbentia, vt recentiori memoria extructa fuiſſe appareat. Quod
 Rafis Arabs confirmat, à Mauris opus perfectum, noſtrorum incurſionibus arcendis, Ara-
 bum anno tercentefimo vigefimo quinto, nimirum ſalutis, anno nongentefimo trigefimo
 ſeptimo. Ipſa Mauri ſcriptoris verba Latine facta ſubiicimus. In Toleti, inquit, agro quo
 nullus eſt latior, multa oppida & arces ſunt, atque in earū arcium numero Talauera à Græ-
 cis condita ſupra Tagum: deinde propugnaculum vt imperium alternabat Mauros, inter
 & Chriſtianos. Murus eſt magna altitudine & firmitate, excelsæ turres. Maurorum anno
 tercentefimo vigefimo quinto, Miramamolinus Mahomadis filius diuortio in municipio
 facto, arcem ædificari mandauit, vbi Præfecti eſſent. Hanc ego arcem, totum eum muro-
 rum ambitum interpretabar, qui latiores in Italia Galliaq; viderim: nam minorem arcem,
 quæ intra hunc ambitum ad fluuium eſt rudiori opere, & maiori ex parte labefactata, ſatis
 conſtat ab Alſonſo Imperatore fuiſſe poſteriori tempore conſtitutam euerſis priuatis ædi-
 bus, de qua re Toleti in Clementino virginum collegio tabulæ monſtrantur factæ ipſis
 compenſationis pro ædibus quæ ea parte ſunt ablatæ. Sed ab ea arce tamen murus alter de-
 ducitur minori firmitate, nempe plurimum ex formaceis parietibus, magnoq; flexu prio-
 rem murum complectens circulo ferme totum niſi qua parte flumen alluit. Huic tertius
 commiſſus eſt murus, ſuburbium amplum cingens ad Solis occaſum torrente interfluen-
 te à reliquo oppido diremptū, cui Portiniæ nomen eſt, aquis hyemalibus sæpe exundanti,
 magna vicinarum ædium ſtrage aliquando. Hunc murum ingruente bello factum puto
 opere ſubitario: nam cum recentiſſimus ſit, multis partibus eſt euerſus, rara vt veſtigia ex-
 tent. Intra hunc murum agricolæ continentur. Intra alterū opifices, mercatores, & maior
 ciuium pars eſt, forumq; rerum venalium, annonæ copia & lautitiis cū quolibet Hiſpaniæ
 certans. Minori ambitu firmioriq; ſtructura murus nobilium domicilia habet, quorū pro
 oppidi modo nullibi aut maior numerus eſt aut amplior cenſus. Cæteris tenuis ferme for-
 tuna otio deditis à commercio abhorrentibus, patriiq; ſoli bona & natiuas opes ignorantibus.
 Ea parte collegium Canonicorum eſt, coniunctumq; Hiéronymianum monaſterium
 à Tenorio Toletano Pontifice Canonicis conſtructum domicilium: quod cum illi recu-
 ſarent communi menſa viuere, ne temere ſuſceptus labor eſſet, ii monachi aſciti ſunt, am-
 pliſſimis prædiis attributis, qua Ioannæ matris cuius ſepulcrum in æde maxima monſtra-
 tur, qua Calderonis fiſco addictis ob cæſum magiſtratum, aut ex eius teſtamento. vnde ii
 monachi, ſe & inopes magno numero alunt, certū in annonæ difficultate perſugium. Vni-
 uerſum oppidum in octo tribus diuiſum eſt, parœcias nos vocamus. Præterea decem cœ-
 nobia, virorum ſeptem, tria virginum ſacrarum numerantur. In quibus opibus quidē Hi-
 eronymianum principem locum occupat. ſtructuræ autem elegantia Dominicanum: quod
 Gaſias Loayſa ex Dominicano monacho Cardinalis Hiſpalenſisq; Præſul conſtituit mo-
 nimentum præclarum, municeps noſter claris maioribus egregius ipſe primus familiæ o-
 pum conditor. Franciſcanum Ferdinandus Talauera in eo oppido etiam natus, primus
 Granatæ Pontifex extruxit, re & nomine vir ſanctus, obſcuro quamuis genere nouus ho-
 mo. Extra oppidum ipſa militari via, qua Toletum itur, templum ſatis amplum eſt Virginis
 Matris nomine, ſanctum omnibus circa populis: prope compaſcuus ager læta paſcua ha-
 bens, frequenſq; lucus proceris populis, vlmisq; conſitus. Miracula non pauca tribuuntur
 Virginis peruetuſto ſigno, vnde loci religio propagata eſt. Contributus oppido ager vni-
 uerſus, latiſſimus in paucis, præfertim vltra fluuium ſupra centum millia paſſuum proten-
 ditur. Latrociniiſ ea parte prohibendis, ciuiū ſocietas ante annos trecentos conſtituta eſt,
 quam veterem ſocietatem vocant, templo intra mœnia dicato: quod illi cum duabus vrbi-
 bus Toletum & Ciuitate Regia commune inſigneque eſt. præ cæteris Hiſpaniæ ciuitatibus
 optimisq; redditibus attributis, vnde publici ſumptus tolerantur. Quadraginta circiter oppida,
 & pagi in eo agro ſita à ſenatu vrbano iura petunt, Frumētī, vini, olei, mellis, lactis, pecoris
 copia eſt. Syluæ feræ alūt venationi idoneæ: piſcium affatim Tagus præbet, horti fontibus
 hau-

haustriſq; irrigui præcipua nobilitate. Vicinus vrbi ager humoris ſatis & pinguedinis habet: quocunq; loco moueris humum intra moenia, atque extra obuius ac paratus humor, atque aqua iugis ſtatim occurrit potui plurimum apta, vnde amœnitas locis omnibus eximia, prouētus magnus. ſumma, quidquid aliis ciuitatibus per partes tributum eſt, id omne in vnum locum larga manu quaſi ſecum ipſa certans natura congeſſit. Omnium voluptatum copia, iuuenes forma præſtati, ingenio maximo, in tenera ætate eneruantur, corrumpunturq; ea vna iniuria eſt. meliora in poſterum ſperamus, collegio Societatis Jeſu nuper inſtituto, quod litteris informanda iuuentute, caſtigandis moribus, in nobiliſſima eius oppidi regione ſurgit, impenſa Quirogæ Cardinalis Toletani, eius amplitudini non impar futurum, ſic auguramur ſperamusque. Fauere votis quid obſtat? Copiis ciues alii, eruditionis laude, præclaris editis bello paceq; facinoribus ornabunt, vti ſæpe faciunt, patriam: à nobis quod noſtræ opis fuit, hoc amoris pignus habeat. Neque enim fas fuit, à qua omnia accepimus, & vnde primum ſpiritum vitæ hauſimus, ſilentio diſſimulare eius laudes. Lector, vt ſperamus pio ſtudio veniam dabit, ſi tantisper inſtitutæ narrationis breuitatiſque curſum inhibuimus, feſtinatione noua compenſatur tarditatem. Ad hæc tempora & calamitatem Veriſſimus Maximus, & Iulia fratres referuntur Oliſipone perempti, Bracaræ Victor, Cordubæ Zoilus & decem & nouem alii, Centolla & Helena prope Burgos, Seguntia Liberata & Quiteria. Aliique quos ſi ſigillatim recenſere velimus, neque modum dicendi, neque finem reperiet oratio. Horum omnium martyrum corpora, quibus in locis hoc tempore ſint, de quibusdam affirmare promptum eſt, de plerisque non item, aliis alibi prædicantibus: fortassis in plures partes ſacris exuuiis diſtractis variæ opinionis natæ, penes quos pars tantum eſſet totum habere putantibus. Omnino Eusebius confirmat beſtias ſe vidiffe per hæc tempora ſæuiſſimas neque fame neque ferro aduerſus martyres irritari, tantæque procellæ præbuiſſe anſam diſciplinæ eccleſiaſticæ labem. neque dubium eſt ex his rerum fluctibus in Africa Donati ſectam excitatam. Cæcilianum Carthagenſem Episcopum de gradu deiectum, Donatus Numida Lucillæ fœminæ Hiſpanæ opibus ſubleuatus quaſi libros ſacros hoſtibus tradidiſſet violatæ religionis poſtulabat. Eiufdem criminis in Hiſpania Oſius Cordubeniſis Episcopus accuſabatur, de quo iterum fermo recurret. in Cæciliani ſane locum Maiorinus prior, deinde Donatus ſuffectus eſt patria Carthagenſis, alterque ab eo, qui primus eius ſectæ auctor extitit. Verum hæc aliquanto poſt.

Constantii & Galerii imperia. - C A P. X V.

DIocLETIANVS republica viginti annis geſta, rerum mole feſſus, atque ex deſperati one Chriſtiani nominis opprimendi, nouo exemplo imperii inſignia cum Mediolani poſuiſſet, idemque eius hortatu Maximianus ſocius effeciſſet Nicomedie, Constantius Chlorus imperium ſuſcepit, ſalutis anno trecentefimo quarto, tenuique in Gallia, Britannia, atque Hiſpania annum, menſes decem, dies octo, longiori vita digniſſimus, cum ob alias virtutes, tantamq; frugalitatem vt ſætilibus vreretur, tum ob propenſam in Chriſtianorum gentem voluntatem. Obiit Eboraci in Britannia Constantino filio ſucceſſore felix, quem ex Helena ſuſceperat. nam Theodora Maximiani priuigna Annibalianum peperit Dalmatii patrem & Constantinum alterum, vnde Gallus & Iulianus nati ſunt, ſequenti tempore Cæſares: præterea filiam vnam nomine Constantiam. Vixit hæc ætate in Hiſpania Prudentius Turiaſonenſis Episcopus, natus Armentia in Cantabria, episcopali ſede olim claræ, nunc redactæ ad caſas poſtquam collegium Canonicorum Alexandri VI. Romani Pontificis voluntate Victoriæ urbem migravit. Vixit etiam Rufus Feſtus Auienus, auctore Crinito, in hiſtoria Romana nobilis auctor. Suſcepit Cōſtantine à morte patris imperiū, anno Chriſti trecentefimo ſexto. quo anno Galerius Maximinus, qui reliquas imperii prouincias Constantio concedente, an priorū Imperatorum voluntate, iam ceperat gubernare, imperii conſors Seuerum & Maximinum ex ſore natos, Cæſares dixit. Maximinus Cæſar Orienti Præfectus, Italia & Africa Seuero demandatæ. Ipſe ſibi Dalmatiam Græciamq; retinuit, Anno proximo cū Maxentius Maximiani Herculei filius Romæ imperium occupafſet, Seuerus in prælio occubuit. Maxentii pater Maximianus an ſtudio iuuandi filium, an intempeſtiua ambitione imperii quod abdicarat recuperandi, Romanam accurrens, indeq; à filio reiectus in Galliam, Constantini generi iuſſu Maſſiliæ interfectus eſt: cū hoſpitii iura & cōmunis menſe ſacra, maleficio atq; inſidiis compenſare pararet. Galerius Licinio in Seueri locū ſubſtituto, Maxentiiq; opprimendi ſtudio inſlāmarus, cum in Italiam penetraſſet, indeq; veritus defectionem exercitus Dalmatiam repetiſſet,

304.

306.

& religionem Christianam exagitare cœpisset, exulcere in inguine nato defunctus est, quinto anno euoluto ex quo cum Constantini patre cœperat imperare, Melchiade Romano Pontifice. cuius extat epistola ad Marinum, Leontium, Benedictum, cæterosq; Hispaniæ Episcopos, morum exemplo, quæ facillima docendi via est atque imperandi, adhortantis subditos regere, atq; inter beatos Apostolos affirmantis in pari electione discretionem fuisse potestatis: datumque Petro ut cæteris emereret. De Confirmationis sacramento non nihil disputatum. Rubrio & Volusiano Coss. nimirum salutis anno trecentesimo quartodecimo hæc literæ datæ sunt.

314

Constantini Magni imperium. C A P. XVI.

ROMANI, Maxentii tyrannide & improbitate fessi Constantinum ex Gallia aduocandum curarunt. is Mediolani traducto in partes Licinio Constantia forore in coniugium data, cum aduersus tyrannum iter intenderet Romam appropinquanti, & de belli euentu sollicito, die serena Crucis sacræ signum in cælo hac inscriptione monstratum est: **IN HOC SIGNO VINCES.** Itaq; vexillum Regium (Labarum vocare, & quotidie milites illud adorare soliti erant) in crucis figuram conformari mandauit, hac forma: unde Christi nominis litterarum compendium quo Hispani vulgo vtuntur fluxisse suspicantur quidam, lapidis indicio ad Oretum in Hispania Valentiniani II. imperio excitati extantisque, vbi ea nota Christi nomen manifeste significatur. Crucis virtute Maxentio ad pontem Miluium victo, flumineque hausto, Roma grauissima tyrannide erepta est, religioque Christiana: in quam Maxentio sequente multi Christiani perierunt. Dorothea & Sophronia ne stupro, de quo à tyranno appellabantur, pudicitiam fœdarent, illa occisa est, hæc sibi vltro mortem intulit: exemplo videlicet Antiochenæ feminae sub Diocletiano, quæ eadem de causa parique constantia se & duas filias in subiectum flumen de ponte dedit præcipitem. Per idem tempus Maximinus in Oriente Christianum nomen vastabat multorum sanguine fuso: Catherina virgine Alexandrina, Porphyrio Magistro equitum, Petro Alexandrino Episcopo trucidatis. tanta Christianæ religionis opprimendæ rabie, vt Pilati & Christi acta omnibus ignominiae causis fœda toto imperio ludimagistros iuberet pueris tradere memoriter ediscenda recitandaque. Obiit abrogatis sub vitæ finem iis edictis, quæ in Christianos erant promulgata sæuissime, non tam pietatis studio, quam Constantini, cuius potentiam indies augeri considerabat, atque Licinii metu, à quo paulo ante in acie fuerat superatus. Hoc sublato neque minori sæuitia, neque exitu lætiori Licinius religionem exagitauit. Verum in Pannonia semel, deinde in Bythinia prælio victus ad priuatam vitam compulsus primum est. id Constantiæ vxoris precibus datum. deinde occisus, cum res novas moliri cogitaret. dignus ea calamitate, quod litteras virus publicum appellaret, tam expers earum vt ne nomen quidem suum scribere didicisset: & quoniam impia carnificina inter alios, Sebastia quadraginta martyres sustulit, & sua virtute & Basilii oratione nobiles. Per hunc modum res publica à domesticis externisque armis libera, atque ad vnus imperium arbitriumque reuocata, religio Christiana in dies singulos illustrabatur. Constantinus Imperator Romæ postquam à lepræ contagione fuerat liberatus Christiani lauacri virtute (nam Romæ fuisse baptizatum cum Crispo filio, magni auctores affirmant, & indicio est baptisterium eximium ad D. Ioannis Laterani Constantini opus) nostram religionem ex eo tempore cœpit vehementius illustrare. Hanc lucē modico interuallo Arius Alexandrinus presbyter conturbauit, Dei filium Deo patri æqualem esse negans. Luciani quidem martyris auditor fuit, sed ambitione corruptus in eam ingressus est causam. Alexandrum, Præsulem Alexandrinum factum, ipsius nullam rationem habitam dolebat scilicet. ab hoc initio scissa in duas partes Christianorum natio, proxima interitui videbatur esse. multis eruditionis opinione claris, tum Episcopis tum priuatis noua opinio placere, neque præoccupatis ea persuasione animis saniorum cohortationes admittebantur ad aures. Osius Cordubensis Alexandriam ab Imperatore missus vocum Ousias & Hypostaseos discrimen excogitasse primus fertur pace concilianda (extat Constantini lex in Theodosii Codice ea causa missa ad Osius.) Arius concordia desperata Alexandria pulsus breui decessit, Ario altero impietatis hærede. Hunc Imperator & sectatores Nicæam Bythiniæ aduocauit, quo salutis anno trecentesimo vigesimo sexto ex toto orbe Episcopos trecentos decem & octo (in numero Patrum discrepant alii) conuocandos curarat. In eo conuentu Arii placita improbata. Melerius Episcopus de gradu deiectus, quod Petri Alexandrini Episcopi recipiendis lapsis facilitate accusanda Aegypti ecclesias turbasset. Pascha sancitum quo die toto orbe celebrarent.

326.

Paphnu.

Paphnutii consilio permissum viris sacratissimas uxores retinere, laxata videlicet in Oriente disciplina ecclesiastica. Præterea Arii libros igni tradere zapite sancitū. Et auctorem habeo, qui rationē computandi per indictiones ait in Nicæno conuentu esse excogitatā ab anno salutis trecentesimo tertio decimo, sumpto numerādi principio: quo anno Cōstantino cōstabat Crucis signū in cœlo fuisse indicatum. Affuit in hoc conuentu Osius (sunt qui præfuisse putent) Siluestri Romani Pontificis vicarius, cum presbyteris Vito & Vincentio Roma legatis. Atque hæc in Oriente. In Hispania autem concilium Eliberrinum est habitum. Erat Eliberris in ea Bætica parte sita, vbi nunc Granata argumento est Granatensis porta, vicinusque ei vrbi mons, quibus vulgo Eluiræ nomen faciunt. nam qui hoc concilium Illiberi affirmant esse habitum ad Pyrenæi montis radices, quam vulgus hodie Colibrem vocat, nominum argumento refelluntur: & quoniam ex veterum codicum fide deprehenditur nullos ex vicina Gallia atque ea Hispaniæ parte conuentui interfuisse: sed ex iis vrribus tantum quæ ei Bætica parti propinquæ erant. Tamen si Valerius Cæsar Augustanus sexto loco numeratur, septimo Melanchius Toleranus. In huius concilii canonibus virginum Deo sacratarum mentio facta est. menses Iulius & Augustus ieiunii lege solvuntur. Vxoribus interdicitur litteras dare, aut accipere insciis maritis. Imagines in templorum parietibus depingi vetitum, ne videlicet tectorio decrustato fœdari cōtingeret. Extat præterea Metropolitanorum mentio, cum hætenus primæ sedis Episcopi vocarētur. Tolerum, Tarraco, Bracara, Emerita, Hispalis, eo honore decoratæ sunt, descriptis cuiusque finibus, vt quidam arbitrantur per hæc tempora atque in ipso Eliberritano conuentu, Constantini iussu: quod quoniam certa fide caret in medio relinquimus. Eam tamen definitionem Rasis Arabis verbis adiecturi commodiori loco sumus, vetusti auctoris neque contemnenda auctoritate. Et constat Vvambæ Regis ætate atque industria eam distributionem primarum sedium maiori diligentia factam contributis, ac designatis iis Episcopis, qui ab vnaquaque maiora iura peterent. Sane exemplo reliquarum imperii prouinciarum Hispanica gubernatio multum ab antiquo immutata est. Byzantio enim in Thracia instaurato (nam a Seuero dirutum erat) Constantinus Romani imperii maiestatem in eam urbem Roma transtulit, in quo grauissime peccatum est, vt rerum euentus declarauit: Imperatorum corporibus atque animis effœminandis terræ natura & cœli sub quo alebantur conditione, deliciarum copia Martiam Romanorum indolem debilitauit. Quindecim legiones quæ Rheni Danubiique ripas præsidio obtinere solitæ erant, vnde maius periculum imminabat propter indomitos & barbaros earum gentium animos sublata. in quo quid secutus fuerit Constantinus clam est. & fortassis grauissimo stipendio imperii vectigalia voluit liberare. pro vno quatuor Præfecti prætorii denuo instituti, penes quos bello paceque summa esset auctoritas. duo in Oriente res gerebant: totidem in Occidente. Horum alter Italiæ præfesse cœpit, Galliæ alter contributa Hispania, quam per Vicarium gubernaret. Ad hos liberum erat, qui vellet à prouinciarum Præsidibus prouocare. Erant Comites, quibus in milites ius & potestas tribuebatur: erat Magister scholæ, cui res frumentaria curæ erat, aliaque præterea Magistratum nomina, quæ vt sigillatim referantur non arbitror fore necessarium. His rebus peractis obiit Constantinus Magnus anno Christi trecentesimo trigesimo septimo, cum rempublicam gubernasset annos triginta, menses nouem, dies septem & viginti. neque in tanto virtutum splendore reprehensione caruit, tum ob Crispum filium occisum. Fausta nouerca (nam ex Mineruina priori Constantini coniuge genitus erat) intentati stupri accusarat falso: quod cum esset exploratum, ipsa etiam capite pœnas dedit. tum ob suspicionem violatæ religionis, cum sub vitæ finem in Arianum propensior Athanasium Alexandrinum Episcopum infectatus fuerit. Sunt qui putent Nicomediæ ab Eusebio Nicomediensi Ariano homine fuisse baptizatū extrema ætate, cū Christi exemplo in Iordane cuperet. nimirum nominum similitudine decepti ad patrem transtulerunt, quæ Constantio filio tribuere quis est: eius præsertim auctoritate permoti, qui studio Arii sectam illustrandi cæteros in errorem misit. Prorsus has ob causas ecclesia Latina Constantini nomen, quod alioqui tantæ virtutes mereri videbantur, consecrare noluit, quamuis Græcæ ecclesiæ exemplo prouocante Aprilis die vigesimo Constantini nomine diem festum celebrantis.

337.

Constantini Magni filii.

C A P. XVII.

TRES Constantini Magni filii Constantinus, Constantius, Constans Cæsares à patre non vno tempore dicti, mortuo successere. Constantinus ætate maximus Occidentis prouincias trans Alpes accepit, Orientis ætate proximus Constantius, Constans

ætate minimus Italiæ, Africæ, atque Illyrico est præfectus. sic pater testamento sanxerat, ex quo Dalmatius etiam Imperatorum patruelis in Oriente Cæsar est constitutus. Hunc Constantius in militari tumultu intra primum annum occidendum curauit, maiores quam pro conditione scilicet spiritus gerentem. Constantinus tertio imperii anno hostium insidiis circumuentus periit ad Aquileiam, quæ processerat aduersus Constantem iniuriam vindicaturus ferro sibi factam iniqua imperii partitione. Sunt qui Constantinum Arianorum opinionibus corruptum esse confirmant. Athanasii restitutio reclamatur eius potissimum hortatu à Constantio fratre facta, cum à patre sub vitæ exitum relegatus esset in Galliam. Denuo exulantem Constantii Augusti metu, synodi Sardicensis, Iulii Romani Pontificis, Constantis Imperatoris auctoritate, atque horratu ecclesia Alexandrina recepit. Constantinopolitana Paulum eadem de causa relegatum. Synodo Sardicensi Osius Cordubensis totius controuersie præcipuus disceptator, Annianus Castulonensis, Costus Cæsar Augustanus, Domitianus Pacensis, Florentinus Emeritensis, Prætextatus Barcinonensis, ex Hispania interfuerunt, longinqua profectioe suscepta studio reuocandæ pacis. Eam prouinciam cum Constans appeteret Helenæ occisus est (hodie Helna dicitur in Ruscinonensi tractu) tertio decimo imperii anno. Cædis auctorem Magnentium Galliam Hispaniamque occupantem Constantius, Gallo patruelis Cæsare prius in Oriente designato, collatis in Illyrico ad Murtium signis deuicit. In eo prælio hostes viginti quatuor millia ceciderunt, ex Constantii copiis millia ferme triginta. Ea strage imperii vires penitus sunt debilitatæ. tyrannus Lugduni, quo se ex fuga contulerat, rebus desperatis mortem sibi consciiuit: eiusque exemplo Decentius frater quem Cæsarem renunciarat. Itaque cunctis prouinciis denuo sub vnius imperium reuocatis Sirmii in Illyrico Episcoporum conuentus habitus est aduersus Photinum eius urbis Episcopum, Christum Deum esse negantem. In eo conuentu binæ fidei formulæ de scripto conceptæ sunt, vocis Homousii vsurpationem pacis studio vetantes. tertiam, quæ vulgo circumfertur, Marcus Arethusæ Præsul Arii opinionibus imbutus euulgauit. Is fidei formulis suscipiendis Osius Cordubensis venerandam caniciem sugillasse fertur, valde care æstimans pauculos vitæ annos quot illa ætas recipiebat. Synodus Mediolanensis Constantii opera, cum Romam proficisci pararet, habita: opera Paulini Treuerensis Dionysii Mediolanensis, Eusebii Vercellensis, Luciferi Calaritani re infecta dissipata est. Athanasium à morte Constantis rursus exulantem damnari non ferebant. Is ergo in exilium actis, Romæ à Constantio Liberius etiam Pontifex relegatus est, Felice substituto. Arimini numerosus Episcoporum conuentus (nam supra quadringentos confluerant) instauratus. In eo Arianorum fraude, ac præsertim Valentis & Ursacii, quorum præcipua erat apud Imperatorem auctoritas, Episcopis circumuentis vox Homousii antiquata est, Synodi Sirmiensis exemplo, quasi voce tantum sublata sententiis conspirantibus. Verum cum Arii sectatores eam sectam anathematis ignominia notari non ferrent, fraude detecta ingemuit orbis repente Arianum factum. liceat Hieronymi verbis uti. Itaque Seleuciæ Episcopi numero centum sexaginta sex, Homousii voce expuncta reliqua Concilii Nicæni decreta retinenda censuerunt. Verum hæc aliquanto post. ad Osiu redeamus, quem affirmant Potamio Olisiponensi Episcopo infectando, quasi Arianus esset ab Imperatore ex Hispania, quo se contulerat otii causa in Italiam ad dicendam causam reuocatum, an suppliciorum metu, an non satis sui compotem Ariminensis Synodi fraudibus consensisse: reducem in Hispaniam à Gregorio Eliberrino Episcopo execratione deuinctum, dirisque deuotum, Cordubæ quo à Clementino Vicario Gregorius Osiu postulante fuerat vocatus, ore scædato atque distorto repente ad ipsa tribunalia, vbi præfens vterque disceptabat, corruisse in terram & succolantibus famulis domum relatum breui animam exhalasse, haudquaquam mente ad sanitatem reuocata, ad inconstantiam rerum humanarum exemplum & ludibrium singulare. Gallum Cæsarem Imperator pridem in Oriente interficiendum curarat, homo natura suspicax, & qui multorum criminationibus faciles præberet aures. Galli fratrem Iulianum ex monasterio detractum paulo post Cæsarem dixit, Helena sorore connubio iuncta. Alemanorum motibus Galliam vastantium compescendis, quod facere eius ductu cogitabat, opus erat auctoritate. Ipse bellum Persicum animo agitabat. Eo tempore rursus Athanasius Principis furorem vereri, rursus latebras captare coactus, vsque ad obitum Constantii. Re enim male gesta in bello Persico, Iulianoque Lutetia Imperatore salutato dum obuiam progreditur, Antiochiæ baptismo (nam tandiu distulerat, aut forte ab Arianis vt in more erat rebaptizatus est) Arianorum ritu procuratus obiit anno huius seculi trecentesimo sexagesimo primo, ad tertium Nonas Nouembris. Imperium tenuit annis quinque & viginti, mensibus quinque diebus

quinque. Quo tempore in Hispania contigit, vt pueris lumen sub noctem inferentibus, atque pro more (vnde manauit vt illatis luminibus inter se salutent in Hispania) dicentibus, Vincamus, Vincamus, Romanus quidam verba puerorum crudeliter interpretatus, districto gladio hospitem cum omni familia iugularit: Ammianus Marcellinus auctor, nulla loci aut personarum designatione. Florebat in ea prouincia eruditionis laude Clemens Prudentius Calagurritanus patria, à militia & foro cum ætate ad pangenda sacra carmina traductus, atque multorum martyrum laudes celebrandas, qui cum Christo regnant in cælo tum Pacianus Barcinonensis Episcopus Nouatianos scriptis exagitabat. Paciani filius Dexter fuit Hieronymi familiaritate nobilis, cui librum de Scriptoribus Ecclesiasticis dicauit. Præterea Iuuenus Presbyter his senior Christi actiones luculento carmine celebrabat.

Iulianus & Iouianus. C A P. XVIII.

IULIANVM, quem Constantius insectabatur viuens, moriens successorem testamento reliquit, summo virum ingenio, atque præcipua eruditione: meritoque magnis Imperatoribus exæquandum si veram pietatem, qua à teneris annis imbutus erat, ad extremum spiritum retinisset: neque se ætate confirmata Libanio præceptori corrumpendum tradidisset, religione deserta, vnde Apostata cognomen inuenit. Augustus factus studio cætorum animos demerendi, catholicos quidem ab exilio reuocauit vno dempto Athanasio, quem quod à Constantii morte suam ecclesiam repetiisset, latebras denuo metu mortis captare compulit. Templi Hierosolymitani instaurandi copia Iudæi facta, erumpente ex ipsis fundamentis igne cessarunt. Græcæ superstitionis cultoribus datum Deorum templa, quæ erant à Constantino Magno clausa frequentare. In Christianos ex insidiis potius quam aperto Marte grassatum, intercluso ad publicos honores aditu, sapientiæ atque eloquentiæ addiscendæ sublata facultate, in Græcorum scholis. Ea ex re Christianorum ingenia excitata: ac præsertim Apollinarii duo soluta astrictaque numeris oratione, non paucos libros euulgarunt. His initiis exitus consentaneus fuit. Persico bello suscepto cum initio prospere successisset, interfectus est. Cædis auctor ignoratur. quidam sagitta didixerunt in incertum emissa, vel à suis vel ab aduersariis. Alii à Mercurio Martyre, hastæ indicio in eius sepulchro repertæ perfusæ sanguine. ex diuina plane voluntate magnoque rei publicæ Christianæ commodo & gaudio, ætatis anno altero & trigesimo. Imperauit anno, mensibus septem, diebus septem & viginti. Post mortem Iuliani Fl. Iouianus oblatum vltro ab exercitu imperium, initio quidem recusauit, professus se religione prohiberi Christianum hominem non Christianis imperare: deinde vniuersis Christianos se esse clamantibus, eorum votis acquieuit. Imperio suscepto, exercitum Iuliani temeritate in supremum discrimen adductum, foedere cum Persis facto, necessario magis, quam honesto, liberauit. Honores Christianis redditi, ecclesiis vectigalia: exules atque in his Athanasius reuocati. Quibus initiis noua lux piorum nationi affulsisse, videbatur, procella sedata, cum in Galatiæ Bithyniæque confinibus carbonum nouique cubiculi vapore interclusa anima, defunctus est ætatis anno quadragesimo. Menses septem, dies duos & viginti rempublicam tenuit, & pœna capitis sanxit sacratæ Virginis pudicitiam etiam coniugii prætextu attentare.

Valentiniani Valentis imperia. C A P. XIX.

FLAVIVS Valentinianus patria Pannonius, Gratiano patre, Iouiano successit: militari suffragio factus Imperator, à funaria quidem arte, ob præualidi corporis vires, atque exactam prudentiam per omnes militiæ gradus, prætorii præfecturam consecutus. Cæterum religionis Christianæ cultor eximius, qui Iuliano Imperatore, militiæ cingulum abdicarat, religionis studio, & ad idolorum templum ædituo ob aspersam forte fortuna aquam lustralem in eiusdem oculis alapam infregerat. Simili studio factus Imperator Romanos ciues in partes scissos, atque de Pontificis electione tumultuantes compefcuit, Vrsicino ad Episcopatum Neapolitanum ablegato, qui seditionis exitit causa. nam Liberio Romano Episcopo defuncto, pars festinatis comitiis Vrsicinum in defuncti locum subrogat, pars potior & sanior Damasum. Hic natione Hispanus fuit, an Egita vrbe in Lusitaniæ parte ea natus, quæ Durio & Minio comprehenditur, & hodie Guimaranes vocatur: an Tarracone, an Madriti in Carpetania auctores in diuersum trahunt. Ergo cum se vterque legibus creatum diceret emulum vitio, tanta contentione seditio exarsit, vt in basilica

vicinini vno die centum triginta septem homines fuerint occisi, auctore Marcellino eius
 ætatis historico. Quo loco Pontifices Romanos vehiculis procedere criminatur, & con-
 uicia eorum regales mensas superare. Hac tempestate sedata, aduersa Damaso factio non
 quieuit. p̄torfus adulterii lege postulatus in Episcoporum conuentu innocentiam tueri
 compulſus est. Ariminensem synodum adulterinam pronunciauit: nimirum absq; consci-
 entia & consensu Romani Pontificis habitam. Auxentius Mediolanensis Episc. gradu de-
 iectus, quod Arii vesaniam sectaretur. Psalmos alternis in templis decantari adiecto in fine
 versu Gloria Patri: atq; sacrorum initio peccatorum confessionem præmitti sanxit. Duo-
 bus templis exædificatis Romæ religionem auxit, altero D. Laurentii nomine. altero Apo-
 stolorum ad Catacumbas via Ardeatina: vbi ipsiusmet matris, atque sororis corpora tu-
 mulari curauit, atque perfecit. Hieronymo arcta familiaritate cõiunctus fuit ob similitudi-
 nem studiorum: nam & Romanorum Pontificum vitas ad suam ætatem eleganti copio-
 soque volumine complexus est, vnde ex Pontificum vitæ sunt confarinatæ, quæ Damasi
 nomine circumferuntur, alioqui indignæ tanta eruditione viro. Obiit cum Christiana sa-
 cra annos octodecim, menses duos, dies vndecim gubernasset. Verum hæc aliquanto post:
 ad res imperii reuocetur oratio. In Orientè Procopio Duce, qui Iuliani propinquus erat,
 & in Imperatoris nomen inuaserat, magni motus excitati Valentis diligentia, qui à fratre
 Valentiniano sub initia imperii fuerat socius declaratus, breui compositi sunt æmulo in
 Phrygia victo, atque suorum prodicione in potestatem redacto. Eodem tempore Valen-
 tinianus Germanos domarat, & Saxones (huius gentis hoc loco primum mentio reperitur
 in historia Romana) Gothos ex Thracia, Parthos ex Syria depulit: Scotos in Britannia,
 Sarmatarum arma in Pannonia compescuit. Quaipe, quaipe Duces tanta bella pro-
 fligauit. Obiit Bregetione in Germania Quadorum bello occupatus quintodecimo Ka-
 lend. Decembris, anno trecentesimo septuagesimo quinto. Imperium tenuit annos vnde-
 cim, menses octo, dies duos & viginti. Duos filios reliquit Gratianum ex priori coniuge
 nomine Seuera, atque hac superstite ex Iustina Valentinianum. Quare præsertim cum lo-
 gelata duarum vxorum fecisset potestatem, superiorem gloriam scedauit magna ex par-
 te; & quoniam religionis professionem liberam esse voluit vt Marcellinus est auctor.
 Interea in Oriente Valens catholicorum ecclesias vexabat. Dominicæ vxoris blanditiæ
 atque Eudoxi Constantinopol. Episcopi fraudes, à quo Arianorum ritu se baptizari per-
 miserat, à mente deduxerant. vsque eo, dum Edessæ Catholicorum conuentum immisso
 in templum milite dissipari curaret. ne faceret Modestus eius vrbis Præfectus deterruit,
 maior hominum frequentia concurrerat quiduis pati parata, sceminaque præ studio festi-
 nandi ne occasione deesset, necdum satis honeste induta filium infantulum ad non du-
 biam mortem raptabat. Multi Sacerdotes in quos præcipue iratus erat exilio mulctati. in
 his Eusebius in Cappadocia Cæsariensis Episcopus vir tam bene meritus de religione,
 quam alter Eusebius Cæsariensis Cæsareæ in Palestina Episcopus historiae ecclesiasticæ
 scriptor eruditione nobilis fuit. Eusebii Cappadocis successor Basilus minis, & pollicita-
 tionibus sollicitatus est, vt à catholica fide deficeret, quas ille cõstanter repulit & sua virtu-
 te & multorum exemplo incitatus, pro vnica diuinorum dogmatum syllaba mortem op-
 petere, si res ferrent, paratum se esse palam prædicans. Atq; hæc Valentiniano superstite.
 nam post illius obitum eo amentia prolapsus est Valens, vt magicis incantationibus dedi-
 tus Iamblichio adiutore (hic Procli magister fuit) nomen successoris inuestigandum cura-
 ret. Alphabeti litteræ in terra describerentur. tot frumeti granis per litteras distributis. vate
 nescio quid obmurmurante, ex quibus litteris gallus prima grana caperet, ex nomen quod
 quærebatur designare credebantur: vnde diuinatio per gallum dicebatur. aliis litteras sty-
 lo contrectare placebat. Prodierunt sane litteræ Theod. vnde Valenti occasio nata in
 Theodatos, Theodoros, Theodulos scæuendi. quasi possit humano consilio diuinum la-
 befactari. In ea carnificina Honorius Theodosius Italicæ in Hispania natus atque ex Tra-
 iani posteritate occisus est, sub vitæ finem lauacro Christiano procuratus, Britannia, at-
 que Africa motibus compositis clarus: vnde Magistri equitum honorem consecutus
 erat. Reliquit is ex Thermania vxore filios duos Theodosium & Honorium. Infuderat
 se per idem tempus in imperii prouincias Gotthorum numerosa multitudo Fridigerno &
 Athanarico Ducibus. nato inter eos dissidio, vt in pari potestate fieri amat, partem Valens
 prælio facto cæcidit. Aliis Athanaricum secutis in scædus acceptis Mœsiam etiam ad ha-
 bitandum dedit, sed Arianam sectam professis. quo tempore Vlfilas eius gentis Episco-
 pus Gotthicos characteres excogitasse fertur à Latinis discrepantes, & in Gotthicam
 linguam vtrunque testamentum transfudisse, Arianæ certè sectæ suscipiendæ genti au-
 ctor. Omnino Gotthi denuo tumultuantes, vt erat gens quietis impatiens, in Thraciam
 inuecti

inuecti ad Hadrianopolim collatis signis Valentem obuium prælio superatum peremerunt. Mortis genus morte ipsa grauius fuit. Intra casam rusticanam, quo se receperat, iniecto igne cremarunt, nulla relicta prole, quarto anno post Valentiniani obitum: violata religionis condignum supplicium, atque quod præcipiti temeritate Gratianum fratris filium ad auxilium festinantem noluit expectare spe ferox, humanæ imbecillitatis immemor. Frigidernus reparatis viribus confusus, Romanorum iniuriis consternata ad arma genti se Ducem præbuerat.

Gratianus, Valentinianus, & Theodosius Imperatores. C A P. X X.

FLAVIVM Gratianum pater ante aliquot annos Cæsarem dixerat. is mortuo, continuo successit salutis anno trecentesimo septuagesimo quinto: exercitus suffragatione Fl. Valentinianus frater ætate puer adiunctus est exæquata imperii potestate. Mortuo Valente cum Gotthorum arma in Oriente volitarent, iis comprimendis magno viro & Duce opus erat. Theodosius Italica patria, ab extrema Hispania, quo post cædem patris se receperat, aduocatus vir domi militiæque clarus & ex multarum rerum tractatione prudentia singulari, Gotthorum audaciam, quæ eo vsque processerat vt Constantinopolim ipsam obsidione tentarint, armis virtuteque repressit. pax petentibus data, atque sedes ad habitandum. icti fœderis obses, Athanaricus Frigiderni successor in Theodosii venit potestatem. cui rerum gestarum merces Orientis, quod pacauerat, imperium fuit, Gratiano concedente vt Theodosius tertius Augustus accederet, vir ad alias virtutes religionis studio inflammatus. nam Gratiano. V. & Theodosio Consulibus lege sanxit Damasi Romani Pontificis & Perri Alexandrini Episc. de religione, quæ sectarum opinionibus distrahebatur, placita rata haberi. Amphilocheus Iconii in Lycaonia Episcopus, eius legis suafor extitit hac arte. Imperatore salutato, Arcadium patri assidentem imperii nondum consortem, in salutatum cum contempsisse visus esset, contemptus causam rogatus, tuo ipsius, inquit, exemplo ita fesi, filium Dei ab Arianis contemni æquo ferentis animo. Triennio post Merobaudes iterum & Saturninus Consulibus nimirum salutis anno trecentesimo octogesimo tertio: tum Arcadius imperii consors à patre Theodosio factus est septimodecimo Kalend. Februarii: tum Synodus Episcoporum Constantinopoli habita, inter generales secunda. In eo conuentu Meletius Antiochenus Episcopus per quietem Theodosio ostensus ipsi imponere diadema, ab eodem nullo indicante cognitus est, vultu considerato quem videre sibi visus fuerat. Nectarius Senator necdum sacro lauacro procuratus ad Episcopatum Constantinopoli agente Imperatore euectus est, Gregorio Nazianzeno in patriam concedente quem magna ciuium pars prælatum cupiebat, eius diligentia hæresi repudiata ad sanitatem perducta. Præterea qua causa is conuentus potissimum est habitus, hæreses omnes reprobatae ac præsertim Macedonii Constantinopol. Episc. perperam de Spiritu sancto, quem in rerum aliarum ordinem redigebat, sentientis. Acta atque decreta omnia Damaso Romano Pontifice probata: nouumque fidei symbolum. in quo de Spiritu sancto ex patre filioque procedere affirmatum est. sic Synodus Foroiulienfis ait ante octingentos annos habita. Id symbolum Nicæno vt substitueretur sacris celebrandis auctor extitit Damascus, qui consequenti anno defunctus est. Interea Maximus & ipse natione Hispanus Britannia, vbi primum rebellauit, Gallia atque Hispania imperio occupatis Gratianum ad Lutetiam obuium factum vicit in pugna, prope Lugdunum etiam Andragatius dolo interfecit: cum imperasset septem annos, menses nouem, dies nouem nulla ex se prole, eam meritis certe laudem, quod primus Imperatorum pontificiam stolum pontificatus in signe ex veteri Romanorum ritu & superstitione, constanter repudiavit. Gratiani vxor Læta & Socrus Pissamena Romæ ad eius vrbs vastationem vixerunt cultu regio. Theodosius publica vectigalia designarat, vnde vitam & solitudinem sustentarent.

In Hispania dissidia de religione vigeabant. Priscillianus Gnosticorum sectam excitabat: cuius sectæ Hadriani imperio docuimus semina à Marco quodam Ægyptio Basilidis discipulo pridem sparsa. Fuit Priscillianus homo copiosus & generis nobilitate clarus, in ea Hispaniæ parte natus, cui Calæciæ nomen est. Inerant præterea multa animi, & corporis bona: vigilare multum, famem sitimque tolerare. has virtutes non minora vitia scedabant: inquietus animus & turbulentus, atque ex profana scientia mentis elatio. Ingenii dexteritate & accommodatis ad tempus officiis Instantium, & Saluiantum Episcopos sectæ conciliauit. Hos Idacius Emeritiæ ciuitatis Præsul Hieronymi laude nobilis Agidini Cordubensis Episcopi monitu exagitandos cum suscepisset, vulnus recrudit: latiusque serpsit malum, quod contrectatum cautius fortassis curationem recepisset. Ad illud extre-

mum & vltimum deuentum, vt in cōuentu Episcoporum Cæsaraugustæ habito ea de causa, vtrique in re præsentī disceptarēt. Sectarii die dicta cum venire recusassent anathemati subiecti: Instantius & Saluianus Præsules, è populo Elpidius & Priscillianus & cum his Agidinus Cordubensis Episcopus mutata voluntate ex inimico repente hæreticorum socius factus. Ithacio Sossubenſi (sic Seuerus Sulpicius ait) Episcopo sententiæ promulgandæ cura demandata, ardenti homini, atque procaci: qui e tunis aut lectioni sacrae deditos quasi Priscilliani sectatores palam accusaret. Huius atque Idacii diligentia à Gratiano Imperatore tum superſtite impetratum vt hæreticos templis, vrbibus, totaque prouincia expelli mandaret. Instantius & Saluianus atque cum his Priscillianus interim Abulenſis Præſul ſectatorum ope creatus, Romam præſidii causa contendentes in Aquitania resistentes, non paucos eo tractu ſectæ conciliarunt. Romam appulſis Damasi conueniendi potestas non est facta: ac ne Ambrosius quidem Mediolani eorum vocibus aures præbuit ad noui dogmatis insolentiam cunctis exhorrentibus. Non remittunt tamen: corrupto officiorum Magistro Macedonio à Gratiano impetratum, vt priori edicto inducto ablatae ecclesie Priscilliano atque Instantio redderentur: nam Saluianus Romæ diem obierat. ab eo ſucceſſu Gnoſticorum audacia confirmata, Ithacius ſeditionis lege poſtularus atque à Voluentio Vicario ad necem quaſitus, ad Gregorium Præſectum Prætorii in Galliam confugit. Eo parum opis ferente Clementem Maximum adiit, ab eo que Treueri impetratum cognitionem Burdigalæ in Episcoporum conuentu inſtaurari. eo venire compulſi ſunt Priscillianus atque Instantius. à Priscilliano, cum socius gradu deiectus eſſet, ad Maximum prouocatum: factumque Episcoporum inconstantia vt ad Imperatorem deuolueretur causa, nouo ad eam diem exemplo iudicem prophanum de hæreticis iudicare: cæterum causa Treueri agitata atq; vrgente Ithacio capitale ſupplicium Priscillianus ſubiit, maleficii conuictus, atque nocturnos conuentus cum ſceminis religionis ſpecie agitasse. Interfecti præterea Feliciffimus, & Armenius, tum Latronianus ſeu Matronianus foedo exitu nobilior quam pangendis carminibus, quamuis in aliquo Poetarum numero ea ætate. Instantius vltra Britanniam in inſulam deportari iuſſus eſt, Martino Turonenſi nequiequam reclamante, atque hæreticos Episcoporum præſertim accusatione necari fas eſſe negante. Eam benignitatem fortassis temporis accommodatam nimiam ex parte extiſſe, atque ſi in mores noſtros induceretur fore exitialem, dies & vſus & maior rerum cognitio declarauit. Proſus Priscilliano occiſo ſecta non modo non eſt reſpreſſa, ſed latius etiam propagata. Cæſorum corpora in Hiſpaniam delata, à ſectatoribus Martyrum inſtar honorata ſunt. Iurare per Priscillianum ſumma religio putabatur. Ithacius & Idacius anathematis ignominia notati, & ſolum exilio vertere compulſi ſunt: quod iis agentibus hæretici eſſent trucidati. Tametſi quo non ſupplicio digni erant, qui præter vitæ turpitudinem ſacrae Triadis perſonas confundere, coniugia ſoluere, carnum eſum deteſtari auſi ſunt: affirmareque animos ex diuina eſſentia defluxos ad certamen per ſeptem cælos & genios quosdam gradatim deſcendentes in nequam Principem incurrere mundi opificem. homines fatalibus ſtellis ſubdi: corporis membra duodecim ſigniferi partibus. Arietem capiti dominari, ceruici Taurum, pectori Geminos, reliquis membris alia. Quo tempore Hiſpania hac agitatione æſtuabat, Siricius Romanam eccleſiam gubernabat Damaso ſubſtitutus, Proſper Vrſinum vocat. & fortassis qui ante contra Damasum pontificatum inuaſerat, deſuncto credidit ſucceſſiſſe. Extant Siricii litteræ ad Himerium Tarraconenſem Episcopum, Arcadio & Bautone Conſulibus, nimirum ſalutis anno trecentefimo octogefimo quinto. De baptiſmo, nuptiis, Deo ſacris viris & virginibus, ordinib. ſacris multa, vt erat rogatus reſpondet, cū Episcopis eas prouinciæ Carthaginenſis Bæticæ, Luſitanæ, atque Calæciæ mandans communicare. Extat harum litterarum mentio in Concilio Toletano primo, ſuppreſſo auctoris nomine ſententia recitata: atque in libro Iſidori de viris illuſtribus Hiſpaniæ Siricii & Himerii nominibus deſignatis. Omnino ex quo Siricius Pontifex creatus eſt anno quinto Maximus ad Aquileam acie victus eſt, & ſuis prodentibus captus pœnas capite dedit, Theodoſiique virtute Valentinianus iunior in Occidentis imperium reſtitutus, vnde auſugerat metu tyranni. A præclaro initio expeditio ea ſuſcepta eſt, cum Stobis in Macedonia Theodoſio. II. & Cynegio Conſulibus octauo decimo Kalend. Iulii, hæretici lege lata conuentus habere aut myſteria extra eccleſiam peragere vetiti eſſent. Victoria de tyranno ad ſextum Kalend. Septembris parta eſt eodem proſus anno trecentefimo octogefimo octauo. Atque hætenus religioſe. Illud crudeliter, quod Theſſalonicam urbem cæſis ſex hominum millibus deformauit ira præcipiti actus. Bute-ricum copiarum Ducem, alioſque Principis aſſeclas in populari ſeditione interemiſſe crimen erat tam multo innoxio ſanguine luendum ſcilicet. Ambroſius Mediolanenſis Episcopus

335

338.

Scopus Imperatorem (nam tunc temporis Mediolani morabatur) venientem templi aditu
 prohibuit, dirisque deuotum more & ritu Christiano pœnam subire hortatus est tanto fa-
 cinori debita. Repulsæ dolorem non minori animo tulit Theodosius quam Ambrosius
 inussit. Aucta animi constantia post menses aliquot, ipso natalis Christi die Ruffini intimi
 hortatu templum repetentem, quasi Præsulis iracundia sedata, non prius admisit quam
 verbis grauissimis coram castigatum, atque legis promulgandæ conditione, necis senten-
 tiam ante trigessimum diem executioni mandari vetantis; vt si quid præcipiti in vindictam
 libidine decerni contingeret, temporis spatium iracundia remittente mutaret. additum-
 que, ne verbum prius efferret eomoto animo, quam alphabeti Græci litteras ex ordine
 recitasset. Ea res Antiochensibus saluti fuit. Ob extraordinaria tributa tumultuantes,
 Placillæ vxoris Theodosii iam defunctæ statuam euersam, per urbem raptarunt. Fœmi-
 næ lectissimæ in Nosocomiis solitæ ægrotis cibos suis manibus ministrare, virumque pri-
 stinæ fortunæ commemoratione ad modestiam identidem clementiamque reuocare, il-
 latam contumeliam ne multorum cæde Imperator vindicaret, Ambrosii prudentia effe-
 cit, atque missi Antiochia ea de re legati ad Imperatorem placandum. His agentibus lugu-
 bre carmen à pueris flebilibus modis decantatum prændenti Imperatori excussit lachry-
 mas, flexitque ad misericordiam iratum animum. Atque hæc in Italia. In Gallia autem
 Theodosio in Orientem reuerso Valentinianus Arbogastis Comitibus dolo Viennæ suffoca-
 tus est. Eugenius necis conscius atque præcipuus suator ex Grammatico litteratore Impe-
 rator est factus salutis anno trecentesimo nonagesimo secundo. Imperii probum ludi-
 briumque Theodosio magnam curam iniecit. vsque eo vt de belli euentu sollicitus, pio-
 rum hominum qui in eremo vitam agebant, precibus salutem commendaret. Horum ac
 Ioannis in primis victoriam pollicentis responso lætus, quo mortis denunciatio contine-
 batur tamen priusquam rediret ex Italia, Constantinopoli profectus ad Alpium radices
 hostem magno atque ancipiti prælio vicit. Ventorum procella in aduersos hostes delata
 multum contulisse visa est, vt Claudianus scripsit insignis poeta ea ætate: atque cum anti-
 quioribus comparandus: Christianus religione, an prophana superstitione implicitus in-
 certum. Multum ad victoriam Gotthi contulere supra viginti millia Romana signa securi
 post Athanaricum Constantinopoli defunctum nullo ex sua gente Principe Theodosii
 stipendia facientes. Post pugnam Eugenius à suis interfectus est, Arbogastes sibi manus
 attulit. commissum est prælium quinto decimo Kalend. Octobris. anno trecentesimo no-
 nagesimo quarto. Quo anno Honorius Theodosii filius natus minor imperii confors à pa-
 tre renunciatus est. Proximo anno Theodosius ipse in viuis esse desuit ad textum decimum
 Kalen. Februarii Mediolani intercutis morbo ætatis anno quinquagesimo. imperauit an-
 nis sedecim, duobus amplius diebus. ex Placilla vxore Arcadium & Honorium reliquit. ex
 Galla Valentiniani senioris & Iustinæ filia, quam secundis nuptiis sibi copularat, Gallam
 Placidiam. Defuncti laudes Ambrosius prior, deinde August. dicatis orationibus ce-
 lebrarunt, Theodosii id est, à Deo dati nomen, nisi à parentibus accepisset diuino
 monitu (vt Aurelius Victor est auctor) vitæ probitas, religionis studium, domi militiæ-
 que res præclare gestæ, atque respublica à præcipiti casu sustentata conciliare potue-
 runt. Religionis amplificandæ studium satis declarauit, veteris superstitionis templis euer-
 sis, quæ Constantinus Magnus claudi curarat. vnde innumeræ fraudes in lucem prodie-
 runt, cauz retro statuz reddendis oraculis. miraculo fuit Alexandria in Serapidis templo
 immortalitatis significatione crucis figura multis expressa locis, Habuit hæc ætas viros in-
 signes litteris atque probitate præclaros: atque in hoc numero, quod quidem Hispaniam
 attingit, Pontius Paulinus Burdigalensis patria in Hispania Citeriori moram traxit ipse &
 vxor Tharasia. Barcinonæ presbyter factus est nullius ecclesiæ ministerio addictus nouo
 exemplo ac ptopemodum singulari. Inde gradus factus ad Nolanum Episcopatum, cum
 ex Hispania in Italiam migrasset. Abundius Auitus presbyter Tatracone natus, Luciani li-
 brum de sancti Stephani corporis inuentione latinitate donabat. Licinius Baticus Hiero-
 nymi amicitia atq; in Hierosolymitanos pauperes præcipua liberalitate ad memoriam in-
 signis. Desiderius & Riparius Hispani presbyteri Vigilantium Barcinonensem presbyte-
 rum Pompelone natum sanctorum qui cum Christo regnant in cælo honorem cultumq;
 vellicantem de scripto impugnabant: vt Hieronymus est auctor nobilis huius ætatis scri-
 ptor, atq; præcipua tum eruditionis, tum sanctitatis opinione clarus.

392

394

Arcadii & Honorii imperium. C A P. XXI.

THEODOSIO defuncto eius filii Arcadius in Oriente, in Occidente Honorius Remp.
 gubernare ceperunt salutis anno trecentesimo nonagesimo quinto, maiori aliquanto

395.

398.

religionis studio, morumq; probitate quam animorum vigore. His enim rectoribus Romani imperii maiestas, quæ à tenui initio profecta sua magnitudine & mole pridem laborare cœperat, in præceps toto impetu abiit, ad exemplum imbecillitatis rerum humanarum. & constat nil esse opera & viribus humanis paratum, quod edax vetustas non consumat, summisq; negatum stare diu, nimioq; graues sub pondere lapsus, vt nobilis poeta ait: nullaq; imperia quantumuis magna diu stare. si foris hostem non habent dominascitur, vt abdomine impedita corpora quamuis ab externis causis tuta, suis ipsa viribus oneratur, & proprio premuntur pondere. Romanam ecclesiam per hæc tempora Siricius gubernabat, vt dictum iam est. quo defuncto salutis anno trecentesimo nonagesimo octauo, cum tredecim amplius annos Pontifex fuisset, Anastasius successor tribus annis eandem ecclesiam tenuit. Hoc Pontifice in Hispania Synodus Toletana habita est Kal. Septembris ipso anno seculari. Episcopi decem & nouem actis interfuerunt ex variis Hispaniæ urbibus conuocati. in his primum locum Patronus occupauit Toletanus Episcopus vt quidam affirmant ex catalago vetusto, eius ecclesiæ Præsulum ab hoc tempore numerum inchoante: vt aliis visum est Bracarenfis, quod in actis Synodi Paterni Bracarenfis memoria extet neutri argumento satis efficaci. Priscilliani placita nouis decretis exagitare atq; conuellere placuit. Episcopi Simphosius & Dictinius atq; Comasius presbyter e iurata secta ecclesiæ conciliati. Dictinium Asturica, cuius urbis Præsul fuit, in cælitum numero habet colitq;, nimirum erroris suspitione vel imposita, vel salutaris pœnitentiæ dolore per totam vitam expiata. Extant ad Patres in eo conuentu Innocentii Romani Pontificis litteræ, cum anno consequenti Anastasio successisset. Africam per hæc tempora Gildo cum potestate gubernabat, Ruffinus Orientis prouincias, Occidentis Stilico maiori auctoritate quam alii, Serena coniuge ex Theodosii fratre nata potens, præterea Honorii socer. Hos Theodosius exitiali, si spectetur euentus consilio, rei publicæ moderatore constituerat, vt filiorum ætatem virtute iuuarent & imperii molem suis ipsi humeris regerent. Verum cum suo potius quam alieno nomine dominari cuperent. & præ ambitione imperandi datæ fidei religio tanti non esset, imperii maiestatem penitus labefactarunt. Primus Gildo in Africa rebellauit, eoq; & Mascisce fratre, cum deinceps imperium inuasissent sublatis: Ruffinus neq; horum perfidia, neq; exitu castigatus Gotthos ad arma excitauit, aliasq; nationes barbaras. Ea via erat ad imperium occupandum inuenta, non aspera modo sed fallax. natione Britannus seu Francus Ruffinus fuit, magni vsus Dux fide non eadem. Eius si aude detecta cum de medio esset sublatus, quasi fatali perfidia per omnes prouincias ad imperii exitum vagata, Stilico iisdem vestigiis insistens, vt proximo libro repetendum est, atq; paulo copiosius explicandum, varias gentes sollicitauit ad sumendum arma. Vandalos gentiles suos & Alanos in imperii prouincias attraxit clam cum illis communicato consilio. Rebus in supremum discrimen adductis scilicet filio Eucherio imperium parabat. Theodosii Magni sobole sublata, versutus iuxta & ingratus. Gotthi imprimis ob negata rursus stipendia Thracia & vicinis prouinciis vastatis in Italiam bipartito irruperunt. Radagasius Gotthorum Dux alter ex antiquis gentis eius sedibus cum numerosa multitudine Italia Fesulas vsque in Hetruria penetrata Stiliconis virtute cum copiis omnibus oppressus est. Alaricum Ducem alterum ad Rauennam cum delere potuisset, acie superare satis habuit. Fraus detecta auctori exitialis rei publicæ funesta fuit. Stilico Honorii iussu peremptus anno salutis quadringentesimo octauo, decimo Kal. Septembris: post eum Serena vxor Eucheriusq; filius. Gotthis ex fœdere in Galliæ finibus sedes erant datæ. Iis irritandis Stilico Saulum Iudæum ad Alpium radices tendentes iusserat impetu repente facto mulctare. quam ferox gens iniuriam non ferens conuerso itinere vastata Italia ipsum orbis caput Romam post diuturnam obsidionem in potestatem redegit, ferro flammaq; deformatam, tanta immanitate, vt totius orbis iniurias vlcisci velle videretur. Capta est Roma salutis anno quadringentesimo decimo, vt præcipua eruditione viri numerant. Paulus Orosius, nisi numeri sunt vitiati, anno ab Vrbe condita millesimo centesimo sexagesimo quarto irrupisse Alaricum ait Romamque expugnasse, hoc est, anno Christi quadringentesimo duodecimo: quod eius æqualis Prosper Aquitanicus est certe secutus. In ea vrbe Placidia Honorii soror capta Athaulfo nuplit, Alarici sororii sui ad Cosentiam paulo post in Lucanis extincti successori. Is regno gentis suscepto ex fœdere cum Honorio facto ad Pyrenæi radices ex utraq; parte, nimirum in Gallia atque Hispania sedes accepit: vbi fortunarum & vitæ, gens bello assueta domicilia collocaret. Ab hoc principio Gotthis ad vniuersæ Hispaniæ imperium aditus est patefactus. vt proximus liber explicabit.

410.

LIBRI QVARTI FINIS.

HISTO-

HISTORIÆ DE REBUS

HISPANIÆ, LIBER

QVINTVS.

Varias gentes in Hispaniam venisse. C A P. I.

MULTAS gentes feras & indomitas in Hispaniam per hæc tempora venisse, sequens narratio declarabit, Vandalos, Sueuos, Alanos, atq; Silingos. Gotthi in primis ex antiquis sedibus dilapsi, cum orientis occidentisq; solis oras sui nominis terrore fama; cõplessent, atq; victricibus armis Italiam vniuersam lustrassent, ad extremũ in Hispania constituerunt: in ea; imperii sedem cæteris nationibus qua pulsas, qua domitis collocarunt ac tenuerunt annis amplius trecentis. Ex Septentrione omnes has gentes profectas sese in Romani imperii prouincias infudisse quæstionis non est. ab insito corporibus ardore, quem regionis frigus accedit, cibi & potus indulgentia, ad procreandam sobolem fecunditas maior existit. vnde aucta sæpe multitudine, quo tempore præsertim nondum Christi religione suscepta desultoria; veneris licentia ad vnas nuptias constricta erat: soli sterilitas niuib; & pruina plurimum rigentis vitæ sustentandæ necessitate cogebat innumera hominum examina in mitiores fertilioresq; agros commigrare: Romanos rerũ dominos de finibus laceßere: imperii prouinciis ni mature obstitetur cladem exitiumque comparare. Quibus ex regionibus singulæ hæ nationes in Hispaniam commigrarint, quibus moribus, & ingenio essent (nam lingua institutis legibusque discrepasse constat) explicare oratione, atque ita explicare vt inter tot opinionum tenebras verum inuenisse videamur, ardua res est, neque diligentia deesset si via se ostenderet laboranti: nunc coniecturis standum, quando rerum vetustas, & eorum temporum incuria certam scriptioni fidem derogat. Vandalos Plinius in Germania collocat, quibus ferme locis nunc Meccelburgenses sunt, & Pomerani: tamen si Dion fontes, vnde Albi fluius deriuatur irrigatque Germaniã, in Vandalicis montibus ponit. Vandalis Burgundiones annumerari debent eorum pars, à Burgis, hoc est, pagis in quos dissipati erant appellatione indita. & cum in Heduis consedisent, ei Gallia; prouinciæ Burgundia; nomen fecerunt. Alanos Dacis & Getis finitimos facit Dionysius is, qui luculento carmine orbis terrarum situm Græco sermone descripsit: Marcellinus in Scythia, beatosque ait haberi conieuisse, qui cecidissent in prælio: senio contabescentes aut fortuita morte consumptos, contumeliis conuictisque lacerare, truci homines ingenio & ad immanitatem procliui: ppter ea quod à cultu atq; humanitate aliarum prouinciarum gens Scythica longissime abest, nihilque importatur ferme eorum, quæ animorum ferociam emollire solent. Silingos venisse in Hispaniam constat, & cum Vandalis confusos in Bætica consedisse nullo suæ gentis Rege peculiari. qua tamen ex Septentrionis regione venerint, incertum est. Salingos Boiorum gentem quidam faciunt, vnde Salingostadium olim in ripa Danubii tertio ab Heligostadio lapide. neque dubium est Francos, qui per hæc tempora Galliam occuparunt, Salios à Sala flumine nuncupatos vt Marcellinus est auctor. ab iis legem Salicam dictam hæreditates Francorum in foeminas transferri vetantem. Sueuos quondam ad Albim sedes habuisse constans antiquorum opinio est. cæterum Strabo Sueuos ad Danubii etiam ortum ponit, quibus ferme locis nunc Augusta Vindelicorum sita est. Reliqui sunt Gotthi, quorum origo quoniam diutius in Hispania regnarunt, & maiori fama celebrantur, paulo altius eruenda est. Gotthos olim non pauci Getas esse existimarunt, quos Plinius & Herodorus non procul ab Istri ripis ostiisq; collocarunt. atq; Gog. & Magog. nominibus in diuinis libris Getas, & Massagetas significari aiunt. quorũ opiniones neq; probare operæpretium est, neq; refellere arduum: cum Plinius in Cœlesyriæ urbibus numeret Magog, quam alio nomine Bambycem vocari ait. & pleriq; quorum sententia potior est & studium eruendæ antiquitatis maius, eam gẽtem ex Scandia (Basiliam antiqui seu Baltiam nominabant) prodisse affirmant terrarum tractu latissimo supra Germaniam supraq; Sarmatiam, ei prouinciæ ad orientem Solem coniuncta, cui Fimmarchia; nomen est, circumfusis aliis ex partibus mari Baltico atq; Glaciali peninsule forma multo longiore spatiis, quã lata in Gotthiam, Sueciam diuisa & Nortvegiã cui Lapia coniuncta est. Ad Occasum

enim vbi sinus Codanus panditur (incolæ Suconicum vocant) atque ad eam Scandiaz partem, qua breuissimus in Cimbricam Chersonesum Daniamque traiectus est, minor peninsula maioris pars efficitur, cui Gotthiaz nomen est, duobus potissimum nominibus olim diuisa in Ostrogotthos ipsorum lingua, nostra Orientales, & Visigotthos, id est Occidentales. Inter Visigotthos Balthe à maioribus vocitati (ita enim dicuntur apud eos audaces) intra Ostrogotthos Amali ab Amalo summo & Duce & Rege nuncupati, illustrissimæ Regiæque familiæ erant. Reliquam Scandiam perpetui montes secant, Suecia ad austrum relicta mitiori cælo: ad Septentriones Nortvegia maiori frigoris sæuitia vastatur: vsque eo vt importatum vinum vi frigoris continuo acescere feratur. quæ res magnam aliquando Pontificibus Romanis ingessit curam, vt diuinæ hostiæ pars vtraque retineretur, perficereturque oppidatim. Sunt Gotthi fere cæsarie barbaque rutila, colore candidi, vt plerique omnes Germaniæ populi cum quibus affinem sermonem habent, neque multum discrepantem à cæteris gentibus, quas in Hispaniam per hæc tempora ferro penetrasse dictum est, præter Alanos, quos Seythico sermone vsos esse magis ex coniectura probabili, quam certo argumento licet affirmare. Omnino in vulgarem linguam, qua hoc tempore vtitur Hispania ex multarum linguarum colluione conflata, multæ voces ex Gotthorum sermone deriuarunt, quo in numero hæc sunt. Tripas, Caza, Robar, Yelmo, Moza, Vandera, Harpa, Juglar, Aluergar, Escanciar, Esgremidor, Cangilon, Camisa, Sauana. Quemadmodum Vandalis aliæ voces acceptæ feruntur. Camara, Gozque, Azafran. Christi sacra ab his omnibus nationibus, aut nunc aut paulo post hæc tempora suscepta sunt populariter. olim superstitioni multiplici seruire solitæ erant: ac Gotthi in primis haudquaquam bella auspiciato suscipi arbitrabantur nisi humano sanguine exercitu procurato, captis in bello matris Marti (cui imprimis addicti prædæ primitias offerre, exuuiasque truncis suspendere soliti erant) neque geri nisi equos prius solenni ritu mactassent, eorumque capita rictu ducto in contis essent prælata. Illud recte: quod humanos animos perpetuos fore ducta ex antiquo per manus opinione habebant persuasum, præmiaque & supplicia à rogo superesse existimabant. Cælo tonante sagittis in sublime eiaculatis numini opiculari, cui vim afferri ac regno deturbari suspicabantur. Maiorum facta ad lyram cantu modisque concelebrabant. Gotthorum insignia leonē erecto inuersoque capite vndanti clypeo impositum fuisse, cæruleo dimidiata ex parte quidam affirmant. alii tres leones ingredientium habitu supra se inuicem Regum Daciæ similitudine. In quo sudandum non est, cum sit præcipue nostrarum partium occasionem paulo superius indicatam copiosius explicare, quæ tam multis nationibus & tam barbaris aditum patefecit in Hispaniam. In ea rerum colluione atque imperii Romani ruina Marcus quidam in Britannia à legionibus Imperator est salutus, neque minori leuitate paulo post de medio sublatus, Gratianusque substitutus: & hoc intra quartum mensem occiso pari leuitate Constantinus in eius locum subrogatur, nullis rebus gestis insignis: sed memoria nominis bene apud eas gentes ominati commendatus, anno quantum ex Paulo Orosio conieci licet quadringentesimo vndecimo, Theodosio iuniore Cos. IIII. cum is Arcadio patre ante triennium defuncto Orientis imperium gubernaret. Constantini partes magna Galliæ pars atq; Hispaniæ secuta est. Romani imperii diurnitate atque grauissimis vectigalibus, quæ in dies maiora imperabantur, cunctorum animis exacerbatis. Didymus & Verinianus Honorii propinqui in Hispania in fide perstantes tumultuario collecto exercitu & maiori quam pro viribus animo Pyrenæi aditu Constantinum, qui ex Gallia in Hispaniam festinare nunciabatur, prohibere conati, à Constante tyranni filio, quem pater ex monasterio detractum & Cæsarem dictum præmiserat in Hispaniam, victi acie atq; trucidati sunt, tum ipsi, tum vxores. Theodosius & Lagodius occisorum fratres fugæ beneficio seruati ad Imperatores abierunt, Honorium Theodosiumque Arcadii filium diffusi viribus. Constantis exercitus plurimum ex iis gentibus erat conflatus, quæ cum ex Germania irrupissent in Galliam ob fœdus cum Honorio factum Honoriaci nuncupabantur. Hi Constantis permisso Hispaniam Palentiam vsque depopulati sunt, nimirum barbari exercitus voluntates aliena calamitate redimebantur. deinde cum reditum ad patrem pararet, Pyrenæi angustiis præfecti sunt: moleste ferentibus Hispanis mercenarium militem dubiaq; adeo fide ipsorum constantiæ prælatum, quibus ducta ex antiquo consuetudine is honor deberi videbatur. Detractum vt prouinciæ aditus ipsi munirent, querebantur scilicet foreq; minitabatur, vt breui noui motus existerent, rursusq; ad alios dominos Hispania respiceret, contumeliæ dolore faciente animos. Eorum sermones vanos non fuisse, euentus breui declarauit. Honoriaci enim quibus natura fauere cogebat Vandalos, Alanos, Sueuos, & Silingos, quos paulo ante Stilico in Galliam immiserat, vt est paulo ante demonstratum, clam inuito fœdere patefactoq; aditu, quo

atenus erant prohibiti, attraxerunt in Hispaniam. Deferendi Galliam Gothorum metus
 causa fuisse putatur, quibus facta cum Honorio pace ut pares esse possent verebantur.
 Constantini etiam potentia sollicitabat maximam Galliarum partem imperio obtinentis, & ad
 reliquam aspirantis. Erat Sueuorum Rex Hermenericus, Alanorum Atace, Vandalorum
 & Silingorum Gundericus. Horum irruptionem grauissimæ calamitates consecutæ sunt:
 cum barbara immanitate in Hispanorum atque Romanorum fortunas sine discrimine in-
 uolarent, agris & oppidis afferrent vastitatem. unde sæuiente mox fame humanis carni-
 bus passim vitam tolerare non homines modo cogebantur, sed & bestiarum ea laniena effera-
 tæ passim in homines irruerant. Famem ut sit pestis lues excepit grauissima. innumeri to-
 10 ta prouincia consumpti superstitum inuidia, cum quauis morte grauiora mala tolerarent.
 Ergo prouincia magna ex parte habitatoribus vastata barbari in variis eius regionibus se-
 des collocarunt. Sueuis & Vandalorum parti Calæcia data est latioribus quàm nostra ætate
 finibus: nam totam Castellam veterem ambitu comprehendebat. Lusitania & Carthagi-
 nensis prouincia Alanis obuenerunt, demptis Carpetanis & Celtiberis in fide Romano-
 rum perstantibus. Bætica Vandalis & Silingis attributa. Ea partitione facta foedus initum
 cum Romanis: cultusque pristinus & frequentia in prouinciæ vrbes magna ex parte reuo-
 cata est. Hispani nouam seruiendi conditionem Romanorum imperio atque acerbitati
 præferebant. tamen nonnulli veterem libertatem mordicus retinentes barbaricum iu-
 gum subire detrectabant, præsertim in Calæciæ tractu, ubi Sueuorum imperium erat. In-
 20 terea Honorius ex Italia Constantium cum valido exercitu in Galliam immiserat contra
 tyrannum. In Hispania noui motus exorti, Maximo in Citeriori Hispania Imperatore salu-
 tato Gerontius Comes tyranni prioris odio, cuius partes sequebatur, ut alieno nomine re-
 gnaret eius defectionis auctor extitit. Itaque Maximo Tarracone relicto cum copiis ipse in
 Galliam penetrauit: Viennæque ea vrbe capta Constantem Cæsarem nactus de medio
 sustulit. ne ulterius procederet Constantii aduentus fama deterruit. Reducem in Hispaniam
 an hominis fortuna despecta, an Honorii demerendi studio, Hispani noctu in ædes impe-
 tu facto quamuis egregie pro extrema spe dimicantem iniecto igne peremerunt. Maximus
 Gerontii opibus, cuius auctoritate stabat, destitutus cum fuga saluti consulisset inglorius
 ad Orosii ætatem vitam calamitosam propagauit. Dum hæc in Hispania geruntur. Con-
 30 stantii virtute Constantinus tyrannus Arelati & Iulianus eius filius sublatus. neque multo post
 Iouius & Sebastianus deinceps imperio rebellantes. Galliaque vniuersa ad Honorii ditio-
 nem reuocata salutis anno quadringentesimo tertio decimo. Gothi tanquam ad vtriusque
 prouinciæ præsidium Honorii permissu Pyrenæi radices vtrinque post biennium occu-
 parunt. si ex antiquis sedibus ante hæc tempora sæpe dilapsi atque in Romani imperii pro-
 uincias impetu facto, virtutis opinionem maximam excitarant: usque eo dum Alexander
 Macedo gentis indomitæ congressum declinasse. Pyrrhus Epirota exhoruisse. Iulius Cæ-
 sar detrectasse crediti sint, auctor Orosius. Huius gentis irruptiones omnes & bella com-
 memorare nostri instituti non est. res gestas narratione explicare sigillatim maius opus
 quam pro susceptæ narrationis modo. Valente Imperatore, ut est superius demonstratum,
 40 Visigothos ex antiquis sedibus deductos in Mœsiæ finibus sedes accepisse ea lege constat,
 ut Romani imperii stipendia facerent, Christi Dei sacra susciperent. unde ex aliquanto in-
 teruallo Arii secta, cui Valens addictus erat, magnarum calamitatum & motuum in Hispania
 extitit causa. Datas sedes ad Arcadii & Honorii imperium tutati in Pannoniam usque propa-
 garunt, paulo ante quam irrupissent in Italiam Thracia vastata. nimirum Stilico Honorii
 focer, ut Eucherio filio imperium pararet gentem suo pte ingenio inquietam ad arma exci-
 tauit. duxerat Stilico Serenam Honorii fratris Theodosii filiam: ex qua Eucherius, Maria,
 & Thermantia nati. Eucherio Galla Placidia Imperatorum soror connubio iuncta. Hono-
 rius Mariam & Thermantiam deinceps duxit. Mariæ sepulchrum Romæ non ita pridem
 repertum Paulo. III. Pontif. Max. in D. Petri Vaticani gemmæque in eo magni pretii, auri
 50 & argenti pondus non exiguum Honorii & Mariæ nominibus in bulla expressis: uti ex
 Topographia vrbis Romæ à Marliano edita cognoscere accuratius licet. Sublata igitur
 vtraque Honorii vxore (quidam Thermantiam ait ab Honorio repudiatam cognita Scili-
 conis fraude) Stilico quasi fidei vinculis sublatis facinus, quod diu animo coxerat perfee-
 re cum maturaret, Vandalos, unde ipsi origo, & Alanos magnis inuitatos præmiis immisit
 in Galliam. Gothi eadem arte stipendiis negatis arma corripuerunt. Alarico Rege saluta-
 to in defuncti Athanarici locum, Thraciaque & Italia vastatis ipsum orbis caput Romam
 diuturna obsidione fatigatam in potestatem redegerunt Fl. Vararo & Tertull. Cos. IIII.
 Nonas Augusti, Honorii socordia tanta, cuius partes erant summæ rerum opitulari, ut re-
 nunciantem vrbis Romæ calamitatem de Gallo putaret loqui, quem Romam vocare erat

solitus & pugnantis paulo ante spectaculo se, vt in more habebat, oblectarat. Gothorum Duce Alarico in extrema Italia defuncto, Athaulfus successor Gallæ Placidia vxoris, quæ Romæ capta fuerat, blanditijs delinitus & ad pacem procliuis cum Honorio fœdus pepigit. ex quo Gothorum copiæ ex Italia deductæ in Gallia Hispaniæque confinibus confederunt. regni sedes Narbone collocata salutis anno quadringentesimo quintodecimo: vnde Gallia Gothicæ nomen factum finibus sæpe alternantibus pro vario bellorum successu cum Francis finitimis & Romanis. Atque hac occasione tum aliæ gentes tum Gothi in Hispaniam venerunt.

A Gotthis aliæ nationes barbaræ in Hispania superantur. C A P. II.

ERAT Hispania in multa regna distracta legibus institutis atque religione discrepantia. Romani & Hispani catholice religioni addicti erant. Gothi Arianorum peste contaminati. reliquæ nationes barbaræ nondum Christi sacris imbutæ gentili superstitioni seruiebant. Vniuersæ vt occupatam ditionem in ea rerum colluione retinere liceret, pro se queque pacem cum Romanis firmare cupiebant. Godigisco (Gundericum quidam vocant G. sericum Iornandes, id certe falso) Vandalorum Regi in has leges data est. Vt sine veterum incolarum maleficio viuerent in Hispania, neq; triginta annorum præscriptionis lege vlllo tempore tuerentur aduersus Romanos, quæ per vim nefasq; vsurpassent. Quibus verbis indicabatur eam pacem non tam voluntate concessam, quam expressam necessitate: magisq; facultatem deesse quam belladi cupiditatem. Omnino ex eo fœdere inter barbaros nouis suspitionibus natis bellum cõtinuo exarsit. Alani ferociores Vandalos atq; Silingos Bætica relicta coegerunt in Calæciam ad Sueuos confugere, vt iunctis cum illis viribus Alanorum audacia repressa sedes suas, vnde erant pulsi recuperarent. Alanorum impetu in Celtiberiam & Carpetaniam conuerso multæ vrbes & oppida detractæ Romanis. Gothi consequenti anno ex quo in Galliam venerant, in Hispaniam penetrarunt. vbi eorum ope Attalus imperii honorem inane nomen exitialeq; primum vsurpauit: mox consilii inops & viribus destitutus cû mari euadere tentasset, ex fuga retractus à Constantio, qui ea littora validis classibus obtinebat, ad Honorium missus pollice & indice præcisus in Litparam exilii gratia deportatus est. Athaulfus Gothorum Rex siue suo ingenio, siue ex noua affinitate ad pacem quam ad bellum propensior, cum Barcinone constitisset, suorum cõiuratione periit anno salutis quadringentesimo sextodecimo, cû annos amplius quinque regnasset. Vernulfus pusilla statura homuncio, ceterum viuido ingenio & in omnia iura familiaria assuetus, nactus opportunitatem facinoris, Regis latus districto ense transtulerat. Dobbium Olympiodorus vocat & Athaulfi cæde vindicasse heri cædem ab eo ante occisi. Sex Athaulfi filios vna cum patre periisse sepulchri inscriptio carmine concepta declarat, cuius hodie sepulchri pars Barcinone extat. Ei inscriptioni quanta fides sit arroganda, aliorum esto iudicium: nobis recentior visa est, quam pro horum temporum antiquitate. Natum certe ex Athaulfo & Placidia atque in prima ætate defunctum infantem Theodosium, in oratorio pro Barcinone vrbe atque in theca argentea sepultum: alios ex priori coniugio Athaulfi filios de sinu Sigefari Episcopi abstractos neci datos à Sigerico successore: præterea ante eius equum Placidiam cum aliis captiuis longo spatio currere compulsum fuisse (sic sunt rerum vices) Olympiodorus ait. Ergo in Athaulfi locum Sigericus gentis suffragio subrogatus (nam indoles inerat belloq; & pace spectata virtus, ad hæc in procero corpore oris dignitas quamuis crure altero ex equi casu debilitato) cum Athaulfi vestigijs insisteret eatenus, vt ad pacis consilia procliuis videretur, suorum coniuratione ferro occubuit intra primum regni annum, Vvalia substituto inquieto homine atque bellaci. Hunc scribunt sub initia regni instructa classe in Africam transmittere voluisse: siue rerum suarum desperatione, cum vtrinque hostes terrorem incuterent, hinc Constantius, inde nationes barbaræ, siue alia quauis de causa ac præsertim Mauritanix occupandæ studio Hispaniæ contributæ. Dissiecta sane vi tempestatis classe ad freti Gaditani fauces, cum in Oceanum egredi pararet, necessitate in Hispaniam reuocatus cum Constantio fœdus pepigit ea lege: Vt Placidia Athaulfi vxor, quæ Constantio erat à fratre Imperatore pacta redderetur. Nationes barbaras quæ obtinebãt Hispaniam Gothi bello fatigarent. Eius belli progressu quidquid terrarum quæ suũ esset ereptumq; hostibus, cederet imperio Romano. Ipsi quibus finibus antea, in Gallia atque Hispania ditionem terminarent. Hæc pax facta est, eius seculi anno octauodecimo, auctore Paulo Orosio Presbytero Tarraconensi, Augustiani atque Hieronymi familiaritate claro, qui rerum Romanarum historiam perduxit in proximum annum Flauiiq; adeo Monaxi & Flauii Plinthæ consulatum, Constantio cum Placidie nuptiis imperii maiestas accessit Honorio concedente. Vvalia ob demitas, vt erat in

scdere, gentes barbaras, Aquitaniæ possessione auctus est, nobilissimo Galliæ tractu Garumna flumine & Pyrenæis montibus comprehenso, vbi Tolosa & ad Oceanum Burdigala sitæ sunt. Ex Celtiberia enim, quo Constantius penetrarat rerum Hispaniensium cura Gothi noui belli cura suscepta, in Alanos rerum successu ferocientes, neque iis finibus contentos quos primo aduentu occupant, atque ad totius Hispaniæ imperium aspirantes impetu facto, Rege eorum Atace in prælio cum multis suorum trucidato, qui cladi superferunt deserta Lusitania in Calæciam aufugere compulerunt, vbi Sueuis confusi gentis & regni nomen penitus amiserunt. Alanquer oppidum in Olisiponensi agro, & Alanim in montibus Hispalensibus quidam suspicantur ab Alanis ea nomina accepisse (nam Alanquer olim Ierabrica fuit) nulla meliori coniectura, quam appellationum similitudine. Eodem belli impetu Silingi vexati, domitique (cum in Tartessiacis campis pugnatum esset) constitutis qui genti iura darent ex Gothorum numero. Horum exemplo Vandali, atque Sueui castigati retenta ditione, in ius concesserunt Romanorum, quorum auspiciis bellum administrabatur, Gothorum periculo, & armis. Negatum tamen vectigalibus, Romani imperii stipendia facere, ne retentis armis rebellandi facultas esset. Walia grauiissimo bello breui confecto, cum in Galliam concessisset quasi Hispania penitus domita atque pacata, Tolosæ ex morbo defunctus est eius seculi anno nonodecimo, cum tribus annis iura Gotthis dixisset, suumque & gentis nomen tantis rebus gestis magnopere illustrasset.

Theodoreti Regnum

CAPVT III.

Post Walia profectio in Galliã duæ res incommodæ consecutæ sunt. Constantii Imperatoris mors, cum Hispania Galliaque pacatis in Italiam se contulisset Rhauennæ defunctus est salutis anno quadringentesimo vigesimo primo, Valentiniano infante ex Placidia relicto: quem auunculus Imperator in Imperii spem educandum curauit. nationes barbaræ in Hispania resurgere cœperunt atque ditionem & auctoritatem pristinam recuperare. Vandali in primis, quorum erat inter gentes cæteras opinio virtutis singularis Rege Gunderico Hispaniæ totius imperio spe deuorato Sueuos (causæ in incerto fuere) sed Sueuos tamen Eruasis montibus se tenere coegerunt, magis locorum munitione fidentes, quam vera virtute. Hos montes Legionem inter & Ouetum Arias hoc tempore vocari peruetusto monasterio nobiles quidam arbitrantur, & Ptolemæo Narbasos esse. Montium horum quicumque fuerint præsidio Sueui cum nusquam totius dimicationis copiam facerent, Vandali victoriæ spe depulsi instructa classe in Baleares profecti ferro igneque eas insulas deformarunt. inde in continentem versi Carthaginem Spartariam, quæ paulo ante Alanis erepta in ditione Romanorum erat, solo æquarunt, non totis sexcentis annis decursis ex quo à Pœnis fuerat fundata, imperii Punici arx atque præsidium in Hispania. Secundum hanc cladem ad casam redacta, propter portus nobilitatem consequenti tempore habitari cœpit. nostra ætate vix in ea sexcentæ familiæ numerantur. Omnino ex eo tempore vrbis Carthaginis iura Toletum migrarunt. quod ab antiquo scriptore rerum Hispaniæ affirmatum, nonnulli de Metropolitanæ dignitate interpretantur: alii de conuentu iuridicundo Carthaginensis prouinciæ populis Toletum iura petere coactis, quæ stante Carthagine ab ea vrbe petebantur. argumenta quoniam in neutram partem assensum exprimunt: de tota re liberum lectori iudicium ex aliorum lectione relinquatur. Gundericus Vandalorum Rex excisa Carthagine in Silingos impetu facto, quoniam Romanorum auctoritatem sequebantur, eorum agris vastatis atque Hispali eorundem ditionis vi expugnata atque direpta, cum ad extremum sancti Vincentii in ea vrbe templum opibus & religione nobile simili audacia diripere, atque spoliare pararet, in ipso templi limine extinctus est, violatam religionem diuino numine ipsiusmet Regis morte procurante. Successit Gensericus defuncti ex impari matre frater, alii Guntharim scribunt. Hæc omnia intra eundem annum gesta sunt quo Constantius Imperator obiit. quo tempore Iouino & Maximo imperii nomen occupantibus in Hispania, noui motus excitati Honorium Imperatorem compulerunt nouis delectibus habitis, Castinum rebus gestis ea ætate nobilem contra tyrānos & Vandalos ablegare. Eius virtute Iouinus & Maximus, quoniam exiguo præsidio nitebantur, & magis rerum perturbatione quam sua virtute fidebant, breui in potestatem redacti atque perempti sunt. maior rerum moles à Vandalis opponebatur. Itaque Castinus viribus diffusus Bonifacium quidem Comitem belli & pacis artibus æque atque Augustini familiaritate nobilem ex Africa, vbi res gerebat, acciuit in Hispaniam, cæterum discordia vt fit inter pari potestate Duces exorta, cum summo periculo tum Hispaniæ tum

rerum Romanarum Bonifacius in Africam rediit. Castinus eo præsidio destitutus contra
 423. Vandalos nulla re gesta memorabili in Italiam redire compulsus est ipso anno huius seculi
 vigesimo tertio: quo Honorius Imperator rebus humanis exēptus est octauodecimo Kalend.
 Septembris, cum imperasset annos octo & viginti, menses vndecim, dies decem, non
 magis constantia religionis quam imperii casu atque infelicitate nobilis. Corpus in D. Pe-
 tri Vaticani tumulatum. Valentinianus eo nomine. III. in defuncti locum est subrogatus,
 ætate puer, atque tantis rebus sustinendis impar. Eam imbecillitatem Flavius Ioannes ad
 imperii occupandi occasionem vertit. Ioanne post biennium oppresso Bonifacius ætati
 æmulatione, quem apud Placidiam gratia & auctoritate plurimum posse dolebat, vindictæ
 studio & rebus suis cauens Vandalorum Regem Gensericum acciuit in Africam barbaro-
 rum armis Africæ imperium retinere cogitabat, Vandalis parte data, vti erat in fœdere de-
 signatum. Vsq̄ adeo ambitionis labe excæcantur humani animi, vt neque Reipublicæ
 amor, neque fides, neque religionis studium quo erat singulari, hominem alioqui probita-
 tis opinione excellentem à concepto facinore retardarit. Itaque Gensericus Africæ im-
 perio occupandæ occasionem non esse prætermittendam iudicans, deserta Bætica, atque
 spe repudiata totius Hispaniæ, cuius imperium meditari cœperat, armis subiugandæ, cum
 427. octoginta Vandalorum millibus mare transmisit, huius seculi anno septimo & vigesimo,
 Hierii & Ardaburii Cons. Silingi remanserunt in Hispania, eaque potissimum Bæticiæ
 parte, vbi Hispalis sita est. vnde quoniam Vandalis contributi erant, illisque confusi con-
 sequenti tempore Bæticiæ nomen Vandalosiæ appellatione non iisdem prorsus finib. mu-
 tatum est. Vandali in Africa initio quidem iunctis cum Bonifacio viribus magnam eius
 prouinciæ partem sub imperium miserunt: deinde tamen orto dissidio, vt est incommu-
 nicabilis natura potestatis, Vandali concessa in fœdere Africæ parte haudquaquam con-
 tenti: & solent homines ad maiora tendere sordentibus primis cum meliora expectantur,
 Bonifacium viribus inferiorem intra Hipponem obsessum (qua in obsidione Augustinus
 eius vr̄bis Episcopus obiit, vir immortalis laude gloriaq; dignissimus) expugnata vr̄be per-
 emerunt, vniuersamque propemodum Africam redegerunt in potestatem. Arii opinio-
 nibus deprauati venerant (ex Gothorum fortassis commercio.) Ex eo magnis calamita-
 tibus atque diuturnis Africanæ ecclesiæ implicatæ sunt. innumeri mortales perempti ob
 veræ religionis atque catholicæ constantiam. In his Arcadius, Probus, Paschasius, Euty-
 437. chius cæsi sunt, regiæ Genserici aulæ afflectæ: tum Paulillus puer Paschasi & Euty-
 chii frater germanus in seruitutem contraditus eo consilio, vt sordidi ministerii cui addicebatur
 tædium de mentis constantia deduceret. Fuere hi Martyres natione Hispani atq; quātum
 ex Prospero conici licet anno quadringentesimo trigesimo septimo mortem tolerarunt.
 Vandolorum discessu Sueuorum potētia vniuersæ Hispaniæ cœpit esse formidabilis Her-
 440. menerico gentis Rege. eoque ex diuturno morbo sublato, salutis anno quadringentesi-
 mo quadragesimo, regni anno trigesimo secundo, Rechila filius ardenti ingenio iuuenis
 vestigiis patris insistentis, atque in spem erectus imperii obtinendi Hispaniam vniuersam, ad
 Singilim fluuium congressum Andebotum ab Imperatore missum in Hispaniam, in prælio
 victum cæcidit. Ex præda auri & argenti copia ad bellicos sumptus tolerandos. secū dum
 448. eam victoriam Bætica imperio subacta, Silingis domitis atque Hispali in potestatem reda-
 cta haudquaquam pristinam amplitudinem gloriamque retinenti, cum bellorum iniuriis
 esset deformata. Mox in Lusitaniam belli impetu conuerso Emerita expugnata Alanorum
 reliquæ penitus oppressæ, deletæque sunt. Sebastiani strenui Ducis pro Romanis discessus
 in Africam, vbi à Vandalis occisus est auctore Paulo Diacono, multum contulit ad Sueuo-
 rum audaciam confirmandam. Carperania & Carthaginensis prouincia victricib. armis
 sub imperium missæ, breui ex fœdere pacis studio factō ad ius ditionemque Romanorum
 redierunt. Obiit Rechila salutis anno quadringentesimo quadragesimo octauo, Recciar-
 rio filio successore, qui primus Sueuorum Regum Christiana sacra suscepit Sueuicæ reli-
 gionis conditor in Hispania. atque hæc Sueui. Gothi vero Theodoro Rege Walliæ
 propinquo atque successore ditionem in Hispania angustis finibus terminabāt exiguo tra-
 ctu prouinciæ, vbi nunc Catalauni sunt, subdito: opibus tamen atq; militari gloria in Gal-
 lia florentes, Romanis cum quibus rupto superiori fœdere ex bellis bella ferere soliti erant,
 terrori esse cœperant. Numerosa Theoredi soboles potentiam augebat. Sex enim filios
 genuerat, Turismūdum, Theodoricum, Fridericum, Euricum, Riccinerum, Himericum:
 filias duas, alteram Genserici filio Hunnerico connubio iunctam impio homini & imma-
 ni, qui catholicos in Africa indignis modis vexabat, vxorem præcis naribus nulla magna
 de causa, suspicione tantum inductus veneni sibi parati leui scilicet & inani, remisit ad pa-
 trem. Altera Recciarrio nupsit Sueuorum Regi in Hispania. Irruperant ea tempestate in
 Galliam

Galliam Hunni Duce Attila, qui Dei flagellum vulgo vocitatus est, siue vltro imperii proferendi cupiditate, siue Romanorum arte inducti ad Gothorum potentiam audaciamque frenandam siue quod vero propius est, Genferici Vandali hortatu Gothorum arma vindictamque patrati sceleris formidantis. Hunnorum gentem quidam intra Riphæos montes collocant, Marcellinus ad Oceanum supra Mæotidem genus hominum figura truci, victu aspero neque igne neque conditis cibis vti solitos, sed radicibus & carnibus inter femora tepesfactis: nonnunquam equorum sanguine, qui incisus venis manabat, vitam tolerare. Valentis imperio Gotthos antiquis sedibus expulisse primum proditum est, deinde Armenia aliisque Orientis prouinciis vastatis vtranque Pannoniam sub Honorio Gothi eripuisse. In Gallia vicinisque locis cum irruptiones fecissent, innatæ sæuitiæ vestigia fixere. Hoc demum tempore Galliam vniuersam imperio subiicere parantes, Rhemos nobilissimam urbem direptam incensamque vastarunt, vbi Nicasius ciuitatis Pontifex securi percussus ab e agente est, sacros hymnos extremis intermorientibusque vocibus personas. Deinde Aureliano obsessa Gothos, Francos, atque Romanos impulerunt vt fœdere inter se facto coniunctis viribus communem hostem opprimendum curarent. Theodoredus Gothorum Rex ad incendium, quod vt Aquitaniam inuolueret verebatur, primus accurrens Aureliani obsidione soluta compulit barbarum in Catalaunos campos (hi Marochii siue Mauricii etiam dicti sunt Tolosæ vicini) migrare. Affuit Ætius à Valentiniano militiæ Magister creatus, atque Franci Merouei Regis ductu, imperioque. Iis locis copiæ ad pugnam explicantur. Theodoredus Rex in dextro latere curare iussus, Ætius in sinistro Franci adiunctis. Sangibanus Alanorum Rex eorum qui in parte Galliæ confederant, vbi Aurelianum est, in medium agmen recipitur dubia fide: eoque ne se posset commouere prouidebatur. Contra ab Attila, Reges, nationesque aliæ in cornua distributæ immensa belli lues late patentibus campis diffusa. Ostrogothi in eo numero eminebant, præcipua virtutis opinione, in sinistro latere Visigothis obiecti. Attila ipse Hunnique in medio agmine substituerunt, truci aspectu cæteris adustiores. Locus decliuus erat. assurgentes collis fastigium qui priores occupassent, magnum operæ pretium facturi videbantur. Vtrique pari consilio, eo contendunt. Occupauere Romani. Eo incommodo turbatum militem & de prælii summa metuentem, Attila hac sententia allocutus fertur: Victores orbis terrarum, domitores gentium verbis accendere opus non est. ne ignavis quidem virtutem oratio addat. fortibus quales vos estis pugnare ludus est, vlcisci hostes voluptas, vincendi consuetudo in morem transit. An victas Pannonias, Mœsiâs, Germaniam, Galliam, Mæotidis recessus penetratos obliti estis? Assumite, qui decet victores animum. Licuit otiosis victoriarum fructum percipere quia otium ferre non potuistis, primi intulistis bellum. audaciæ maioris argumentum, sit incitamentum facite. Hic dies orbis terrarum imperium vestra virtute confirmabit. Eæ copiæ ex colluione multarum gentium supremo conatu constata an vestrum conspectum ferent milites, oculos, manus? Virtuti diffidunt, eo sublimior rem locum audidissime occuparunt. At Visigothos auxiliares habent. verum quantum id præsidii rebus erit? Si in eos irrucitis vno impetu Romani delicati emollitiq; voluptatibus quasi concisis neruis, nullo impellente cadent. Excitate ergo virtutem: solitos assumite animos: vestram operam si minus victoria, certe quod Dii auertant, nobis morte probate. Magnanimis vel in morte victoria est, vel in victoria salus, præmiaque à nobis non imperium modo sed exemplum expectate. Vos nisi vincitis milites, quis alius Imperator, quæ prouincia accipiet, omnibus nationibus irritatis, inuidientibusq; vestræ felicitati? His dictis pugnae signum datur. Hunni præcipitant impetum: excipiunt aduersarii nihilo minori virtute, suorum & ipsi Ducum cohortationibus inflammati. miscentur agmina: prælium atrox fit his atque illis rursus exitiabile, supremo conatu, vt par erat, de imperio orbis terrarum certantibus: cæsortum tam multo sanguine, vt riuus vicinus excessisse ripas memoretur, mendacio probabili, quoniam ad centum octoginta virorum millia ceciderunt. Perit etiam sub initium pugnae Theodoredus Rex graui ætate, suorum pedibus concultus, dum audidius pugnans in confertos hostes rapitur. Sunt qui ab Andage Ostrogotho occisum malunt. Quod debilitare potuisset, animos auxit. Turismundus & Theodoricus occisi filii densa suorum agmine obturbant hostes, feroces atque præcipites: abrumpunt ordines atque disiciunt. Attilam quamuis in illa trepidatione nullo constantis Ducis, aut fortissimi militis officio prætermisso in fugam vertunt. Ipsi longius studio prouecti prospectu tenebris adempto, in reditu hostium castris temere appropinquantes supremum periculum adierunt. Turismundus ex equo præcipitatus vulnere in capite accepto suorum virtute euasit. Hostis spe orbem terrarum complexus, quia non vicisset, pro victorise in castra recipit, si quid grauius accideret, mortem conciscere certus accessit rogo. Car-

ri quibus munita erant castra, saluti fuerunt, & noctis tenebrae qua spe pugnam post meridiem inchoarat. Aetius haud minori metu vallo ex equorum cadaueribus clypeisque facto, noctem totam in armis sustentauit. hostem sequenti luce certamen repetere detrectantem obsedit primum intra castra: deinde cum delerifacile potuisset, haud aegre passus est e Gallia in Pannonias redire. Multum de tantae victoriae voluptate & gratulatione tum barbari fuga diminutum est, tum Theodoredi casu: tametsi Romanis aequae ac Francis gratum accidisse videbatur Regem praepotentem de medio fuisse sublatum. Consultus ab Attila vates Duce hostium caeso victorem denunciarat, mentitus in altero, alterius partis vana interpretatione Aetii capiti id minari existimabant, ut est genus hominum fallax vanumque. Triduo armorum fragorem iisdem vestigiis auditum, pugnantium clamorem umbris pertinaci contentione post mortem in pugna perstantibus in Graeca Isidori philosophi vita traditur. Occasionem fabulae videlicet praelii nobilitas praebuit. Pugnatum est, ut Cassiodorus ait, Martiano Augusto & Clodio Adelphio Coss. eius seculi anno quinquagesimo primo, Theodoredi regni anno trigesimo secundo. Huic praelio Sueuorum Regem Recciarium interfuisse nonnulli suspicantur, ob affinitatem cum Gotho Rege iunctam: certe Vasconibus qui in Romanorum fide ea Hispaniae parte perstabant, ubi Nauarra sita est, bello tentatis in Galliam transcendit foci inuisendi studio: & Gothorum auxiliis auctus in Tarraconensi prouincia Caesaraugustam eripuit Romanis: Carthaginensem prouinciam & Carpetanos longe lateque depopulatus fœdere cum Romanis icto in ditionem patriamque reuertit: Baeticam, Lusitaniam, atque Galesiam imperio complexus, & ad reliquae Hispaniae dominationem aspirans.

Turismundus & Theodoricus. CAPVT IIII.

THEODOREDI funere in Gothorum castris procurato, Turismundus in patris locum cooptatus, ne patris vlciscendi studio fugientis Attilae vestigiis insisteret, Aetii consilium & auctoritas fecit, noui regni statum disputantis stabiliendum videri: ne fratribus si forte male cogitarent, rerum nouandarum daretur spatium cum ex arcano prouideret ne Gothorum potentia nimium aucta rebus Romanis exitium compararet. Aetii concilio ita Turismundus acquiescendum iudicauit, ut breui regni opibus firmatis Attilam insecutus praelio superasse constet ad Ligerim fluuium, Alanorum partem iis locis confidentem subiicere imperio parantem. Nobilissima victoria fuit, qua compulsus Hunnus Galliae finibus abcessit. Sed Attilae dimissi consilium Aetio exitiale fuit. cum enim suppleto exercitu arma in Dalmatiam, Illyricum, atque Italiae partem vertisse esset nunciatum, qui opprimi in Catalaunis campis potuisset, Aetium Valentinianus occidendum curauit per duellionis lege postulatam, salutis anno quadringentesimo quinquagesimo quarto. Quo tempore post Celestinum & Sixtum eo nomine. III. Leo Romanam ecclesiam gubernabat, vere Magnus sapientiae atque eloquentiae laude ad animi dotes eximias, tractandi Principes dexteritatem singularem adiunxit. Attilae Hunno cum Romanis ceruicibus immineret, retro iter conuertere obuiam factus ad Minici vada: neque multo post Genserico Vandalo ne urbem Romam quam ceperat incendio vastaret persuasit. caelesti virtute cessit barbarus. Verum externa mittantur. Cum Turibio Asturicensi Episcopo in Italia olim usum habuerat Leo, cum eam prouinciam aliasque non paucas siue sapientiae siue religionis studio Turibius peragraret. ex huius litteris Pontifex factus Prisciliani sectam cognouit toties iugulata denuo renasci, in Calaecia praesertim ubi contagionis malum incuberat maxime. Malo procurando conuentum Episcoporum Tarraconensium, Carthaginensium, Lusitanorum, atque Calaecorum conuocandi curam Turibio ipsi per litteras mandat. Conuenere Episcopi ut erat imperatum, Celenis Caleciae municipio. ubi Prisciliani placita cunctorum suffragio iugulata: rectaeque fidei formula de scripto concepta, Baileonio Bracarense Praesuli destinata est Metropolitanam iure an etiam Primatis cunctis eo tractu ecclesiis imperantis. Huius formulae mentio facta est concilio primo Braccarense: subiiciturque primi concilii Toletani decretis, quasi eius pars, maleque assutus cento errore eius qui conciliorum volumina primus compilauit. Extat praeterea Turibii epistolae fragmentum aduersus Priscilliani sectam ad duos Episcopos Hispaniae. ubi secundum salutem: Dolere se, ait, religionis concordiam, quam reliquae ecclesiae tenerent, in patria labefactari, Episcoporum culpa malum toties compressum denuo renasci non satis considerantium. Susceptae vitae rationes atque demandati muneris partes sibi rebus omnibus inferiori loquendi necessitatem imponere. Libros apocryphos, quos haeretici pro diuinis venditabant, reiiciendos videri. Thomae Apostoli acta non aqua sed oleo affirmantia solum Th-

tum Thomam baptizare, quod ex eius libri auctoritate Manichæi recipiebant sacramen-
 tum, reiciebat Priscillianus. Andree acta à Manichæis vel conficta vel deprauata. Ioan-
 nis gesta à Luceio composita homine nefario. Apostolorum memoriam, quo libro lex ve-
 tus penitus conuellebatur, inde Manichæos & Priscillianistas haussisse contabat. eius libri
 deliria affirmat de scripto à se impugnata esse sigillatim. disputationem temporis diuturni-
 tas abstulit. Turibii corpus ad D. Martini de Licuena in Asturibus tumulatum est à qui-
 busdam etiam Hispaniæ populis ad sextumdecimum Kal. Maii festo dicato eius memoria
 celebratur. Ad Turismundum referatur oratio, quem superbius atq; crudelius imperan-
 tem, quam vt libero homines ingenio atque feroci pati possent, Theodoricus & Frideri-
 10 cus fratres perimendum curarunt. Ascalernus in omnia Regis familiaria iura assuetus ex
 morbo decumbentem ferro oppressit, toto anno circumactò ex quo Gothis iura dabat.
 Consequenti mox anno, qui annus à Christi ortu fuit quadringentesimus quinquagesimus 4 5 5
 quintus, ad quintumdecimum Kalend. Aprilis. Valentinianus Imperator Romæ interem-
 ptus est à Thrasila Ætii milite. species erat vlciscendi Ducis iniuria sublata, re Maximo
 tubornante tantum facinus suscepit, cum is tyrannidem affectaret, atque vt fecit Eudoxi-
 am Valentiniani vxorem sibi toro iungere pararet, eius maiestate occiduam imperiũ oc-
 cupare satagens, plane ex hoc tempore collapsum penitus atque conuulsam. Nouem enim
 deinceps tyranni maleq; ominati Imperatores haudquaquam imperii nomine digni sunt
 habiti. Cum per idem tempus Orientis prouincias Theodosio Iunioris defuncto Martia-
 20 nus imperio teneret, synodus Episcoporum Chalcedone habita Patrum Concilii Nicæni
 numero duplicato, Dioscori & Eutychetis vesanas de Christo opiniones iugulauit. Go-
 thorum gentem Theodoricus prudentia ac moderatione singulari cœperat gubernare,
 Princeps optimus, ni religionem Arii placitis, vitæ probitatem fratris germani cæde fœ-
 dasset. Sidonius Apollinaris Comitibus honore à Theodorico decoratus, deinde in Gallia
 factus Antistes, litteris ad Agricola datis Theodorici virtutes sigillatim commemorat.
 venasti oris dignitatem: corpus eximia firmitate compactum, neque munditiis cultum, sed
 virile prorsus, ac militare: iaculandi peritiam: in cibo & potu sobrietatem: solitum à pran-
 30 dio animum curis regni grauem atque distentum, honestis ludis laxare: & quod Regum
 proprium est, supplicibus audiendis patientiam adhibere singularem: iocis scurrarum in-
 ter cœnandum citra cuiusquam morsum sese oblectare. Auito apud se legato à Maximo
 Augusto, cognita eius cæde persuasit, vti Occidentis imperium inuaderet, opibusque &
 auctoritate iuuit: eoque concedente impetrauit vt Gothico imperio cederet quidquid in
 Hispania Sueuis ereptum esset, Romanorum ditionem Carpentibus identidem atque vni-
 uerse Hispaniæ imperium spe complexis. Inferendi belli honesta causa quærenda erat, af-
 finitatique iura violandi. Optimum visum est missa legatione Recciarium modestiæ ad-
 monere, ne vltro finitimos, vnde nulla iniuria extaret, laceffendo publicum aliarum genti-
 um odium atque inuidiam concitaret. Regna æquitate constitui, ambitione atque imma-
 nitate labefactari. Se nisi desineret imperio Romano, cui fidem astrinxerat, & à quo mul-
 40 tis beneficiis esset prouocatus, deesse officio non posse. Ad hæc Reccarius vt erat elato a-
 nimo, quem secundæ bellorũ successus inflauerant spe vana, breui se Tolosæ affore respon-
 det: vt quantum in vtraque gente virtutis esset periculum faceret, Marteque arbitro de to-
 ta controuersia disceptaret. Eo responso Theodoricus accepto, suorum delectu habito, ad-
 iunctisque Burgundionum & Francorum auxiliis Pyrenæos montes transcendit, atque ad
 Urbicum flumen Iberiam præterfluens atque Asturicam in Calæciæ finibus congressum
 hostem findit, fuga que. Ingens in eo præliò Sueuorum cædes facta Reccarius ipse acce-
 pto vulnere cum nihil tutum in Hispania fore crederet, nauim in Africam transmittere pa-
 50 rans, vi tempestatum repulsus ad portum Cale, qua parte Durus in Oceanum euoluitur,
 victoris iussu interfectus est, eius seculi anno quinquagesimo sexto, vt Ado Viennensis est 4 5 6
 auctor. Bracara direpta absq; vilo ciuium sanguine: & fortassis in ea vrbe Sueuorum re-
 gia fuit. Calæciæ secundum id prælium demittæ à Theodorico, Acliulphus ex Warno-
 rum gente longe à Gothici sanguinis nobilitate præfectus, fide inconstanti. Arma in Lusitani-
 am versa. Eulaliæ monitu ab Emeritæ direptione temperatum: cum in eius Diuæ tu-
 tela res eius vrbis essent. In Bæticam cum copiarum parte Ceurila missus: Nepotianus &
 Nericus in Calæciam aduersus Acliulphum, qui fidei oblitus in ea prouincia tyrannidem
 inuaserat. Theodoricum in Galliam, siue otii cupiditas, siue motus alii vocabant, Ro-
 manis enim & Maiorianis, qui Auito successit, iratus, qua causa incertum, sed in fœn-
 60 tamen agris oppidisque vastatis, armatus Rhodanum vsque penetrauit, ac Lugdunum
 in potestatem redactam incendio & direptionibus deformauit. Ceurilæ in Bæticam
 cum de improviso celeriusque omnium opinione ventum esset incolæ legatis missis

nunciarunt, se suaque omnia fidei atque potestati Gothorum permittere. neque cum reliquis Sueuis consensisse, neque contra Romanos conspirasse. paratos esse obfides dare, imperata facere, oppidis recipere, frumento aliisque rebus omnibus iuuare. Itaque sine sanguine Bætica Gothorum ditionis facta est. in Calæcia maiori contentione bellum gerebatur, ac tandem ad Lucum commissa pugna Acliulphus, qui Regis nomen occupauerat, certe à Gothorum imperio defecerat cum in potestate venisset capite mulctatus est. Viris sanctis annitentibus, quos Sueui ad Theodoricum miserunt legatos cum infulis & velamentis supplices, venia prouinciæ est impetrata. neque venia tantum delictorum, quam postulabant, sed & ab incredibilem animi magnitudine datum collectis naufragii reliquiis Regem è suo numero genteque creare. Ventum in comitia, & cum voluntatibus discreparent, pars Frantam Regem iussit, pars Masdrum. intra biennium Masdra suorum ferro occubuit, Remismundus filius successor, anno salutis quadringentesimo sexagesimo, iuxta Isidori computationem, numeris ad veram rationem castigatis, fœdere cum Franta iuncto, iunctique cum eo viribus, Lusitaniam ad Romanorum ditionem, quo casu incertum, sed reuocatam tamen, igne ferroque depopulatus, sub iugum imperii mittere prorsus non valuit. Romæ, atque in Italia Ricimer ex Walizæ Gothi Regis filia & Sueuo patre natus, militiæ Magister (summæ id potestatis secundum Imperatores nomen) instituendis destituendisque in ea temporum fœce Imperatoribus rem Romanam sursum deorsum versabat. Nam Mæcilio Auito, qui post Maximum imperium tenuerat abdicante, Iulius Valerius Maiorianus successor in Hispaniam delatus, eius prouinciæ motibus pacatis, in portu Carthaginis classem ædificandam instruendamque curauerat, Vandalos in Africa opprimendi studio. Tantus apparatus Romana classe qua incensa ab hostibus cum Imperatoris conatus præoccupassent, qua capta euauit. Maiorianus ipse rei malæ gestæ ignominia deformis, cum in Gallia tamen, Gothi quæcunque occupauerant, imperio restituisset eius prouinciæ statu composito in Italiam reuersus Ricimeris fraude Derthonæ captus, salutis anno quadringentesimo sexagesimo primo, ad Hiram fluuium, septimo Idus Augusti periit. Vibius Sevorus coniurationis particeps in eius locum subrogatus est Ricimeris ope subleuatus. In ea rerum perturbatione Theodoricus Narbonem pristinæ ditioni adiecit tradente urbem Rauennio quem ipse magis pollicitis ad defectionem à Severo Augusto sollicitarat. Extat huius temporis inscriptio Nebrissæ in ipsa templi fronte supra ianuam his verbis: ALEXANDRIA CLARISSIMA FOEMINA VIXIT ANNOS PLUS MINVS. XXV. RECESSIT IN PACE. X. KAL. IANVA. ERA. D. III. PROBVS FILIVS VIXIT ANNOS. II. MEN. VNVM. Vnde intelligitur Latinæ linguæ elegantiam multum ab antiquo degenerasse. Alpha & omega cum signo Crucis ea forma ad quam Constantinum Magnum Labarum conformasse superius est demonstratum, inscriptioni subiecta more eius temporis Christianorum sepulcra distinguebant ab aliis. Romanam ecclesiam per idem tempus Hilarius patria Calaritanus regebat, Leonis Magni successor. Extant Ascanii Tarracoenensis Præfulis ad Hilarium litteræ, ex quibus in conuentu Episcoporum, nam forte conuenerant ad eius diem natalem celebrandum, Romæ relatum est: Nundinarium quidem Barcinonensem Episcopum hæredem scripsisse fortunatum atque successorem designasse Irenæum adiutorem suum. eius voluntatem, atque iudicium principum & populi suffragiis comprobatum. idem Siluanum Calagurritanum Episcopum effecisse, successore designato, verum absque populi voluntate & Metropolitanis consensu. Proinde petere vt Hilarii auctoritate priori electione comprobata, posterior irrita esset. Responsum ab Hilario quoniam nullo modo posset causa Barcinonen. à Calagurritano distingui, ne hæreditarium videretur quod Christi benignitate confertur, & vitæ merita conciliant: vtrunque electionem irritam esse, atque more & legibus instaurari debere. litteræ tertio Kal. Ianuarii datæ Basilio & Hermenerico Coss. nimirum salutis anno quadringentesimo sexagesimo quinto. In his litteris Ascanius Tarraco. prouinciæ Metropolitanus dicitur. Turiaso, Calagurris, Legio, Barcino, Ciuitatenses (Mirrobriga veteribus fuit) locorum quamuis spaciis multum seiunctæ, eius cura continebantur. ad iudicium omnibus eum ecclesiis præfuisse in Hispania quæcunque Romano imperio parebant, & à Romana ecclesia tanquam religionis parente sacra petere solitæ erant. Primatis nomine nondum fortassis in Hispaniam inuecto. sed vnde iura petebantur, & vbi sedes imperii erat, ei vrbi auctoritatem in alias ecclesias datam, quam late fines imperii patebant, multis coiecturis habemus comprobatum. ad Calæciam reuocatur oratio:

SVEVI nouis bellorum motibus agitati sunt, in Frantæ defuncti locum factionis
 Suffragiis substituto Frumario. *Æmulus* Remismundus priusquam vires coalesce-
 cerent, vniuersam ditionem gentemque Sueuorum armis inuasit; obtinuitque Fruma-
 rioforte fortuna per idem tempus ex morbo defuncto. tamen Iria Flauia, quæ vrbs in
 Remismundi fide erat, ab aduersa factione, belli deinde iniuria vastata est, Frumarii
 morte non satis studiis pacatis. Sueuorum gente sub vnius imperium reuocata, magni
 delectus tota prouincia habiti sunt. Iis delectibus numerofo exercitu conflato Remis-
 mundus Lusitaniam inuadit. capta per fraudem Conimbrica, Olisipo urbem dedente
 Lusidio ciue eius atque Praefecto venit in potestatem. Romanorum potentia contem-
 ptui erat: Gothorum arma timebantur. Legatione missa Theodoricum conciliare vi-
 sum est, fidei constantiam polliceri, seque imperata facere esse paratos profiteri. No-
 uum vinculum accessit affinitate inter Reges contracta, Theodorici filia Remismun-
 do iuncta coniugio. Annuente postularis Theodorico, noua nupta in Hispaniam mis-
 sa est, Salano viro principe deducente, comite Aiace homine quidem Gallo, cæterum
 in Regis gratiam pridem ad Arii sectam traducto. & illud agebatur vt religionis diffi-
 dio huius opera sublato, foedus initum diutius staret, Sueuorum gente ad Arii sectam
 traducta. Quod homo callidus diligenter præstitit, in Remismundi gratiam à Regi-
 na insinuatus, & per eum gente lethali veneno vniuersa contaminata. Salanus cum
 nuptiis celebratis in Galliam rediret, Theodoricum inuenit Eurici fraude periisse salu-
 tis anno quadragesimo sexagesimo septimo. ex quo pari ipse perfidia Thurismun-
 dum fratrem obruncandum curarat, anno tertio decimo. Gothorum regnum Eurico 467.
 absque controuersia cessit. Parricidii merces regnum fuit. Sueuorum potentia solici-
 tabat: ne Remismundus foci Regis cædem armis vindicaret. simul Lusitaniam Sueuis
 eripiendæ atque adeo Romanis pulsis vniuersæ Hispaniæ imperio occupandæ cura erat.
 quæ trifariam ea ætate diuisa erat. Calæcia cum Lusitaniam parte Sueuis parebat. Bati-
 ca & Catalauni Gothis. Romanorum imperio Carthaginensis tractus, Carpetani ac
 ferme reliquæ Hispaniæ prouinciæ tenebantur. Euricus ergo Fl. Leone, qui Orien-
 tis prouincias imperio obtinebat, per legatos conciliato, cum validis Gothorum copiis
 in extremam Hispaniam penetrauit. atque Lusitaniam prouincia nullo prohibente lon-
 gelateque vastata, copiarum parte præmissa vt Pompelonem & Cæsaraugustam, quæ in
 fide Romanorum erant, expugnaret: ipse etiam cum robore exercitus in Hispaniam Ci-
 teriorem rediens, Tarraconem (quæ ciuitas in Hispania maximam habebat auctorita-
 tem) post diuturnam obsidionem in potestatem redactam solo æquauit. moræ tædium
 dolorque ad vindictam incitabat. Sic Romanis in Hispania, vniuersa ditione impe-
 rioque spoliatis, quod ferme septingentis annis steterat, præter Calæciam, quæ Sueuis
 parebat, reliqua Hispania Gothorum armis subiugata est. atque hæc in Hispania. In
 Gallia ditionis Gothicæ fines amplificati hac occasione sunt. Intestinis armis suprema ac
 pudenda imperii imbecillitate res Italiæ laborabant: vix vt aut suis viribus aut externis
 auxiliis consisterent. Etenim Vibio Seuero Imperatore defuncto Flavius Anthemius
 imperium Occidentis aliquandiu tenuit Ricimeris Patritii opibus fulius, cui præmium
 operæ fuit noui Augusti filia in matrimonium collocata. Gratia diuturna non fuit, ne-
 que tanta priuati hominis potentia fida esse poterat. Aut pereat aut perdat necesse est qui
 Principi metum facit, vti tunc accidit. Enata inter socerum & generum simultate ad ar-
 ma ventum, vrbeque à Ricimere capta atque direpta Anthemius ipse ferro periit. Res
 in Olybrium Senatorem translata. Ricimerem paucis post diebus mors oppressit, sæuis-
 simis corporis doloribus excruciatum. Cælestem vindictam vulgus interpretabatur ob
 contempta affinitatis sacra, urbemque deformatam. Olybrium paulo post defunctum
 Glycerius est subsecutus, nihilo meliori successu. Iulius enim Nepos, quem Leo O-
 rientis Augustus Imperatorem renunciarat, eum abdicare coactum Salonam in Dal-
 matia amandauit Episcopum factum: ne ludibrio priuatus esset, erepti imperii sola-
 men; eiecto sibi paulo post perfugium futurum. Orestis filius Nepotè pulso Momyl-
 lus Augustus imperium à patre traditum accepit pridie Kalendas Nouembris, anno
 quadragesimo septuagesimo quinto. Augustulum vulgus dixit, infaustum vete- 475.
 ribus nomen atque irridiculum, nobile tamen extincto Occidentis imperio, quod eo-
 dem nomine Octavius Augustus æternum fundasse videbatur. Sic vices fortuna mu-
 tat, cadunt vrbes, imperiaque, prouinciæ in solitudines vastantur, certissimum in
 singulorum casibus letamen. Nobilissimæ vrbes & regna quasi proiecta cadauera

iacent. nos quibus vita exiguis spatiis constricta est, si quis nostrum perit indignabimur? Nimirum homines nos esse natos meminisse fas est, neque superis suam inuidere immortalitatem. Imperavit Augustulus menses nouem, dies viginti quatuor. Odoacer Herulorum Rex barbarus eo amoto Italiam Urbemque prædæ habuit, tenuitque imperio amplius sedecim annis. Euricus Rex Visigothorum, domita Hispania in Galliam irruerat. ad cætera mala quibus prouinciæ premebantur, hoc quoque nouum accessit. Fatali perfidia ac eius ætatis præcipua Aruandus prior, deinde Seronatus, qui res in Gallia pro Romanis gerebant, sollicitarunt vt imperii prouincias occuparet, in ea temporum labe facili conatu. Accessit Genfericus Vandalus, nauali prælio à Basilisco Leonis imperio ad Siciliam male mulctatus atque in Africam reiectus, maioris mali metu vtranque Gothorum gentem contra Romanos incitauit magna præmiorum spe. Aruandus quidem & Seronatus prodicione detecta capite pœnas dederunt iudicio conuicti. Genferici conatus felicior fuit. Theodemirus Ostrogothorum in Pannonia Rex recepto nuper Theodorico filio, qui diu obses Constantinopoli fuerat, cuique Italiæ imperium fata destinabant, Vindemiro fratri negotium dat vt Italiæ inferat arma per se labanti pronæque in exitium. Verum is donis à Glycerio Augusto expugnatus relicta Italia in Galliam abiit, atque cum Eurico agros iam, villas, oppida igne ferroque vastante magno prouinciæ terrore damnoque vires iunxit, magnum rebus momentum. Epiphanius Ticinensis Episcopus à Nepote Augusto de pace legatus, vir ea ætate auctoritate præcipua, nihil profecit tamen. Eo digresso Rutheni, Cadurci, Lemouices, Gabalitani Gothorum armis expugnati. Aruernum Aquitaniæ primæ vrbs (hodie Claramontem vocant, non procul eo colle vbi Gergouia fuit) diuturna obsidione victis ciuibus ad deditionem compulit. Propugnabant Sidonius eius vrbs Episcopus castissimis precibus, clarus eruditione, moribus sanctus: Ecdicius Comes armis Auiti quondam Augusti filius. Verum cælestium auribus surdis vrbisque mœnibus magna ex parte prostratis Ecdicius certæ fugæ consiliū cepit. Nepos Augustus ad se vocatum Patrium creauit, virtuti debitum præmium, quamuis infelici. Orestem in Galliam Magistrum militum misit, gente Gothum: vnde illi ad euertendum Nepotem versis in eum viribus, filiumque rebus præficiendi opportunitas nata. Sic Euricus nullo impediente imperii fines proferebat in Gallia. Massilia, aliisque vrbibus, & omni vsque ad Rhodanum prouincia occupata regni sedem Arelati collocauit. Tantis victoriis insolentior, cum hostes deessent, arma in religionem vertit Arianæ sectæ, cui erat additus, amplificandæ studio incensus. Catholici ecclesiarum Episcopi loco mouebantur nullis aliis substitutis. Minores sacerdotes sublatis rectoribus dissipabatur. Tempora redigebantur ad vastitatem, pars sicu deformis, pars enatis herbis horrida, quas pecora & iumenta nihil prohibente locorum sanctitate depascebantur, conuulsis valuis atque aditu omnibus promiscue patefacto hominibus atque animantibus, nisi quæ forte sepsissent arbuta dumetaque sponte nata. Sidonius Apollinaris non vnis literis horum temporum calamitatem & malorum sylvam deplorauit: vnde hæc petenda sunt ab annalium auctoribus prætermissa. Euricus cum Gothorum regnum tenuisset annis septendecim, Arelati ex morbo obiit salutis anno quadringentesimo octogesimo tertio. Quo anno Hilarii successor Simplicius Romanus Pontifex defunctus est. Extat Simplicii ad Zenonem Hispalensem Episcopum epistola his verbis sententiaque. Plurimorum relatu comperimus dilectionem tuam feruore Spiritus sancti ita ecclesiæ gubernatorem existere, vt naufragii detrimenta Deo auctore non sentiat. talibus idcirco gloriantes in iudiciis congruum duximus vicaria sedis nostræ te auctoritate fulciri, cuius vigore munitus Apostolicæ institutionis decreta vel sanctorum terminos Patrum nullo modo transcendendi permittas. quoniam digna honoris remuneratione cumulandus est, per quem in his regionibus diuinus crescere innotuit cultus. Ex his initiis, cum Hispalensi Antistiti Romani deinceps Pontifices vicariam concedere potestatem consueuissent, illa auctoritas nata est, quam in reliquas Hispaniæ ecclesias nonnunquam obtinuit, Primatis iure atque auctoritate nondum per hæc tempora ad Toletanam ecclesiam deuoluta. Simplicio Felix successit. cuius extant literæ ad eundem Zenonem nulla præterea re ad memoriam insignes.

Alarici regnum.

CAPVT VI.

EVRICI funere procurato Alaricus filius procerum suffragiis, quibus pater optimis præceptis sub vitæ exitū coram castigatū magnopere cōmendarat, successor est renūciatus. Alarico Visigothorū rege res Hispaniæ quietæ erāt. Gallia in multa imperia Gothorū, Frācorū, & Burgūdiōnū diuisa diu quiescere nō poterat. Theodorico in Italia Zenonis Imperato-

ris (is Leoni succēsserat) - permissu Ostrogothorum regnum Odoacre victo cæsoque fundavit salutis anno quadringentesimo nonagesimo tertio. Ostrogothorum origo à Radagaisi tempore explicanda. eo enim ad Fesulas profligato Honorii imperio Stiliconis virtute, opprēssi exercitus reliquiæ, qui ex Ostrogothis cōstabat variis iactatæ casib. cum Hunnis vires sociarunt, Attilæque in prælio Catalaunico militarunt, vti antea dictum est. Verum cum Romani imperii stipendia facere, quam barbaris seruire mallent, à Martiano Imperatore in Pannoniæ finibus sedes ad habitandum datæ. Gentis regno paulo post ad Theodemirum deuoluto Theodoricus filius ex impari matre nomine Erelieua septennis vt obsidis loco esset ad Leonem Imperatorem missus, morum comitate & dexteritate ingenii Imperatoris gratiam promeritus, ætate maior venia impetrata ad patrē remissus est: Rex demum à patris morte renunciatus cum ad Zenonem Imperatorem rediisset, quo tempore Odoacer Herulus Italiæ imperium inuaserat, facile in Italiam transmittendi aduersus eum facultate concessa, factaque potestate, victis profligatisque hostibus, se Italiæ Regem dixit, Roma etiam subdita, vt Cassiodori litteræ manifeste declarant, Theodorici nomine scriptæ, cui à secretis erat. Noui regni vires vndecunq; quæ sitis præsidis confirmandæ erant. optimum visum est, Francos, Burgundiones, & Visigothos validas ea ætate gentes nouis affinitatibus conciliare. Itaque Clodouei Franci sacris iam Christianis initiati Aude fledam sororem ipse duxit, filias duas ex concubina susceptas, Ostrogotham Alarico Visigotho connubio iunxit, Theudicodam Burgundioni Gundibaldo. Vnde totius Occidentis moderator & arbiter exortam inter Visigothos & Francos controuersia, missis ad utrosque literis, quibus minæ admiscebantur, componere conatus est. Franci religionis susceptæ studio Visigothos Arii vesania pollutos oderant, molesteque ferebant ad Alarici regnum tanquam ad receptaculum perfergere quicumque exules hostesque Francorum essent: & cum de colloquio actum esset insidias vitæ suæ Clodoueus ab Alarico paratas comperisse se conquerebatur. Finitima regna diu pacata esse non poterant. res ad arma spectabat, bellumque inter duas ferocissimas gentes ingenti mole cooriri videbatur. Id ex fama prius, deinde frequentibus nunciis cum Ostrogotho esset exploratum: missa ad utrunque legatione, datisque litteris, conatus est ad concordiam dissidentes animos reuocare. Dolore se, quam maximum animo capere poterat, confici, inquit, cum duo sibi carissima capita in certum exitium armari, nunciatum esset, magna atque incredibili hostium vtriusque voluptate, mutuis digladiari odiis lætantium. Vtrunq; dum alteri molitur excidium, in salutis periculum ruere, tum suæ, tum subditorum, quorum sæpe periculo maloque Reges peccant. Modestia atque prudentia imperia cōstitui, effræni temeritate labefactari. Bella quæ facile inchoantur luctuoso sæpe exitu terminari. Equum videri priusquam ad arma veniatur omnem in eundem concordie viam rationemque tentare. Animos non magnis de causis eatenus irritatos conciliari facile: facto acerbiori si cōcordia esset violata de pace desperandum priusquam alterutrius regni, quo vtrique florentissimo utebantur, opes euerse essent, vires cōciderent. Sibi pro mutæ cognationis iure dedecus vtrinque atque infamiam cōciliari. Quod si neque patrē Alaricus respiceret, neque Clodoueus fratris amore moueretur: se vt patrē minari, & vt fratrem monere, eum hostis loco futurum esse, quicumque se à pacis studio alienum præberet: neque præceptis consilioque hominis amicissimi atque necessarii obtemperaret. Alaricus his monitis æquiores aures præbebat, Clodouei animus ferocior, quamuis pacis conditionem respuens superbum responsum dedit. Non alio erga Alaricum esse animo, quam par esset & ipse veller. Priorem facta iniuria hostibusque receptis bellum indixisse. Indictum defendere naturæ iura decusque regium monere. Cum ipse ad pacem, hostis vocaret ad bellum: cupere manum vnam Alarico opponere, alteram inermem Theodorico ipsi præbere, si binas dextras natura dedisset. Hoc responso Ostrogothus in Alaricum propensior ad totius orbis Reges litteras dedit, quarum exemplum extat. Franci superbiam accusans, in viribus eum atque immanitate fidere, iuri atque æquitati aures obturatas habere. Vnius periculo, quod ad reliquos recidere posset, cunctos moueri par esse. Missis oratoribus Clodouem ab incepto terrerent. Singulorum salutem communi omnium prouidentia coniunctioneque contineri. Nihil neque Theodorici diligentia neque auctoritas profuit quominus ad arma veniretur. In Pictauii agro, decimo ab ea vrbe lapide in campis Vogladensibus Francorum Gothorumque copiarum conuenerunt. Non animis, non armis, non arte belli, non vigore aut viribus corporis pars altera hosti cedebat. Simul atque in conspectum ventum est, acies vtrinque ad pugnam instructæ. Pugnatum acriter ex æquato periculo, pari spe. Nihil Alaricus omisit, eorum quæ ab strenuo Duce expectari poterant. Francorum impetu & impressione acerrima cum sui omni ex parte ea de ingenti sternerentur, locoque moti terga verterent, occurfare

pauentibus, retinere cadentes: vbi plurimus labor, vnde aliqua spes, consilio, manu, voce iuuare equo & fulgentibus armis conspicuus. non in pedum celeritate præsidium, sed in dextris virtuteque ponendum dicitur. ea tutissima consilia quæ plus haberent periculi, tot gentium victores ab vna gente superari ignominiosum ducerent. Verum cum vincen-
te pudorem metu, Alarici cohortationes ad aures non admitterentur: tunc ipse postremus in effusa suorum fuga fortunæ iniquitati cedens Clodouei impetu in primo agmine pugnantis ex equo deiectus, cum se attollere conaretur, à Franco pedite confossus est. Duo Visigothorum equites Regis sui casu incitati in vtrumque Regis Franci latus infestis hastis diuersi concurrunt, lorice beneficio & Clodorici iuuenis fortissimi ope periculum declinatum. Alarico cæso Gotthi fuga per proximas ciuitates dissipantur, nulla manu numero, aut viribus insigni. Engolisma, quæ Gothorum præsidio tenebatur, secundum prælium in Francorum potestatem venit, murorum parte repente cadente ob vetustatem. In Burdigalæ finibus Gothi qui prælio abfuerant, ausi certaminis aleam denuo subire tanta strage strati sunt, vt ab ea clade Arianus campus vulgo nomen habeat, nempe à Gothorum religione appellatione facta. Burdigala, Vesates, Cadurci, Rutheni ad extremum Aruerni (nam cæso in acie Apollinare Duce Sidonii Aruernorū Episcopi propinquo irritati erant) deditioem fecerunt. Ipsi Tolosates, vbi Gothorum regia erat, expugnati. vix quidquam in Gallia relictum Gotthis, quod in Francorum non venerit potestatem. In Gothorum Regum thesauris, templi Hierosolymitani vasa & instrumenta sacrorum in Romæ vrbs expugnatione olim capta ab Alarico primo gentis Rege, & per manus ad successores transmissa, aut in castris Vogladensibus aut Tolosæ (nam auctores variant) in Clodouei potestatem redacta sunt. quidam ea vasa Carcasone fuisse ait, eaque re obsessam à Francis, & Ostrogothorum aduentu liberatam. Occisus est Alaricus salutis anno quingentesimo sexto, eo minori commiseratione, quod imperium à parricidio auspicatum, fraudibus & scuitia continuatum meminerant annos tres & viginti, quibus genti imperauit. Hunc primum inter Reges Gothos leges de scripto sanxisse, promulgasseq; constat, Codice Theodosiano in compendium relato editoque, tertio Nonas Feb. anno ipso quo cæsus est. Antea institutis more maiorum firmatis vitam bello paceq; gubernare soliti erant. Ad Alarici leges cum consequentes Reges plerasq; alias adiecissent, illud volumen conflatum est, quod Forum iudicum vulgo ab Hispanis nuncupatur, de quo iterum sermo redibit.

506

Gesaleicus, Theodoricus, Amalaricus. CAPVT VII.

SVSCUPERAT Alaricus ex vxore quidē Theudicoda, quæ paulo ante decesserat, Amalaricum, ex concubina autem Gesaleicum. Gothorum proceres Amalaricum quinquennis ætate contempta, Gesaleicum collatis suffragiis rebus præfecerunt, non obscuro Ostrogothi dolore ob prætermisum nepotem. Itaque cum Italiam, Siciliam, vicinas Italiæ insulas, Illyricum & Dalmatiam ditioe complexus, copias aleret in armis exercitatissimas, octoginta millia militum Duce Ilba Gepidarum Comite in Galliam immisit: tum vt Francorum animos victoria insolentes compesceret, & Visigothicam regiam prope euersam fulciret: tum vt occupatum iniuria eius gentis regnum nepoti suo restitueret. Tanti apparatus metu Gesaleicus, & quoniam erepta nuper Narbone à Gundebaldo Burgundionum Rege ad prædam, vt fit, accurrente nihil in Gallia tutum superesse putabat, Barcinonem se recepit homo ignauus, atque in crudelitatem propensus, qui suis manibus Goericum intra regiam ea in vrbe obruncarat. & necesse est focordes & ignauos in potentium virorum cæde spem salutis ponere flagitioque. Ilba in Galliam delatus, & Visigothorum reliquiis adiutus, victoriam de hoste reportauit. Francorum viginti millia in acie ceciderunt. Prouincia Phocænsis ad Ostrogothos vt nauatæ operæ merces esset, Aquitania ad Visigothos reuocata. Gesaleicus cum Ostrogothi Narbone præterea recepta Pyrenæos montes transcendere pararent, suarum rerum desperatione, & militum voluntatibus diffusus, neque ignorans multorum in seodia excitata ob ignauiam & crudelitatem, in Africam nauigauit. Thrasimundus Vandalorum Rex tametsi Theodorici sororem in coniugio habebat, profugi hominis fortunam miseratus, an ægre ferens noui regni accessione Theodorici, qui iam dudum esse cœperat formidabilis, potentiam augeri: benigne acceptum, atque pecunia adiutum vt Theodorici litteræ declarant eam iniuriam cum Vandalo expostulantis, in Galliam remisit. vbi transacto in latebris anno, cum exercitum pecuniâ Africana comparasset, ad duodecimum ab vrbe Barcinonensi lapidem totius cerraminis aleam tentare ausus, ab Ilba prælio superatus Gallia ex fuga repetita, breui in ea ex morbo defun-

defunctus est, quem concepta animo ægritudo ex re male gesta conciliarat, quarto anno ex quo Rex erat renunciatus, salutis humanæ quingentesimo decimo. Gesalaici morte materia amputata in Gothicum regnum antiquus splendor cœpit reuocari. Extrat Elboræ patrum ætate repertum sepulcrum ex candido marmore hac inscriptione. LITORIVS FAMVLVS DEI VIXIT ANNOS PLVS MINVS LXXV REQVIEVIT IN PACE IX. CALEN. IVL. ERA. D. XLVIII. Inscriptioni Crucis figura Alpha & Omega subiecta sunt, ad indicium cultæ religionis Christianæ Gesalaico defuncto, quis in eius locum successus sit, auctores in diuersum trahunt. plerique Theodoricum ipsum Ostrogothum Visigothorum Regem fuisse deinceps affirmant. Episcoporum concilia per hæc tempora in Hispania habita Theodorici nomen præferunt, regni etiam anno designato. Alii malunt Gesalaico Amalaricum successorem datum: regni procurationem tantum penes Theodoricum auum fuisse vnde quoniam ad nutum rempublicam gubernabat, & ad eum opes Hispaniæ & vectigalia regia conferebantur, Visigothorum & Ostrogothorum alendis exercitibus præfidiariis opinio nata, quæ Theodoricum Regem facit. Nos de tota controversia iudicium in medio relinquimus lectori in vtranuis partem opinaturo argumentis vtrinque consideratis. Illud non placet, quod ab Hispanis scriptoribus affirmatur nullius externi hominis testimonio, venisse Theodoricum in Hispaniam qui enim tam nobilem profectioem siluissent Cassiodorus aliiq; singularum Theodorici actionum nobiles scriptores. Omnino ad aniles fabulas ablegandum quamuis à Luca Tudensi affirmatum, Toleti uxorem duxisse ex antiquo Hispanorum sanguine. eius precibus victum veteribus Hispanis reddidisse libertatem. natum ex his nuptiis Seuerianum Leandri & Isidori patrem quod neque veritati consentaneum est, neque cum ratione temporum conuenit. Theudius antea Theodorici armiger, & nunc eiusdem beneficio Visigothici regni procurator, pueri teneram ætatem regni que molem regendam suscepit. vnde illi ad regnum gradus, quod deinceps obtinuit. Eutharicus regia Amalorum familia ortus in spem hæreditatis regniq; Italici à Theodorico ex Hispania accersitus, filiam Amalafuntam uxorem duxit. Erat is Ostrogothus genere, prælioq; Catalaunico interfuit. Veremundus Turismundi filius ex Scythia ad Theodoricum Walliæ successorem contendit: huius filius Witericus, Eutharicus nepos fuit. Hunc cum in Italiam Theodoricus euocasset, iuuenis indole captus, generum sibi asciuit. Nuptiæ regio splendore apparatuq; celebratæ, anno quingentesimo quinto decimo. Quo anno in sequentem euoluto Theodorico & Petro Coss. concilium Tarracon. in Hispania, octauo Idus Nouemb. habitum est. In eo primum mentio monachorum extat inter Hispaniæ monumenta. Diei dominici cultum more ex Hæbræis translato à sabbatho inchoari sancitum vnde in morem Hispanorum ea obseruatio manauit, vt sabbathi noctem feriatam habeant. Hector Carthaginen. Metropolitanus post Ioannem Tarraconen. & Paulum Emporitana. actis Concilii subscribit. Consequenti mox anno, nimirum à Christi ortu quingentesimo septimodecimo, Gerunden. synodus habita est. In ea synodo more ex Gallia aduecto, vbi Mamercus Viennensis Episcopus in luporum rabie ciuitate expianda Litanias commentus est, quotannis in Hispania instaurari sancitum post Pentecostes festum diem, menseque Nouembri. Romanæ ecclesiæ Hormisdæ Pontifex per hæc tempora gubernator, litteras dedit tum ad Ioannem Episcopum priuatim nimirum Tarracon. duobus his synodis Præsidem, tum ad omnes Hispaniæ Episcopos, singulis saltem annis Episcoporum conuentus in Metropoli haberi mandans: quibus salutem ecclesiæ contineri veteres habebant persuasum, ad astringendam disciplinæ seueritatem vitio hominum laxari identidem solitæ. Extant præterea Hormisdæ litteræ ad Salustium Hispalen. Episcopum, ad componendas Præsulum controuersias in Vltiori Hispania, Metropolitanorum priuilegiis iureque conseruato, vicaria ei potestate facta. Vnde & quoniam Amalaricus Visigothorum regiam Hispali plurimum collocauit & fixit. Hispalentes Episcopi auctoritate aucti sunt Primatus æmula. Hormisdæ defuncto Ioanneque eius nominis primo in Hormisdæ locum pridie Idus Augusti, anni quingentesimi vigesimi tertii, subrogato, conuentus Episcoporum bini habiti sunt, Ilerdæ nimirum & Valentia. In Ilerdensi Abbatis & Archidiaconi mentio facta: nihil præterea ad memoriam insigne. Synodum Cæsaraugustanam, quæ vulgo extat in conciliorum libris, ad hoc tempus quidam referunt, neque argumento certo neque coniectura satis idonea, cum temporis atque Coss. designatione careat. vetitum tamen in Doctoris nomen inuadere, nisi iure & ordine. Sacras virgines velari ante annum ætatis quadragesimam, Leonis magni, aliorum Pontificum & conciliorum decretis in eo instauratis. Obiit Ioannes Pontifex sexto Kal. Iunii, salutis anno quingentesimo vigesimo sexto Rauennæ ex pedore carceris. Theodoricus enim tot dominis gentibus insolentior factus, bellum minasque in religionem vertit numenque Iustinus

510.

515.

517.

523.

526.

Augustus Anastasii successor catholicæ religionis studio, quo mirifice flagrabat, Arianos toto Oriente exules esse sanxerat. Id Iustini edictum Theodoricus, cum utraq; Gothorum gens sectæ Ariane addicta esset, tam indigne tulit, ut Ioannem Pontificem Roman. Episcopum Rauennatem, & aliquot senatus Principes ad Imperatorem legarit, minas denunciâs nisi abrogaretur: se templa Christiana euersurum in Italia: urbem Romam, nomen catholicum deleturum. Ioannes expositis mandatis, cum supremis honoribus, pro eo ac par erat, cohonestatus Augustum coronasset, tametsi edictum abrogari Imperatori persuasit, obita legatione rediens, Theodorici iussu in custodiam coniectus est, ob habitos honores suspicanti prodendæ Græcis Italiæ consilia communicasse, & Augustorum nomini deditum esse. Defunctum Pontificem ecclesia ipso obitus die anniuersariis sacris festoque dicato in cælitum numero colit. In eadem causa Symmachus & Boetius viri principes fuerunt, eademque ob suspiciones, cum ante legatos Constantinopolim hæctenus in custodia detinuisset, necari iussit. Diuini numinis breui insecuta vindicta est. Proximi Septembris initio Theodoricus ipse defunctus est, Athalarico nepote ex filia Amalafunta successore in Italia. Imbecillam pueri Regis ætatem molemq; rerum, patre pueri iam defuncto, mater virili animo fœmina regendam suscepit. Visigothorum regnum Amalaricus libere cœpit gubernare. Quo ex tempore nonnulli regni eius annos numerant, haud magno in alterutram partem discrimine: cum constet Theodoricum aut suo aut alieno certe nomine ad mortem in Hispania regnasse. Hoc sane rerum potente, primum omnium pax cum Francis Regibus firmata, eorum sorore Clodouei iam defuncti filia Crotildi ab Amalarico in coniugium accepta. Dotis nomine Tolosatium præfectura ad ditionem Gothorum reuocata. pacem pulcherrime constitutam Amalarici furor violauit. Erat Crotildis probitatis opinione clarissima, veræq; pietatis cultu à matre cognomine imbuta. Ea res viri animum, cum secta Arianus esset, vehementer abalienauit. catholicorum templa petentem vulgus Rege conuiuente contumeliis & sordibus iniectis fœdabat: redeuntem truci Rex vultu excipiebat. conuicio & linguæ petulantia plaga & verbera accedebant, sanguine sæpe excusso. Eam vitæ acerbis cum constanti animo diu tolerasset, sperans crudelem viri animum patientia & pietatis studio posse aliquando ad sanitatem redire: tãdem re desperata, fractoq; malis animo, litteras ad Childebertum fratrem dedit cum linteo suomet sanguine delibuto, ærumas quibus dies noctesq; premebatur renunciâs. Debere eum sorori carissimæ opitulari, priusquam luctu & lacrymis, quas vitæ acerbis exprimeret, consumpta esset. Se quidem diuturno eatenus silentio iniurias dissimulasse, tantis laboribus exitum aut morte ipsa (quod vtinam accidisset, priusquam fratres germanos cum viro committere necesse foret) sperans, aut viri sanitate. nunc alias ex aliis iniuriis necti, & indies acerbioris tristiorisq; vitæ conditionem euadere. Obsequia crudelitate compensari, maleficiis beneficia, quibus ferarum sæpe immanitas cicuratur, nulla alia de causa, quam ob religionis à maioribus matreq; carissima traditæ constantiam. Graue tyrannidis iugum, quod prætextu nuptiarum imposuissent, detraherent. diuinum numen respiceret, quod tam bonæ causæ non defuturum sperabat. Amalaricum non hominem esse, sed in hominis figura belluam immanem, ex sauitia & immanitate compositum. Dictis ni fides esset, sanguinis aspectu mouerentur, quo tauri & leones irritari consueuerunt. Si propinquitatem contemnerent, humanitatis respectus excitaret. nulla re magis diuinum numen Reges assimulare, quam iniuriâ oppressis subleuandis: ac fœminis præsertim regio ex sanguine prognatis, & in melioris fortunæ spem à prima ætate educatis. Inter Clodouei filios Francorum regnum sic erat diuisum: Childeberto Parisii, Clotario Sueffiones, Clodomiro Aurelianum, Theodorico Mediomatres parebant. Reges omnes vocabantur. Ii Crotildis sororis calamitatem miserati, & furore in Visigothum succensi, & est ea gens in iram effusa memor dignitatis, coniunctis viribus in Amalaricum ducunt. A rebus omnibus imparatum, & ipso genere causæ inferiorem: ex scelerum præterea conscientia religione obstrictum in fugâ salutem ponere compulerunt. Poterat euadere, ni pœnis flagitiorum agentibus gemmarum memor, quas in thesauris reliquerat, pedem in urbem (Parciuo fuisse creditur) curriculo retulisset. nêpe ad amentiam adigit diuina ultio, quos euertere constituit. Interea enim vrbe in Francorum potestatem redacta Amalaricus consilii inops ad catholicæ religionis templum, quam tot iniuriis violarat, quasi ad asylum confugiens, in ipso itinere militis hasta traiectus periit. Isidorus Narbone occisum Amalaricum scribit, & prælio dimicatum. nobis Gregorii Turonen. aliquanto vetustioris auctoritas potior fuit. Ado Viennen. Francos ait Hispaniam ferme vniuersam victoriis peragrasse, Toletum in Hispaniæ umbilico loci natura firmissimam ciuitatem post diuturnam obsidionem solo æquasse: multa alia oppida & vrbes eodem victoriæ cursu expugnata. Galliam Gothicam vniuersam

vniuersam Gotthis ereptam Procopius est auctor. quod ne pro certo ponatur aliorum scriptorum silentium facit. & quoniam consequentes Visigothorum Reges satis constat in Gallia ditionem & imperium Rhodano terminasse. nimirum Amalafunta post Theodorici patris mortem Prouinciam Theodoberto Theodorici Mediomatricum Regis iam defuncti filio attribuit, ne quid in Gallia Ostrogothos Franci possidere moleste ferrent: reliqua Visigothis reliquit, Italiæ imperio contenta. Childebertū constat Amalirici thesauris potitum, in quibus sacrorum instrumentum erat ex auro, tum sorore recepta in patriam rediisse. Obiit Amalaricus salutis anno 531. cum quinquennio iura genti dixisset. 531.
 10 Quod si à Gesaleici morte regnum inchoare placet, viginti annis regnū tenuisse constabit. Crotildis eius vxor in ipso itinere defuncta est. Autor quidam antiquam Abderam affirmat ab Amalarico instauratam Almeriæ appellatione regii nominis & antiqui affinitate assimulata. Omnino Amalarici regni anno quinto, concilium Toletanum secundum habitum ab Episcopis septem. In iis Nebridius Bigerrensis & Iustus Vrgelitanus. In eo conuentu sancitum pueros parentum voluntate & voto in sacrorum virorum collegia allectos atque in clericorum morem detonsos, cum ad octauum decimum ætatis annum venissent coram rogandos, vellent ne castimonix cultores esse. Si assentirent, nefas esse amplius professione relicta connubii vinculis implicari: dissentientibus liberum vxores ducere. Ii si prouecta ætate vxorum consensu à mutuis amplexibus abstinere vellent, sacris
 20 ordinibus initiarentur. Hallucinantur quicumque ex hoc decreto sumpta occasione errandi, Hispanos sacerdotes arbitratur coniugio fuisse per hæc tempora implicatos. Montanus Toleta. Præsul & primæ sedis Carthaginensis prouinciæ Metropolitanus conuentui præfuit. Extant Montani binæ litteræ: ad ciues Palentinos alteræ, alteræ ad Turibium monachum. in iis pro iure Metropolitanis sibi curam impositam ait Palentinæ ciuitatis. iustis de causis eius vrbis Episcopo Segobiam, Caucam, atque Britalbam attribuere. Ildefonsus eo libro, quem de claris viris Hispaniæ edidit, harum Montani litterarum mentionem facit: & constanti fama prædicari ait, Montanum prostratæ turpiter pudicitix lege postulatam, innocentix indicio prunas sinu continuisse dum sacris more Christiano operam daret, neque vestem læsam, neque ignem extinctum. Ex hoc principio mos ille in Hispania
 30 manasse videtur Gotthorum legibus non vno loco receptus à diuinis abhorrens, furta, adulteria, aliaque crimina purgandi candentis ferri attractu aut feruentis aquæ haustu. reus peccatorum confessione conscientiam prius expiabat. ferrum aquaue sacerdotis cū sacris operatus esset prece lustrabatur. eorum tandem attractu potioneve, qui periculum euasissent, criminis obiecti suspicionem infamiæque procurabant. neque Gotthorum tantum mos fuit, sed ab aliis Hispaniæ Regibus auctoritatem habuit, cæterisque gentibus quæcunq; Christiano nomine censebatur. Honorius III. Romanus Pontifex ante trecentos quinquaginta annos, lege lata antiquauit id genus compurgationis vulgaris. Floruerunt per hæc tempora in Hispania fratres germani quatuor sapientiæ opinione & Episcopatus honore nobiles, Iustus Vrgelitanus, cuius extat in Cantica explanatio: Iustinianus Valentinus, hic librum edidit in quo quinque quæstiones explicatur à Rustico quodam propositæ: de Spiritu sancto, de Bonofiacis, qui alio nomine Photiniani erant, de Trinitate, baptismū Christianum non esse iterandum, differreque à Ioannis baptismo. Nebridius Agathensis Præsul in Gallia Gotthica vixit: Elpidius cui ecclesiæ præfuerit, clam est. Præterea hæc ætate Aprigius Pacis Iuliæ Episcopus in Lusitania commentariis in Apocalypsim editis, quæ & nos vidimus, Isidori etiam testimonio clarus.

Theudis & Theudiscus.

CAPVT VII.

AMALARICI morte, cum prole careret, Visigothorum Regum progenies à stirpe defecit. Rerum summa ad Theudim Ostrogothum genere deuoluta est. Belli & pacis artibus clarum & ex multarum rerum vsu collecta prudentia excellentem Visigothorū proceres genti Regem præficiendum curarunt. Ex superiori regni procuratione, cum Amalaricus ætate minor esset, & Remp. Theudis pro arbitratu gubernaret, multas clientelas pararat. Vxor fœmina præpotens, ex præcipua Hispaniæ nobilitate ditione auxerat: vnde bina militum millia armari poterant. inde ad regnum hoc tempore gradus. Conatus erat Theodoricus Ostrogothus nepotis rebus prospiciens, Theudim in Italiam attrahere per speciem honoris. quæ ille consilia intelligens omni arte eludenda curarat. Theudio Rege reipublice moderandæ ratio Romæ immutata est, Coss. nomine & potestate sublata. huius seculi anno quadragesimo primo. quo anno Basilius Iunior sine collega postremus omnium gessit consulatum: Consequenti anno Childebertus Francorum 541.

Rex & Clotarius frater superiori clade nondum exaturata vindictæ cupiditate armis repeterunt Hispaniam. Tarraconensi prouincia longe lateque vastata vrbs Cæsaraugusta graui obsidione fatigata ad Vincentii martyris, in cuius patrocinio erat, opem confugit. viri lugubri veste, foeminae passis crinibus fœdatæ cinere, circum muros ciuitatis publica supplicatione diebus singulis instaurata, tunicamque D. Vincentii circumferentes diuinum numen cum lacrymis implorabant. Childebertus muliebrem eiularum prius deuotiones & maleficia interpretatus, re deinde ex captiuo cognita atque religione obstricto animo ab omni iniuria temperauit. Vincētii orarium, quod à ciuibus impetrauit, velut ingentes hostium exuuia Lutetiam asportatum. eique Diuo ædes suburbana extructa, quæ nunc Germani est arcis instar, fossa & mœnibus ab aliis ædificiis secreta. Neque religione iucundior præda fuit quam iniuriarũ ultione & victoriæ monumento: tamen si vt Isidorus est auctor, in reditu Franci supremum periculum adierunt, locorum angustias atque Pyrenæi montis fauces Theudisclo cum Gotthorum parte obsidente, cum Theudis Rex viribus inferior, & rebus omnibus imparatus æquo certamine congredi formidaret. Itaque Franci indagine cincti magna accepta clade, auroque redemptis induciis, vix tandem cõnuente Theudisclo in iuga môtium & patentes campos euasere. Bellum pestis lues excepit, innumerique mortales morbi contagione toto biennio, ex quanto tempore malum grassatũ est, in Hispania sublati. Theudis, siue acceptæ ignominia procuranda studio, siue insigni aliqua expeditione nominis famam extendere parans, seu quod vero propius arbitror, vt Vandalos iuaret de imperio Africa iam dudum periclitantes, superato freto Septimam urbem Hispania obiectam ad freti angustias diurna obsidione premens, cum diei dominicæ religione obstrictus cessaret, obsessorum eruptione repete facta insignis clades accepta. delati ad vnũ quicũque in castris erant. Rex cum exercitus parte classis beneficio seruatus reiectusq; est in Hispaniã. Quo tempore Belisarii ductu, auspiciis Iustini Imp. qui Oriētis prouincias obtinebat, Africa Vandalis erepta est, vbi imperium ad centum annos tenuerant. eius belli progressu Fulcia & Gothius à Gilimere Vandalorum Rege, qui in Romanorum venit potestatem, ad Theudim legati auxilia postulatam. Lenta nauigatio fuit. eorum aduentum fama præcurrit, & nauis ex Africa nauæ vectoresque visa nunciarunt, ingentem luctum, Carthaginem captam, Vandalorum regnum euersum. Legati harum rerum ignari roganti Theudi ecqui Gilimeris res essent, ac perbelle affirmantibus eius res atque fortunas stare: redirent continuo in Africam mandatum, ibique conueniens postulatis responsum expectare iussim, Regem illi incaluisse mero suspicati, nam splendidis epulis inuitati erant, & magnis poculis erat certatum consequenti luce legatione repetita, cum idem responsum tulissent, tum vero mali aliquid subesse rati, quod res erat Vandalorum regnum euersum, Africam ad Romani imperii ius ditionemque reuocatam fuisset: recedentes in Africã & nõ procul Carthagine à Romanis militib. capti Belisario omnia vt acta erant nunciarunt. Secundum hæc ex Italia nunciatum Belisarii primum virtute deinde Narsetis Ostrogothorum regnum sublaturum. Theodatum, Vitigim, Ildebaldu, Ardaticum, Totilam, atque Teiam, post Theodoricum deinceps Reges Italia superatos acie atque deletos. Remp. Romanam quasi membris, quæ dissipata erant, in vnum corpus collectis atque compactis ex longo interuallo pristinam dignitatem atq; splendorem reuocare cepisse Iustini Imperatore. Quo rempub. gubernante, non magis foris arma quam consilium domi viguerunt. duobus fere librorum millibus ad pauca volumina competentis ordine ac Treboniani potissimũ opera redigendis, vasta legum multitudo castigata. Codex Theodosii exemplo, primum confectus, deinde Institutiones Digestaque promulgata. quare ad gloriam nihil esse magnificentius potuit, Eodem tempore Laureanus Massiliæ ab Arianis est occisus, gente Pannonius Mediolani presbyter factus, cum Arianam sectam magna dicendi libertate infectaretur Totilæ iussu paratam necem fuga euasit. Hispalis id virtutum specimen dedit, quod eius vrbs Episcopatum defuncto Maximo attulit. verum Totilæ diligentia vestigiis omnibus inquisitus, & ad necem rursus postulatus. Dei monitu per quietem nauis Romam petiit. eo in itinere cæci oculis lumen insinuatam traditur. Roma magnis à Pontifice summo honorib. cohonestatus cum Massiliam rediisset, quæ ad Romanorum potestatem redierat, Arianorum insidiis periit. Arelatenfis Episcopus defuncti corpus Berteri in Gallia tumultandum curauit. caput Hispalim relatum urbem fame pesteque prout ipse proficiscens erat vaticinatus, continuo liberauit. Theudis mors breui consecuta est salutis anno quingentesimo quadagesimo octauo, annis 17. mensibus quinque regnauit. Homo quidam, qua causa incertum, sed perire tamen certus aut perdere, amentia simulatione ad Regem admissus ense transfuerberauit. extremo spiritu atque intermorientibus vocibus Dei vindictam agnoscentem ob Ducem cui olim nomen dederat, & sacramentum

mentum iunior dixerat, sua manu obruncatum. Itaque parricidam ab iis qui aderant violari vetuit, id benignitatis exemplum vt in malis in Theudii vita laudatur: & quoniam Episcopos catholicos quamuis religionis placitis dissentientes Toleti cōuentus agitare dedit: de fide & religione, quæ videretur libere constituere. Romanam ecclesiam post Ioannem. II. Agapitum & Siluerium Vigilium regendā suscepit. Quo tēpore Theudio sublato Theudiselus ob spectatam bello Fracorum virtutē & generis nobilitatem, nam Totilæ Ostrogothi Regis ex sorore natus erat, procerum suffragiis Visigothorum regnū accepit. Lata regni principia atq; virtus militaris effusa libidine breui obscurata. multi ex suorum numero per insidias aut iudicio assimulatis criminibus sublato eo agente, vt eorū coniugibus abuteretur ad libidinē exaturādam. Ea ex re populi & procerū inuidia excitata est: vsq; eo vt coniuratione inita peremerint. Theudiseli ætate vulgatū Offeti Hispalensis agri oppido, Plinius Offet vocat, in templo catholicorum, qui vulgo etiā ab Arianis distinctionis gratia Romani vocabātur, eius hebdomadis, quæ quia Christi cruciatus in memoriam reuocat, Magna vocatur, feria quinta cū baptismi fōtes, ab Episcopo populo inspectate clausi essent & diligenter ob signati proximo sabbatho aquis annis singulis redūdare consueuisse, vnde deriuarentur atque manarent cunctis ignorantibus. Theudiselus eius rei miraculo commotus, & fraudem subesse ratus nimirū secta Arianus, semel & iterū custodia adhibita cū nihilominus fontes cōplerentur, circū templum ne per occultos meatus aquæ forte deriuarentur fossam quinque & viginti pedes altitudine duci imperauit directis lateribus, vt solum tantum pateret quantum summa labra distabant. Ei operi intentus suorum coniuratione ferroq; occubuit. Paschasius Episcopus litteris ad Leonem Magnum, vt Isidorus est auctor, simile prodigiū in Sicilia contigisse testatus est, & fortassis errate fama, quod in vna prouincia cōrigit, alii tribuebatur. Isidorū miramur rei in Hispania tū illustri, cum ferme in suā ætatem inciderit, & de Sicilia retulerit nullam mentionē fecisse. Hispali impetu in regiam facto inter prandēdum Theudiselus à suis obruncatus periit. regnū tenuit annuo semelstrique spatio & diebus tredecim. Francorū regnum, Clotario ad quē imperii Frāci summa redierat defuncto, in Tetrachias abiit Chereberto Parisii, Sigiberto Medioma trices, Chilperico Sueffiones, Guntrano Aurealianū regiz vrbes obuenerunt quatuor Clotarii filii.

30 *Agila & Athanagildus.* CAPVT IX.

IN Theudiseli locum Agila procerum electione Rex factus Gotthorum genti iura dixit annos quinque, menses tres, aduersa fortuna vsque ad vitæ exitum iactatus. Sub initia enim Cordubam obtemperare recusantem graui & diuturna obsidione cum fatigaret, ciuiū repentina eruptione superatus est. filius cæsus in acie. impedimenta capta. ipse ex fuga. Emeritam petiit. Agilæ infortunio Ascisceli martyris numen apparuit, templi suburbani, quod ad Cordubam eius nomine erat, immisissis regiis iumentis violati, grauiā exigentis piacula. Sic animis infixā religio vulgo suasit, & Isidorus scribit ex accepta ignominia cum despectui esse cœpisset, & plerunq; quo fortuna, eo fauor hominum inclinat: Athanagildus ab eius imperio rebellauit. Is vt factionis vires firmaret, missa legatione ab Imperatore Iustiniāno auxilia mitti postulauit, operæ mercedem Hispaniæ partem non exiguam pactus sub Romani imperii ditionem hoste profligato redituram. Missus ex Gallia est Liberius Patritius: quod nomen nobilitatis antea, hac ætate dignitatis erat à Constantino Magno excogitata supra Præfectos prætorii sedendi facultate concessa. Liberii aduentu ad Hispalim iusto prælio dimicatum est. in ea vrbe rebellionis initia extitisse credimus. Victus in eo prælio fugatusque Agila procerum, qui eius partes sequebantur, ferro Emeritæ periit huius seculi anno quarto & quinquagesimo. Intestinis gentis dissidiis dolebant scilicet 554 Gotthorum vires infringi tot per annos stabilitas. Romanis Italiæ atque Africæ exemplo, ne ea via esset ad Hispaniam recuperandā verebantur. Eodē anno Constantinopoli diligentia Iustiniāni Imperatoris generales Episcoporum conuentus habiti sunt, centum sexaginta quinque contra plerosque, qui Origenis placita à vera pietate aliena sectabantur. In ea Synodo quæ inter generales quinta est, mortuos anathematis ignominia notari posse sanctum. atq; contra quam Origenes docuerat, neque Solem, neque stellas, neque aquas quæ super caelos sunt, animatas quasdā & rationales virtutes esse definitū. Theodori Mopsuesteni dicta, Theodoretī rescripta, atque Ibæ Edesseni Episcopi epistola reprobata. Menā Cōstantinopo. Episcopus, ipsoque defuncto Euty chius successor conuētui præfuerunt. nā Vigilium Rom. Pontif. qui Romæ imperatoris iussu captus eo tempore Constantinopoli erat, interesse quidē actis cōcilii noluit, & decreta tamē Patrū scriptis literis rata habuit: ac nominatim Originem fertur damnasse. Iornandes Gotthorū Episcopus historiā de gente

sua ad hæc tempora perduxit. Cum Athanagildus æmulo sublato, Gotthorum absque cō-
trouersia Rex pellendis continuo Romanis, qui partim icti nuper fœderis beneficio, par-
tim virtute & armis non exiguam Hispaniæ partem occuparant & ad vtriusque maris lit-
tora ditionem terminabant, magnum negocium suscipere necesse habuit: & grauissimo
per totam vitam bello implicatus est, flantem & reflantem fortunam moderati affuctus.
Genuit ex vxore Gosuinda filias duas Galsuindam Chilperici Sueffionum Regis vxorem,
& Brunechildim natu minorem, quæ Sigiberto Chilperici fratri Mediomatricum Regi
connubio iuncta est. Eæ Episcoporum Galliæ diligentia atque præceptis informata Ari-
ana secta posita, cui à teneris addictæ erant, catholica religione imbutæ sunt: & auctorem
habeo, qui Athanagildum affirmat ex arcano catholicam religionem tenuisse, tamen tē-
pori seruiens Arianam sectam palam profiteretur, metu videlicet gentis animos alienan-
di. Cum regnum certe tenuisset annis quindecim, mensibus sex, Toleti ex morbo obiit sa-
lutaris anno 567. In Portugalia 16. ab vrbe Guimaranæ (antiquis Idania fuit) lapide ad flu-
uium Vizelam pagus extat Athanagildi nomine, fortassis ab hoc tempore conditus: in eo
parietinæ cernuntur & ædificiorum fundamenta, Gotthicæ fabricæ multum ab elegantia
Romanæ degenerantis speciem representantia. Athanagildi obitum quinque mensium
interregnum excepit, Tudenfis septem annorum, & quinque mensium ait. Partium nimirum
studiis Gotthorum proceres dissipati, neque in vnum aliquem suffragiis conspirantes, qui
virtute & ingenio Remp. inclinatum è casu sustineret, magno impetu in præceptis ruere nō
considerabant. Romanam ecclesiam post Vigilium atque Pelagium Ioannes eo nomine
III. gubernandam susceperat. Quo tempore Sueui hætenus Calæciæ imperantes, ab Aria-
na secta, cui impense fauerant, & catholicos modis omnibus vexarant centum ferme an-
norum spatio, ex quanto tempore à vera religione deficientes prauas opiniones suscepe-
rant, ad sanitatem reuocati sunt. Martini Dumienfis diligentia multum contulit. erat na-
tione Pannonius, & longinquis peregrinationibus Orientis prouincias lustrarat. in studio
diuinarum scripturarum magnos progressus habuit. In Hispaniā delatus in Calæcia ma-
gnam probitatis & sapientiæ specimen dedit. eruditionis argumento editi ab eo libri sunt
multis elegantia luminibus, & prisca sapientiæ copis exornati. Extat disputatio de ira, de
humilitate christiana, de moribus, & differentia quatuor virtutum Cardinalium. In his
quoniam crebris sententiis & styli acumine ad Senecæ similitudinem proxime accedit,
duo postremi libri, eius philosophi nomine inter reliqua eius opera circumferuntur. Ex-
truxit ab imo Dumienfe monasterium. quo in Episcopatum postmodum transformato
ex Abbate Dumienfis Episcopus factus est, deinde Bracarenfis. Dumienfi ecclesia cum
Bracarenfi copulata, eique contributa. Defunctum ob eximiam sanctitatis opinionem
Calæcia, & Lusitaniæ pars in diuorum numero habent ad tertiumdecimum Kal. Aprilis
festo dicato. Sueui ad cathol. cam religionem traducti sunt Theodomiro Rege. Post Re-
mismundum de quo superius est dictum, ante hanc ætatem qui Sueuorum Reges fuerint
clam est, antiquis historiarum monumentis temporum iniuria sublatis. sed commodum ta-
men accidit Theodomiri filium iuuentutis Principem & in spem paterni regni educatum
ex morbo decubere. Sueuorū legati ad Martini Turonensis sepulcrū, cuius virtutum fama
toto orbe celebris erat, à Rege mittuntur. Auri & argenti pondere quantum adolescentis
corpus appenderet, cū nihil esset impetratū, intellexit pater q. res erat, indignū esse qui pla-
citis à religione catholica dissideret, eum Martini precibus quidquam à diuino numine
obtinere. Itaq. missi denuo legati cū palli, quo Martinus superstes utebatur, partē retulif-
sent, & filius interea sanitati redditus esset, voti reus quo se pater si vtrunq. impetrasset ob-
strinxerat, D. Martini nomine templū exædificandū certe curauit ad Aquas calidas hodie
Orēsem, vt quidā arbitrantur nullo firmiori argumento, q̄ eius vrbs tēpli maximi, q. à D.
Martino nomē habet. A Sueuis populariter eodē agēte Christi sacra catholicorū ritu mo-
reg. suscepta religionis eius confirmada causa Martini Dumienfis hortatu Episcoporum
Calæciæ conuētus Bracaræ habitus est anno 3. regni Theodomiri. In Concilii actis quod
inter Bracarēses primū est, Ariamiri Regis nomē legitur lectione nimirū vitiata. Fuit is an-
nus à Christi ortu 563. Lucretius Bracarēsis Episcopus Profuturi successor inter octo Præ-
sules primū locū occupauit. post hūc Andreas Iriæ Flauix Præsul, Martinus Dumienfis, Lu-
cētius Conimbricēsis. Cottus, Hildericus, Timotheus, & Maliosus ex eodē numero, quib.
ecclesiis pfuerint clā est. Religionis catholicæ placita in eo conuētū cōfirmata. Priscilliani
secta reprobata. Corpora defunctorū prisco more reuocato vetitū intra tēpla tumulari. Ca-
læciæ diocesi suū fines descripti, ppriisq. singulæ regionib. terminatæ, vt Ithacius est auctor
in Sueuorū, Vandalorū, & Gotthorū chronico alterius Ithacii cognominis, qui de reb. Hi-
spanicæ ante 100. an. historiā cōscripsit. (Multos Ithacios siue Idacios in Hispania extitisse du-
bium

bium non est) Alii finium descriptionem in Lucensi Synodo consequenti mox anno habita factam malunt, veteris schedæ indicio, quæ in Lucensis ecclesiæ tabulariis extat. quidam non inepte sexennium inter vtranque Synodum intercessisse putant. res incertas neque confirmare argumentis, neque refellere in animo est: ex ingenio suo quisque adiungat fidem vel detrahat. ipse eorum opinionibus accedo, qui Bracarenfis Synodi decretum suspicantur in Lucensi concilio fuisse confirmatum. Martinus sane iam Bracarenfis Præful capita quædam ex Græcis Synodis compilata Lucensis concilii patribus misit cognoscenda. Ecclesia Lucensis Regis permissu iure Metropolitanæ aucta Bracarenfis ecclesiæ prærogatiua conseruata, atque Primatus auctoritatem ex ea re consecuta: tamen à nominis
¹⁰ vsurpatione abstineret. Erat hac tempestate celebris eximie sanctitatis opinione Æmilianus cognomento Cucullatus, iuuenis à pastoritia arte ad sanctioris vitæ studium traductus. Felice monacho præceptore vsus est, deinde à frequentia hominum remotus cum quadraginta vitæ annos in Desertii montis secessu transegisset, Didymius Turiasonensis Præful celebri fama permotus in publicum extractum presbyterumque consecratum Birgegiensi ecclesiæ præfecit. ibi collegarum calumniis & criminibus appetitus disciplinæ seueritatem non ferentium, prope id oppidum sacello ædificato cum sacerdotium abdicasset, in rerum diuinarum contemplatione defixus, ad centesimum ætatis annum vitæ propagauit. quo loco corpus eius tumulatum est, & post 50. amplius annos eius nomine monasterium extructum copiis, auctoritate, totius ædificii amplitudine cum primis
²⁰ Hispaniæ comparandum.

Galsuinda & Brunehildis sorores.

CAPVT X.

DVAS Athanagildi Regis filias Galsuindam Brunehildimque in Gallia Francorum Regis elocatas fuisse paulo superius dictum est, infaustis nuptiis neque auspiciato, ut rerum euentus declarauit. Alterius breue gaudium fuit. vix primo cōiugii fructu delibato periit. alterius vita in multos annos producta, multisque calamitatibus obnoxia. vulgus ad eas ærumnas nominis infamiam adiunxit, quam nobilissimam sceminam liberare melioribus argumentis testimoniisque constituimus. Fuere Clotario eius nominis primo Francorum Regi quatuor filii partito paterno imperio Reges: Parisiorum Cherebertus,
³⁰ Suesionum Chilpericus paternis thesauris potitus potentior aliis, Guntrannus Aurelianensium, Sigibertus Mediomatricum. Huic Brunehildis prior nupsit, minor ætate fratrum minimo, puella elegans opere, venusta aspectu, honesta moribus, atque decora, prudens consilio & blanda colloquio. liceat Gregorii Turonensis æqualis verbis uti. Multum dices commutandis moribus tempus valet, Principum amplius. esto, sed audi alia. Chilpericus ex Audouera priori coniuge Merouei & Sigiberti pater Galsuindam Brunehildis maiorem sororem duxit. nouæ nuptæ Fredegundis pellex Regis potens iurgiis incessere ausa, exitum attulit. in geniali toro mortua inuēta est, nulla prole relicta. Æmulæ locum Fredegundis occupauit, Reginaque dicta est, inter multa scelera flagitiaque diu incolumis, petulantia, libidine, luxuria, scœuitiaque nobilis ea ætate. Sigibertum enim defuncto fratre
⁴⁰ Chereberto Parisiorum regno auctum duobus inmissis sicariis Lutetiæ incautum peremit. Percussa viri casu Brunehildis, ac de filio Childeberto sollicita, eum in Mediomatricem mittit, vbi prouinciæ studia erant & propensæ gentis voluntates. ipsa in Chilperici potestatem redacta Rhotomagum in custodiam mittitur. Florenti viduæ Principis forma caprus Meroueus maior Chilperici filius eam sibi toro iungit. vitiosum coniugium fuit ventantibus legibus patruū viduam ducere. Iuuenili errori paratam veniam Fredegundis nouerca discussit. in monachi habitum detonsus primum, deinde etiam peremptus fuit. idem exitus Clodoueo minori fratri fuit. Prætextatus Rhotomagensis Episcopus in exilium pel-
⁵⁰ litur. Merouei & Brunehildis coniugium eo Antistite iunctum, crimen erat. Hæc crudeliter impieque: illud petulanter. spreto regio toro, impudicos oculos in Landricum Magistrum equitum impudica coniecit. scelus maiori scelere cumulatur. male tectas libidines amoresque vesanos virum vleisci cogitantem occupant: atque è venatione redeuntem ad Calam oppidum perimendum curant. Successit conatus, solutiorque deinde vita fuit. Pro filio tamen Clotario cum Childeberto infantis patrueli, qui testamento Guntranni patruū Burgundos imperio adiecerat, bellum gessit, Ductore copiarum ipso Landrico in pugna victrix. Exceptit interitus Childeberti vxorisque. veneni id suspicionem confirmauit, cuius insidiis non proditur. Sed perempti tamen duo filii Theodobertus maior Mediomatricum, Theodoricus Burgundionum imperiū suscepit. ambo dicti Reges, in Brunehildis auix tutela. ii confirmata ætate cum Clotario bellum gerunt. belli causæ in finitimis imperiis deesse non possunt. Brunehildis hor-

tatu dicunt Gallicæ historiæ, quo Protadium genere Italum amasium suum notis honoribus auget, vero an ex odio Hispanæ foeminæ nondum definio. addunt certe eo studio progressam, vt Theodoricum armarit in Theodobertum fratrem, quasi olitore genitum, & paternos thesauros occupantem neque commota prius odia constiterunt, quam Theodoberto proditorie casu Coloniz: quem vita donatum tamen Cauillonum in custodiam dimissum docent alii. Repudiata victor antea Hermemberba Witterici filia, vt alio loco monstrandum est, occisi filiam & fratres duos cepit. pueros Brunehildis peremit, sic memorant, puellam præstanti forma cum sibi iungere patruus pararet, obiecta auiam religione auctoritate verantem facinus districto gladio ne perimeret, aulicorum concursu factum aiunt. illam vindicasse dolorem eum, lethali poculo perempto Theodorico nepote suo, cum è balneo egrederetur. Idonei auctores disenteria obiisse tradunt. Sic rerum summa atque imperii ad Clotarium translata est, Fredegundis iam morbo extinctæ filium, Brunehildi noua iniuria infensum, quod Theodorici filio Sigiberto quamuis notho regnum paternum asserere meditaretur. ventum ad arma, Sigibertoque à suis deserto atque fugato duos eius fratres Corbo & Meroueus atque Brunehildis ipsa in Clotarii potestatem venerunt. Proximi seculi anno sextodecimo hæc gesta memorant. Corbo continuo interfectus. Meroueam victor seruari voluit, cum eius ex baptismo pater esset, in Brunehildiam maiori seueritate sæuitum affirmant. quater fustibus lacerato tergo ad ferocis equi caudam capillo deligata concitato equo dilacerata est, exacta mulier ætate: eo minori populi misericordia, quod decem Reges numerosamque vulgi multitudinem eius artibus periisse iactant. Desiderium Viennensium Pontificem & Columbanum virum sanctum, hunc exilio, illum exitio multatum. adeo ad portenta prodenda scriptores Gallici, ad accipienda vulgus procliues fuerunt, pudenda securitate, si mendacium deprehensum iri non putarunt, si secus impudentia mirabili. Meram, tragœdiam idonei auctores confirmant nullo iudicio ex populi rumoribus confictam. quæ scelera à Fredegunde sunt facta, quod supplicium tulisset victoribus Austrasianis, ea mentiente fama atque nomina commutate afficta Brunehildi arbitror, foeminæ religiosæ probæque. vt indicio sunt geminæ à Gregorio Pontifice Maximo ad eam litteræ plenæ verissimis laudibus. multa magnifica templa eius sumptibus in Gallia constituta exornataque. magnus captiuorum numerus pecunia redemptus. An hæc facta negabis: sed certa monumenta monstrabimus. an quicquam hæc ab impia & crudeli foemina facta inducat in animum maius argumentum accedit, Gregorii Turonensis æqualis de his flagitiis silentium. an id gratiæ datum putabis à Gallico scriptore, magnæque auctoritatis viro: an qui Fredegundis scelera omnia & dolos exposuit, externæ foeminæ pepercisset: non arbitror. At Sisebutum, ais, in vita Desiderii Viennensis Episcopi Brunehildis scelera multa, cæsumque ab ea martyrem accusasse, ab equisque raptatam periisse tandem ultore numine. Recte, si auctorem eius vitæ Regem fuisse confirmares, & non potius eo nomine alius, eos vulgi rumores collegisse se affirmaret. minori quam pro modo Regis auctoritate diligentiaque, ætate posterior. Sit ergo constitutum Brunehildiam innocentem fuisse, & perditissimis tamen temporibus aliena inuidia flagrasse. vt primus Boccatus considerauit poetici quidem ingenii scriptor, sed antiquitatis cognoscendæ studio incitatus præstansque. Nos orationem in Hispaniam referamus.

Liua & Leuigildus.

CAPVT XI.

ATHANAGILDO Visigothorū rege Toleti defuncto, vt paulo ante dictum est, Liua (sic antiquæ monetæ huius Regis nomen scribunt) homo præpotens & magnarū rerum vſu & cognitione instructus, Rex est renunciatus Narbone, vbi eatenus res gesserat Galliæ Gothicæ Præfectus. Iustini Iunioris, qui imperium Romanum obtinebat, primusque Exarchi nomine Longinum in Narsetis locum misit in Italiam anno secundo, 367. Christi quingentesimo sexagesimo septimo, Liua regnare cœpit, nulla re gesta memorabilis, nisi quod anno regni secundo Leuigildum fratrem regni consortem dixit ex quarta prorsus potestate, ipse Galliæ Gothicæ dititione cōtentus, quibus in locis multū affluerat nam & Tudenſis scribit septem annis Galliæ imperiū tenuisse priusquā Hispaniæ Rex esset. Reliquas prouincias Gotthico nomini subiectas fratri demandauit, per quæ spes erat Rempub. multis collapsam partibus pristinū splendorē reuocaturā: tamen tantum belli in manibus erat aduersus Romanos magnam latissimæ prouinciæ partem occupantes, tuentesque non suis armis modo sed & Gotthorum virtute, partium studio ad eos tanquam ad commune receptaculum deficientium. Erat Leuigildus gemina prole auctus ex Theodosia vxore. Seueriani Carthaginensis prouinciæ Ducis ac Præfecti ea filia fuit,

fuit, Leandri, Fulgentii, Ilidori, Florentinæq; soror. Leuigildi filii Ermenigildus & Reccaredus. Theodosia defuncta Leuigildus Gofuindam Athanagildi viduam duxerat, quo tēpore à fraire ad regni confortiū vocatus est. Suscepto regno cum viu da virtute, & belli pacisque artibus clarus esset, continuo in Romanos duxit, in Bastetanis pralio dimicātū est. victi Romani, totaque ea regione depulsi. Malacæ ager igne ferroque vastatus. Assidonia ad fretum noctu capta, urbem prodente Framidanco. Corduba, quæ ex quo Agilam vicerat, imperii iugum ferre detrectarat, ad officium reuocata, multa que circum oppida & vrbes magna rusticorum strage. Sabariæ tractus, quæ quo loco esset clam est, ferendis agendis que prædis deformatus imperioque subactus. His rebus Leuigildo occupato

10 Liuuia frater in Gallia defunctus est salutis anno quingentesimo septuagesimo secundo, cum quinque annos regnasset (quidam huic numero biennium detrahunt) Leuigildus Bæticiæ rebus compositis, totaque prouincia pulsus Romanis belli impetu in Cantabriam verso Amaiam (alii Aregiam dicunt, Varegiam alii) sed Burgos inter & Legionem sitam ciuitatē expugnauit. Reliqua Cantabria, cuius fines ad Amaiā extendebantur, vastata. multi seditioni cæsi. in his Sacrificulus cui Æmilianus Cucullatus necem ante denunciarat, quod in cōuentu procerum Cantabriæ eius vaticinio fidem abrogarat, quo eius prouinciæ excidium haudquaquam inanis vates denunciabat. Ex Cantabria arma in Aquitaniam versa. Aspidius ad Agerensem urbem (Aagen hodie est) imperiū detrectans malo coactus est ad officium redire: cum euerfis fortunis ipse, vxor & filii in regis venissent potestatem. Aspidium

20 Biclarenfis ea regione Seniore m fuisse ait, ea voce in dominii ac principatus significatione vsurpata. & nimirū seniores imperare æquum est. vnde consequenti tempore tum in monumentis Hispaniæ, tum in conciliorū actis, præsertim quæ Caroli Magni ætate in Gallia habitata sunt, domini ac Principes seniores nuncupari cœperūt. Eum morē ad vulgares linguas Hispaniæ, Italiæ, atq; Galliæ permanasse satis cōstat. Eo prorsus anno quo Liuuia defunctus est Myro seu Ariamyrus (sic. n. quidā scribunt) Theodomyro patre ante biennium defuncto. Sueuorū gentē gubernabat: cum conuentus alter Bracaræ habitus est à Calæciæ Præsulibus duodecim. Martinus Bracarēsis Metropolitanus primas inter Patres partes locumq; occupauit. Eius conuentus decretis recentē Sueuorum religionē mirificè confirmatā nouū miraculum auxit. Templū Martini Turonēsis nomine à patre vt diximus ædificatū egrediēte

30 rege, scurræ generosæ vitis contra regis præceptū pro forib. templi è pergula pendentes vvas attrectare aggressi, repente manus exaruit. Ab irato rege vix populi precibus ne manus amputaretur impetratū. Martini tamen virtute, cuius religionē violarat, cum numen eius populus imploraret, sanitati reddita est. Proximo anno, vt Sigibertus est auctor, Hispani paschatis festum ad 12. Kal. April. celebrarūt, Galli 14. Kal. Maii: quo die Offeti oppidi fontes quotannis sponte aquis cōpleri soliti scaturisse de more feruntur. Eo miraculo sepe per hæc tempora cum opinionib. de die paschatis vtraq; natio discreparet, constanti atq; perpetua computi ratione nondum excogitata veritatem indicatam & cognitam Gregorius Turonensis huius ætatis scriptor testatur. Gregorio æqualis Donatus monachus adiuuentis septuaginta locis ex Africa venit in Hispaniam: & opibus Minicæ præpotentis foemina

40 & copiosæ Seruitano monasterio extructo Setabi, vt plerisq; placet, monasticam viuendi rationem, certis nimirum legibus institutisque temperatam, inuexit primus in Hispaniam, vt Ilesonfus scribit. Monachi enim, quorum in actis conciliorum Hispaniæ ante hæc tempora mentio extat, aut nulla votorum religione constricti erant, aut dissipati per sylvas vitam exigebāt solitariam. Ad Leuigildum se se referat oratio. Qui Aquitaniam motibus compositis in Hispaniam rediit, Sueuorum imperii, quod tandiu tenuerat, delendi certus. Myro Rex Gothorum potentiam veritus Calæciæ iam fines vastantium, missa vltro legatione cum pacem peteret, inducias tantum ad certum tempus impetrauit. Expetendæ a Sueuis pœnæ, nisi religionis mutæ causa nulla erat: & ardebat Leuigildus cupiditate bello lacescendi, profligandiq; Romanorū copias, quibus à Iustino Imperatore Hispaniensis limitis custodia credita erat. Orospedæ montes, qui ad Cauni montis radices assurgunt. per Molinamque Concham, Seguram Granatæ fines attingentes ad Gaditanū freiū desinunt, vbi montani homines locorū asperitate confisi imperium detrectabāt, illato primum bello domuit. his locis superatis Gothorū potentia magnopere aucta est, imminuta Romanorum: cū exiguū Hispaniæ tractū ad mare, vt arbitror, Mediterraneum exigua spe defensionis retinerent. In eos priusquā Leuigildus verteret arma, ad reip. statum conuerso animo atq; studio ius suffragii antiquādi, quo Gothorū pceres eatenus reges creare soliti erant, & ad stabilicdā in familia regni successionē magnopere referre cogitabat, Ermenigildum & Reccaredū filios regni cōsortes declarauit, ditione tripartita. Ermenigildus Hispali (Turonēsis Emeritæ ait) res curare iussus. Reccaredi nomine ad Tagi & Guadielę cōfluētes, ppe

577. Paternianam, hoc est, Pastranam, vt Rasis Arabs testatur, vrbs Reccopolis fundata anno 577. & pleriq; suspicantur in Celtiberis fuisse, quo loco Almonacillū oppidum loci natura firmissimum sicut est vulgò à Zurita nomen habens Leuigildus ipse regni sedem Toleti fixit: vnde ea ciuitas, vrbs Regia nuncupari cœpta est, atq; Gothici regni deinceps sedes facta: cum hætenus Hispani fuisset. Ab his initiis ei vrbi ad Primatus dignitatē aditus est partefactus in cæteras Hispaniæ ecclesias, quod locis competentibus est à nobis copiosius explicandum. Romanam ecclesiam post Ioannem III. Benedictus Pontif gubernabat. Romanum imperium Iustini Junioris successor Tiberius eo nomine II. Quo tempore Myrosueuorum Rex Ruccones bello vexauit. causæ in incerto fuere: sed bello tamen victos & fortunis spoliatos imperio subiugasse constat. Is tractus Riuogia hoc tempore nuncupatur præcipua fertilitate nobilis, frumenti ferax: ita vt cum vigesimo frequenter efficiat.

Ermenigildi bellum. CAPVT XII.

579. **I**NGVNDIS Sigiberti Mediomatricum Regis, atq; Brunehildis filia, Ermenigildo conu-
bio iuncta est salutis anno 579. Eo coniugio quoniam Gosuindæ & Athanagildi neptis erat, viri uq; regis familiæ sanguis copulabatur: quod ad stabiliendum regnum non nihil referre Leuigildus Rex habebat persuasum, si Francorum regiam noua sibi affinitate iungeret. Massam ex Gallia regio procerum comitatu stipante auia Gosuinda, præcipua lætitię significatione aliquandiu apud se habuit, nihil præmittens eorum, quæ ad beneuolentiam conciliandam pertinerent visa sunt. Nimirum sagax fœmina his blandimentis adolescentulæ animum expugnare parabat, vt catholicæ religionē deserta, ad Arii uesaniam traduceretur, baptismatis lauacro, vt moris erat inter Arianos, instaurato. quod cum illa se facturam negaret, semel ritu Christiano excusans, sancti lauacri uirtute expiatam sub Trinitatis sanctæ inuocatione, quam ad extremum spiritum inuolatam conseruare certum erat, impotens fœmina atque iracunda, neque magis corpore deformis (erat enim aëro lumine capta) quam animo efferata, repulsæ dolorem non ferens, ad conuitia & contumelias semel in puellæ capillos inuolasse fertur: atque per solum tractam excussis sanguine fœdasse: iterum in piscinam subiectam dedisse præcipitem, magno uitæ discrimine. His Ingundis iniuriis non modo nihil de animi constantia mutauit, verum eius potissimum diligentia Ermenigildus vir creditur ad catholicam religionem reuocatus. Leandri Hispanensis Episcopi regii iuuenis animum ad ueritatem procliuem præcepta ad omnem ueræ pietatis partem informarunt. doctrinæ opportunitatem Leuigildi patris, in Citeriorem Hispaniam, atque adeo Carpetanos discessus præbuit. Quo tempore Ringundis Chilperici Regis & Fredegundis filia Reccaredo pacta, cum ad sponsum Tolosam usque processisset, eadē patris renunciata, quam a Landrico Magistro equitum occisum diximus, repente in patriam rediit. sic eius coniugii spe intercepta Bada Reccaredo iuncta est, quo ex genere incertum: sed his tamen rebus occupato patre, Ermenigildus plane noster est factus. Ex hæc religionis mutatione, bellum graue & diuturnum natum est. & ægroto Leuigildi animo, filii consilio cognito Gosuinda nouercali odio faces subdebat. omnia tamen prius tentare placuit, quam ad arma uentum esset. Itaque legatione missa, pater hoc exemplo litteras ad
» filium dedit: Coram malissem, si per te licitum esset, quam per litteras de re tota disputare quid enim a te præsens non impetrassem siue regia auctoritate præciperem, siue paterno iure castigarem? beneficia certe in memoriam reuocarem, quæ tu in ludibrium uertere maluisti. A teneris (nimia fortassis indulgentia) in spem Gothorum regni diligenter alui: confirmata ætate, antequam puer stultares, maiora quam sperares delata sunt. Dedit sceptrum ut cum auctoritate adiutorem haberem: non ut te externasque gentes cum quibus fœdus iniire paras, imperio me aduersum armarem. Nouo exemplo appellauit Regem, ut confortio potestatis contentus, primas patri partes daret: atque in hoc ætatis flexu, esses seni præsidio æque atque solatio. Si quid est, quod amplius cupias, patri explica. sin autem supertatem, iupra consuetudinem, supra merita tibi sunt omnia tributa: cur aut ingratus impie, aut impius sceleratusq; crudeliter circumseribis patrem? an senis mortem expectare graue fuit? tantique fuerunt pauci anni quot hæc ætas recipit? an cum fratre communicari potestatem inuidebas? de quo me arbitro disceptare æquum fuit. Sed nimirum regnandi ambitio omnes naturæ leges uolat: res soluitque ea quæ perpetua necessitudine cõstricta sunt. At religionem causaris: in quo te uideo non humana iura tantum, sed diuina etiam euertere, & in caput tuum Dei uindictam prouocare. Iane ab ea religione tuo arbitratu discedas, cuius cultu propagando nomen Gothicum auctum opibus, atque potentia amplificatum est? an maiorum, quæ sacrosancta esse debuit, auctoritatem contempnas? Nouæ religionis

gionis vanitatem, vel eo potissimum considerare potuisti quod filium à patre seiungat: & summa caritatis nomina odio plusquam paterno, atque inuidia labefacter. Ego Ermenigilde pro patris iure impero, & pro ætate, qua maior sum tibi consulo, reuoca ad sobrietatem animum: positaque noxiarum rerum cupiditate quiesce: sic enim facile eorum quæ commissa sunt hæcenus venia dabitur. si recusas, cogisque arma capere, næ tu frustra paternam misericordiam re desperata implorabis. Molestæ hæc litteræ Ermenigildo fuere, pro eo, ac par erat: nihil tamen de priori sententia mutare certus, in hanc sententiam rescriptit. Minas & contumelias tuarum litterarum æquo animo tulimus: tamen si nulla nostra lacessitus iniuria, linguæ libertatē cohibere potuisti. Beneficiis tuis, quæ & ipse meritis maiora esse sentio, parem aliquando gratiā rependere cupio: obseruantia tenorem tibi debita, mihi propria ad extremum vitæ spiritum præstare. Saniori religione quam ipse inuidie causa nouam dicis, amplectenda orbis iudicium sequebamur, multis præterea nixi præfidiis: de veritate non disputo: cuique de ea re liberum arbitrium facimus: tantumdem modo nobis detur. Gothicæ gentis felicitatem Arianae superstitioni acceptam fers, scilicet ignarus consueuisse Deum, quo grauius ex commutatione rerum doleant, quos pro scelere vlcisci parat, his secundiores interdum res & impunitatem concedere: haud sane constantem atque perpetuam, quod Vandalorum, atque Ostrogothorum in simili causa exitus declarat. Quod si indignaris te inconsulto ausum me religionem mutare: concede mihi, vt doleam. ne hoc quidem abs te tribui, vt salutem meam rebus cæteris potio-
 20 habeam: pro qua, si res ferent, paratus sum sanguinem vitamque profundere: neque patris fas est plus diuinis legibus, ac conscientia posse. Deū quæ se consilia tua reipublicæ sint salutaria, nobis filiis tuis haud exitialia. Tu caue ne sinistris criminationibus aures accommodando comittas, vnde luctum tibi in omnem vitam parias, nomini ac generi nostro ad posteritatem infamiam victis, ac victoribus parem. Erant regni studia diuisa inter patrem & filium. catholici quorum erat magnus numerus causa meliores, viribus impares Ermenigildum palam, aut voto sequebantur. maiori potentia Ariani Leuigildi partes. Ermenigildum Turonensis ait, sacro chrismate delibuta fronte (is ritus erat recipiendis in ecclesiā Ariana) veterem appellationem Ioannis nomine mutasse: aureæ monetæ resistunt, in ipso vt videtur belli ardore, vt essent videlicet pro tessera militari, præcipua puritatis percussæ,
 30 Ermenigildi nomē & faciē exprimētes altera ex parte, in altera victoriæ signū, his adiunctis verbis. Homo Regem deuita. Nimirū ad Pauli sententiā allusit: Hæreticum hominē præcipientis post vnam & alteram monitionem esse deuitandum. Lōginqua auxilia à catholicis conquisita. Leander Constantinopolim ad Tiberium Augustum nauigauit. ex monacho Benedictino Hispalēsis Episc. singulari eruditione, morū probitate eximia, neq; minori orationis suauitate & elegancia, res eo tempore cōparanda miraculo. Pro qua re iuerat, parum profecisse arbitror: synodo tamen Episcoporum interfuit, & cum Gregorio, cui postmodū Magni cognomē accessit, & Legati partes pro Pelagio secundo implebat, vsum habuit. Ex vitæ & studiorū similitudine voluntates conciliatas indicio sunt libri Moralium à Gregorio Leandri hortatu, eiusque nomine in publicum dati. Huius belli initia inciderūt
 40 in salutis annum quingentesimum octogesimum, Mahometis in Arabia ortu famosum in-
 faustumque nomini Christiano, magis quàm nobilem. Hispalis & Corduba munitæ instructæque commeatu: siue ducendum esset bellum, siue obsidionis mala essent toleranda. Romani Duces fœdere conciliati. vxor Ermenigildi, & filius recens natus in eorum relictis potestate, vt fidei datæ obsides essent: & si quid grauius accidisset à belli discrimine longissime abesse volebat. Contra Leuigildus cum inuictum filii animum, neque metu frangi, neque promissis flecti consideraret, vt monenti patri aures accommodaret, ad arma vimque vertit animum. Romani primum qui leuiter fundata fide cum filio sentiebant, magno auri pondere Leuigildo conciliati. Mercenarii homines ingenio, & quibus fides ex fortuna pendebat, vnde melior spes affulsit in eam partem nullo honesti, inhonestique discrimine inclinabant. Deinde inter Catholicos & Arianos, quorum de religione dissidio bellum excitatum esse constabat. species quædam concordia excogitata. Arianorum Præsulum conuentus Leuigildi iussu Toleti habitus. In eo conuentu rebaptizandi mos sublatus Arianis familiaris: cum ad eorum sectam catholici transfugissent. Patri Filium æqualem esse, de quo tandiu disceptabatur, verbo tenus sancitum: cum prauæ opinionis virus conceptum retinerent animis. verborum simulatione multorum animi circumuenti, quasi dissidii causa sublata, aut ab Ermenigildo distracti palam, aut frigidius, quam fecerant, optimam causam tuebantur. Plerique anticipati periculo dubii, atque ad tempus fortunam in consilio habere soliti, spectatores belli esse mallebant, quam cum fortunarum alienarum euentu miscere discrimen rerum

suarum. His rebus perficiendis tres anni consumpti: quo spatio Tiberio Imperatore defuncto, Mauritius eius successor rem Romanam cœperat administrare. Leuigildus tota ditione magnis delectibus habitis contra filium mouens, in extremam Bæticam ferro penetravit. Hispalis circumfessa. parum spei erat obsessos voluntate quicquam facturos ab Ermenigildo, atque Leandro Præfule præoccupatis animis: vim adhiberi, ac metum placuit. Alluitur ea vrbs Bæti flumine magnarum nauium capaci. ad subuectiones prohibendas comœtu intercipiendo. eius fluminis cursum corriuari, alioque auerti placuit. Ea molitio magni laboris erat, atque multorum dierum opus. Itaque quarto supra Hispalim lapide Italicæ veteris mœnia instaurata, vti veteris magnificentiæ ruinæ documento sunt. & nimirum belli, quod diuturnum fore persuasum habebat, opportuna sedes quærebatur. Di-
 uii Isidori nōmine monasterium iis in locis extat nostra ætate. Myro Suecus, tametsi placitis de religione discrepabat, cum suorum manu Leuigildo iunctus, tantum nefas morte luisset creditus est. ipso obsidionis tempore defunctus, Eborico filio successore. Turonensis Myronem Ermenigildi partes secutum ait: & profligato demum bello cum fœdus fecisset cum Leuigildo in patria paulo post defunctum, locis natura grauibus, vbi bello intentus hæserat & aquarū insalubritate valetudine prostrata. Hispalim redeamus: vbi Bæti corriuato magna atque suprema annonæ difficultate laborabatur. Ermenigildus post annuam obsidionem desperata defensione, clam ad Romanos elabitur: ignorabat nimirum paterno auro corruptos. ciuium deditioe Hispalis continuo in Leuigildi potestatem
 586. venit, salutis anno quingentesimo octogesimo sexto. Æque paucis post diebus Rex iuue-
 nis à patre captus: an Cordubensium proditione, defectionis infamiam noxamque innocentis, cum se eo retulisset venalem Romanorum fidem metuens, calamitate procurare parantium, an vt Turonensis est auctor, ad Osetum oppidum, vbi baptismi fontes quotannis impleri sponte consueuisse est demonstratum. Loci munitione & sanctitate confusus, eo se Ermenigildus contulerat cum trecentis delectis militibus: & patrem sperabat si vim adhibere pararet à tergo atque à fronte circumuentum, nam prope reliquæ copiæ tendebat, opprimi posse. Quod cōtra accidit. filii cōsilio explorato, vt nihil occulti esse potest in intestina discordia, solers pater eius conatus elusit. Magna celeritate oppidū captum, incendioque deformatum. Ermenigildus ipse spe omni destitutus in templum aufugit, si forte residente patris ira moræ spatio veniam impetraret. Sequebatur Leuigildi castra Reccar-
 30. edus minor ætate filius, indole animi atque prudentia fratri æqualis. Is patris permissu, factaque à fratre ipsum conueniendi potestate in templum admissus aliquandiu vi lacrymarū vocem intercludēte, tacitus substitit. deinde, Mollis, ait, est animi suorum casum dolere nullumque in dolore præter lacrymas remedium adhibere. tuam calamitatem nostrā iudico. quid enim inter fratres & patrem potest esse seiunctū: Neq; tuos conatus vitupero religionis susceptæ studio, tametsi quæ iusta causa esse poterat in patrem arma mouendi ac ne illorum quidem consilia accusabo, quibus es in fraudem inductus. præterita lamentari, quam corrigere facilius est. Fuit horum temporum calamitas, & scissis prouincialium animis fatale dissidium. Dum vtraque pars in nostra familia quærit præsidium, vtrique pl-
 40. ne corruimus. Reliquum est ad concordiam animos reuocare: prouidere certe ac præstare, ne inimici in nostræ domus ruinis amplius exultent. q; vtinam rebus integris libuisset: sed præstat ad paternam misericordiam recurrere, & factorum veniam cupidissime petere: quam pertinacia atque arrogantia perire. Moneat vtriusque fortunæ conditio, ne contumaciam cum pernicie, quam obsequium cum securitate malis. Illud memento, rebus profligatis consilio opus esse. animi impetum fore tum vanum, tum exitialem. Ego tibi si quod necesse est, spōte facis, tibi patrem recipio placatū. retento certe regio honore, modico supplicio noxā expiabis. Ad ea verba iuramēti religio addita, vocato patre mœstus iuuenis ad genua prouolutus ab eo veniæ simulatione osculo exceptus est, atq; blādis sermonibus delinito animo, in castra deductus. mox regiis insignibus detractis Hispalim in custodiā missus est (Biclarēnsis, Valentia relegatū, Tarracene occisum ait). Monstratur
 Hispali ad eam portam, cui à Corduba nomen est, turris Ermenigildi custodia nobilis, loci altitudinē, angustia, atque tenebris horrida. In ea manibus ad collū reuinctis asseruatus traditur ad carceris squalorē victus ipse & cultus asperitatem addebat: cilicii vestem, qua in lecto etiā pro stragula veste utebatur, animo in rerum diuinarū contemplatione defixus, cælumq; suspirans, quo se quamprimū iturum sperabat. Aduenerat Paschatis festum Christi Dei ad vitam reducis memoria lætū, & eo anno incidit in 14. Aprilis diem, ab ortu
 586. Christi anno quingentesimo octogesimo sexto, quod certa ratione intelligitur. tametsi quidam ex hoc annorum numero biennium detrahunt: Biclarēnsis tertio Mauriti Imp. anno Ermenigildū occisum certe ait. Leuigildus de filio sollicitus mittit quendam Episcopum
 Arrianum

Arianum de media nocte, qui epulum Christianum victo de morte traderet. Ille verborum contumelia castigatum cum à se repulisset, patris animum, ad se eam iniuriam pertinere interpretantis, vsque eo exacerbauit, vt Sisberto carnifice è vestigio misso securi percutiendum mandarit. Horret animus atque hæret tantæ crudelitatis imagine. Inerant Ermenigildo simplicitas & libertas: quæ nisi modus adfit, in exitium vertuntur. Martyris memoria colitur in Hispania passim ad octauūdecimū Kal. Maii, (nōnullæ ecclesiæ priori die faciunt). Carceris locus consequenti tempore in facellum Ermenigildi nomine transformatus est. multiq; deinceps mortales viri & fœminæ, Ermenigildi, Ermesindæ siue Ermesindę nūcupati. Armengol & Ermengādus gētilia Hispanorū nomina eodē pertinere putātur. tum Ermegildez & Ermildez barbarū magis sonantia. Hæc indicia sunt cultus martyris in Hispania suscepti olim atque propagati. Corpus vbi sit nostra ætate clam est: ac ne satis quidem constat quo tunc loco fuerit tumulatum: nisi quod os eius argenteæ statuæ inclusum, atque reuinctum Cæsaraugustę in templi maximi proprio sacratio seruatur. Romanam ecclesiam per hæc tempora Pelagius. II. obtinebat. Pelagii successor Gregorius cognomēto Magnus Ermenigildi mortem, & mortis causam memoria recenti descripsit. auditumque ad martyris corpus testatur cælestem concentum funus videlicet peragentium exequiasque celebrantium, quoniam eo honore carebat: famaue vulgatum eodem loco per noctem lumina lampadum ardentium similitudine visa. Iis rebus & quoniam Sisbertus carnifex breui turpissimo mortis genere consumptus est, religio martyris maiorem in modum in animis hominum confirmata, auctaque est, nunc amplius cum Sixtus V. Pont. Max. Ermenigildi nomen in Romanos fastos adscripsit, festumque & in primis celebre octauodecimo Kal. Maii vniuersæ Hispaniæ fore sanxit lege in omne tempus lata.

Leuuigildi mors.

CAPVT XIII.

INCUNDIS viri casu perspecto, oppleta mœrore & lacrymis in Africam transmisit. Romani Duces, quorum fidei credita erat, ad Mauricium Imperatorem ducendam cum filio curabant, quasi belli prædam. Franci Reges Childebertus Ingundis frater germanus & Guntrandus patruus eius iniuriam, Ermenigildi necem armis vindicare parabant feroces & rapidi. Reccaredus noui belli cura in Gallia eorum conatus anteuertit, in hostium fines inuectus. atque Vgerno arce munitissima in Arelatenſi agro armis expugnata, finitimi agri omni iniuria deformati. Tentata subinde concordiæ spe, missisque à Leuuigildo de pace legatis, nihil impetratum tamen, ad priores noua iniuria hostibus exacerbatis. Francorum naues ad Calæciæ littora (commerciū videlicet causa cum Sueuis ineundi) in ea loca delatæ, à Gotthica classe interceptæ sunt, cum hominibus prædaque omni. sic reperta, quamuis legatione Franci Reges ac Princeps Guntrandus surdas aures Gotthorum postulatis præbuerunt. & auctorem habeo, qui Reccaredum Narbone profectum rursus in Francorum fines irrupisse ait, lætissimisque Gallię agris rursus artulisse vastitatem. Childebertus dolori propior vindictę audior, Mauricium Imperatorem, cuius amicitiam paulo ante contempserat, vltro sollicitauit ad vires armaque socianda aduersus Longobardos & Gothos rerum dominos in Italia atque Hispania. Validæ Francorum copiæ ex nouo federe missæ in Italiam, cum hostis initio metu simulando, neque vniuersæ dimicationis copiam faciendo innatam Francorum genti confidentiam auxisset, pugna repente atque improviso facta victæ profligatæ sunt. cæsorū numerus non proditur: cladem tamen eo seculo maiore Francis contigisse nullā constat. Gothis ex eo casu Childebertū æquiorem redditū minime dubiū est, præsertim cū Imperator aliis reb. inictus nomē magis ad sociorum præsidium, quam vires afferre videretur. In ipso belli apparatu Ingundim Childeberti sororē, pto qua bellum suscipiebatur, nunciatū erat diē obiisse, siue in Africa, siue in Sicilia, nā auctores in diuersum trahūt, filio paruulo ad Imperatorē deducto: qui quē exitum habuerit clā est, & fortassis paulo post matrē & ipse decessit, obitu quā vita felicior futurus. Interea in Hispania Leuuigildus opprimendæ catholicæ religionis studio, vnde tantum calamitatis domesticæ extitisse interpretabatur, viros sanctos, quorū præsidio veræ pietatis cultus nitebatur, toto regno exiliis mulctabat: Leadrū Hispalēsē. Præsulē, Fulgentium Astigitanum, quibus in primis iratus erat, Ermenigildi causa, cui fauisse minime dubitabat Maufonam Emeritæ Metropolitanū ea ætate cū summis viris cōparandū, cum Toleti, quod deducendum curarat, omnibus contumeliis violasset ob religionis constantiam, & quoniam Eulaliæ vestem Arianorum metu Regi prodere recusabat, feroci equo impositum atque Sunna Ariano in eius locum subrogato, in exilium expulit. Miraculo viri innocentia est indicata: equus ille posita continuo feritate sanctum virum dorso admisit. Plures

alii Episcopi relegati, aliique in eorum locum substituti: vnde tranquillitate reddita eccle-
 siæ factum creditur, vt contra quam ecclesiasticis legib. cautum erat, duo essent aliquando
 eiusdem vrbs Episcopi, vti publica eius ætatis acta testantur. pacis studio nouum exemplū
 inductum. Ecclesiarum redditus ab auaro Rege nemine resistente occupati. sacratorū vi-
 rorum priuilegia antiquata. multi proceres occisi veris caussis, aut assimilatis. ex eorū bo-
 nis regium patrimoniū locupletatū. ac præsertim tanta carnificina providebatur, ne quis-
 quam externi sanguinis ad regnū aspirare posset. His malis pleriq; fracti, non ex plebe mo-
 do, sed & viri principes copiis & nobilitate, manus dederunt, atq; ad Arianorum sectā tra-
 ducti sunt. In his Vincentius Cæsaraugustanus Episcopus, cum Arianus esset factus, incon-
 stantiæ exemplo multos alios in præcipitiū traxit. Seuerus Malacitanus & Licinianus Car-
 thaginensis Præsules Vincentii æquales, eius perfidiam de scripto iugularunt. Extrat nostra
 ætate Liciniani liber, quem plures præterea epistolas ad Eutropiū Episcopum Valentinū
 scripsit: Isidorus testatur, Constantinopolique diem obiisse: nimirum cum Regis furorē
 fuga declinasset. In ea vrbe Ioannes Biclarenfis Abbas Scalabi in Lusitania natus, decē &
 septem ætatis annos studiorum gratia iunior cōsumpsit, inde vtriusq; linguæ aliarumq;
 artium cognitione instructus in patriam ex longinqua peregrinatione redux, communi
 ecclesiæ tempestate iactatus Barcinonem exilii causa missus, ad Pyrenæi mōtis radices, vbi
 hodieq; eodem nomine visitur, Biclarsē monasterium constituit optimis legibus atq; in-
 stitutis ad D. Benedicti regulam cōformatum. vnde Reccaredo quidem Rege, ad Gerun-
 densis ecclesiæ procuracionem: Suinthilæ autem ætate ad cælum morte migravit, meritis
 debitum præmium Nonito successore. Ioānes presbyter Emeritensis, atq; Nouellus Com-
 plutenfis Episcopus Asturii ex magno interuallo successor. & ipsi doctrinæ atq; religionis
 laude clari, quibus rerum fluctib. agitati fuerint clam est. Isidoro minor ætas præsidio fuit,
 eaq; indoles & ingenii lumen, quod breui vniuersam ecclesiam illustravit: generis nobili-
 tas, totius oris dignitas, atq; suauissimi mores. tamen Ariarorū in se inuidiam irritare non
 desisteat, & sua sponte & Leandri fratris litteris ad oppetendam pro vera pietate mortem
 si opus esset, animatus. H. sce rebus Gotthici regni potentia vehementer confirmari vide-
 batur: præsertim cum per idem tempus Sueuorum ditio sit auctum, eius gentis Regibus
 penitus à stirpe sublatis hac occasione. Myronis filius Eboricus ab Andeca viro præpoten-
 ti, tum suis copiis, tum Sifegundæ nuptiis (erat ea Eborici nouerca) regno spoliatus, atque
 in sacerdotis morem detonsus, compulsus est vitam principalē cum priuata, regia insignia
 cum veste monastica commutare. Leuigildus vt amici atque fœderati Regis iniurias vl-
 cisceretur, victum armis Andecam, atque thesauris regiis spoliatum, detonsa coma (maio-
 rum instituto atque more, nobilitas promissa cæsarie continebatur) atque eo facto regni
 spe penitus intercisā, Pacem Iuliam relegauit. Amalarici motibus tandem compressis, qui
 fauore gentis regium nomen occuparat, vniuersa Calæcia in prouinciam redacta, leges &
 magistratus accepit. Sic Sueuorum regnum, quod aliquando florentissimum fuerat, & cē-
 tum septuaginta quatuor annis Hispaniæ partem tenuerat, extinctum penitus est, atque
 sublatum ipso salutis anno quingentesimo octogesimo sexto. Quo anno Leuigildus ipse
 Toleti decessit, ex quo cum fratre regnare cœpit anno octauo decimo. Famā est, & multi
 auctores testantur, sub vitæ finem cum salute corporis desperata ex morbo decumbe-
 ret, Ariana impietate repudiata, animum ad sanitatem quidem reuocasse, atque pri-
 uatim cum Reccaredo filio pro catholicæ religionis veritate disputasse: regnum quod
 multarum vrbiū accessione amplificatum relinquebat. futurum multo illustrius veteri
 religione quasi postliminio in Hispaniam vniuersamque adeo Gotthicam ditioem reuo-
 cata. Leandrum & Fulgentium, quos ab exilio postremis testamenti tabulis reuocari man-
 dabat. Patrum loco habere, eorum auspiciis & monitis priuatam vitam, communesque a-
 deo res gubernare. & Gregorius magnus affirmat Leandro coram priusquam ex morbo
 obiisset, Reccaredum filium enixe commendasse, eius præceptis sperare sese, ac vero ve-
 hementer optare Ermenigildo fratri, quem magna animi temeritate innocentem occide-
 rat, vt persimilis moribus, humanitate atque totius vitæ conditione euaderet. Nimirum
 sancti Martyris manes mortui, quam viui feliciores patre tandem ad sanitatem reuoca-
 to conqueuerunt. Tamen nostri historici Leuigildum temporibus seruientem, atque
 factionis metu animum debilitantē negant palam eum, vt erat opus, Arianam sectā abdi-
 casse, priuatim agnouisse veritatem non negant, antea multis prodigiis admonitum, que
 religionem catholicam illustrabant. In iis hæc numerantur: quo tempore filium innocen-
 tem armis persequeretur, in ora Carthaginis monasterium D. Martini nomine sacrum
 monachis in vicinam insulam fuga dilapsis, à regiis militibus est direptum. iu Abbatem,
 qui, solus remanserat, districto gladio eorum quidam facto impetu, sac. legii pœnis agen-
 tibus

tibus in terram decidit exanimis. In quo Rex prudentior cognito casu prædam omnem reddi monasterio mandauit. Annulum in ignem proiectum cum de religione esset disputatio, catholicus ardentem manu incolumi contrectauit, catholicæ veritatis argumentum præclarum: hæreticus haudquaquam est ausus simili periculo sectæ patrocinari. His atque aliis id genus miraculis, Regem aiunt animo commotum atque vacillantem ex Episcopo quodam sectæ Arianæ addicto diligenter quæsiuisse, ecurr Christianis tot tantaque miracula patrantibus, Ariani suam sectam nullis virtutibus illustrarent? Cui Episcopus: Multis (inquit) ò Rex si vera fateri conuenit, atque aduersariorum in morem nostra iactare fas est, surdis auditum insinuauit, cæcorum oculos ad videndi vsum aperui: verum quæ hæte-
¹⁰ nus vitandæ ostentationis causa sine arbitris gesta sunt, ea consilium est palam facere, confirmareque tibi, quæ à me dicta sunt haudquaquam inania esse. Itaque Rege per plateam paulo post transeunte, Arianus quidam auctore impulsoreque Episcopo, magnis clamoribus oculos in pristinum restitui aspectum fraude postulabat: notam Episcopo fabulâ apud ipsum auctorem argumenti peragens, supinasque tendens manus Antistitis precibus & sanctitate sanitatem supplex sperare simulabat, callidum commentum. turpissimum mendacium. Verum contra res accidit. Impostor ille atque nefarius simulatque Episcopus eius oculos manibus contrectauit, penitus excæcatus est, Fraude detecta (dolor pudorem superabat) Ariana secta, vt par erat, vehementer inclinare cœpit: & Regis animus sensim abalienari: præsertim cum toto quadriennio Hispaniæ agros, ac Car-
²⁰ petaniam in primis, in quam ob aeris temperiem maximam vis mali incubare maxime consuevit, locustarum agmina penitus vastarent. quod populares vt solent in religionem vertebant, quasi diuino numine Ermenigildi cædem, atque veram pietatem iis malis vindicante. Eam laudem Leuigildus Isidori etiam testimonio habeat certe præcipuam. quod post Euricu in Regem Gothorum leges temperum iniuria deprauatas, nullis additis, aliis detractis castigauit. & Paulus Diaconus Emeritensis, qui vifa retulit, affirmat Nuntium Abbatem præcipua sanctitatis opinione virum, cum ex Africa Emeritam traiecisset Eulaliæ sepulchrû inuisendi studio, & ex ea vrbis sceminarum aspectum declinans in eremum aliquanto post secessisset, regis vectigalibus sustentatum, tamen si religione erat catholicus tandiu, donec à vicinis rusticis facta conspiratione occisus est. Cau-
³⁰ se in incerto fuere. & fortassis liberæ sancti viri increpationes ferre non poterant agresti homines pectore, rudi ingenio: sacrilegii certe poenas Rege vindictam negligente dæmonum incursum in furorem acti dederunt. Illud varie in Leuigildi actionibus accipi potest, quod primus Gothorum Regum veste à populo discreta vsus est primusque regia insignia atque instrumentum principale, trabeam, sceptrum, diadema gestauit.

Reccaredi regni initia.

CAPVT XIII.

FL. RECCAREDV^s patris funere procurato, domesticisque rebus compositis, animo ad reipub. statum & religionis catholicæ instaurationem conuersus, primum omnium cū Francis Regibus fœdus instaurare cupiebat: & quo pax diuturnior sanctiorque esset Bada-
⁴⁰ priori vxore defuncta Clodofindam alteram Childeberti Austrasiani Regis sororem sibi iungere: cum consiliorum patris in Ermenigildum scæuentis participem non fuisse excusaret, fratrisque calamitatem se ex animo doluisse. Verum tantæ rei perficiendæ nondû maturitas erat, & appropinquabat tamen. Illud maius: Leandri & Fulgentii præceptis conformatus, de reuocanda in Hispaniam catholica religione serio cogitabat, ipse iam animo & sententia catholicus: tamen si tantisper tempori cedendum arbitrabatur, dum populariū
⁵⁰ mentes facilius flecti quam frangi solitæ, præsertim commutanda religione, quam à primis annis acceperere, arte sanaretur. Patientia & verborum comitate plebei & principes facile Regis voluntati morem gesserunt. Gothique vniuersi, atque ex Sueuorum gentii qui veteris erroris reliquias fouebant, populariter in ecclesiæ catholicæ castra commigrarunt. Regis diligentia, gratia, atque auctoritate res tanta perfecta est: cui ad alligandas versandasque subditorum voluntates multum contulit oris dignitas, moresque suauissimi, quibus gratissimus genti est habitus dum vixit, post obitum gratum posteris, faustumque nomen in paucis. Contigit enim Reccaredo, quod haud scio an Regum vlli, vt religione permutanda, quod propemodum necesse erat, motus existerent, neque diuturni admodum, neque graues: & seueritas animaduersionis non modo non inuidiosa esset, quia necessario suscipiebatur, sed etiam popularis, & cū bonis omnibus, tum infimo cuique gratissima. Primus in Gallia Narbonensi Athalocus Episcopus Regis conatibus sese opposuit, erat enim secta Arianus, vsque eo vt vulgo homines Arium nominaret Granista & Bildigernus Comites, siue Athaloci consilio & hortatu, siue sua sponte factio-

nis tuenda studio, iis in locis corripere contra Regem arma, plebemque ad defectionem sollicitate minime dubitatunt. Verum is nimbus, qui grauissimam procellam minabatur, breuem & facilem exitum habuit. Athaloco vbi rem inclinatao videt, & popularium voluntates ad religionem catholicam propensas retineri à transitione non posse præ animi ægritudine defuncto, Comites à Reccaredi exercitu acie superati: eorumque supplicio catholicorum iniuriæ vindicatae sunt, quos ille quo odio religionis, qua desperatione reru suarum si victi essent, tormentis omnibus cruciauerant. ac ferme nullæ acerbiores similitates atque odia quam quæ religionis specie comparantur. Ipso regni initio, hi Gallia Narbonensis motus extiterunt. Quo tempore omnino ex quo temp. capesserat mense decimo, Rex nouus palam Ariana perfidia abdicata, veterem religionem atque catholicam amplexus continuo ecclesiis sua iura restituit, bonaq; à patre per iniuriã ablata noua tēpla & monachorum collegia sua expensa fundabat regia magnificentia: plerosque populares in eum locum restituit vnde à patre erant deturbati: cuius acerbiterem videbatur benignitate superare velle, maleficia beneficiis compensare. His rebus occupatum eum, diuinum numen tuebatur. Desiderius enim à Guntrando Rege cum validis copiis missus vt Gothos de finibus laceffens superiores iniurias armis vindicaret, à Reccaredi copiis in Gallia Narbonensi superatus, interfectusque est. Ad Carcaſonem acie pugnatum. victi primū Gotthi, atque intra urbem compulsi Francos victores & neglecta militari disciplina audius insequentes, irruptione ex vrbe facta, signaque quasi tunc primum pugna committeretur de integro canentes, velut numine rem Gothicam respiciente, mutata prælii fortuna, qui terga dederant, obliui vulnerum laborisque prælium maiori impetu restitutis ordinibus repararunt. Attoniti hostes Gotthorum audacia. breui loco moti atque in fugam conuersi sunt. Duce cadente, plerique trucidati. paucos fuga seruauit. Atque hæc omnia intra primum annum regni Reccaredi gesta sunt. Consequenti autem detecta in Regis caput coniuratio. & propemodum necesse est reip. statu commutando, cuius præcipua pars religione continetur, fluctuare animos: motus existere varios & graues. Mausona temporis beneficio in Emeritensem ecclesiã restitutus est. Sunna Arianus, qui exulis locum concedente Leuuigildo occuparat, ægre tulit æmuli reditu se de amplissimo dignitatis gradu esse deturbatum. Itaq; eius interficiēdi consilia cum factiosis hominibus clam communicauit: audax facinus, atque exitu anceps, præsertim Claudio Duce superstitite: cuius fidei vniuersa Lusitania coneredita erat, atque urbem Emeritam præsidio militari obtinebat, catholicæ religionis constantia clarus, vt Gregorii Magni & Isidori litteræ ad eum datæ declarant. Vtrunque ergo obtruncari placuit. rei perficiendæ cura Vvitterico demãdata, magnorum spirituum iuueni, & in omnia familiaria iura Claudii affucto: quippe qui in eius domo educabatur: vnde consequenti tempore ad Gotthorum regnum peruenit. His moribus crescebat. Hispaniæ Princeps futurus. Occasio tanto facineri opportuna quærenda erat. Sunna officii causa Episcopi conueniendi facultatem petit. Ille quod res erat suspicatus in benevolentia simulatione suæ saluti insidias comparari, Claudium ad se aduocat, vt mutui colloqui arbiter esset: & si qui forte male cogitarent, auctoritate comprimeret. Coniurati tempus venisse rati vtriusque cædis perpetrandæ, cū salutationis officio functi essent, Vvitterico signum dant. Is enim retro Claudium de more stabat. miraculo habitum est, cum gladium nulla ratione stringere posset, siue diuino numine innocentem causam respiciente, siue iuuenili animo metu periculi perturbato. coniurati haud quaquam fracti animis in publica supplicatione, qua ad Eulaliæ templum suburbanum ibatur, promiscua cæde in Episcopum & populum vniuersum sauire constituunt: gladii quo res esset occultior frumenti specie carris impositi. Conceptum paratumque facinus Vvittericus indicio facto disturbauit, ex superiori miraculo pœnitentia concepta, aut factionis crudelitatem exhorrescens. Claudius re perspecta Sunnam & proceres qui cum eo magno numero sentiebant, facto in eos impetu, cæsisque quicunque armis resistere ausi sunt, reliquos redegit in potestatem. Procerum bona iussu Regis, cum quo rem tantã communicari placuit, in fiscum redacta. ipsi honoribus spoliati in varias partes exilii causa abierunt conceptæ fraudis testes deformes. Sunnæ coniurationis principi, & architecto cum seueritate mitigata, aut Hispaniæ deferendæ, aut superstitionis abdicandæ optio data esset, in Africam nauigauit. Vvitterico indicii facti præmium fuit concepti sceleris venia. Vacrilæ è coniuratorum numero ad Eulaliæ tēplum tanquã ad asylum fuga elapso perpetuæ seruitutis conditio imposita, eiusque templi obsequiis perpetuo est mancipatus. Paulus Segga Comes coniurationis princeps, manibus præcis in Calæciam exulare coactus est, vt Biolarenſis ait. His suppliciis procella dissipata, vnde magna clades ecclesiæ catholicæ imminere videbatur: reliquis documentū datū haudquaquã impune procedere impios at-

pios atque nefarios conatus. Maior nihilominus rerū moles continuo exorta est. Gofuinda Regina sub initia in priuigni gratiam Catholicæ religionis cultum simularat, & quod horrescit animus commemorare, in catholicorum conuentu solita erat diuinum epulum de sacerdotis manu sumptum occulte spuere, ne si in stomachum traiceret, violatæ videlicet religionis rea esset. Idem Vldida Episcopus, cuius illa consiliis multū utebatur, factitabat. Diu tegi simulatio non poterat. cum eo Regis obruncandi cuius periculo salus publica vertebatur, cōsilia cōmunicauit. verum diuino numine catholicæ religionis statum nondum satis firmatum protegente, cōiuratione detecta Vldida exilio est multatus: Gofuinda fato concessit: conceptramque animo impietatem morte luit, inquieto animo femina, & catholicæ religioni semper infesta. In Gallia per idem tempus, nimirum salutis anno, 388. Francorum armis bellum reparabatur. Guntrandus Rex memor iniuriarum, quas pridem acceperat: atque ignominia delendæ cupiditate, quæ Desiderio duce accepta erat, magnis delectibus tota ditione habitis, numerosum exercitum conflat. ad sexaginta hominum millia, pedites equitesque numerabantur. Cum his copiis Boso Dux sui Regis iussu in Gallia Gothicæ fines populabundus irruit. Claudius Lusitanæ Dux ex antiquo Romanorum sanguine prognatus, nunciato Francorum apparatu missus in Galliam, atque Gallici limitis custodia concredita, ad Carcaſonem locorum omine lætus ob recentem superioris victoriæ memoriam, hostem nactus, collatis signis superauit. multi in pugna, non pauci in fuga ceciderunt. castra expugnata. impedimentis omnibus victor potitus est. clara victoria, & qua illustrior nulla extiterat in Hispania, auctore Isidoro, Gothorum paucitate admirabilior est habita: scribunt enim Claudium confidentia mirabili cum trecentorum militum cohorte, quam ex lectissimis conflarat, cum præualido hoste tantisque copiis stipato ausum totius pugnae fortunam tentare. Exitit paulo post nimirum vertente anno noua in Regem coniuratio, ex qua non minori ope numinis mirabiliter euasit. Argimundus regio cubiculo præfectus, Rege occiso regnum inuadere parabat. res tanta cum sine fociis perfici non posset, cum pluribus communicata celari non potuit. De fociis ergo quaestione habita continuo supplicium est sumptum. coniurationis dux, quo maiori ludibrio esset poena diuturnior & grauior, decaluatus (quod erat amissa nobilitatis insigne: nobiles enim à plebe cæsarie promissa distinguebantur, extantque Francorum leges de iure cæsarie) ad hæc præcisa manu, a sino impositus per Toleti plateas traductus, gratum piis spectaculum, totius populi conuiuiis, contumeliisque laceratus, capite tandem plexus est. Verum hæc aliquanto post, ad intermissa reuocetur oratio.

Concilium Toletanum tertium. CAPVT XV.

TOLETANAM ecclesiam per hæc tempora post Montanum, Iulianum, Bacaudam, ac Petrum ex ordine eius ecclesie Præsules, Petri successor Euphimijs tenebat, excellenti probitate vir, & eruditionis laude non vulgari. Rex bellorum motibus pacatis & domesticis insidijs toties superatis, diuini beneficii memor, susceptæ religionis statum cupiebat, publico totius gentis consensu, atque totius ecclesie iudicio ratum fixumque esse. disciplinam ecclesiasticam, quod erat necesse, vitio temporum labefactam astringi atque reuocari satagebat. Hoc animi consilio cum Leandro Hispalensi, cuius auspicijs, vt par erat, res priuatas & publicas gubernabat, communicato, optimum visum est: ex tota quam late patebat ditione Gothica Episcopos Toletum urbem Regiam (sic deinceps vocari consuevit, & Gothos Reges in ea imperii sedem collocasse est demonstratum) ad generales conuentus totius prouinciæ celebrandos conuocare. Ad diem certam septuaginta circiter Episcopi conuenerunt: in his Metropolitanus quinque: atque sub initium mensis Maii, salutis anno quingentesimo octogesimo nono, primus conuentus est habitus. In eo conuentu Rex ad Patres qui aderant, hoc exemplo, atque his verbis breuem orationem habuit: Non incognitum reor esse vobis, reuerendissimi sacerdotes, quod propter instaurandam disciplinæ ecclesiasticæ formam ad nostræ vos serenitatis præsentiam euocauerim: & quia decursis retro temporibus hæresis imminens in tota ecclesia catholica agere synodica negotia denegabat, Deus cui placuit per nos eiusdem hæresis obicem depellere, admonuit instituta de more ecclesiastico reparare. Ergo sit vobis iucunditas, sit gaudium, quod mos canonicus prospectu Dei per nostrâ gloriâ ad paternos reducit terminos. Prius tamen admoneo pariter & exhortor ieiunijs vos, vigilijs, & orationib. operâ dare: vt ordo canonicus, quem à sacerdotalibus sensibus detraxerat longa ac diuturna obliuio quem ætas nostra se nescire fatetur, diuino dono nobis rursus pateat. Patres hæc Regis oratione vehementer commoti pro se quisque, vt in quoque erat auctoritatis plurimum, diuinam benignitatem concelebrarunt. Regi ipsi gratiæ actæ pro tam

propensa in religionem catholicam voluntate. Itaque trium dierum indicto ieiunio animis procuratis, alter conuentus est habitus. In eo Rex fidei catholicæ professionem, Arianæ perfidiæ abdicationem de scripto conceptam, suo & Badæ Reginæ nomine Patribus obtulit: quam quoniam in ea synceræ religionis formula comprehensa erat, ac nominatim in Symbolo Constantinopolitano expressum, Spiritum sanctum à Patre Filioque procedere, Patres faustis acclamationibus profecuti. Ex reliquis tum Episcopis tum proceribus, qui Ariana secta repudiata Regis exemplum secuti erant, quæsitum, num aliquid in regia professione reprobarent? responsum datum: sancire se & amplecti quæcunque religio catholica profitebatur. Octo Episcopi erant, proceres quinque, prauis antea opinionibus imbuti: qui priori similem fidei professionem post Regem & Reginam suæ manus subscriptione confirmarunt. Secundum hæc, tres & viginti canones promulgati, disciplinæ ecclesiasticæ instaurandæ causa. In his sigillatim expressum ne populus prius diuini epuli particeps fieret, quam publicè fidei susceptæ symbolum inter offerendum sacrificium more Christiano iuxta formam in concilio Constantinopolitano perscriptam, cuncti qui aderat pronunciarent. vnde arbitror eum morem in Hispaniam deriuatum qui ad nostram ætatem retentus est, ne ad sacræ mensæ epulum quisquam admittatur priusquam Christiani symboli partes omnes præeunte sacerdote pronunciarit. Concilii acta Regis edicto confirmata. Postremo Leander ad Patres & populum concionantis in modum hæc sententia orationem habuit: Præsentis, inquit, diei tantam esse celebritatem tantamque lætitiã, quanta nullius diei festi toto anno recurrit, nullus vestrum, vt arbitror Patres, mecum affirmare recusabit. Aliis enim toto anno celebritatibus gaudii veteris memoriam reuocare con-
 » sueuimus: nouæ hodie atque maioris lætitiæ materia suppeditatur: cum gratia liberatori
 » humani generis Christo, nobilissima Gotthorum gens hæctenus sine vlllo laboris effectu
 » vagata per tenebras inextricabiles, cælesti illustrata lumine, viã cõsequendæ immortalitatis
 » inuenit, ad diuinum æternumque templum admissa, quod appellatur ecclesia. Quod si res fragiles
 » & terrenæ, & quæ ad solius corporis pertinent cultum, vbi prospere fluunt, vsque adeo ani-
 » mos afficiunt, vt sæpe non parum de statu mentis immutent: quantum gaudere debemus
 » ad regni cælestis vocati, admissique hæreditatem? Sane quo diutius fratrum nostrorum
 » cæcitatem calamitatemque luximus in exigua sanitatis spe, eo syncerioris voluptatis offer-
 » tur occasio. Mihi profecto Sol ipse illustriori luce quam solet, hodierna die micare vide-
 » tur: terræ facies multo quam antea lætior esse. Gaudet enim cælum in beatas illas sedes tot
 » gentibus aditu patefacto, tot hominibus ea ciuitate donatis, quæ insignite nomine Christia-
 » no in mortis laqueos incurrerant. Gaudet terra hæctenus spinis obsita, nunc distincta va-
 » riataque floribus: vnde fertum Patres, qui hæctenus graues molestias pertulistis mirabiliter cõ-
 » textum vestris capitibus imponatis. Seuisistis cum lacrymis, læti nunc decerpitis flores, metite ma-
 » turas fruges, spicarum manipulos in horrea ecclesiæ comportate. Vestri gaudii magnitu-
 » do haudquaquam Hispaniæ regionibus terminatur: ad vniuersam ecclesiam permanet
 » necesse est, quæ suo complexu totum orbem terrarum comprehendit, & nobilissima pro-
 » uincia accessione aucta modis dictante Spiritu sancto pro tanto beneficio diuinam beni-
 » gnitatem cõcelebrat. Quæ enim hæctenus ob sterilitatem contemptui fuerat Hispania, nunc
 » cælesti dono perfusa multiplicem prolem vnico partu enixa est. Reliquæ gentes, si quæ
 » nondum cælesti lumine sunt illustratæ, nostræ nationis exemplo salutem sperent: easque
 » sub vno pastore Christo in ecclesiæ ouile breui conuocandas is dubitet, qui diuinarum
 » pollicitationum fidem satis perspectam non habet. & nimirum æquum est, vt qui vnus Dei impe-
 » rio regimur, & ab vno patere originem trahimus linguarum diuersitate sublata, vnde terra er-
 » rorum facies in terras incubuit, idem de diuinis rebus sentiamus: mutua inter nos caritate
 » constricti simus: qua quid est in rebus humanis aut fructu suauius, aut vtilitate salutaris,
 » aut honestius ad dignitatem? Rumpatur licet inuidia atque dolore nostræ salutis aduersa-
 » rius, cui ludus esse solebat, & vna materia gaudii nostra calamitas. tot illustres ex mortis la-
 » queis ereptas doleat scilicet. Nos angelorum exemplo prouocati, Gloria in excelsis Deo &
 » in terra pax, concinamus terræ cælum conciliatum considerantes, non regni tantum cæ-
 » lestis spem præferamus: sed etiam pro terreno regno Regis nostri incolumitate, cuius o-
 » pera in hanc felicitatem euasimus dies nocteque diuinam benignitatem implorare non desistamus. Biclarensis qui sui temporis chronicon perduxit ad hunc annum, in eoque fecit scribendi finem, scribit Leandri Hispalensis & Eutropii Seruitani Abbatis consilio & auctoritate concilii actiones gubernatas. Tudensis addit Leandrum Hispaniæ Primate[m] fuisse, & in conuentu Patrum Pontificii Legati partes impleisse. Concilii acta huic opinioni reclamant, vbi Leander ex subscriptionibus tertio loco confedisse declaratur. Euphimi-
 » mium Toletanum secundo, primo Mausonam Emeritensem, nimirum ordinationis præ-

rogatiua & antiquitate cæteris prælatum. Illud in huius concilii actis miramur, Regem nouo & insolenti exemplo his verbis & subscriptione conuentus acta confirmasse. FL. RECCAREDVVS Rex hanc deliberationem, quam cum sancta definimus synodo, confirmans subscripsi. Et constat in conciliis generalibus Romanos Imperatores Patrū decretis consensisse, confirmasse, aut definisse nunquam, intelligentes nimirum, quibus finibus suam potestatem deberent terminare.

LIBRI QVINTI FINIS.

HISTORIÆ DE REBVS HISPANIÆ, LIBER SEXTVS.

Reccaredi Regis obitus. CAPVT I.

BONIS omnibus cumulabatur Hispania priori tempestate sedata noua luce perfusa. Membra tetro religionis dissidio, regnorum multitudine, nulla inter se compage præter linguæ commercium, disiecta palpitare magis quam viuere antea solita, in vnum quasi corpus reuocata lætabatur scilicet: festos agitabat dies. Externi Principes Regi, pro diuino munere gratulari, vires opesq; certatim offerre pijs conatibus cœptisq; iuuandis: ac nominatim à Gregorio Magno Romano Pontifice, qui Pelagio. II. defuncto substitutus, ad tertium Nonas Septembris, salutis anno quingentesimo nonagesimo primo, (errant qui priorē annū ponūt) nostra sacra cœpit gubernare, ipso Pōtificatus initio litteræ missæ sunt ad Leandrū, quibus Reccaredum lætatur ad veram religionem traductum: tum demum beatum iudicandum si primis vltima connectat: neque cacodæmonis astu in fraudem se impelli sinat. Ad eum Pontificem factum de more salutandum obsequiumque deferendum illi debitum, sibi necessarium à Reccaredo Rege missi cum litteris honestissimi Legati sunt, Probinus presbyter & Probino adiuncti aliquot Abbates. Addita ex auro munera præterea trecentæ vestes in vltimo pauperum ecclesiæ S. Petri (ea ætate collegia pauperum ecclesiæ redditibus sustentantur). Leandri consilio & hortatu præstitum officium, (sic putamus) cui cum Gregorio Magno à superioribus annis familiaritas erat, & coniunctio animorum præcipua. Studiorum similitudo, & vitæ in vtroque sanctitas par, amicitia deuinxerat. Præterea peculiaris causa suberat. tametsi id non proditur, vt conuentus Toletani nuper actiones & decreta Romanæ ecclesiæ probarent: vnde sacra petenda sunt, & eorum quæ in conciliis statuta sunt, sanctitas. Legatos longa ac difficili nauigatione iactatos reiectosque vi tempestatis in Hispaniam plures annos in itinere atque Romæ consumpsisse, trinæ Gregorii litteræ indicio sunt, non ante nonum Pontificatus annum datæ, hoc est, Indictione secunda. Primis litteris Claudio Emeritenſi Duci, cuius proxima secundum Regem auctoritas erat, Cyriacum Abbatem in Hispaniam proficiscentem commendat. Alteris Leandrum neruorum doloribus obnoxium dolet. Postremæ ad Regem sunt, quem in suscepta religione confirmat, laudatque susceptæ pietati pares fructus existere: grandi pecunia à Iudæis tentatum, vt legem quandam in eam nationem promulgatam abrogaret, adduci non potuisse. Iis litteris adiuncta dona sunt. crux inclusa ligni veræ crucis parte, atque capillis Ioannis Baptistæ: geminæ claues, altera contactu corporis Diui Petri sacrata erat, pellendis morbis virtute salutari: in altera ramenta continebantur ex eiusdem Apostoli catenis religionis ergo detracta: Leandro Pontifici pallium meritum debitum præmium. Extant aliæ Gregorii Pōtificis ad Leandrum litteræ, quibus Probinum presbyterum ait, librorum quos Gregorius ediderat partem ipsius permissu abstulisse in Hispaniam Leandri precibus præstitum. Fama sine vlllo certo auctore vulgo iactatur inter Hispanos, Regis Legatos Virginis Matris sculptilem ex ligno imaginem ad Leandrum attulisse eiusdem Gregorii donum: esseque illam quæ longo post tempore in specu quodam reperta vna cum Fulgentii Astigitani corpore, præcipua totius Hispaniæ religione colitur ad Guadalupeum oppidum templo didicato. Fulgentii & Florentinæ sororis corpora ad Barzocanum pagum, non procul Guadalupeo oppido, vbi simul reperta sunt, conseruantur. Astigi Florentinā vitam exegisse tradunt, quadraginta virginum collegiis præfectam: vbi & domus in qua vixit monstratur: & præcipui virginum collegii vestigia ad Singilis hoc est, Xenilis fluminis ripam. quo loco

D. Hieronymi nomine monasterium extat. Scripsit Fulgētius librum de Fide Incarnationis, aliisque nonnullis quæstionibus, qui ad nostrum tempus conseruatur. Romæ regii Legati moram trahebant, & conuentus Episcoporum in Hispania frequentes habebantur, ex decreto videlicet atque auctoritate concilii Toletani: vbi concilia prouincialia, quibus ecclesiæ salus continetur, quotannis haberi sancitum erat. Itaque Hispali primum cū Leandro septem vicinarum ecclesiarum Episcopi concilium celebrarunt. In eo de seruis ecclesiæ disceptatum, quos à Gaudentio Astigitano Episcopo legibus repugnantibus manumissos fuisse Pegasius successor disputabat. Totidem Episcopi Narbone conuentum agitarunt per hæc tempora communique sententia quindecim canones promulgarunt, studio videlicet ecclesiasticæ disciplinæ in mores reuocadæ. Tarraconēsis Metropolitanus tametsi cōcilio Toletano non interfuit, Cæsarangustæ cū Præsulibus suæ ecclesiæ cōtributis, tribus capitibus explicuit, quo pacto ad ecclesiā catholicā recipiēdi essent, qui sectā Ariannā vellēt abdicare. Toleti præterea, Oscæ atq; Barcinone cōuentus peculiare habiti sunt, quorum acta ex sancti Æmiliani Cucullati peruetusto codice peti possunt: vt hic sigillatim referantur operæ pretium non est. Ad Regis actiones redeamus, qui Bada Regina defuncta, pacis studio conciliandæ cum Francis Regibus, immemor iniuriarum, Clodofindam alteram Childeberti Austrasiani Regis sororem, matrimonio sibi iungi vltro postulauit, obtinuitque tandem, consiliorum patris in Ermenildum sæuientis, qua de causa Fræcorum animi erant exulcerati, participem non fuisse docuit, fratrisque casum se ex animo doluisse monstrauit. Itaque regia puella Anthari Longobardo, cui pacta erat, prætermisso, in Reccaredi regiam torumque migravit: & cogitatio Francos subiit diuersæ religionis coniugia, neque esse legitima, neque cohære feliciter: Longobardum adhuc vana deorum superstitione teneri, Reccaredum Christū seruatorem, quod Christianorū commune est omnium tota vita professum. Leandri præterea & Fulgentii opera, & ipsum catholicum factum, & vniuersam ditionem veram religionem atque veterem reuocasse. De harum nuptiarum tempore auctores variant: & illud constat sub extremam Reccaredi ætatem cum Francis fœdus factum: Romanorum reliquias, qui Hispaniæ partem aliquam retinebant, Gotthorum armis exagitatas, aliquotque præliis victas. Vascones imperio rebellantes, studio rerum nouarum, eodem victoriarum cursu domitos. Rege immortalis gloria parta ob res bello paceque præclare gestas, magnitudinem tum animi, tum etiam ingenii atque consilii singularem, veræ pietatis cultum, cum regnum tenuisset annos quindecim, mensem vnum, dies decem, vitam cum morte commutasse, salutis anno sexcentesimo primo. Toleti sub ipsam mortem peccata pœnitētia publica, ex Christianorum veteri ritu procurasse Isidorus est auctor. & Gregorius scribit, Ermenigildi meritis factum vt Hispania sectam Arianam abdicaret, veritatem amplecteretur. Tres Reccaredo filii erant, Liuuu natus maximus, Suinthila & Geila. Liuuu quidem ex priori vxore natus, regno ætas apta declarat. Suinthila & Geila vtram habuerint matrem ignoratur. Ad hos & Reccaredum patrem, quoniam Hispani Reges nunquam intercisa maiorum serie genus reuocant, vt multorum opinio habet, & monimenta antiquitatis declarant, veteresque historici, Alfonso Rex cognomento Magnus, & Isidorus Pacensis cognomento Junior affirmant: vt omnia ad intelligendum plana sint, huius familiz stemma lectoris oculis subiiciendum existimaui. Athanagildi vxor Gofuinda. Galsuindam peperit & Brunech Idim. Clodouei Regis Fræci ex Clotario filio nepotes fuerunt Gūtrandus, Chilpericus, & Sigibertus. Chilperico Galsuinda nupsit, quæ Fredegundis insidiis circumuenta periit, vt antea dictum est. Sigibertus ex Brunechildi Childebertum, Ingundim, & Clodofindam genuit. Athanagildi successor Leuuigildus, ex priori vxore Theodosia Ermenigildi & Recaredi pater Gofuindam Rex factus duxit. Ermenigildo Ingundis vxor data: Reccaredo Clodofinda. Est autem ad obseruationem in sine in Reccaredi rebus gestis, & deinceps in Gothica historia Comitum & Ducum frequentem mentionem extare in ciuilibus magistratus significatione. Comites dicebantur, qui prouinciam aliquam cum imperio gubernabant. Duces qui urbem aut regionem aliquam præsidio militari obtinebant. ad hos quoniam summa rerum respiciebat, & cudendæ in stipendium scilicet monetæ facultatem habebat factum vt aureus nummus vulgo vocetur ducatus. Neq; ii modo, quibus rei publicæ moderatio erat demandata. Comites dicebantur: sed etiam quibus in bello alicuius functionis cura imposita erat, quique in Gotthorum regia honorem aliquem gerebant, eodem nomine censebantur. Vnde Comites Cataphractarii, Clibanarii, Sagittarii, Thiuphadi in se militari castrisque. Domi Comes stabuli, qui vulgo est Condestable, cubiculi, patrimonii, notariorum Comites, omnia fortassis ex Romani imperii æmulatione: Gotthorum Regibus, vt Romanæ potentiæ hac ætate non multum concede bant, ita honorum nomina

ex Romano more libenter vsurpantibus. Eadem imitatione, vti quidam non inepte suspicantur, Flauii prænomen, quo primus Reccaredus vsus est, ad Gotthorum Reges transit frequens consequentibus annis. Toletæ Regiæ vrbis appellatio accessit, quoniam eo nomine Græci sedem imperii vrbem Constantinopolim cohonestabant. Illud constat Comitibus Ducesque hac ætate temporarii magistratus nomina fuisse: deinde Regum beneficio imminuta plerunque potestate & minutis oppidis definita, facta hæreditaria.

Liua, Wittericus, Gundemarus Reges.

CAPVT II.

LIVVA Reccaredi filius vix annos viginti natus, ad Gotthorum regnum post patris mortem funusque accessit. Ætas iniuriæ opportuna erat: & dissidia superiora nondum satis pacata male cogitantibus occasionem præbebant. cum magni, pii, iustique Regis specimen dedisset, videbaturque paternis vestigiis insistens, ad immortalem gloriam sibi aditum patefacere, Witterici proditione iis artibus assueti periit. Regnum biennium tenuit: nulla re præterea gesta ad memoriã insigni, nisi quod formæ totius dignitate, atque in ætatis flore sublatus, incredibile in animis subditorum sui desiderium reliquit. Reperiuntur in Hispania eius nomine percussæ monetæ aureæ, additis verbis argumento insignis pietatis HISPALIPVS. nam ne prioris Liuæ, qui huius magnus patruus fuit, esse credantur, facit diadema affictum capiti insigne, ante Leuigildi tempora Gotthorum Regibus insolens inusitatumque, vt superius est indicatũ. Parricidæ, merces proditionis regnũ fuit quod factionis opibus armisque subleuatus occupauit tenuitque annis sex mensibus x. Bello bonus est habitus, & Romani exercitus reliquias pellendi tota ditione, cupiditate cum aliquoties aduersa prælii fortuna pugnatum esset, Witterici Duces ad Segontiam Celtiberis, quæ pars est Tarracoenensis Hispaniæ, hostem collatis signis superarunt. Interea Childeberto Austrasiano Rege defuncto, duo eius filii successerunt bipartito regno. Theodobertus Austrasiæ, Theodoricus Burgundiæ Reges facti. Theodorico Witterici filia Hermemberba pacta in Galliamque principali apparatu missa, breui ad patrem integra rediit. causæ in incerto fuerunt. fama tenuit. Theodoricum pellicum, qui bus ad insaniam vsque deuinctus erat, arte & carminibus impeditum ne regiæ virginis florem delibare posset. Alii Brunehildis arte affirmarunt, vt sola rerum potiretur, nis florem delibare posset. Alii Brunehildis arte affirmarunt, vt sola rerum potiretur, nimum nulla sua culpa ad patrem amandatam. Eius iniuriæ vlciscendæ studio, cum Witterici legati finitimas prouincias obiuissent, bellum in Theodorici caput conflatum. Agilulphus Longobardus, Clotarius verus Theodorici hostis, Theodobertus Austrasiæ Rex fratris iniuriis prouocatus, adulterio ipsum conceptum iactare soliti, ad commune foedus accessere. Theodoricus animi ferocia fracta, cum tantum periculi bellique esset in manibus, ditionis parte concessa, fratrem sibi conciliauit: & nimirum natura compellebat, vt ei potius faueret, quam externas iniurias vindicaret. Omnino eo præsidio detracto cæteri confederati conqueuerunt, bellique apparatus grauissimi continuo dissipatus est: ex eoque aduerso secessu, Wittericus cum despectui esse cœpisset, erumpente odio, quod in subditorum animis diu hæserat, & reuocandæ Arianiæ perfidiæ, cuius factionis, vt a bitror, viribus Rex euaserat, consilia agitare fama vulgauerat, à populo in regiam improviso impetu facto, interprandendum trucidatus est. Occisi corpus per plateas vnco tractũ à coniuratis atque interpopuli conuitia foedatum modis omnibus in ignobili loco est tumulatum. Ea calamitate Liuæ innocentis necem exoluisse creditus est: & præcipuo documento persuasum diuinam vltionem, tametsi aliquãdo sera esse consuevit, nunquam irritam videri. Gundemarus Witterico occiso Gothorũ regnũ cõtinuo obtinuit salutis anno sexcensimo decimo: an coniurationis princeps regnandi spectantum facinus suscepit: an procerum suffragiis cum bello paceque prudentia esset singulari. Francorum viribus adiutum arbitror (licet enim in rebus tam dubiis halucinari) qui Witterico infensi erant Regem factum: argumento vestigialis annui quod Francis à Gundemaro solui consueuisse satis constat ex Bulgarani Comitibus Galliam Gothicam pro Rege ea ætate gubernantis litteris: quæ ad hanc diem Cõpluti & Oueti inter veteres schedas librosque seruatur. Vnde præterea intelligitur Gundemari legatos à Francorũ Regibus semel violatos sacros etiã inter gentes barbaras. In quo etsi commisisse videbantur vt hostium loco essent. noua missa legatione Hispanis oratoribus, ne conueniendi quidem Reges potestatem factam. His iniuriis Bulgaranus animo commotus. Theodorici oratores aditu Hispaniæ prohibuit: & cum res ad bellum spectaret, correptis repente armis Iubinianum & Corneliacum oppida. quæ ex foedere à Reccaredo cum Francis inuito Brunehildi cesserat, in Narbonensia Gallia, pulso Francorum præsidio ad Gotthorum potestatem reuocata. Ea ne Francorum

610.

612.

armis repeterentur Brunehildis morte factum arbitramur non multo post cōsecuta, nulla ex se prole superstite. In Hispania Gundemarus Vascones imperio denuo rebellantes, Ducesq; & copias, quibus Romani limitis custodia in Hispania credita erat, prospero belli euentu exagitauit, salutis anno sexcentesimo duodecimo, Toletique ex morbo obiit. Regnauit annum vnum, menses decem, dies tredecim: ex Hilduara vxore nullam, quod sciat, prolem reliquit. Quo tempore Romanam rempublicam in Oriente Heraclius Phocæ successor obtinebat. Ecclesiam Romanam post Gregorium, Sabinianum, Bonifaciū III. Bonifacius eo nomine IIII. gubernabat. Ecclesiam Toletanam Euphymii, Tonantii, Adolphii successor Aurasius studiis litterarum doctrinæque animi magnitudine & probitate cum quouis priorum comparandus. Eo Pontifice atq; adeo primo anno regni Gundemari, viginti quinque Præsules ex variis Hispaniæ partibus Toletum conuocati in caussa Toletani Episcopi, & Episcoporum prouinciæ Carthaginensis, conuentu coram Rege, eiusque iussu habito disceptarunt. Euphymius enim Toletanus Præsul in superioris Toletani concilii actis se Metropolitanum per imprudentiam dixerat prouinciæ Carpetaniæ. Reliqui Præsules Carthaginensis prouinciæ, quæ regionibus multo latior erat, Euphymii subscriptionem vertentes ad occasionem libertatis, ecclesiæ Toletanæ parere recusantes ad dicendam causam vocati, sententiam mutare compulsi sunt: cum secundum Aurasii iura, tum à Rege pronunciatum esset. tum ab Episcopis. in quibus Leandro fratri iam defuncto successor Isidorus Hispalensis, Innocētius Emeritenfis, Eusebius Tarraconensis, & præter hos, nisi codices sunt vitiati, Benjamin Cumiensis erant, quem sententiam separato codicillo Carthaginensis prouinciæ Præsules quindecim, quorum res agebatur. confirmarunt. Protogones sanctæ ecclesiæ Segontinensis, Theodorus Castulonensis, Minicianus Segobienfis, Stephanus Oretanus, Iacobus Mentefanus, Magnentius Valerianensis, Theodosius Ercauicensis, Martinus Valentinus, Tonantius Palentinus, Portarius Segobrienfis, Vincentius Bigastriensis, Eterius Bastitanus, Gregorius Oxomensis, Præsidius Complutensis, Sanabilis Elotanus. Vnde intelligitur Toletani Metropolitanam ditione multo plures ecclesias olim quam nostra ætate contineri. Nam de Primatu, quem in omnes Hispaniæ ecclesias obtinet, neque nunc disputamus, neque tunc de illo suscepta erat disceptatio. Ex Montani haud dubium tempore olim Toletani Episcopi, conuentu in ea vrbe habito ius in omnes Carthaginensis prouinciæ ecclesias Præsulibus Toletanis datum, ipsi quorum caussa agebatur consentitur: vt huius conuentus acta & horum Episcoporum sanctio manifeste declarant.

Sisebuti regnum.

CAPVT III.

GVNDEMARI funere solenni ritu multorumque lacrymis procurato, eorum videlicet qui ægre ferebant virum bonum, Principem excellentem, & in summa magnitudine animi, multa humanitate temperatum tam breui occidisse. Sisebutus procerum suffragiis in defuncti locum cooptatus, bonorum dolorem magna ex parte mitigauit, haudquaquam ignorantium quantum in nouo Rege esset animi, quantum consilii. Belli & pacis artes eximias, religionis armor, atque litterarum studia illustrabant. Erat enim Latini sermonis non expertus, res iis temporibus comparanda miraculo: extantque eius ingenii monimenta epistolæ aliquot, & D. Desiderii Viennensis Episcopi vita (si tamen eius est, & non potius alterius Sisebuti, quod magis puto) Theodorici Burgundi Regis, cum tanti viri liberis increpationes non ferret, iussu interfecti, vi lapidum cerebro comminuto. Extrat Granatulae epitaphium in rudi lapide incisum Amatoris Episcopi defuncti anno sexcentesimo quartodecimo, quem Sisebuti regni annum secundum facit: & nimirum is lapis ex veteris Oreti ruinis aduectus creditur, ab oppido Granatula distiti duobus tantum millibus passuum. Conceptam de suis virtutibus spem, breui Sisebutus auxit, illustrauitque, Asturibus & Rucconibus, qui locorum natura consili nouo imperio rebellant, breui domitis parereque compulsis, vtrunque Flauii Suinthilæ ductu & virtute: vnde illi ex aliquanto interuallo ad regnum Gotthorum gradus. Rex ipse Romanorum reliquias toties resurgentes ad veterem Suinthilæ exercitum nouis copiis adiunctis, quas magnis delectibus tota prouincia habitis conflauit, nouo bello persequi constituens atque in eorum fines inuectus bis acie victor extitit: & non paucas vrbes illis eodem victoriae cursu ereptas in suam potestatem redegit, ad fretum nimirum Gaditanum & Occanilittora, vbi Bæticæ & Lusitanæ pars in Romanorum ditione erat. Atque ita viribus hostes debilitauit, vt vix haberent vbi consisterent in Hispania. Victoriae gloriam clementiæ

614.

50

elementiarum laude illustravit hostibus magno numero, cum ab ipsius militibus capti
 essent, in libertatem restituti. Id religionis commercio datum. redemptionis pretium
 vltro militibus ex regio ærario numeratum. Cæsarius Patritius rem Romanam in
 Hispania gubernabat. Is suarum rerum desperatione, & quoniam parum spei erat propter
 locorum longinquitatem Heraclium Imperatorem auxilia opportune missurum, vltro
 Sisebutum de pace compellere constituit. Eius impetrandæ leuis, quidem, opportu-
 na tamen sese obtulit occasio. Cæcilius Mentefanus Episcopus vitæ tranquillioris studio,
 ecclesiæ administratione relicta sese in monachorum collegium abdiderat, quod si-
 tum fuisse arbitror in Romanorum ditione. Eum à Rege ad dicendum causam desertæ
 10 ecclesiæ vocatum Cæsarius, quoniam à suis retinebatur, vltro ad Regem deducendum
 curauit. Rei perficiendæ cura Ansemundo legato demandata: iniunctum præterea vt de
 pace ageret: dataque in eam sententiam litteræ, quibus secundum salutem Regis animum
 ad pacis cogitationem prouocare contendit. parceret innoxio Christianorum sanguini
 cuius copia Hispaniæ agri pluuiarum instar in stagna redundabant. Cæcilium Episcopum
 regis benevolentiarum conciliandæ studio mittere: arcum amoris pignus, tenue quidem
 donum si ex rei natura metiatur, magnum si ex mittentis voluntate pensaret. Grata hæc
 legatio Sisebuto fuit. Itaque ad pacem procliuis Theodoricum legatum ad Cæsarium
 misit cum litteris, quem ille adiunctis aliis legatis, quo pax esset constantior, ad Imperato-
 rem transmittendum curauit. Erat Heraclius natura deditus astrologorum & ariolorum
 20 vanitati. Ab iis intellexerat metum ingentem impendere Christianis à gente circuncisa.
 Quod de Sarracenis debuerat, de Iudæis interpretatus, nationem illam omnibus modis vexa-
 tam, extra imperii prouincias expulerat: nactusque opportunitatem aduentu Theodori-
 ci legati faciendi amplius, pacis legibus de quibus in Hispania conuenerat facile
 assensum præbuit: modo eius exemplo Sisebutus induceret in animum Iudæorum
 gentem imperiis omnibus exitialem ex vniuersa Hispania pellere. Ea re sibi nihil gra-
 tius fore, nulloque officio amplius benevolentiam conciliari posse: id vt faceret vehe-
 menter se etiam atque etiam rogare. Heraclii auctoritate & hortatu, non quod ille cu-
 piebat modo Iudæi ex Hispania pulsi sunt, vniuersæque adeo Gothiciæ ditionis fi-
 nibus prohibiti: sed etiam minis & suppliciis coacti religionem Christianam sacraque
 30 suscipere. Quod in Christianorum moribus nefas est, quenquam malo cogi ad professio-
 nem veræ pietatis. neque tunc Sisebutus factum temere vsurpatum prudentioribus pro-
 bauit, vt Isidorus est auctor. Extant in Gotthorū legū volumine geminæ de hac re leges quar-
 to regni anno à Sisebuto promulgatæ. quod Episcoporum iudicio decerni præstitisset, id Rex
 ad suum arbitrium reuocauit: cum iuris inter homines Reges sint iudices, religionis Pon-
 tifices, quorum sententiam de re tanta expectare æquius profecto fuerat. Verum regii co-
 natus tanti sunt. Plerique metu regis, nostri facti. quidam ex animo, pars multo maxima simu-
 late: non pauci ex fuga euasere in Galliæ partem eam, quæ Francorum imperio parebat.
 Hi quoniam iuncti veteribus suæ sectæ incolis ingentem numerum efficiebant, Si-
 sebuti exemplo Heraclii auctoritate (& commodum Seruatius & Paternus oratores
 40 Constantinopolim venerunt ex Gallia) quod in ceteris prouinciis præstitum erat cu-
 pientis in Gallia obseruari: Iudæi omnes ex ea prouincia discedere post aliquot annos com-
 pulsi: Dagoberti Regis edicto capitale fore sancientis, nisi cuncti intra certam diem
 mortales Christianæ religionis cultum tota ditione susciperent. Plures exilio solum ver-
 tere maluerunt: reliqui temporis seruitutes veræ pietatis cultum aut simulando aut ample-
 ctendo incolumes manserunt. Ita gentem flagitiosam & Christi Dei sanguine pollutam,
 diuina vitio nouis toto orbe calamitatibus per hæc tempora exagitabat. verum externa
 mittantur. In Hispania pari decernendi libertate Eusebius Barcinon. Episcopus loco à Rege
 motus est, vt ipsius Sisebuti litteræ declarant, substituto alio: quod in theatro quædam
 ab histrionibus agi concessisset, quæ ex vana deorum superstitione traducta, aures
 50 Christianæ abhorrere videbantur. Regis videlicet auctoritate, disciplina ecclesiastica
 reuocabatur. Cuius studio Hispali octo Episcoporum conuentus habitus est, Sisebuti
 regni anno septimo, Isidoro Præsede. In eo conuentu Acephalorum secta explosa est, quæ
 pridem in Oriente compressa, in Hispania resurgere cœperat, Syri cuiusdam Episcopi o-
 pera & fraudibus. quo à Patribus conuicto, & sectam palam abdicare coacto, singulorum
 Episcoporum diceceses de quibus erat disceptatio certis finibus circumscriptæ. Virginibus
 sacris virorum colloquio interdictum: ipsique adeo collegii præfectæ vetitum præter Ab-
 batem & eum monachum, cui virginum cura esset demandata, quempiam alium è mona-
 chorum numero conuenire: ac ne hos ipsos quidem sine arbitris alloqui datū, & de rebus
 tantū diuinis. Interfuit cum Episcopis conciliactionibus Rector rerū publicarū Sifselus,

ad veterem exemplarium fidem vulgata lectione, vbi Sisebutus legitur castigata. His rebus intentum Regem, atque de republica & religione bene mereri pergentem mors oppressit, salutis anno sexcētesimo vigesimo primo. Regnavit annos octo, menses sex dies, se-
 621. decim. De mortis causa varii rumores iactati. quidam pharmaci salutaris quidem, sed ultra mensuram præbiti copia extinctum putarunt: alii dixerunt, medicorum fraude venenum pro medicamento propinatum. Et nimirum in magnorum Principum obitu, multa fingi credique consueverunt: eorum præsertim qui præclaris actionibus subditorum voluntates sibi conciliarunt. Defuncti funus non magis suorum cura celebre fuit, quam amore civium & verissimis totius populi lacrymis. Extat Toleti ad Tagi ripam suburbanum templum D. Leocadiæ nomine, quod hoc tempore male materiaturum ruinam aperte minatur, à Sisebuto eleganti opere ædificatum. sic vulgo persuasum est. Omnino Rodericus Præsul Toletanus, templum Leocadiæ nomine Toleti à Sisebuto extructum fuisse ait. Proditur præterea Sisebuti disciplina classes à Gotthorum gente comparatas: vt qui catenus terrestria bella prospere gesserant, nauigandi peritia ex Themistocleo instituto maris imperium obtinerent: cui cætera parere vsu exploratum est. & fortassis de Africa cogitabant, Romanis propemodum pulsus ex Hispania. Nam Mahometem nouæ superstitionis specie victoriis Asiam & Africam cum lustrasset, traiecisse in Hispaniam, atque Isidori auctoritate metuque Corduba fugatum, pro vano repudiamus: neque cum ratione temporum conueniens, neque externis historiis consentaneum: tametsi nonnulli ex nostris scriptoribus id affirmare non dubitarunt, pudenda homines securitate. Sisebuti filius
 Reccaredus, ætate puer atq; regni mole sustinenda impar, cum tribus mensibus à morte patris regnasset defunctus est, nulla præterea re gesta.

Suinthila & Rechimirus Reges.

CAPVT IIII.

SISEBUTO & Reccaredo morte sublatis, Suinthila procerum suffragiis rempublicam gubernandam suscepit. Res superioribus bellis præclare gesta, & Reccaredi patris memoria gentis benevolentiam conciliarunt, vt vnum in primis dignum iudicarent, cui Gothicum imperium demandarent. Plurimum audaciæ inerat, neque consilii minus laboribus neque corpus fatigabatur, neque vincebatur animus: tanta præterea munificentia in eos quos res asperæ fatigabant, vt vulgo Pater pauperum vocaretur. Vascones ferocem gentem & barbaram, atque noui imperii occasione denuo tumultuantem, correptis præterea armis Tarraconensis prouinciæ fines ferro flammaque vastantem, sua tantum præsentia ex superioris videlicet belli memoria conterritos, compulit ditionem facere. admissos in gratiam urbem Ologitum suis sumptibus ædificare mandauit, vt compedum instar esset, & nouarum rerum studium frænaretur. præstare eius rei facultate carere, quæ toties tentata infeliciter cessisset. Eam urbem quidam Olitum fuisse arbitrantur in Nauarræ finibus. Secundum Vasconum bellum Romani, qui superioris fœderis beneficio magis quam suis viribus nitentur, Hispaniæ possessione decedere sunt compulsi: in qua septuaginta amplius annos Lusitaniæ & Bæticæ partem ad vtriusque maris oram alternantibus sæpe ditionis finibus obtinuerant. Quae
 40 de causa Eboram nonnulli affirmant à Gotthis magnis operibus munitam, vbi geminæ turres firmissimæ structuræ monstrantur, Sisebuti Regis (sic ducta per manus opinio habet) opus: vt quoniam in vtriusque ditionis finibus sita erat, propugnaculi instar esset arcisque fortissimæ ad hostiles Romanorum incursiones arcendas. Tanto tempore vt Romanorum imperium in exigua Hispaniæ parte tenuerit, Africæ vicinitatem fecisse credimus, nouas indies copias supplementi causa mittentis: quo præsidio per hæc tempora destituti, cum tantum belli esset in manibus aduersus Mahometis arma, facile Gotthorum virtuti cesserunt. Duo Patritii, qui ad vtrunque mare pro rata
 50 portione res gerebant pro Romanis, in Regis potestatem venerunt. alter industria Regis in partes attractus, virtute alter & armis superatus est, cum vim repellere pararet. Res tantæ intra quintum regni annum à Suinthila perfectæ. quo anno nimirum à Christi ortu
 626. sexcentesimo vigesimo sexto, stabiendiæ successionis in familia studio, Rechimirus filium regni consortem declarauit, in minori atque adeo puerili ætate paternas atque auitas virtutes ab eximia indole repræsentantem. Qua re quoniam in eo Gotthorum mores & iura euertebantur regia potestate facta hæreditaria, quæ procerum suffragiis veteri instituto deferebatur, gentis voluntates abalienatas arbitror. Et constat ex hoc tempore virum paulò ante summum, nullum Regem fuisse: republica perturbata vis & audacia dominabatur. Neque prius conqueuere prouincialium animi, quam Suinthilam

& filium de regni gradu & fastigio deturbarent. Quæ causa Isidoro fuit Gotthorum historia, quam ad hunc annum perduxit, non amplius proferendæ. nimirum nobilissimi paulo ante Regis, & propinqui probra & calamitatem litteris vulgare recusavit. Neque tutum erat reipublicæ vulnera, tanquam desperatæ curationis carcinomata stylo contrectare. motus intestinos atque gentis prodiones memoria propagare consilium non fuit. Illud præcipue in Suinthilæ moribus vituperatur, quod pulsus ex Hispania hostibus & publica pace fundata, vitiis animum contaminavit: nobili documento sanciens, esse difficilius animi cupiditates tenere in rerum omniū potestate, quam armis & virtute hostes vincere. Theodora vxor, Sisebuti Regis filia vt quidam arbitrantur, & Agilanus frater, quibus sese & reipublicam gubernandum tradiderat, magnâ illi inuidiæ qua flagrabat partem conflare, hostiumque partem maximam illo pacis tempore adiunxerunt. Toletanam ecclesiam Aurasii successor Helladius Suinthilæ regno gubernabat, vir prudentiæ, modestiæque, & eruditionis laude cumulatus, à cupiditate omni remotus, magni præterea laboris summæque constantiæ. Iuuenis supremo Gotthorum magistratu abdicato, erat enim Rector rerum publicarum, excolendi Christianis virtutibus animi cupiditate in Agaliensi monasterio Toleti monachum induit. Vnde cum monasterii Abbas breui euassisset, Regis Sisebuti ad ecclesiæ Toletanæ regimen translatus est, non magis suis virtutibus illustris, quam Ildefonũ institutione: quem in Diaconorum numerum cooptatum ex aliquanto interuallo successorem habuit. Et verisimile est Helladium suorum temporum perturbatione commotum animo, viteque tædio extinctum: nam quo tempore Sisenandi prodione an rebellionem Suinthila sublatus est, & ipse in viuis esse desit iusto successore. Erat Sisenandus vir magno animo, neque minus domesticis copiis insignis, quam belli artibus clarus. Is regnandi ambitione corruptus, neque id quibus modis assequeretur quidquam pensi habens, & Suinthilæ Regis odio contemptuque, quem publica gentis inuidia flagrare considerabat, in Franciam ad Dagobertum Regem profectus, Regis sui euertendi cupiditate incensus auxilium impetrauit. Habere se totius prouinciæ studia excitata, sed metu prohiberi ne rem tantam absque externo præsidio inchoarent. Suinthilam Regis nomine exercere tyrannidem vitiis omnibus obnoxium: neque vquam in terris monstrum fuisse vllum tam ex contrariis & inter se pugnantibus naturæ studiis cupiditatibusque conflatũ. Abudãtius & Venerãdus firmissimas Burgundionũ copias Cæsaraugustam duxere. Gotthi proceres qui cum voto cum Sisenando sentiebant, palam Gallici fiducia à Suinthila deficientes eum, Rechimirum filium, & vxorem regno expulerunt. Quidam Suinthilam & filium Toleti ex morbo decessisse affirmant. concilii quarti Toletani acta huic opinioni resistunt, vnde præterea intelligitur Agilanum Suinthilæ fratrem Sisenandi partes haudquaquam syncera fide fuisse secutum: ex Francorum historiis Dagoberto Regi decem pondo auri appensa, quæ æde D. Dionysii absoluenda attributa sunt. Rege Suinthila Ioannes Cæsaraugustanus Episcopus Maximi successor, vitæ probitate, eruditionis laude, atque benignitate in pauperes vnus maxime per hæc tēpora celebratur. De ratione celebrãdi Paschatis librũ scriptũ reliquit. Ioãni æquales Vincentius & Ramirus fuerunt: Vincētius in S. Claudii Legionēsis, Abbatis munere fungens Arianorum secta quæ sopita videbatur resurgente, defensæ veræ religionis ergo sanguinẽ fudit. Corpus eius in Hispaniæ vastatione generali Ouetũ migravit. Ramiri ossa in S. Claudii Legionensis monasterio, vbi monasticam vitam exegit, ad latus aræ maximæ sacello tumuloque dicato seruantur. Regnavit Suinthila decem annis: regno pulsus est salutis anno sexcentesimo trigesimo primo.

Sisenandus Rex.

CAPVT V.

SISENANDVS in ea temporum perturbatione & rerum omnium colluuiatione considerans, scissis prouincialium studiis pro se & aduersus æmulum, regnum diu stare non posse: optimum iudicauit fore religionis prætextum popularibus obtendere: quo nihil est in speciem fallacius. Ex tota ditione septuaginta circiter Præsules conuocati Toletum ecclesiasticæ disciplinæ, quæ vitio temporum collapsa erat nouis legibus adstringendæ videlicet caussa (sic fingebatur). Maior tamen cura suberat vt Suinthilæ actionibus Patrum decreto reprobatis, qui eius partibus erant addicti, punito factiōnis studio animos ad concordiam reuocarent. Ad quintum Decembris diem eius seculi anno trigesimo quarto, in D. Leocadiæ primus conuentus est habitus. Erat is annus tertius ex quo Sisenandus Rex cœperat regnare. In eo conuentu nouus Rex genibus nixus eorum Patribus, humillimoque totius corporis habitu, inter singultus & lacrymas,

quæ ex oculis copiosæ manabant, preces pro se diuini numinis propitiandi causa fundi petiit: quorum causa conuenerant, sancirent suis decretis disciplinam ecclesiasticam. Regis oratione animati Patres synodos Episcoporum, quas quotannis per prouincias haberi volebant, celebrandi formam rationemque præscribunt. Patres sedendo atque sententias dicendo consecrationis antiquitatem sequuntor. Patrum voluntate, proceres quos interesse visum erit ad conuentum admittuntor. Summo mane templi, ubi conuentus est habendus, ianua clauduntor, vna excepta Patribus admittendis, adhibita præterea ianitorum custodia. Proponendi ea de quibus à Patribus disceptandum erit, Metropolitanus ius esto: de priuatis causis referre Archidiaconi partes. Missale & Breuiarium vnum esto in Hispania. Eius rei perficiendæ cura, quoniam Isidoro, qui primas partes in eo consilio tenuit, creditur esse demandata, vsus obtinuit vt Missale & Breuiariū Mozarabum, hoc est, ex antiquo Gothorum more conseruatum, sacrorum precumque diurnarum & nocturnarum ritus, Isidoro tribuantor. tametsi nonnulla Leander inuenit plura progressus temporis addidit. Ante Epiphaniæ festum quoto die Pascha sit celebrandum sacerdotes inter se communicantor. Metropolitanus sibi contributis ecclesiis idem litteris significanto Liber Apocalypsis Ioannis Euangelistæ inter libros sacros numerator. Calæciæ ecclesiæ reliquæ Hispaniæ instituto cereum paschalem sacra cæremonia & preceione lustrantor. Neque Episcopi neque presbyteri ante trigessimum ætatis annum, & qui se populo probarint iniciantor. Iudæos amplius ad religionis Christianæ professionem cogere nefas esto. Qui Sisebuti Regis compulso susceperunt in data fide perstantor. Iudæi, quique ex eorum sanguine sunt prognati ad publicos magistratus ne admittuntor. Viri sacriati non verticem tantum sed caput totum capillis in coronæ figuram conformatis raduntor. Nullus ad regnum accedito nisi procerum & Antistitum liberis suffragiis. Sacramentum Regi datum ne violator. Reges concessa ad salutem, potestate ne ad tyrannidem abutuntor. Suinthila, eius vxor, filii, & frater diris deuouentor ritu Christiano, ob ea quæ impie & crudeliter gesserant regia abusi potestate. Nimirum Patres eo decreto regnum Sisenando confirmare cupiebant: & in posterum documentum statuere, ne quis eorum amentiam vellet imitari. In qua sententia illud paulo crudelius videri possit, quod ad liberos quos ætatis innocentia debuit excusare, pœna peruenit. sed id & antiquū est, & ab omnibus vsurpatum. quo nimirum liberorum caritas cum republica fortius deuinciret patres, & ab omni cogitatione scelerum retardaret. Metropolitanus hoc ordine propriæ manus signo concilii decreta confirmarunt. Primus Isidorus Hispalensis, deinde Selua Narbonensis, tertio loco Mausonæ, Innocentii, & Renouati in ecclesia Emeritensi successor Stephanus. post hunc Iustus Toletanus, qui omnibus sermonibus solitus, Helladii prædecessoris mores actionesque carpere, ob morum asperitatem à suis clericis in lecto, constrictis faucibus suffocatus perit, tertio pontificatus anno, ac ferme statim post solutum hoc concilium Toletanum. Quintum locum Iulianus Bracarenensis occupauit, postremum Audax Tarraconensis: de reliquis Præsulibus non existimo fore laborandum. Pimenii tamen Assidoniæ Episcopi, quem huic concilio interfuisse subscriptio propriæ manus declarat, nomen ad hanc diem expressum cernitur, tum in ea vrbe in D. Iacobi templo, tum ad Mellariam secundo ab eo municipio lapide in D. Ambrosii, quod ad maris littus situm est. nimirum vtrunque templum Pimenius ex ritu Christiano sacrauit. Legum Gothicarum volumen, quod vulgo Forum iudicium dici consuevit, in hoc quarto Toletano concilio editum fuisse, viri eruditionis laude & eruendæ antiquitatis diligentia præstantes, non exiguo numero persuadere conantur, Isidori potissimum opera, Regis Sisenandi auctoritate. quod & peruetusti earum legum codices adscriptum initio habent, leges eas in concilio quarto Toletano esse in vnū corpus collatas. Alii malunt eam diligentiam & laudem ad Egicam, qui in postremis Gothorum Regibus ponitur, ablegare: quod consequentium Regum nomine plures in eo volumine leges extant. cum ab exiguo principio in iustum volumen temporis progressu creuisse verisimilius videatur. Circumfertur præterea vulgo breuis celebrandi concilia formula Isidori nomine, quam nonnulli existimant ex huius concilii actis consarcinatam adiunctione multarum rerum, quæ ex aliis conciliis decerptæ sunt: Isidori autem nomen adscriptum conciliandæ auctoritatis causa commentum probabile, quod cæteris deferentibus, primas in eo conuentu partes. Verum de his quique ex suo iudicio statuat, nobis argumenta in neutram partem assensum necessario exprimere visa sunt.

Chintila regnum.

CAPVT VI.

SISENANDVS Rex & Iustus Toleranus Præsul, coniunctis ferme funeribus sublatisunt. vigesimo omnino die postquam Iustus à suis est interclusa anima suffocatus, Sisenandus

senandus ex morbo Toleti obiit, anno sexcentesimo trigesimo quinto. Regnavit annis tri-
 bus, mensibus undecim, diebus sedecim. In eius locum Chintila procerum & Antistitum
 suffragiis, ut in superiori conventu cautum esse memoravi, Rex creatus est. Iusti Pontifi-
 catum Eugenius eo nomine secundus obtinuit, & suis virtutibus & Isidori Hispalensis a-
 micitia clarus. Ex quo cum aliquando quæsiisset, an superioris sententiam, qui potestate
 inferior est solvere posset: & an Apostolos iudicaret pari præditos fuisse potestate, litteras
 ad eum hoc exemplo dedit. Domino carissimo & virtutibus inlyto Eugenio Episcopo
 Isidorus. Vestra sanctitatis litteras per nuncium suscipiens Verecundum, rerum omnium
 conditori grates impendimus, quod ecclesie sue sanctæ mentis & corporis vestri valetu-
 dinem conferuare dignatur, atque ad inquisita pro modulo parati satisfacere, exoramus
 orationum vestrarum suffragiis ab ærumnis opprimentibus à Domino subleuari. Verum
 quod in quibusdam quæstionibus venerabilis vestra fraternitas, licet vos non ignoretis,
 me compulit respondere: quod maioris sententiæ innodatio nisi in mortis articulo à mi-
 nori nequaquam valeat enodari, sed potius ab inferiore prolata à superiore iure medi-
 ante cassetur, orthodoxi Patres quidem Spiritus sancti auctoritate præuia sanxerunt: aliter
 autem quolibet astruente sicut est vestra prudentiæ cognitum, prauum suborietur exem-
 plum, scilicet gloriatio securis, contra eum qui secatur in ea. Quod vero de parilitate agitur
 Apostolorum, Petrus præminet cæteris, qui à Domino audire meruit: Tu vocaberis
 Cephæ, tu es Petrus, &c. & non ab alio aliquo, sed ab ipso Dei & Virginis filio honorem
 Pontificatus in Christi ecclesia primus suscepit. Cui etiam post resurrectionem filii Dei,
 ab eodem dictum est, Pasce agnos meos, agnorum nomine Ecclesiarum Prælatos notans.
 Cuius dignitas potestatis & si ad omnes catholicorum Episcopos est transfusa, specialius
 tamen Romanus Antistes singulari quodam privilegio, velut caput cæteris membris cel-
 sior permanet in æternum. Qui igitur debitam ei non exhibet reuerenter obedientiam, à
 capite seiunctus acephalissimo se reddit obnoxium. Quod sicut illud S. Athanasii de fide
 sanctæ Trinitatis sancta ecclesia approbat, & custodit quasi fidei catholicæ articulum:
 quod nisi quisque fideliter firmiterque crediderit, saluus esse non poterit. Hæc vestra dul-
 cissimæ caritati breuiter prælibavi considerans illud Philosophi, Pauca sufficiunt sapien-
 ti. Vale. Huius epistolæ fragmentum ante quadringentos ferme annos Lucas Tudensis ei
 disputationi inseruit, qua Albigenis sectam vires in Hispania colligentem, docte & ele-
 ganter exagitantem suscepit. Ad Regis Chintilæ actiones redeamus: quem Sisenandi fra-
 trem germanum nonnulli fuisse arbitrantur, vtrunque ex Suinthila natum. Verum huic
 opinioni maiori eruditione & numero resistunt alii ex quarti concilii Toletani actis: ubi
 Suinthilæ memoria multis ignominiiis foedatur, quod filio præsentis ausuros Patres haud-
 quaquam fore, non inepta prorsus coniectura arbitrantur. Illud constat Chintilam susce-
 pta regni administratione, metu intestinæ discordiæ, Sisenandi exemplo nouum Episco-
 porum conuentum habendum curasse: Patribus nimirum cupiebat suam electionem in-
 augurationemque probare. Longum videbatur ex vniuersa ditione dum confluerent o-
 mnes Præsules expectare. Patres duo & viginti, ac ferme ex prouincia Carthaginensi To-
 letum intra primum Chintilæ regni annum conuenerunt. qui annus à Christi ortu fuit
 sexcentesimus trigessimus sextus. In D. Leocadiæ conuentus habitus est. In eo nouem o-
 mnino leges sunt promulgatæ. atque lege proxima sancitum, Idibus Decembris quotan-
 nis Litanias ex ritu Christiano triduo celebrari. Susceptum antea pietatis officium veteri
 Ecclesie more, ut aduentante Ascensione supplicationes Deo fierent pro terræ frugibus,
 in sæua luptorum rabie Mamercus Viennensis lapsam veterem disciplinam addito ieiunio
 nouisque precibus instaurauit ante annos ferme ducentos: quod aliæ imitentur prouin-
 ciæ. Gregorius Magnus proximo seculo grauissima peste Romæ procuranda D. Marci fo-
 sto die similes supplicationes haberi quotannis sanxit. Vinci se Hispania non est passa in
 eo religionis studio. ad alia duo anni tempora, quæ in Gerundenſi concilio decreta dixi-
 mus iis supplicationibus peragendis, nouo instituto Patres Toletani conuentus mensem
 Decembrem Litanias celebradis dicarunt: pro nullo commodo aut periculo temporario,
 sed venia delictorum, quorum erat magna licentiâ impetranda, ob idque maiori religione
 remedium excogitatum. Aliæ eius concilii leges minutæ sunt: quippe Chintilæ Regis ele-
 ctione confirmanda consumuntur, atque filiorum eius patrociniis: quos ab omni iniuria
 defuncto etiam patre tutos fore mandabant. ac nominatim lege de ambitu diris execra-
 tionibus sancitum, ad regnum accedere nisi libera electione atque suffragiis: iisque tan-
 tum qui ex antiqua Gotthorum nobilitate nati essent. Prenſare autem ante Regis mor-
 tem, quoniam tumultuum & proditorum seminarium erat, nefas haberi mandatum. In
 eo conuentu, quod inter Toletana concilia quintum est, Eugenius Toletanus Episcopus

primas partes tenuit : atque actiones concilii his verbis confirmavit. Ego Eugenius Dei miseratione Toletanæ ecclesiæ, prouinciæ Carthaginensis Metropolitanus Episcopus, his communibus decretis annuens subscripsi. Sequitur Tonantius Palentinus Episcopus, veteru codices habent. Post hos Episcopi viginti. Horum Patrum decreta vt totius prouinciæ consensu fixa rataque essent, proximo anno quinquaginta amplius Episcopi ex tota ditione Gothorum à Rege conuocati Toletum conuenere. Ad D. Leocadiæ templum prætorio vicinum (nunc arci regiæ coniunctum est, veteris elegantia & amplitudinis vestigia retinens) ante diem quintum Idus Ianuarii, salutis anno sexcentesimo trigesimo septimo, conuentus habitus est. In eo decem & nouem leges sancitæ. pars disciplina ecclesiastica constituenda consumitur, pars confirmandis quæ de Rege eiusque filiis superiori conuentu decreta erant. Additum præterea ne Rex regno inauguraretur, priusquam conceptis verbis Iudæorum genti se haudquaquam opem laturum iuratus : ac ne permissurum quidem, vt quisquam à religione Christiana alienus tota ditione impune vitam ageret. Selua Narbonensis Episcopus, Iulianus Bracarensis, Eugenius Toletanus, Honoratus Hispalensis, Isidori per hæc tempora defuncti successor, conuentui interfuerunt. Post hos Protasius Valentinus Episcopus aliique Episcopi concilii actis subscripserunt. Braulius Cæsaraugustanus Episcopus, qui Ioanni fratri in ea ecclesia successerat, cæteris deferentibus, propter ingenii eruditionisque laudem, litterarum doctrinæque studia, concilii actiones rexisse fertur: decreta, legesque sanxisse. Litteras ad Honorium per hæc tempora Romanum Pontificem dedit: cum illi Patres suas actiones probare cuperent. Eas litteras ob dictionis elegantiam, sententiarum grauitatem, atque structuræ venustatem, magnam Romæ admirationem excitasse Rodericus Præsul est auctor. His conciliis ex sententia celebratis Chintila, magis quam vlla alia re gesta memorabilis fuit: & fortassis hostibus tota ditione pulsis, & pace publica stante res bellicæ sine cura habebantur. Inestini motus Regis diligentia, Patrum auctoritate, cum species religionis obtenderetur, comprimebantur, prouincialium voluntatibus omnium ad concordiam pacisque consilia reuocatis. Obiit salutis anno sexcentesimo trigesimo nono. Regnauit annos tres, menses octo, dies nouem.

D. Isidori vita & mors.

C A P. VII.

EX CONCILII sexti Toletani actis Isidorum diem iam obiisse monstratum est, & ex Illesonfi scriptis intelligitur extremo Sisenandi Regis anno, qui à Christi ortu erat sexcentessimus trigessimus quintus, tametsi alii ad Chintilæ regnum de quo proxime dictum est, longæuam scilicet vitæ propagasse arbitrantur. Leandri, Fulgentii, & Florentinæ virginis, germanus frater fuit. alii Theodosiæ Reginæ addunt Ermenigildi & Reccaredi matris: ætate minimus, animi & virtutum indole patre Seueriano, quem nonnulli Carthaginensis prouinciæ Ducem faciunt, suisque fratribus æqualis: eloquentiæ, doctrinæ, atque ingenii laude multo maior. quod vulgati Isidori nomine libri declarant: quorum catalogum Illesonfus & Braulius in eius vita texuerunt. Indicio sapientiæ fuit examen spum in cunis circum infantis os volitans, quod nisi de magnis viris neque credi neque dici solet. tametsi in primis annis discendi desperatione ob ingenii tarditatem, simul superbi pædagogii metu è domo paterna aufugisse fertur: Verum cum erraret per agros putealis aspectu funis vsu & attritu excavati, monitus quantæ vires diuturnæ consuetudinis essent, vincique naturam arte & constantia & labore, retro pedem retulit. Rei gestæ monumentum Hispali in D. Isidori cænobio, pars putealis ex marmore monstratur. Ab his initiis in eam doctrinæ atque eruditionis laudem euasit, qua vniuersam Hispaniam illustrauit, catholicæ ecclesiæ, fratribus à Leuigildo Rege relegatis, adiumento fuit. Multum contulit Leandri siue industria siue astus. cum ab exilio rediisset, Isidorum tunc iuuenem, incertum qua de causa, sed intra conclaue tamen inclusit, sublata prorsus vagandi facultate, quod ille otium ad occasionem euoluendi innumeros libros conuertit: vnde Etymologiarum volumen prodiit, quod Braulii hortatu, ex indefessa lectione confarcinauit, opus spissum & varium, atque ea ætate comparandum miraculo. Ex ea custodia non ante est liberatus, quam Leandro defuncto successor ei est subrogatus. Susceptam ecclesiam cum optimis legibus atque institutis temperasset, intelligeret autem inanem omnem curam esse nisi à primis annis ceræ instar ad omnem pietatis partem pueri formarentur, collegium Hispali constituendum curauit, iuuenute litteris & sapientiæ studiis imbuenda. Vnde tanquam ex arce sapientiæ plurimi proderunt morum probitate & doctrinæ laude insignes. In his Illesonfus & Braulius. Romam Gregorio Magno

Pontifice profectum nonnulli affirmant, amicitia videlicet quæ cum fratre olim inita erat confirmandæ studio. nam quod breui temporis spacio atque adeo ipsa natalis Christi nocte iuisse & rediisse aiunt: geminas præterea candelas ex arte ab ipso confectas in eius sepulchro Ferdinando primo Rege repertas inextincto lumine: Mahometem Corduba ab Isidoro pulsum addunt, pro vanis repudiamus: cum neque ad tanti viri laudes addant, & cæteris quæ de eo vere commemorantur, fidem abrogare videantur. Quid enim inanius, quam fabulosis commentis velle sanctorum virorum laudes vitamque illustrare? Quid religionis synceritati mendacio exitius? Illud constat, Isidori auspiciis reipublicæ statum optimis legibus gubernatum: ecclesiasticæ disciplinæ instaurandæ causa tum Hispali, tum Toleti aliquot Episcoporum conuentus habitos. ecclesiam sibi demandatam quadraginta circiter annos tenuit. In extrema affectaque ætate grauissimo morbo implicitus discipulorumque humeris in S. Vicentii templum delatus (Ioannes Episcopus & Vparcius amicissimi moribundo aderant) publica peccatorum confessione, atque sacræ mensæ epulo ex Christianorum more conscientiam procurauit. se adeundi toto triduo omnibus qui vellent fecit potestatem. blandissimis præterea verbis vniuersos qui aderant consolatus, eorum quæ commiserat veniam tum ab vniuerso populo inter morientibus vocibus, tum à diuino numine ardentissima oratione & humillimo totius corporis habitu postulauit. Demum inter suorum eiulatus, ac vniuersæ ciuitatis lachrimas extremum spiritum edidit in eodem D. Vincentii templo, pridie Nonas Aprilis: quo die quotannis eius memoria in Hispania, dicato festo celebratur. nam de anno quo obiit non satis est exploratum. nullum testamentum condidit, quoniam quidquid in bonis erat reliquum, per eos dies egenis erat eius iussu datum. Romanæ ecclesiæ principatum per totam vitam agnouit, inde sacra petenda, legesque viuendi dicitans. quod cum omnibus sermonibus vsurpauit, tum sub ipsam mortem contestatus genti est fore si ab iis, quæ tradita erant, diuinis præceptis doctrinaque recederent, vt omnibus malis implicati scelerum pœnas exoluerent, de rerum culmine deturbati atque grauissimis ærumnis oppressi. quod si his malis castigati ad sanitatem tandem reuocarent animos, maiori quam antea gloria parta cæteris nationibus superiores euafuros. In vtraque re non inanem vatem fuisse superioris temporis memoria cladesque, & nostræ ætatis amplitudo ostendunt: cum imperium Hispanicum videamus olim oppressum ob Witizæ Regis impios & sacrilegos ausus, nunc ab exiguis initiis profectum atque à veteri calamitate resurgens in eam amplitudinem creuisse, quæ ipsius orbis ferme finibus terminatur. Isidoro defuncto Theodiscus natione Græcus ex aliquanto interuallo successor in ecclesia Hispalensi subrogatus est. Hunc nonnulli affirmant Isidori libros multis locis deprauatos, Auicena Arabi tradidisse vt in linguam Arabicam conuersos ipsiusmet nomine vulgaret. quod de Auicena falsum est. quippe Sorsani æqualis testimonio in ipsius Auicena vita exploratum est, post trecentos amplius annos deinceps vixisse, neque venisse in Hispaniam: sed in Persarum regia vitam omnem propagasse. Sunt qui scribant Bonifacio. VIII. Romano Pontifice deliberante de iis qui doctorum ecclesiæ nomine & numero essent cohonestandi: fuisse qui Ambrosio Isidorum præferendum, aut quatuor certe aliis quintum adiiciendum iudicaret. Opinioni fidem tanti viri eruditio facit: in omni litterarum genere excellentis, & quoniam in eo numero duo Patres Italicæ generis sunt, nullus ex Occidente. Isidori certe nomine non eodem tempore tres in Hispania viros eruditionis & probitatis opinione excellentes extitisse constat: Isidorum Cordubensem Episcopum, cui ob antiquitatem Senioris cognomen est: Isidorum Hispalensem, cuius actiones explicuimus: postremo Isidorum Pacensem, qui quod duobus fuit ætate posterior, Iunioris cognomen tulit. tamen nonnunquam ea appellatione Isidorus Hispalensis à Cordubensi secerni consuevit. Ne te lector idem cognomen in errorem mittat caue.

Tulga, & Chindasvintus, & Reccesvintus. C A P. VIII.

IN CHINTILÆ defuncti locum procerum suffragiis Tulga subrogatus est, ætate quidem iuuenis, cæterum æquitatis atque religionis laude senilique prudentia nulli posthabendus. Bello strenuus erat, consilio bonus, liberali ingenio, & quæ virtus Regum propria esse debet, præcipua benignitate in eos quos res angustæ vexabant. regias scilicet opes non ad priuata commoda, neque ad voluptatum instrumentum, sed ad multorum præsidium, populique salutem congestas esse considerabat. Verum ab optimis initiis ad summam nitentem, mors importuna præcepit Toleti ex morbo oppressit, eius seculi anno quadragesimo primo, cum rempublicam gubernasset annis duobus, mensibus quatuor

Sigibertus Gemblacensis Tulgam ait, iuuenem ingenio leui fuisse, vitiorum licentia suorum animos exacerbasse: demum à subditis regno pulsam. Nobis Ille fonsi Præfulis, qui visa retulit, auctoritas potior est, quam externi hominis commentum ex nationis odio, aut ob regionum longinquitatem fama vitata natum. Tulgæ obitum Gotthorum imperium instar nauis rectore destituta, ventorumque flatui obnoxie opportunæque, Flavius Chindasuinthus vi atque armis continuo occupauit, an Tulgæ ætatem deiectioni habens illo viuo, an Gotthorum copiis armatus tantam rem aggressus est: cum ius ferrent in armis, reliqui regni proceres populusque temerarium iudicarent, tyrone & subitario exercitu, qualis intestino dissidio conflatur, cum exercitatissimis legionibus signa conferre. Regnum per tyrannidem occupatum bene gessit, inaugurationis vitium totius vitæ probitate, prudentia, atque constantia compensare satagens. Nam reipublicæ statu composito Episcopos ex tota ditione Toletum sexto regni anno conuocauit, vt in re præsentis de rebus quæ ad religionem & rempublicam pertinebant maturo consilio disceptarent. Triginta Episcopi conuenerunt. vigesimo octauo Octobris die, qui dies Apostolorum Simonis & Iudæ memoria sacer est, primus conuentus est habitus. In eo concilio, quod inter Toletana septimum est, sex canones editi sunt. In iis ex Valentini concilii instituto, quod Theodorici Regis & Symmachi Romani Pontificis imperio habitum erat, Episcopo cuius animam agenti mandatum è vicinis Episcopis aliquem, qui esset ad id vocatus adesse, defunctique funus præsentem procurare: qui secus faxit, vocatusque venire neglexerit, anathematis ignominia notatus anni spacio è gradu atque dignitate deiicitor. Auctorem habeo, qui controuersiam ait inter Hispalensem & Toletanum Episcopos exortam de Primatu, Patrum auctoritate in hoc concilio compositam. Postremo nimirum capite sanxerunt, ex vicinis Episcopis vnum aliquem singulis mensibus Toletum venire, suaque præsentia Regiam urbem cohonestare, id Regis dignitati, atque Metropolitanæ honori dari affirmantes. Verum ea prærogatiua atque honore Primatus dignitatem haudquaquam Toletano Præfuli contributam esse, Patrum subscriptiones conuincunt: vbi post Orontium Emeritensem, & Antonium Hispalensem, Eugenius Toletanus, & Protasius Tarracoenensis subscribunt. sequuntur Episcopi alii antiquitatis ordine. post hos absentium Episcoporum Vicarii. qui & ipsi non consentientes tantum, sed & definientes subscribunt nouo exemplo, neque à Tridentini concilii Patribus nostra ætate vsurpato. Porro Antonius Hispalensis Episcopus in Theodiscli locum susceptus erat, nuper de gradu deiecti: quod cum Græcus natione esset, Græca leuitate prauas de religione opiniones in vulgus spargeret Isidori etiam scriptis, quorum facultatem nactus erat, vitiatis, vt paulo ante dictum est, quo nimirum maior esset auctoritas doctrinæ ab ipso traditæ. Agente Chindasuintho Rege, Patrum auctoritate loco motus, atq; ex Hispania præceps deturbatus, in Africa Mahometis sacra suscepit. vsque eo excæcantur mortalium animi hausta semel impietate. Theodiscli casum Chindasuinthus Rex ad occasionem arripiens Regiæ urbis Primatus honore decorandæ à Romano Pontifice impetrauit principatus ecclesiastici iura Hispali, vbi hætenus hæserat, Toletum migrare. sic Toletani Primatus fautores affirmant, neque argumento satis idoneo, neq; documento paulo vetustiori. Romanam ecclesiam per hæc tempora Theodorus & Theodori successor Martinus, eo nomine primus obtinebant. Chindasuinthum fama est, & antiqua monumenta declarant, cum studio teneretur Hispaniæ litteris illustrandæ, ad Theodorum Romanum Pontificem ablegasse Taium Episcopum Cæsaraugustanum: vt Gregorii Magni commentaria, quibus librum Iob ad mysticas significationes traductum eleganter explanarat, diligenter conquisita, atq; cum fide descripta secum auferret in Hispaniam. Volumina ad Leandrum, cuius nomine in lucem prodierat, missa (si vnquam tamen missa erant) iniuria temporum interuisse. teneri maximo desiderio Patris vtriusque memoriam ex iis libris instaurandæ, catholicæ pietatis augendæ, ecclesiasticæ bibliothecæ locupletandæ. Rempublicam suis iam nitentem viribus parta pace, profligata impietate, nulla re magis illustrari, quàm sapientiæ studis & religionis puritate. Rem vtranque ex libris antiquorum Patrum eruendam videri. Regiæ voluntates vehementes sunt, neque id Romani non considerabant. Rerum quod in Hispania contigerat, Gregorii libri ferme de memoria hominum exciderant. scrinii Romani schedas omnes & tabularia excutere longum erat. Itaque diem ex die ducere, atque aliam ex alia moræ causam necesse. cum Episcopus, quoniam parum spei erat hominum diligentia impetraturum se quod volebat, ad Deum conuersus ardentissimis precibus petiit, ne tantos labores vanos esse pateretur, Regis sui pro pietate conatus præsentis numine adiuuaret. inter has preces integra nocte consumpta, die proxima locum designauit, vbi scripta Gregorii asseruabantur. fama tenuit, & ipsemet Taius litteris de ea re testatur ipse Gregorii indicio atque monitu voti

compotem fuisse factum. Per idem tempus Fructuosi nomen in Hispania celebre erat, quod vitam principalem, cum ex regio Gotthorum sanguine esset patre Duce, cum priuata atque adeo monastica commutasset. In ipso ætatis flore Tonantii Palentini Episcopi præceptis & disciplina ad pietatis studia conformatus, ætate confirmata, perfectioris vitæ amore ad Virgidunensem tractum (Vierzum vulgo dicimus) in solitudinem se abdidit: vbi monachorum collegium ex suomet patrimonio constituit Iusti & Pastoris martyrum nomine ad Compluticam sub monte Irago, eius monasterii vestigia monstrantur. Asturicæ, quæ vrbis non proculis locis sita est, inter eius ecclesiæ sacerdotia Abbas Complutensis locum habet, nimirum consequenti tempore monasterio dissipato, Ex diplomate à Rege Ramiro eo nomine tertio, ecclesiæ Asturicensi concessio constat, Fructuosi monasterium non ipsius tantum patrimonii redditibus fundatum, sed & regia Chindasuinthi liberalitate possessionibus auctum, variaque suppellectile exornatum. Extat præterea vicinis locis sancti Petri nomine monasterium alterum amœnis vndique montium claustris inclusum Fructuosi opus: cum tantam hominum multitudinem, quanta indies opinione sanctitatis ipsius excitata confluebat, prioris loci angustia non caperent. Valerius Abbas, cuius extat de vana seculi sapientia liber, aliaque monumenta ingenii, tum soluta tum numeris astricta oratione, Vvamba Rege, ei monasterio præfuit. Gennadius Episcopus Asturicensis salutis anno nongentesimo sexto, instaurato ædificio amplificauit. Vtriusque rei indicio est lapidi incisa inscriptio, in ipsa templi ianua, qua aditus in monasterium est, Tertium monasterium Gadibus ædificandum Fructuosus curauit. In continenti, quartum nono ab eo littore milliari. aliis locis alia tum virorum, tum fœminarum. Inter eas virgines Benedicta principem locum obtinuit, quod sponso relicto, cui pacta erat viro in primis nobili & copioso, ad Fructuosum aufugit conseruandæ virginitatis studio succensa. Hæc sub extremam Chindasuinthi Regis ætatem in Hispania gerebantur: quo tempore regnum quod per vim occupauerat, familiæ suæ hæreditarium facere satagens, filium Flauium Reccesuinthum imperii consortem declarauit, salutis anno sexcentesimo quadragesimo octauo: cum ipse solus rempublicam gubernasset annos sex, menses octo, dies viginti. Vixit præterea annos tres, menses quatuor, dies vndecim. quod tempus in filii regno ponitur: quod ob præcipitem atque affectam patris ætatem solus ipse rerum potiretur, & rempublicam vniuersam p voluntate gubernaret. Obiit Chindasuinthus Toletum quidem ex morbo, aut vt alii tradunt, vi veneni vitalibus corruptis. Corpus autem tum eius, tum Ricibergæ vxoris in monasterio sancti Romani nomine tumulatum est: quod hodie monasterium secundum Durium amnem Taurum inter & Tordesyllam visitur Hormisgæ nomine ipsius Chindasuinthi sepulturæ destinatum opus.

648.

Tria Concilia Toletana. C A P. I X.

ECCLESIAM Toletanam per hæc tempora Eugenius eo nomine tertius obtinebat, alterius Eugenii successor, Helladii discipulus. Ex Helladii enim schola tum hic, tum tres alii qui proxime præcesserant Toletani Præsules prodierunt. Is otii litterarii cupiditate antea relicta Toletana ecclesia, vbi honestum locum inter eius templi sacerdotes obtinebat, Cæsar Augustæ ad D. Engratiæ cucullum induit, monasticæ vitæ insigne inde à Rege Chindasuintho per vim ad ecclesiæ Toletanæ gubernacula extractus est. Ecclesiastici cantus numeros temporum negligentia deprauatos, ad meliorem rationem antiquitatisque regulam conformauit. Librum de Trinitate composuit, Dracontii operi, in quo heroico carmine mundi conditionem descripsit, Genesiosque initium eleganter explanauit, diei septimæ explicationem, quæ desiderabatur adiecit. Iis ex versibus, aliisque epigrammatis, quæ ad nostram ætatem conseruata sunt, non inelegantis fuisse ingenii, neque profus in-
 40 eruditi intelligitur. In iis epigrammatis Chindasuinthi & Ricibergæ, quorum beneficio auctus erat, epitaphia extant, crassum aliquid sonantia, magis ætatis vitio, quam auctoris culpa. Sunt qui Eugenium Illelonsi auunculum fuisse affirmant: cui opinioni Illelonsi ipsius scripta & Iuliani resistunt, in quibus de re tanta mirum silentium est. nam cælitum numero adscriptum fuisse, tametsi ecclesiæ Toleranæ fasti fileant, nonnulla Martyrologia Nouembri Idibus Eugenii nomine adscripto, ei opinioni suffragantur. Illud constat, Eugenio Pontifice Reccesuinthi Regis opera Toleti Episcoporum conuentum ex tota di-
 10 tione habitum. flagrabat enim Rex catholicæ religionis amplificandæ studio diuinos libros tum ipse euoluere solitus, tum disputationibus de rebus sacris libenter interesse: aurum, gemmas, vestemque pretiosam multam templis donare, diuino cultu illustrando non desistebat. Nimirum vitæ faceret, domestica paulo ante defuncti patris exempla excita-

653.

bant. Episcopi duo & quinquaginta in Petri & Pauli basilica sextodecimo Decembris die, salutis anno sexcentesimo quinquagesimo tertio Toleti concilium habuere, quod inter eius vrbs concilia octauum est. Eo die Rex ad Patres ingressus, paucaque de more præfatus, coram codicillum obtulit: in quo fidei catholicæ de scripto concepta professio continebatur. Patres in eo non tantum vt de religione statuerent, quæ ex commodo ecclesiæ futura essent, hortatur rogatque: sed reipublicæ etiam statum temperarent, antiquis legibus noua censura vbi opus esset, additione etiam atque detractone castigatis. Proceres quicumque ex recepta Gotthorum consuetudine conuentum cum Patribus agitare compellebantur, idem vt facerent obtestatur. De Iudæis, qui superiorum Regum compulsi, religione Christiana suscepta, Iudaicos ritus & cæremonias consecrabantur, quid esset statuendum mature deliberarent. Etenim libellus supplex à Iudæis Reccefuintho oblatu, qui inter antiquas Gotthorum leges extat, velle se continebat, tamen à Chintila per vim compulsi erant Christi sacra suscipere: Sabbathum, reliquasque Iudæorum cæremonias abdicare. porcinas carnes vt manducarent adduci non posse, magis stomachi fastidio ob cibi insolentiam, quam quod religione aliqua se vt ita facerent obstrictos putarent. mentis sanitatem satis declarare, cum cibos alios cum his carnibus coctos edere minime recusarent. Regis litteræ in conuentu magna Patrum gratulatione recitatæ. Ex iis cum in concilio relatum esset, communi sententia duodecim canones editi sunt. In iis Regis votis copiose satisfactum. insuper vota iuramentaque illicita irrita fore sancitum. vetitumque carnibus in Quadragesima, quo tempore ex vetusto ecclesiæ more Christiana ieiunia celebrantur, absque euidenti necessitate vesci. Postremo regiæ exactiones & vectigalia, quorum prætextu ab aliis Regibus in ea temporum perturbatione, cum regnum is occupabat, non qui iure plus poterat sed qui armis, in subditorum fortunas grassatum erat, angustis finibus circumscripta. Considerabant Patres nusquam satis fidam potentiam esse, vbi nimia est: sæpe inuidiæ populari imparem fuisse: quæ sunt moderata durare, propriaque esse. Regi Reccefuintho concessum ea lege paternam bonorum hæreditatem cernere, si iis, qui iniuria spoliatos esse conquerebantur, auditis causis satisfaceret, pretiumque exoluere, quanta rerum ablatarum esset æstimatio. Orontius Emeritenis, Antonius Hispalensis, Eugenius Toletanus, Potamius Bracarenis Metropolitanis primas in eo conuentu partes occuparunt: secundum hos Præsules alii, atque in his Bacauda Egabrensis Episcopus, qui in vrbe ipso D. Ioannis cæmeterio nomen eius in marmore candido incisum extat, nimirum illius aut alterius templi vnde lapis fuerit aduectus dedicatione facta, salutis anno sexcentesimo quinquagesimo, mense Maio. Subscribunt præterea actis concilii Abbates nouo exemplo, in quibus Illefosus numeratur. Præterea proceres, tum Duces, tum Comites: quorum certe curæ reipublicæ pars aliqua permisa erat. Nec mirum: hæc enim concilia Toletana veluti regni comitia erant, conuentusque generales: vbi non tantum de religione, sed etiam de republica communi omnium consensu disceptabatur. Post alterum biennium, huius seculi anno quinquagesimo quinto, nonum concilium Toletanum Regis diligentia habitum est. Sedecim Episcopi Kalen. Nouembris in basilicam sanctæ Mariæ Virginis conuenientes, de rebus variis leges septendecim promulgarunt. In his Eugenius Toletanus cum alii abessent Metropolitanis, principem locum obtinuit. Maiori aliquanto numero Præsules viginti, consequenti mox anno nouum conuentum Toleti agitarunt Kalen. Decembris. In eo conuentu Annunciationis festum, quo die filii Dei nostra carne induti memoria celebratur quotannis ad octauum Kalen. Aprilis: quoniam is dies Quadragesimæ celebritate, & Christi Dei morte commemoranda occupatus erat, sancitum in diem octauumdecimum Decembris transferri. Expectationis festum vulgus dicere consuevit: nimirum temporis longinquitate memoria hominum vitiata, quod ad libros tamé ecclesiasticos manauit, Virgines Deo sacras, quas nouo nomine Beatas Patres vocant, distinctionis gratia flammeum nigrum, aut rubrum gestare insigne mandatum. Potamius Bracarenis Episcopus, quod libidinis lapsu se contaminasset, gradu motus, Episcopi tantum nomine retento. id temperamentum, supplicii seueritati adhibere placuit, quod ipse coram libello supplici Patribus oblato culpam vltro confessus esset, seq; nouem mensium spatio cultus victusque asperitate macerasset, diuinæ videlicet misericordiæ impetrandæ studio. Fructuosus cum pridem ex Complutensi Abbate Dumienis Episcopus esset factus, in Potamii locum subrogatus Bracarenis ecclesiæ à Patribus commendatam administrationem suscepit. quam ob causam actis concilii post Eugenium Toletanum & Fugitium Hispalensem. tertius ipse atque inter Metropolitanos postremus subscribit. Exorta erat controuersia de Martini olim Dumienis Episcopi testamento, cuius procuratio Sueuorum Regibus erat à Martino ipso commendata. in eorum Regum iura Gotthorum Reges siue

succes-

successerant, siue inuaserant. Vvamba Palatinus Regis permissu, quid statuendum in ea re foret Patres consulit. illi totius controuersia arbitrium penes Fructuosum, quem nouo honore auxerant, esse voluerunt: & quod constitueret ipse: id ratum iusque fore mandant. Fructuosi memoriam ob eximiam sanctitatis opinionem Bracarense, Eborenses, Compostellani populi festo dicato ad sextumdecimum Kalen. Maii instaurare consueuerunt. Corpus eius Dumium inter & Bracaram in monasterio ab ipso exedificato sepulture mandatum, inde post quingentos circiter annos Compostellam migravit Iacobi Gelmiridis eura, qui eius ecclesie primus Archiepiscopus fuit. defuncti virtute multa edita miracula: quorum partem aliquam Paulus Emeritenis Diaconus in historiam contulit, vt à nobis referantur pretium operæ non est. Fructuoso Irene virgo Lusitana æqualis fuit. ab infano amatore Britaldo, cum eius nuptias contempsisset, interfectæ corpus, quo cædes esset occultior, in Nabanim proiectum, quo flumine Nabana virginis patria alluitur ad Scalabim in medio Tagi fluminis, in quod Nabanis influit, alueo repertum est. vnde diuino miraculo in vtranque partem dimotæ: sepulchrumq; diuino opere fabricatum siccis pedibus qui quærebant inuenisse memorantur. Ex ea re virginis religionem iis in locis confirmatam amplificatamq; breui fuisse vrbis nomen indicio est, Scalabis appellatione ex eo tempore in Sanctæ Irenes mutata.

Diui Illelonsi vita. C A P. X.

REGES VINTHI regni anno nono, qui annus à Christi ortu erat sexcetesimus quinquagesimus septimus, Eugenius Toletanus Præsul eo nomine tertius, extinctus est. Illelonsus Agaliensis Abbas in eius locum cooptatus, eximia morum probitate. litterarum, doctrinaq; studia, atq; ex multarum rerum tractatione & vsu collecta prudentia, multum apud proceres & populum cõmendabant: euiceruntq; vt suis ciuibus imponeretur moderator rectorq; rerum saerarum. Erat enim Toleti nobili genere natus. patre Stephano, matre Lucia. In excelsa atq; adeo nobilissima eius vrbis parte ædes monstrantur Illelonsi natalibus nobiles, (sic ducta per manus opinio populo persuasit, nullo præterea auctore.) Ex ædes cum Orgatii Regulorum consequenti tempore essent factæ, nuper in Societatis Iesu ius potestatemq; migrarunt. quorum studio effectum, vt quod maiorum negligentia prætermissum videbatur, in nobilissima vrbe templum Illelonsi nomine extaret. Eugenio decessori nondum Archiepiscopo. cum esset ingenio non prorsus infuso, & vt quidam arbitrantur Illelonsi propinquus, Illelonsus doctrinae causa operam dedit. Isidori Hispalensis Episcopi fama celebris erat in primis. Ad eum cultus ingenii capiendi studio, Hispalim missus, in collegiumq; cooptatus, quod iuuentutis instituendæ causa ab Isidoro extractum fuisse dictum est, viro doctissimo expoliendum se limandumque permisit. Ab eius latere non ante discessit, quam omni liberali doctrina excultus, disciplinarum orbem absoluisset. Libri multi & varii, quos Iulianus successor in tria corpora ab ipso met auctore tributa ait, multis ingenii luminibus distincti & sententiarum maiestate graues, stylum magis redundantem eius seculi vicio, quam castum atque nitidum consecantur. Iis studiis atque totius vitæ tenore cum summa omnia polliceretur, spretis honoribus ad quos generis nobilitas & vitæ merita vocabant, vitam principalem cum priuata atque adeo monastica mutare certus, in Agaliensi monasterio cucullum induit, multum quamuis reluctante patre, vsque eo dum omnes monasterii latebras filii vestigiis insistens, perscrutaretur: cuius ille diligentiam eluderet, vano conatu speque filium ab ea mente posse deduci. Erat id monasterium non procul ab vrbe situm ad Septentrionalem plagam, siue Cosmæ & Damiani nomine dicatum vt quidam putant, Cixilæ auctoritate Illelonsum in Cosmæ & Damiani Abbatem fuisse affirmantis: siue vt Concilii Toletani. XI. acta declarant, sancti Iuliani: quibus maior fides adhibenda esset si in Gothicis id codicibus legeretur. Stephanus pater filii susceptam vitæ rationem ægre quidem sed probauit tandem, vxoris potissimum hortatu post longam sterilitatem affirmantis precibus à diuino numine impetratum, Virginis matris obsequiis deberi, qua se religione implicasset, si voti compos esset facta. datam superis fidem haudquam impune violari: redderent Deo diuina beneficia. Præstare filio ad tempus carere, quam perpetuis conscientia cruciatibus viuos mortuosque macerari filio retrorsum reuocato. Exigui temporis iactura consultius fore sibi ipsis & filio redimere incolumitatem. In eo collegio quantum breui profecerit indicio est eius monasterii præfectura post paucos annos eius fidei commendata: cum Adeodato defuncto, qui post Helladium, Iustum, Richilam, eius monasterii Abbas fuerat, monachi non alium sibi præferendum gubernatorem iudicarent. Quo tempore in prædio Debiensi sua impensa virginum collegium

fundauit atque constituit, parentibus interea defunctis. Ecclesiæ mox Toletanæ cura suscepta in omni virtutum genere secum ipse certare, maiorque conditione mortali visus est. Quis tam facundus & tanta rerum verborumque copia instructus existeret, ut Illelsoni laudibus commemorandis par esse possit? Quis tali futurus ingenio est, qui Illelsoni actiones ita mandare litteris possit, ut facta non ficta esse videantur? Quis tanta animi facilitate, ut quæ verissima sunt, iis fidem adiungere inducat in animum? Ex Gallia Gotthica Pelagius quidam & Helladius profecti, veteris Heluidii insanix scintillas in Hispania extulcitate cœperant, Mariam Virginem negantes perpetuo virginitatem retinuisse. horum furorem ne patientia confirmaretur audacia, aut mora cresceret malum, sibi Illelsonus impugandum sumpsit cominus disputando, eminus libro euulgato, in quo perpetuæ virginitatis Mariæ patrocinium suscepit. Ea diligentia erroris semina dissipata, compressique nefarii eorum impostorum conatus. operæ nauatæ merces vestis de cœlo allata fuit. Cum enim ad nocturnas preces persoluendas contenderet mense Decembri, ipsa nocte quæ festum Annunciationis diem nuper à Patribus institutum præcedebat: templum maximum visum est maiori fulgore micare, quam ut oculi mortales ferrent. tunc cæteris alio atque alio dilapsis præ terrore, ad aram ipse progressus, cum nixus de more genibus preces funderet, in cathedra vnde is ad populum concionari erat solitus, astantem beatam Virginem in augustiori quam pro humano habitu specie vidit, his eum verbis compellat: Cultæ in tuo corpore virginitatis cum mentis puritate fideique ardore coniunctæ, nostræq; virginitatis defensæ præmium erit ex cœlesti thesauro munus allatum. Inter hæc verba vestem suis manibus capiti inseruit, hac inquit, filii mei, mea que, quæ toto anno recurrunt festa celebrato. Comites receptis à pauore animis cum ad Præsulem accurrissent, toto iam spectaculo ex oculis sublato, ferme exanimatum inuenerunt. tum metus tum admiratio vocem intercluserat, oculi tantum in lachrymas soluebantur: quod neque pares beneficio gratias agere possent, neq; Virginem alloquio morari. Sic nimirum susceptas pro pietate actiones consuevit diuinum numen munerari. Cixila Illelsoni successor hæc omnia memoria propagauit, ex ore Urbani Archiepiscopi itē Toletani, atque Euantii Archidiaconi accepta, quibus per ætatem licuit rei gestæ miraculo interesse. Lapis vbi beata Virgo vestigio constitit, in ipso templi Toletani aditu monstratur, clavis ferreis inclusus, rei tantæ monumentum. Accidit præterea, aut eodem anno ut Cixilla sentire visus est, aut ut alii malunt proximo, nono Decembris die, qui dies virginis Leocadiæ memoria sacer est, ut ad ipsum Leocadiæ tumulum, Rege præsentem, atque Præsule sanctissimo sacris operante, sepulchri lapide quo tegebatur, & quem vix triginta valentissimi homines loco mouere potuissent sponte sublato, tumulo egressa Leocadia, manum Illelsoni tangeret, atque in hæc verba prorumperet: Illelsonse per te viuit domina mea. Tum vniuerso populo metu exanimato, Illelsonus in Leocadiæ virginis laudes effusus, vrbis ei atq; Regis patrocinium commendauit: cupidusque rei tantæ ad posteritatem certo testimonio propagandæ, gladiolo quem ex vagina detractum Rex ea de causa obtulit, veli partem quo virginis caput tegebatur, priusquam se reciperet in sepulchrum abscidit. Ea veli pars cum gladio ad hanc diem in sacro Toletani templi ærario conseruatur & visitur. His prodigiis perpetratis, quantum auctoritatis Illelsoni accesserit, de suo sensu quiuis facile existimabit, quam ipse perpetuo virtutum tenore studiose confirmabat, ac præsertim beneficentia in pauperes. quæ tanta in illo fuit. ut mos triginta pauperes quotidie alendi, quod fit in Archiepiscopi ædium ea parte, quæ templo coniuncta est, Illelsoni institutum esse credatur. (Et erat à maioribus susceptum, ut à Patriarchis qui iidem Primates sunt, duodecim pauperes mensæ adhiberentur quotidie.) Ex iis decem fœminæ sunt, viri duplicato numero. Canonicus per hebdomadam sacris in ara maxima operatus, sacra precatione pauperum mensam lustrare, & ne quid inopibus desit, diligenter considerare consuevit. Duas res natura pugnantes, lenitatem & grauitatem ita temperabat, ut neque seueritas de suauitate, neque facilitas quicquam de auctoritate detraheret. Cum ecclesiam gubernasset nouem annis, ac mensibus ferme duobus vitam immortalitate mutauit, Reccesuinthi regni anno nonodecimo inchoante. Corpus ad Leocadiæ tumulum, ad Eugenii decessoris pedes, in vastatione Hispaniæ funesta atque generali Senticam (Zamoram nos dicimus) migravit: vbi dicato tumulo in Petri Apostoli templo magna populi religione colitur. Vestis de cœlo allata simili casu iactata, Oueti seruatur in obserata arca ab oculis subducta mortalibus eoque maiori religione culta.

Reccesuinthi obitus. C A P. XI.

ILLEFONSO superstitite Emeritæ conuentus habitus est ad octauum Idus Nouemb. salutis 666.
 Anno sexcentesimo sexagesimo sexto. Duodecim Lusitani Episcopi in eam urbem con-
 uenientes, v. g. i. tribus decretis disciplinam ecclesiasticam sanxerunt, quæ vt hic referan-
 tur non est visum. ac ferme de ratione precum ecclesiasticarum disceptatio suscepta erat,
 temporum vitio variantium. Per idem tempus in Africa Mahometanæ sectæ arma impu-
 ne volitabant. Abdalla Moabiæ Dux Mahometis post tres priores successor, Africam pro-
 uinciam eripuerat Romanis, Gregorio Romanorum Duce & Præfecto ingenti prælio su-
 10 perato. Romani exercitus clades maxima fuit, ac ferme ea ætate nulla maior. Mauritaniæ
 Tingitanæ partem Gotthi ducta ex antiquo consuetudine retinebant, Septam præsertim
 atque vicinos agros, reliqua victori barbaro cesserunt, quam late Mediterranei maris lit-
 tora parent. Ex eo tempore nouum imperium est cõstitutum in Africa. Reges, penes quos
 tum de republica tum de rebus sacris gētis instituto arbitrium erat, Miramamolini vocati
 sunt, quæ vox credentium principem significat. nam in Asia eius nationis principes & re-
 ctiores supremi, Caliphæ dicebantur. Ex Africa vero, cum angusti freti faucibus dirempta
 sit, Hispaniæ vniuersa imminere videbantur. Solis deliquium, quo dies obscurissima no-
 cte mutatus est, Reccesuintho Rege, vt Rodericus Præsul est auctor, hæc mala orbi de-
 nunciasse creditum est. In Hispania Vascones bello domiti Reccesuinthi Regis ductu at-
 20 que virtute, cum correptis armis in vicinas prouincias populabundi irruissent. Pace parta
 Gotthorum leges, quæ temporis iniuria vitiatæ erant, per otium castigatæ: ex veteribus
 multæ detractæ nouæque magno numero adiunctæ. Earum legum volumen indicio est,
 in quo Reccesuinthi nomine leges, omnes aliorum omnium Regum sanctiones multitu-
 dine superant. Tantis rebus perfectis Regem nobilissimum bello paceque, mors oppres-
 sit. Obiit Kal. Septembris mane, salutis anno sexcentesimo septuagesimo secundo. Regna- 672.
 uit, ex quo quidem à patre confors imperii factus est, annis viginti tribus, mensibus sex,
 diebus vndecim. Solus autem annis vno & viginti, mensibus vndecim. Extat à mutici-
 pio Vallisoletto (Pineiam nōnulli vocant) octo passuum millibus distitum oppidum Wam-
 banomine (olim Gertigus vocabatur) in monte Cauro. In illud oppidum Toletum profe-
 30 ctus se contulerat, cum lethali morbo oppressus est. nimirum cœli mutatione, atque nati-
 ui aeris salubritate) erat enim familiæ gentilitium) afflictam valetudinem restituere habe-
 bat in animo. In eius oppidi templo Reccesuinthi Regis sepulchrum nostra etiam ætate
 monstratur. vnde alio tempore Toletum deductus, atque in Leocadiæ æde prope arcem
 tumulatus est ad aram maximam, Alfonsi Regis eo nomine decimi iussu atque diligentia.
 sic vulgo persuasum est. Nam quo tempore Philippus. II. Hispaniæ Rex, salutis anno mille-
 simo quingentesimo septuagesimo quinto, coniuncta Reccesuinthi & Wambæ mausæola
 vetusti operis, se præsentem aperiri mandauit: nullæ litteræ sunt repertæ: ossa tantum bom-
 bycinis implicata pannis, inclusaque thecis ligneis. Ex ætatis tamen prærogatiua suspica-
 bantur viri eruditi magis quam certo argumento confirmabant, Reccesuinthi Regis ossa
 40 dextram templi partem occupasse. Extat præterea prope Donnias, quod municipiū supra
 Vallisoletum ad Pisoricam flumen situm est, Io. Baptistæ nomine vetusti operis, atq; adeo
 Gotthica structuræ imaginem repræsentans, templum lapide atque marmore varium. In
 eo templo inscriptio seruat̄ sex versibus comprehensa: vnde intelligitur Reccesuinthi
 impensa ab imo totum extractum salutis anno sexcentesimo sexagesimo primo, ad indi-
 cium gentilitiæ ditionis: quam iisce locis duos hos Reges obtinuisse viri docti non imme-
 rito suspicantur.

Bellum Narbonense Vvamba Regē. C A P. XII.

IMPERIVM Orientis per hæc tempora Constantinus cognomento Pogonatus obtine-
 bat. Ecclesiam Romanam Pontifex Adeodatus, is cuius extat epistola ad Gratianum
 Archipræsulem in Hispania (Gordianum Hispaniensis ecclesiæ Episcopum, Gothicus
 Amiliani codex habebat) coniugia soluentis eorum qui ob legum incitiam proprios fi-
 lios de sacro lauacro susceperant. In Gotthici imperii ea parte, quæ Galliæ Narbonensis fi-
 nibus cõtinebatur, noui grauesq; motus excitati. regnandi ambitio omnia naturæ iura per-
 uertere solita magnorum imperiorum labes rem Gotthicam pulcherrime stantem, cum
 externi hostes deessent, intestinis dissidiis afflixit. Etenim Reccesuinthi Regis funere pro-
 curato, cum prole careret, & defuncti fratres tantis rebus impares essent ob imbecillan-
 50 tiam, Wambam præcipuum dignitatis gratiæque locum in aula obtinentem, præterea

bello strenuum, consilioque bonum, continuo collatis suffragiis Regem renunciarunt, tametsi rerum gerendarum magnitudinem atque præcipitem ætatem excusabat, omnibusque precibus, quibus lachrymæ addebantur, grauissimum imperandi onus deprecabatur. Nimirum vir prudens animo prouidebat multitudinis voluntates vt vehementes, sic mobiles esse, plerunque etiam inter se contrarias. Neque prius destitit deprecari, quam ex Gotthis proceribus Dux quidam gladio districto, ni morem gereret mortem minitari cœpit. An vnus (inquiens) totius gentis voluntati repugnes, tuæque tranquillitati communem omnium salutem posthabeas? Nimirum magno æstimas paucos annos, quot in hanc ætatem cadunt. Ego vero nisi cōtinuo pareas vitam ipsam, cuius conseruandæ studio impositum onus excutere cupis, hoc ipso gladio eripiam: & graui documento sanciam, neminem præposteræ modestiæ speciem suam ipsius tranquillitatem publicis commodis debere potiorē arbitrari. Iis minis fractus, ita procerum & totius populi voluntati cessit, vt sacre vnctionis cæremonia inaugurari prius quam Toletum ventum esset, omnino detrectarit. vrbis Regiæ is honos deberi videbatur: & mora temporis cupiebat aut studia suorum mutari, aut totius prouinciæ, ne dissidii occasio esset, voluntates conciliare. Itaque ad tertiumdecimum Kalend. Octobris cum Toletum ventum esset, Quirico Præsule Toletano, qui Illesonso successerat, sacre cæremonie Antistite Rex inunctus est Petri & Pauli templo, quod Prætorio vicinum erat, conceptis prius verbis commoda publica legesque iuratus. Miraculo habitum est, cum ex Regis capite columnæ specie vapor ex citari, apisque sublime volare visa essent. Ludibria sæpe oculorum à populo pro veris prædicantur dices: recte, ni id etiam Iulianus Episcopus Toletanus confirmaret, in proprio commentario de bello Narbonensi Vvamba Rege. Proceres sacramento adacti in noui Regis verba iurare. in his Paulus defuncti Regis propinquus vt nonnulli arbitrantur: Græcum natione, quod alii existimant, nominis coniectura & fidei incōstantia declarant. Erat Vvamba natus in Lusitanix parte illa, quæ Igeditania veteribus fuit, vbi oppidum extat Idaniæ veteris nomine, prædiumque prope, vbi fons quadrato lapide inclusus emanat Vvambæ nomine. Locorum incolæ ducta ex antiquo opinione id prædium in Vvambæ possessionibus fuisse habent persuasum. Sub initia regni Vasconum motus extiterunt, quibus imperii nondum satis firmati rationes despectui erant, & nouarum rerum studio tumultuandi occasiones sæpe captare videbatur. hoc bello Regem implicatum in Cantabriæ finibus, quo delectu suorum habito validas copias duxerat, ne videlicet prima negligendo serperet malum: noui belli maiori mole coorti in Gallia Gotthica cura sollicitauit. multi quorum ex sententia res non erant & partium infecti studio Vvambam Regem nolebant, deficienti consilia animis agitabant. Rebellandi initium Hildericus Nemausi Comes fecit, locorum longinquitate confusus, magnis opibus & clientelis potens. Magalonæ vrbis finitimæ Præsul Gumildus, præterea Remigius Abbas in partes attracti. Aregius Nemausi Episcopus cum nullis artibus adduci potuisset vt fidem falleret, loco motus, atque in interiorē Galliam ablogatus est, Remigio in eius locum substituto. Aguntur omnia raptim, atque turbate, neque quid legibus liceret pensi habent: vsque dum ex Gallia Iudæi pridem ex Gotthorum finibus pulsi, auxiliares sint vocati. Paulus à Rege aduersus coniuratorum conatus continuo præmissus, magno vir ingenio, magnoque rei militaris vsu. copiarum tantum adiunctum, quantum satis esse videbatur ad rebellium vires frangendas debilitandasque. Ille tempus venisse ratus perfidiæ depromendæ, quam eatenus inclusam animo tenuerat, lento itinere progrediens occasionem hosti dedit sese viribus confirmandi, defectionis ipse consilia cum Gotthorum proceribus communicans, atque mora temporis expectans rei bene gerendæ opportunitatem. Ranosindum Tarraconensem Ducem & Hildigifum Gardingum (nomen id Magistratus erat atque potestatis) factioni conciliauit. horum ope atque consilio Barcino, Gerunda, atque Aufa in ipso Hispaniæ aditu in potestatem redactæ. Iis aucti viribus de Gallia cogitant, vbi iunctis cum Hildericis copiis, regiæ potentia sperabant sese haudquaquam fore impares. Argebaudus Narbonensis Metropolitanus initio quidem conatus suæ vrbis portas rebellibus claudere, cum eorum celeritate esset præoccupatus, à Rege tandem deficere visus est, magis cum non satis animi esset ad resistendū, quam quod proditorum causam probaret. In ea vrbe Paulus concione tum ciuium, tum militum aduocata, Archiepiscopi primum temeritatem accusauit, qui ciues de republica optime meritos, neque quidquam mali cogitantes, vrbis aditu prohiberi tentasset: causas deinde explicuit cur iure Christiano putaret fas æquumque esse Vvambæ imperium detrectare, neque legibus neque auspiciato, sed paucorum temeritate constitutum quæ vbi vigere cœpit, ibi non publicum consilium viget, sed vis & libido dominatur. Denique postulauit nouum Regem legibus creari, cuius imperium cuncti respicerent, cuius consilio & virtute Vvambæ conatus

natus viresque frangerent. Fabulam Ranosindus apud ipsum argumenti auctorem peragens, palam magnique vocibus ut cuncti audirent, negat se quenquam regio nomine digniorem ipso Paulo arbitrari. Idem cum turbæ ex composito confusi plerique factiosi clamassent, reliqui quorum melior sententia erat, in tanta rerum colluione silerent, Paulus Gotthorum Rex pronunciatum est. Corona capiti imposta, quam Reccaredus Rex Felici martyri Gerundenſi dono dederat: factionis videlicet studio non modo publicas & priuatas fortunas expilabant, sed ne à sacris quidem templorum ærariis sacrilegas manus temperabant. Hildericus primus defectionis auctor facile in partes attractus, & Galliæ Gothicæ vrbes omnes sub iugum missæ. præterea Hispaniæ Tarraconensis non exigua pars Ranosindi auctoritatem sequebatur. Eo rerum successu Paulus animo ferocior Regem Wambam contumeliosis litteris prouocare non dubitauit. siue linguæ intemperantia clatus, siue noui regni auctoritatem faciendi cupidus, ad multitudinem inani verborum sonitu in fraudem alluci solitam. Ex his conuitiis, atque partium studiis natam arbitror opinionem vulgi, quæ Wambam affirmat rusticanum hominem fuisse ex aratro atque ligone ad sceptrum vocatum: cum esset ex præcipua Gotthorum nobilitate, & præcipuum gratiæ & auctoritatis locum apud superiores Reges occuparet. Wamba Rex Pauli perfidia cognita, aduocato procerum concilio, sententias rogauit: num commodius fore putarent continuo in Paulum mouere, ut proditorum hominum furorem, priusquam adoleſceret, in ipsis incunabulis extinguerent: an retro conuerso itinere præstare Toleti se nouis auxiliis & maioribus copiis confirmare. Variæ dictæ sententiæ. Pars, quibus plus inerat audaciæ, omnem moram exitialem disputare, qua proditorum vires crescerent, confirmarentur animi: militum ardorem pugnam experientium restingui magna parte necesse esse. Quid enim receptus habeat præterquam cautionis specie turpissimæ fugæ significationem: famæ quanta in bellis momenta sint, quis ignoret? opinione potius hominum, quam virtute victoriam stare, superiorum temporum varii & mirabiles bellorum euentus testantur. Pars fore consultius disputabat aliquanto temporis spatio noui regni statum confirmari, ne deserta Hispania à tergo maior belli moles instaret. Pauli prodicione documentum datum, multorum ad defectionem arrectas esse voluntates. Exercitum præterea nouis delectibus confirmandum videri cuius imbecillitatem Vascones nondum domiti satis indicant. Magnis Imperatoribus sæpe exitiale fuisse popularis auzæ flatu moueri, atque opinionum hominum terga dare. Wamba auditis procerum sententiis, atque vtriusque partis rationibus expensis. Præuenire, inquit, hostiles conatus satius arbitror, & gliscenti malo priusquam confirmetur remedium afferre: ne elapsam occasionem, quæ momento temporis vertitur, dolere necesse sit. Imperii auctoritatem victoria de hostibus sanciet: quam diuini numinis præsidio optimam proteçturi causam, & vestra virtute mihi certo polliceor. Militarem ardorem, atque indignationem in proditores conceptam accendere potius celeritate, quam mora debilitare æquum est: cum ira mora languescat, festinatione accendatur. Cuius vero animum non moueat vrbiū amicarum calamitas, agri vastati, fortunæ expilatae, quæ mala nostra cessatione indices augeri necesse erit? Quis vestrū, nisi forte generosus ille sanguinis ardor refrixit, & pristina Gotthorum soboles obsoleuit, nõ grauius morte ipsa ducat, amicos & propinquos hostium crudelitati permittere, atque cunctatione iis animos facere, qui scelerum conscientia stimulati conspectum vestrum ferre non poterunt? Maturemus ergo & Deo duce, cuius potissimum causa agitur, de scelerato hominum genere vindictam sumamus, priusquam intelligere possint eorum nos vires formidare. Exercitum neq; tam debilem habemus, ut vestrum quidam disputant: & eo gloriosior victoria erit, quo minori apparatu, celeritate maiori fuerit parta. Regis oratione omnium animi confirmati sunt: tantusq; belli gerendi ardor excitatus, ut Vascones gens belli gloria ferocis, intra septimum diem domiti fuerit. Hæc initia ad futuri belli omen spectare cum exercitus haberet persuasum, nihil aliud quàm hostem expetebat: vnam moram victoria fructum tardare. Mota quamprimum castra per Calagurrim & Oſcam in Cataluniæ fines incredibili festinatione est peruentum: inde copiæ trifariam diuisæ, pars Castrolibyæ Ceretanorum caput, tenere iussa est: pars in Aufetanos missa: tertium agmen secundum maris litus, obuios agros, & oppida depopulari mandatū. Rex ipse cum valido agmine subsequens præcedentiū vestigia obseruabat. De nonnullis militibus more militari supplicium sumptum, quod miseros homines iniuria vexassent, virginum pudicitiam violassent, quorum præputia amputata cæteris documento fuere, impuræ libidinis frændæ. Nimirum prudens & pius Rex, nulla re magis diuinum numen propitiari habebat persuasum, quam sceleribus vindicandis: neq; irritari vehementius, quam innocetium iniuriis dissimulandis. Inter hæc cum Barcinonem esset peruētum, ea vrbs Cataluniæ facile princeps, facile in potestatem

redacta est. defectionis auctores Regis iussu ad supplicium seruati. Gerunda continuo ca-
 pta, urbem tradente Amatore Episcopo. ad quem paulo ante Paulus litteras dederat, qui-
 bus sui eum aduentus spe confirmare conabatur, eum Regem recipere, atque ei urbem
 tradere hortatus, qui prius cum exercitu venisset. lis lectis litteris Wamba Rex non irridi-
 cule: Paulus, inquit, de nobis nostroque aduentu vaticinatus est. lis in locis bidui quiete ex-
 ercitus recreatus: mox Pyrenæi iuga atque angustia superata sunt nullo prohibente. In eo
 itinere Caucoliberis, Vulturaria, & Castrulibyæ oppida vi expugnata præda omnis militi
 cessit. Clausura oppidum in ipsis Pyrenæi faucibus, ut nomen declarat, per duces vi ca-
 ptum. In eo Ranosindus, Ildigisus, aliique factiosorum principes capti. Wittimirus ex Sor-
 donia, quam præsidio obtinebat, acceptæ calamitatis nuncius ad Paulum aufugit Narbo-
 ne ad occasionem rei bene gerendæ intentum: si forte moliendo audendoque Wambæ
 impetus retardare posset. Verum cum se viribus imparem cerneret hosti rerum successu
 validiori, eius urbis cura Wittimiro concredita, Namausum se contulit, quo propediem
 Gallorum Germanorumque copias auxilio venturas sperabat. Pyrenæo monte transcen-
 so Rex in planicie castrametatus biduo constitit, dum copiarum omnes diuersis itineribus, ut
 erat imperatum, in eundem locum confluerent. Cum copiarum parte missi duces qua-
 tuor Narbonem: ut nobilissimam urbem, atque in ipso prouinciæ aditu constitutam, aut
 vi aut voluntate ad officium reuocarent. Mari præterea instructa classis eius urbis expu-
 gnandæ causa. Terrestres copiarum cum se priores in conspectum dedissent, ciuesque ad de-
 ditionem inuitassent, arroganti Wittimiri responso & contumelia irritatæ in urbem im-
 petum faciunt: & ignominia dolore his faciente animos, illos si victi essent salutis despe-
 ratione aciente, tribus horis acerrime pugnatura est. Postremo regii lapidum nimbo mu-
 rorum coronam propugnatoribus nudant, urbis portas succendunt, admotis scalis mu-
 ro succedere conantur. Vtrinque in urbem irrumpitur. Wittimirus re desperata in tem-
 plum aufugiens, ad Virginis aram captus, constrictusque vinculis, Regis arbitrio plecten-
 dus seruatur. Capti præterea Argemundus Præsus, & Primiclerius Galtricia, & in furore
 militari verberibus pulsati. Capta Narbone factio despectui & odio esse cœpit in causa,
 quam iudicia hominum & fortuna belli damnabant. & Wambæ rebus fauebatur, quod
 mitissimo imperio eius atque legitimo repudiato, necessaria arma cepisset. Eodem victo-
 riæ cursu vi capte Magalona, Agatha, & Beteris. In his oppidis factiosorum principes non-
 nulli in potestatem venerunt, atque in iis Nemausensis Præsul Remigius. Magalonæ Epi-
 scopus Gumildus de rerum summa diffidens, longinqua fuga se texit: Nemausumque se
 ad Paulum recepit, urbem ea ætate ciuium frequentia, ædificiorum amplitudine & mu-
 nitione nulli cedentem in Narbonensi Gallia. multa veteris nobilitatis monimenta & tunc
 extabant, & nunc extant: amplumque theatrum Romanorum opus: quod quoniam muro
 coniunctum erat, arcis firmissimæ præbebat usum. Duces quatuor ab Wamba præmissi
 tantis rebus gestis feroces, quamuis earum rerum ignari quæ ad urbium expugnationem
 vsui esse solent, moræ impatientes quamprimum in eius urbis conspectum ventum est,
 sublato totius exercitus clamore, in quo triginta millia homines erant, in munitiones im-
 petum faciunt. Pugnatum vtrinque acriter. indignantur hi toties victam perfidiam resi-
 stere: illos desperatio nisi vicissent agebat in rabiem. Pugnantes neq; diremit, neutro victo-
 ria inclinante. obsessi, quod victi non essent, regique loco cessissent. se pro victoribus fere-
 bant. In ipso pugnae ardore miles quidam insultabundus regis denunciauit, validas Ger-
 manorum Francorumque copias auxilio aduentare, breuique affore: quorum multitu-
 dine atque virtute, tanquam feras indagine cinctas cunctos perituros scilicet haud du-
 bie, minabatur. Parua sæpe momenta in bello magnas inclinationes faciunt, nihilque
 prætermittendum quod contemptu exitium afferat. eaque consilia saluberrima, quæ cau-
 tissima. Eas ergo voces continuo Regi non procul tendenti denunciant, nouas supplementi
 causa copias miti postulantes, in vna celeritate victoriæ spem esse. Ad decem hominum
 millia Duce Wandemiro missa. In continuato tota nocte itinere, tantus erat vincendi ar-
 dor, priusquam consequentis diei pugna conferta esset, in suorum castra perueniunt. Tan-
 tæ multitudinis cōspectu Paulus exanimatus, atq; ex hesternæ pugnae comparatione intel-
 ligens, quantum periculi superesset si instaurata oppugnatione fessis integri succederent:
 metu tamen dissimulato suos pro concione hortatur, ne dimittant animos, neu hostium
 multitudine frangantur, virtute non numero victoriam pari. Regem cum copiis omnibus
 adesse, quas si vicissent, nihil superesse amplius: sibi ingentes copias prope diem venturas
 auxilio: tantisper modo mœnium munitione spem sustentarent, fortique animo hostilem
 impetum propulsarent: certo existimantes non cum Gotthorum inuidto sanguine rem ef-
 se, sed ex plebis colluione, nulla militari disciplina, nullo vigore animorum hostium exer-
 citum

citum constare. Itaque magnis vtrinque animis certamen instauratur. pugnatur acriter ad multam diem. obsessis defatigatis, regii muro succedunt. pars ignem iniicit portis, pars vectibus muri lapides conuellunt. Aditu patefacto, ferro in urbem penetrauit. Ciues & Franci Hispanorum, qui cum Paulo erant, prodicione urbem captam existimantes, quo nimirum gratia aditus ad victorem Regem esset, in rabiem acti praesidiarios milites magno numero peremerunt. in his e Pauli domesticis vnum in ipsius oculis lateri adherentem, ferro trucidarunt. Cum ergo a fronte regii, a tergo ciues vrgerent eade promiscua captae ciuitatis plateae sternebantur. tetra rerum facies erat. nihil praeter cadauera in suo sanguine voluerantia obiiciebatur oculis. morientium gemitus, clamores foeminei, infantium euulatus locis omnibus exaudiebantur. Paulus ipse tantorum malorum causa, errore cognito: Errasse, ait, nos confitendum est, at semel, at vna in re: imo omnia quo diligentius sunt excogitata eo facta sunt imprudentius. Simul paludamento deposito ad theatrum loci firmitate confusus cum suorum peculiari manu se recepit, mori certus, aut honesta aliqua conditione deditioem facere. Obseruatum est, eodem die euoluto anno, nempe Kalen. Septembris regni insignia Paulum posuisse, quo procerum suffragio Wambae fuerant delata. Urbis parte in potestatem redacta, eo & sequenti die ab impugnatione cessatum, dum Regis aduentum morantur, penes quem confecti belli laudem fore aequum erat. Fortassis etiam erga afflictos atque prostratos ciues & propinquos victorum animis successerat humanitas, atque innocentem multitudinem Regis clementia impetrata seruare cupiebant.

Itaque ex captiuorum numero Argebaudus Narbonensis Praesul communi consilio Regi obuiam mittitur, veniam deprecatur. Is ad quartum ab vrbelapidem aduenienti Regi occurrens, ex equo quo vehebatur descendens, genibus nixus inter singultus & lachrymas toto ore manantes: Tui ciues, inquit, Rex clementissime: si tamen eo nomine digni sunt qui patriae caritatem exuerunt, exilioque & diminutione capitis ius ciuium amiserunt, in tua clementia salutis spem ponentes, non veniam scelerum orant: quamuis te Rege haec preces non inuerecundae videri possent, sed promeriti supplicii modum aliquem deprecantur. Est omnino difficilius animum in victoria continere, quam hostes in bello superare sed aliis. Animi magnitudo nulla re magis perspicitur, quam miserorum aeternis subleuandis. illa laus communis cum milite est, haec magnorum Regum praecipua. Procul absentes contemplari oculis nequis: sed finge animo lachrymis & squalore foedatos pedibus tuis aduolutos, causam suam tibi commendare, homines vel mentis insecitia, vel communis temporum calamitate, vel insuperabili vi fatorum in haec flagitia prolapsos. Quo grauiora delicta sunt, eo maior tibi clementissime Rex gloria erit miseros conseruasse: furoreque suo extinctos, quasi ad vitam reuocasse. Venissent ad te inermes, laqueis colla implicati, ut vel ea specie ad misericordiam flecterent, vel morte obita quod se promeruisse fatentur, vitae finem simul atque aeternis pariter facerent: sed verit sunt si ad extremam veniam petende spem conditionemque descenderent, ne cui videretur animus tuus immitior eis videri, quam qui posset nisi extremis remediis mitigari. Pauci relictis sumus, tuique omnes. noli tua manu perire, quibus belli crudelitas pepercit haecenus. Atque illud caue, ne dum vindictae indulges deletis ciuibus nobilissimam Galliae ciuitatem, atque Gotthorum imperii propugnaculum excindas. Erat Wamba bellicis artibus cuius veterum Regum aequalis, sed imperatoriam laudem benignitate, clementia, & mansuetudine superabat. Itaque per pauca locutus, hanc summam orationis habuit: Tuis inquit, precibus flexus, vitam fontibus dono. ne tamen absolutio improbitatis, lex impunitatis esse credatur: supplicium quod ad retinendam imperii dignitatem necessarium fore arbitror, penes coniurationis capita stabit. Episcopo vero integram veniam pergente flagitare, Rex aliquanto iratior redditus: An non satis, ait, esse videtur, vitam facinorosis concessam? an vultis ut supplicia ad delictorum mensuram expendamus? Tibi Argebaude Praesul bono sit a nobis quod exploratum habemus, inuitum defecisse, ne venia dimidiata concedatur: reliqui quidquid de ignominiosa morte fuerit detractum, id totum in lucro ponant, nostraeque acceptum ferant benignitati.

Coniuratorum supplicium. C A P. XIII.

RECEM in urbem aduenientem instructae copiae roburque exercitus triumphis specie sequebantur. belli reliquiae confectae erant vniuersa ciuitate tradita: cuius ille superiorem partem, quae Franciae obiecta erat, militari praesidio muniendam curauit aduersus Germanorum & Francorum impetum, quos obsessis auxilio superuenire, iamque affore erat nunciatum. Paulus vitae dulcedine illectus, nulla honesti cura continuo deditio-

nem facit. cum eo Gumildus Episcopus, Wittimirus, aliiq; proceres coniurationis capite amplius viginti in potestatem venerunt. Vincula omnibus sunt iniecta. Duo Duces equis infidentes medium Paulum toto inspectante exercitu peditem cæsarie vtrinq; apprehensa ad Regem deducunt. Ad cuius ille conspectum cingulum ponit: qua cæremonia veteri maiorum instituto omni militari honore spoliabatur. captiuus ad Regis pedes prostratis, cum pro diuino munere gratias numini egisset, coramq; coniuratorum amentiam increpasset, ita vitam supplicibus donauit: vt custodiri fontes ab exercitu mandaret, supplicii modum maturiori consilio volens decernere. Franci atq; nonnulli Saxones, qui aut obfidum loco erant, aut arma rebellionis initio cum proditoribus sociarant, conseruati donatiq; liberaliter impune in patrias sedes dimissi. Ita magnarum initia rerum, quæ occupatione regni & Gallia defectioe sollicitum Wambam habebant, celerem & opinione faciliorem exitum habuere. Flagitiosis puniendis Dei numen apparuisse videbatur, cum templorum thesauros expilassent, quos inde mouere religio erat. Eos Wamba eius religionis exoluendæ causa quæstione habita pristinis locis reponi mandauit: vrbis belli iniuria quasata moenia instaurata: cadauera ne tetro odore vrbem inficerent sepulturæ mandata. His rebus perficiendis triduum datum. mox Rege in sublimi loco sedente in rebelles sententia pronounciatur. Eorum colla Rex ipse pedibus primum calcavit: deinde ex Paulo quæsitum, num aliqua iniuria læsus, impium in Regem & patriam facinus consciuisset? negauit ille. contra magnis & multis honoribus abs Rege coonestatum. temere in ea mala præcipitasse. Mox eo scripto concepta sacramenti forma, qua in Wambæ verba iurat, coram pronounciata: iurifurandi præterea formula recitata, quod Paulus cum regni nomen inuasit à popularibus exegit. Demum quibus suppliciiis rebellium conatus plectendi essent, ex conciliorum legibus cognitum est: & secundum eas mortis ignominiosæ sententia in Paulum & socios pronounciata. bona fisco addicta: additumque, vt si forte Regis benignitate vita esset condonata, luminibus certe priuarentur. Rex clementiæ laude cupiens reliquos populares sibi conciliare, ponere cæsariam, qua olim nobilitatis insigne continebatur, & decaluari satis habuit. Chilpericum Regem Francum eo nomine secundum nunciatum erat propediem cum copiis affore. eius aduentum in castris cum quatuor dies frustra expectasset, satis se ad victoriæ fructum, & ad nominis existimationem tuendam tantis rebus confectis profecisse iudicans, & ne vltro laceffendo Francos, foedus quod inter vtranque gentem diu steterat violasse prior videretur, Gallia rebus compositis in Hispaniam redire parat. Cum interea nunciatur Lupum Ducem quendam cum Francorum manu Beterris agros omni iniuria vastare. Verum Rege cum copiis aduentante, hostes viribus impares montium iuga captare constituunt. fugæ similis profectio visa est, relictis impedimentis in planicie, & ex strage rerum in itinere relictarum. Regii sine vulnere hostium spoliis ditati, & Gallica præda graues, Narbonem ex composito redierunt: vnde exercitus pars per Gallia præsidia distributa. Iudæi nouo edicto Gothica ditionis finibus prohibiti. reliquis ex exercitu Canabæ, quod oppidum in agro Narbonensi erat, pro concione laudatus, missio neq; donatus est. Rex ipse conuerso in Hispaniam itinere, Toletum vrbem Regiam sexto mense ex quo inde discesserat, tantis victoriis clarus, atque triumphii simillima pompa inuectus est. Rebelles barba & capite rasis, nudis pedibus, atque pannosi in camelis præbant. Paulo ludibrii causa corona ex nigro corio capiti imposita. regii milites sequebantur in splendidis vestibus, atque omni lætitiæ significatione. agmen præeunte curia Rex ipse claudebat, ipsa canicie & tantis rebus gestis regni maiestatem augens. Vniuersa ciuitas, quæ se portis obuiam effuderat, ad eius spectaculi insolentiam attonita, senem Regem faustis acclamationibus prosequabatur. peracta pompa fontes perpetuo carceri mancipati. Is finis tantarum rerum fuit.

Reliqua Wambæ actiones

C A P. XIII.

VWAMBÆ virtute ac perpetuo labore, Hispania domi quidem pacis diuturnæ bonis florerebat, foris autem pristinam dignitatem recuperabat. Itaque Rex animo ad pacis consilia conuerso, Regiam vrbem spatii amplificatam perpetuo muro muniuit, qui per Diui Isidori suburbium ad vtranque pontem pertinet. Toletum enim tribus amplius ex partibus flumine alluitur, quod circum vrbem altissimis coercitum ripis per saxa præceps fertur. quarta pars ex planicie aditum habet difficilem: & angustiori prius muro cincta erat, cuius vestigia ad venale forū & ad ferream portam extant. nūc Wambæ diligentia suburbanis intra vrbem inclusis, quo difficilior expugnatio esset, inferior murus est additus. Operi perficiendo lapides vndecunq; conuecti. ac ex Romana structura ædificio marmora, in quibus

quibus rotæ aut rosæ similitudine sculptæ imagines sunt pluribus in locis. Vulgus Wambæ Regis insignia esse persuasum habet: ipsi lapides resistunt huic opinioni nullo ordine positi, sed temere ut conuehebantur. Gemina carmina, ut magni auctores testantur in nonnullis turribus incidi curauit, rei gestæ monumentum: quæ tamen rudia sunt nimirum eius ætatis, subiici placuit.

Erexit fautore Deo Rex inclytus urbem

Vuamba, sua celebrem protendens gentis honorem.

In summis præterea turribus Sanctorum statuas ex cædido marmore locauit, eorum quos præcipuos tutelares patronosq; ciuitas adoptarat, his additis versibus.

Vos Domini Sancti, quorum hic presentia fulget,

Hanc urbem & plebem solito seruate fauore.

Vtrosq; versus temporum longinquitate iniuriaque oblitteratos euerfas statuas, Philippi II. Hispaniæ Regis nostra ætate cura restituit. Vrbe munita, intermissa consuetudo ecclesiasticos conuentus celebrandi reuocata est, Wambæ Regis cura. Itaque regni anno quarto, salutis sexcentesimo septuagesimo quinto, ad septimum Idus Nouembris, in D. Mariæ de conuentus est habitus. Pauci Episcopi, nimirum septendecim, ac ferme ex Carthaginensi prouincia conuenerunt. septem præterea Abbates, iu quibus Auila numeratur monasterii Agaliensis sancti Iuliani nomine Abbas, nisi locus est vitiatus. postremum inter Patres locum Gundila occupauit, Archidiaconus sanctæ Mariæ de sede: vnde intelligitur templum in quo concilium est habitum, primum & maximum eius vrbis fuisse: eodem autem loco situm quo cernitur nostra ætate retento nomine structura mutata, lapis indicio est, quem de cælo lapsa Virgo mater vestigiis pressit, Illesonso Præsule, ut est superius demonstratum. In eo conuentu secundum Deo & Regi gratias actas ob instauratum morem veterem concilia celebrandi, qui decem & octo annorum spatio intermissus erat, sedecim canones sunt editi: sancitumque quotannis concilia prouincialia Episcoporum in ecclesia Metropolitana agitari. Eodem anno Bracaræ in Lusitania tertium concilium, inter ea quæ in illa vrbe celebrata sunt, est habitum. Sancitum ne Episcopi, ut erat moribus receptum, Martyrum reliquias è collo appensas in sellis ipsi sublimes succolâtibus Diaconis, sed Diaconi in thesibus gestarent. Sacerdos sacris operaturus nisi orario vtrunque humerum teget, pectus crucis figura, anathematis ignominia notatur. Interfuit in eo conuentu Isidorus Asturicensis Episcopus, Valerii eius æqualis qui sancti Petri Montensis Abbas fuit, humanarum rerum contemptu & eruditionis opinione, ea ætate cum primis clarus: ut eius ingenii monumenta testantur, præsertim is liber, cui titulum fecit, De vana seculi sapientia. Alios præterea Episcoporum conuentus Wamba Rege esse habitos, & si publica conciliorum acta sileant, res ipsa loquitur, recensq; instaurata lex de conciliis habendis. ac Toletum ex vniuersa ditione Præsules cõuenisse certo credimus: cum magni auctores tradant, Wamba Rege, atque in concilio Toletano singulis diocesis Episcoporum, fines descriptos. neque putamus in causa communi, & quæ ad omnes pertinebat, paucorum iudicio, atque sententiis fuisse disceptatum, sed vniuerso gentis concilio stetit. in quo præterea additum, vt sacerdotes ad normam in D. Isidori regula præscriptam, vitam vniuersi conformarent. Nouæ dioceses Episcoporum constitutæ. Exiguum oppidum quod Pimenei confessoris sepulchro celebre erat, aliique pagi & vici, ad hæc Petri & Pauli Prætorienensis ædes, quæ in Toleti suburbiis erat, ac ferme vbi nunc nosocomium S. Crucis nomine, Episcopatus iure donata: vtrunque Regis obsequio magis datum, quam ad antiquam legum ecclesiasticarum rationem expensum: quibus vetitum esse constat, tum in vna vrbe duos Episcopos constitui, tum in exiguis oppidis novos Episcopos creati. quod Regis pio sane sed imprudenti studio violatum, proximi concilii Toletani, quod duodecimum est, decreto antiquatum est, Rege etiam leuitatis accusato. ut rebus mutatis plerumq; quo fortuna eo fauor hominum inclinat, destituit alios. Nonnullæ leges ab Wamba latæ sunt, quibus reipublicæ statum multis labefactatum partibus temperauit. disciplinam militarem reuocare curauit, omnes cum delectus haberentur ad signa conuenire sanciens, præter senes, pueros, & imbecilla valetudine impeditos: seruitia armare minimum quenq; decimam suorum partem, quibus armorum genus à cæteris discretum designabatur. Ipsi Episcopi virique sacri in repentino hostium incurfu collecta suorum manu obuiâ prodire iussi ad centesimum lapidem. Hac Wambæ diligentia, victoria naualis de ingenti Saracenorum classe Gotthorum virtute parta est. Etenim vniuersa ferme Africa, quam late nostri maris littora à Nili ostiis vsq; ad Herculis columnas patent, Saraceni armis domita, obiecta Hispaniæ littora flamma ferroq; vastabant ingenti classe, in qua ducentæ & septuaginta naues erant. quam vniuersam Gotthi noua classe comparata, partim ceperunt, partim incenderunt: cum ex-

pedito consilio Rex, atque in omnes reipublicæ partes peruigil hostium conatus continuo comprimendos iudicaret, ne latius serperet malum. Sunt qui ab Eruigio Comite suspicantur eam classem in Hispaniam euocatam odio Wambæ & ambitione regnandi. Erat enim Ardebasti filius, Reccesuinthi propinquus, atque magna inter proceres auctoritate: quam ipse ingenii dexteritate, & accommodatis ad tempus officiis vehementer augebat. Animus mortalium inexemplabilis est præsentis fortunæ muneribus, semperque ad vltiora contendit. Ergo cum neque Wamba superstite fore se voti compotem speraret, neque defuncto si procerum liberis suffragiis res ageretur, propter Theodfredum Reccesuinthi fratrem, quem superioribus comitiis ob imbecillam ætatem prætermisum fuisse monstratum est: sibi spem nullam regni nisi in scelere ratus primum Saracenorum classem in Hispaniam immisisse creditur. Deinde cum hac non successisset, Regi clam aquam, vbi spartum erat maceratum, præbendam curauit. Eo veneni genere cum venis conceptur: esset, repente Rex morbo grauissimo implicatus, sacris Christianis atque pœnitentia Quirici Toletani Præsulis cura expiatus, sub primam noctis horam cum iam videretur animam agere, posita coma, atq; in sacerdotis morem detonsus, monachi ritu cucullum induit. Eo videlicet ritu diuinum numen amplius propitiari credebatur. virumq; Eruigii suafu (sic creditum est) quoniam nimirum regnandi spe, si maxime superuieret penitus caderet, vt in concilio Toletano sexto cautum erat. Additum præterea, vt inter morientibus vocibus, menteque vi veneni alienata, Eruigium ipsum successorem diceret: idque extemporaria syngrapha atque diplomate regio confirmatum. Accidit id pridie Idus octobris, die Dominico, Luna quindecima. vnde intelligitur Wambam anno salutis sexcentesimo octogesimo regno fuisse spoliatum. Nam cum sequenti luce morbo tantisper remittente ad se rediens consideraret, ex potenti paulo ante Rege monachum repente factum, mutare noluit: siue animi magnitudine rursus spernentis, quæ alii per ignes ferrumque petunt: siue desperatione regnum recuperandi, cum Eruigius rerum potiretur, intra eundem diem corona suscepta, tametsi inunctionis cæremonia in proximum diem Dominicum reiecta est. Itaq; Wamba in Pampligæ monasterium, quod nonnulli suspicantur in Mugnoni valle fuisse situm, se contulit: vbi septem annos & menses tres (alii diutius tradunt) purissimo religionis studio vitæ reliquum propagauit. Regnavit annis octo, mense vno, diebus quatuordecim. Ex eo monasterio Alfonso Regis iussu, cui cognomen Sapientis fuit, defuncti corpus Toletum deductum est, Ioannis Martini ex monacho Franciscan: Episcopi Gaditani diligentia: atq; in D. Leocadiæ, quæ ad arcem sita est ad aram maximam tumulatum. Quiricus Toletanus Præsul, siue ætatis grauitate pressus, per idem tempus defunctus est: siue rædio animi confectus vltro abdicauit. nam Iulianum Quirici successorem constat Wambæ permissu Flauium Eruigium Regem, vt erat in more positum, inunxisse.

Nomina Episcopatum Vvamba Regè.

C A P. X V.

VETERES vrbiū sedes, extinctaq; variis casibus oppida, & post excidium renata aliis sæpe nominibus, ex Wambæ Regis diuisione cognoscere non erit incommodum: & quibus Metropolitanis singuli Episcopatus contributi essent, explicare vniuersim operæpretium fore arbitror. nam de singulorum finibus, quibus descripti erant, laborare non attinet, temporum longinquitate rebus omnibus ab antiquo mutatis. Toletano Præfui Oretanus Episcopus subiectus erat. extat Oreti vestigium, octo passuum millibus ab Almagro municipio, Virginis Matris sacellum cognomento Oretanæ, atq; ex eo loco Almagrū translatis lapides Oreti nomine inciso, Biatia, quæ hodie Baeza. Mentefa, quæ nostra ætate Montrizon nuncupatur versus Casorlā sita, & à Duce olim Mauro excisa, auctore Roderico, quo tēpore à Mauris euerfa est Hispania. Acci, hoc est, Guadixiū. Basti, Baza. Vrci, quibusdā hæc Almeria aliis Murcia fuisse creditur. Bagasta: huius vrbi nullū vestigium extat, tantum versus Orihuelam sita fuisse putatur, tum ex locorum ordine, tum ex portæ Magastri nomine, quæ in ea vrbe est, indicio. Illici, Helche. Setabis, Xatiua. tum nomen retinens Denia, quæ antiquioribus Dianium fuit. & Deniæ vicina Valentia. Sequitur Valeria, quæ hodie vulgo Valera cremata dicitur. Segobrica, huius vrbi vestigia ab Vrcesia octo passuum millibus in oppido, quod Græci caput vocatur, extare eruditiores habent persuasum: nam qui Segorbium putarunt, nominum eos similitudo misit in errorem. Arcabica, hæc olim Segobricam inter & Complutum sita fuit, fortassis quæ Ptolemæo Percabita est. Præterea quarum appellationes notæ sunt Complutum, Segontia, Vaxama, Segobia, Palencia. Itaque Toletum sacræ ditionis fines vltra Carthaginensem prouinciam, cui proprie præfecta erat, Gethorum etiam ætate extendebat:

nam hæ omnes vrbes atque earum Episcopi à Toletano Præsule sacra petebant. Ab Hispalensi autem Metropolitano, Italica, quæ hodie Hispalis vetus est, ab Hispali sex passuum millibus distita. Assidonia, quæ quibusdam Medina Sidonia est, ex similitudine appellationis argumento probabili: aliis Cæsarianum, indicio templi, quod in ea vrbe est B. Virginis Siduegnæ nomine. & Rasis Maurus Xeritium Siduegnæ eam ciuitatem vocauit. Elepla siue Niebla sit, siue Lepe. Malaca, Eliberris, quæ olim vrbs supra Granatam octo passuum millibus posita fuit, in monte quod ab ea vrbe Eluiræ hodie nomen habet. Astigi, hæc est Ezigia. Corduba, atque quæ hodie prope Vaenam Cabra vulgo est Egabrum. tum Tucci, hoc est, Martus. Atque his finibus Hispalensis Præsulis ditio descripta erat. Emeritæ Metropolitanus subiectis vrbus & earum Episcopis iura dabat: Paci Iuliæ, (hodie Begia est in Lusitania,) Olisiponi, quæ Gotthis Olisibona fuit, vrbs nostra ætate diuitiis & amplitudine nulli Europæ secunda. Eboræ (Gotthis Elboræ,) Tudenfis Talaueram esse dixit in Carpetanis. Oxonobæ, quæ eruditis Estombar hodie esse creditur, prope Silues constituta. Igeditaniæ, oppidum in Lusitania extat Idaniæ veteris nomine, Conimbricæ, cuius vestigia octo millibus passuum à noua Conimbrica monstrantur, veteris Conimbricæ nomine. & quæ nomina ferme retinent Viseum & Lamecum. præterea Calibriæ, quam vrbes Tudenfis & Marineus Montangium esse suspicantur, coniectura haud satis probabili. Salmanticæ (Gotthis Salamantica,) Numantiæ, hoc est Garay. Abulæ, Cauriæ. atque hæc de Emeritensi prouincia. Bracaræ hæ vrbes contributæ erant, Dumium, quod hodie monasteriū extat prope Bracaram. Portucale, quæ se Durius euoluit in mare, vnde Portugalæ nomen ipsi vrbi primum, deinde toti prouinciæ ab oppido Cale factum, quod hodie oppidum Caia dicitur. Tude, Auria, & cui hodie Padrono nomen est Iria Flauia, in eodem numero sunt. præterea Lucus Augusti, Britanica, siue Bretonia, quæ Lucum præter & Asturicam sita erat: hodie à Mindoniensi vrbe octo millibus passuum oppidum extat nomine Bretagna. ad hæc Asturica, & Legio, quæ vrbes vulgo notæ sunt, & antiquis affinia nomina retinent. Tarraconensis Metropolitanus auctoritatem subiectæ vrbes sequebantur Barcino (Gotthis Barcinona,) Egara, quæ vrbs præter Barcinonem & Gerundam olim sita fuit, atq; his locis finitima Gerunda. tum Emporia, & Aufona, quæ hodie in Catalaunis Vicq; dicitur cognomento Ofona. Vrgelia, Ilerda, quæ duæ vrbes notæ sunt. & cuius sedes prorsus ignoratur Histosa. Superioribus adiungebatur Dertusa, Cæsaraugusta, Osca, Pompelo (Gotthis Pampilona,) Calagurris (Gotthis Calaforra,) Turiaso (Gotthis Tirasona,) Auca, cuius vrbs vestigia supra Burgos monstrantur, vnde & Aucæ montes dicti. atq; hæc de Tarraconensis Metropolitanus ditionis fines prolati. Narbo veteribus (Gotthis Narbona) subiectis Episcopis & vrbus iura dabat, legesque sacrorum: primum Bererri, hoc est, Besiers. quæ vrbs Plinio quidem Bliteræ est. deinde Agathæ, quæ hodie ciuitas siue Agde est, siue Mompellerium in Gallia Narbonensi. Magalonæ, quod nomen hodie retinet villa Episcopi Mompellerii. Nemauso, Latebæ (hodie Lodebe.) & quæ nomen retinet Carcaconi. præterea Helena, quæ hodie in agro Ruscinonensi Euna est. Sunt qui Tudensem, Lucensem, & Legionensem Episcopos affirmant, siue Wambæ beneficio, siue ex antiquo ducta consuetudine, sui iuris fuisse, neque vllius Metropolitanus imperium & auctoritatem respexisse, haud satis idoneis in alterutram partem argumentis. Illud in confesso est, plura Episcopatum nomina in vetustis conciliorum actis extare, quæ in Wambæ diuisione desiderantur. fortasse rebus tempore permutatis, aut quoniam vetera monumenta & schedæ multis in locis vitata sunt, Epagrensis, Carhaginensis, Castulonensis, Fibrariensis, Eliocrocensis, Eminiensis Immonticiensis, Lamibrensis, Elotanus, Magnetensis, Laberricensis. Quæ nomina nostra ætate ignota sunt, ac ne vrbum quidem omnium, earum sedes vbi essent, prorsus exploratum est: neq; deesset diligentia si in rebus tam dubiis quæ se via certa panderet ad inuestigationem veritatis.

Constantini diuisio.

C A P. XVI.

Q VOD ante sumus polliciti, neque hæc præstitum est, Episcopatum in Hispania factam diuisionem à Constantino Magno, vti Rasis Arabs est auctor, eius sententia nostris verbis subiicimus Latine, post diuisionem Wambæ. Constantinus, inquit, multis vrbus Episcopos dedit eo honore carentibus. Ac Hispaniæ cum esset renunciatum in magna agrorum bonitate, diuite cultu, incolarum frequentia, Christianorum numerosa multitudo, Episcopos non habere: consilio communicato, optimum fore iudicauit sex Episcopos dare, qui metu omni sublato, libere religionem Christianam & sacra populis promulgarent. Ergo viris idoneis ad se vocatis, ciuitates ad hunc modum distribuit.

„ Primo Narbo designata est, aliæque septem vrbes cum potestate iura sacra populis dandi,
 „ moresque castigandi. earum hæc sunt nomina. Beteris, Tolosa, Magalona, Nemausum,
 „ Carcafo. in hac vrbe D. Mariæ gloriofæ, ædes est, septem argenteis aris inclÿta, frequentia
 „ populi religiofa, præfertim semel in anno maiori concursu multitudinis, sed & aliis tempo-
 „ ribus celeberrima. Barcinone distat decem dierum itinere. Præter has Lutebe & Helena,
 „ Narbonensi Episcopo sunt datæ. Alteri Episcopo Bracara cessit: Dumio, Portucale, Auria,
 „ Oueto, Asturica, Britonia, Iria seu Compostella, Aliubra, Iffa, Tude cõtributis. Proximus
 „ Tarraconensis Episcopus creatus est. Barcino, Auca, Morada (fortassis Gerunda,) Beria
 „ (fortassis Emporiæ,) Oriola, Ilerda, Dertusa, Cæsaraugusta, Osca, Pompelo, Calagurris
 „ sunt additæ. Quartus Carthagine Episcopus institutus est. Toletum, Oretum, Setabis, Se- 10
 „ gobrica, Complutum, Caraca, Valentia, Murcia, Biatia, Castulo, Montogia, Bafta, Bege-
 „ na (forte Bigastra) adiunctæ. Quinto Emerita data est vrbs primaria. subiunctæ Pax Iulia,
 „ Olifipo, Egitania, Conimbrica, Lamecum, Eboræ, Cauria, Lampa (quid si Salmanticam
 „ legas? aut Lamam nunc contributam Mirobrigæ Lamasi nomine.) Postremum Hispalis
 „ Episcopum habuit. Hispali iura petere iussæ sunt Italica, Seritium Assidonix, Niebla (Ro-
 „ manis Elepla,) Malaca, Eliberris, Astigi, Egabrum. Sic Hispania omnis à Constantino Au-
 „ gusto in sex Episcopatus tributa est. Quo maior esset auctoritas, religionique suum caput
 „ constaret, imperandique potestas: ipse quidem Constantinopolim concessit, seque vt
 „ priores Romæ, eius vrbs Regem dixit: fanciens præterea, vt Romæ domino ceteri Chri-
 „ sti cultores obtemperarent: quem ipsi dominum Christianorum eorum qui è sacramento 20
 „ dine erant, & sanctum vocare soliti erant, ob acceptam à Petro Apostolo potestatem,
 „ quam illi Christus crediderat. Hæc sic Maurus ait. Conuenit auctor historix, quæ Alfonso
 „ Castellæ Regis cognomento Sapientis nomine circumfertur, diuisionem Episcopatum
 „ in Hispania factam à Constantino Magno eodem ordine, quibusdam modo vrbi-um no-
 „ minibus commutatis: vnde & ex Wambæ diuisione atque ex coniectura deprauatas haud
 „ dubium in Mauro nonnullas voces castigauimus, sententia conseruata. Archiepiscopos
 „ vocare non sumus ausi, quos Maurus Episcopos vocat, religionis nostræ, & graduum di-
 „ stinctionis ignarus scilicet, admonuisse sit satis.

Eruigius Rex, C A P. XVII.

30

FLA VI V S Eruigius regnum malis artibus quæsitum recte & prudenter administravit.
 Ac primum memor rerum humanarum haud diu eodem vestigio stare, potentiam sce-
 lere partam inuidia sæpe opprimi populari: omnis ætatis ac memoriæ clarissimum Re-
 gem fraude ipsius circumuentum, neque id Gotthorum gentem ignorare, regni stabili-
 liendi cura, ingenium in omnes partes versat. optimum visum est, religionis speciem ob-
 tendere: quod ab aliis sæpe Regibus tentatum non incommode cesserat. Itaque Toletum
 ex vniuersa ditione Præsules conuocati, numero triginta quinque conuenerunt. Ad quin- 40
 681. tum Idus Ianuarii mensis, salutis anno sexcentesimo octogesimo primo, conuentus est ha-
 bitus, quod in conciliis Toletanis duodecimum est. In eo conuentu duæ res ad memo-
 riam insignes sancitæ sunt: Eruigio regnum quod arripuerat Patrum sententia confirma-
 tum: arma tenenti, qui negarent quod perebatur: non constantia id, sed temeritas fuisset.
 Gotthorum proceres sacramenti religione exoluti, quo Wambæ obstricti erant, abdica-
 tione Wambæ, & capitii diminutione sublatis. sic putabant. Præsuli Toletano creandi tota
 ditione Episcopos ius datum, Rege ad quem ea res peruetusto Hispaniæ more spectabat
 procul constituto: præsentem confirmandi, quos Rex creasset, concessa potestas. Ea præro-
 gatiua quoniam Toletani Primatus in ceteras ecclesias Hispaniæ fundamenta poneban-
 tur, Patrum decretum adscribi placuit. Illud quoque collatione mutua decernendum nõ- 50
 bis occurrit, quod in quibusdam ciuitatibus, decedentibus Episcopis propriis, dum differ-
 tur diu ordinatio successoris, non minima creatur officiorum diuinorum offensio: dum
 tractu terrarum impeditur. celeritas nunciorum: ne queat Regis auribus defuncti Præsulis
 obitus innotescere, aut Principis de successore electio expectari. Placuit ergo omnibus
 Pontificibus Hispaniæ atq; Calæciæ, saluo priuilegio vniuscuiusq; prouinciæ, vt Toletano
 deinceps Pontifici ius sit in quibuslibet prouinciis, quoscunq; regalis potestas elegerit, &
 iam dicti Toletani Pontificis iudicium dignos esse probauerit, præficere Præsules: & de-
 cedentibus Episcopis eligere successores. Actis concilii Iuliani us Hispalensis, Iulianus To-
 letanus, Liua Bracarenis, Stephanus Emeritensis subscripserunt. Et fortassis Hispalensis
 Toletano Præsuli de dignitate noluit quidquam concedere, cum in subsequenti-
 conciliis,

ciliis,

ciliis, primum inter Patres Toletanus locum pro iure concessę auctoritatis occupavit. To-
 to deinde biennio euolato, rursus Eruigii Regis iussu, Episcopi triginta octo, Vicarii Epi-
 scoporum viginti sex, Abbates nouem, proceres præterea nõ pauci in urbem Regiam con-
 uocati, in Petri & Pauli Prętorienſi eede, concilium Toletanum tertiumdecimum celebra-
 runt pridie Nonas Nouembris, salutis anno sexcentesimo octogesimo tertio, qui annus 683;
 Eruigii regni quartus erat. In eo conuentu Pauli sectatoribus Rege concedente, Patrumq;
 decreto uenia concessa. & cum fides esset angustior, neq; debita regio fisco soluerentur, ad
 nouorum motuum metum procurandum uet. galia, quorum grauitate prouinciales fessi
 erant, imminuta, & quę eo nomine debebantur condonata. Et nimirum clementiæ &
 liberalitatis laude, quę maxima uitia sæpe obruunt, occupati regni maculas delere Eruigius
 satagebat. Præterea cum ad honores publicos homines ignobiles malis artibus irreperant,
 & Gothorum nobilitas confuso cum plebe sanguine, magna ex parte extincta contami-
 nataq; esset, ei malo occurrere mandatur. Ad extremum in Regis gratiam, lex à Patribus pro-
 mulgata, qua Reginę Liubigotonę atq; filiorum, si quid humanitus Regi accidisset, præsi-
 diũ, continebatur: ne popularis inuidiæ flamma, quod non immerito metuebatur, Eruigii
 posteri deflagrarent. Mandatumq; Episcopis, ut ad Paschatis festum, quo die Christi ad vi-
 tam reducis memoria instauratur, cum Rege celebrandum uenirent quicunq; moniti es-
 sent. Extant Iuliani Toletani Pręsulis ad Idalium Barcinonensem Episcopum litterę, inter
 eos amicitiam initam sign. ficantis, cum is Episcopus ad celebrandum Pascha in curiam ue-
 nisset. Subscribunt Iulianus Toletanus, Liuuia Bracarenſis, Stephanus, Emeritenſis, Flore-
 sindus Hispalenſis. Multa concilia celebrãdi laudem quę fuisse Eruigius uidetur: nam anno 683;
 proximo quartumdecimum Toletanum concilium habitum est ad octauumdecimum
 Kal. Decembris, Leonis II. Romani Pontificis iussu & auctoritate: ut sexti concilii genera-
 lis, quod nuper Constantinopoli à ducentis & nonaginta Episcopis habitum erat, acta Hi-
 spaniæ Pręsulum assensu rata essent. Episcopos omnes conuenire instantis hyemis rigor
 non permisit: & pleriq; sumptus, quos superioribus conciliis celebrandis tolerare necesse
 fuerat, excusarunt. Itaque Episcopi septendecim, ac ferme omnes ex Carthaginensi pro-
 uincia Vicarii Episcoporum decem, in quibus Tarraconenſis, Narbonenſis, Emeritenſis,
 Bracarenſis, atque Hispalenſis procuratores erant, Constantinopolitani concilii actiones
 & decreta probarunt: illudque proxime post Chalcedonenſe concilium ponendum iu-
 dicarunt. Nimirum eius seculi uitio, Africę, atque Illyrici exemplo, quintum concilium
 generale, quod Iustiniano Imperatore habitum erat, repudiabant: q; & Isidorum Hispa-
 lensem fecisse, eius scripta non vno loco testantur. Ibx Edesseni, Theodori Mopsuesteni,
 Theodoriti Cyrenſis scripta in eo conuentu Patres improbasse, accusabatur passim, quos
 concilii Chalcedonenſis auctoritas excusabat. haud satis intelligebant non idem semper
 de hominibus & de eorum opinionibus iudicium esse. Monotheliæ ergo siue Apollinari-
 stiæ geminam in Christo negantes esse voluntatem, Hispaniæ Pręsulum iudicio, quod
 Constantinopoli factum erat damnati missaque à Patribus ad Romanum Pontificem
 per Petrum quendam Romanę ecclesię Regionarium apologia aduersus hæreticos, in
 qua catholica religionis summa capita continebantur, Iuliani Toletani Pręsulis ut erat
 excellenti eruditionis opinione opus. In quo Leone II. interea defuncto, Benedictus Leo-
 nis successor nonnulla censurę digna iudicauit, atque in his quod de sacra Triade disse-
 rens dixisset: sapientiam ex sapientia procedere, voluntatem ex voluntate: quomodo ca-
 tholica ecclesia affirmat, Deum de Deo, lumen de lumine: quas loquutiones non esse ex-
 tendendas Pontifex disputabat. Illud præterea offendebat, quod Christum seruatorem ex
 tribus substantiis conflatum esse affirmaret. Dum hæc controuersię Romę atq; in Hispania
 agitatur, Eruigius Rex tametsi religionis specie satis profecisse videbatur, ut regnum se su-
 perſtite staret: ne defuncto tamē alienata multitudine, inimica nobilitate popolare odium
 filios opprimeret cura sollicitabat. optimum uisum est, Egicam arcta cognatione Wambæ
 sanguini annexum generum adoptare Cixilone filia in coniugium data, iuratumq; in pri-
 mis Reginę socrus, atq; filiorum eius comoda & incolumitatem diligenter, pro eo ac par-
 erat, curaturum: neq; permissurum patre defuncto in orphanorum fortunas quenquam
 impune grassari. His rebus ex sententia cõstitutis, cum Wambæ leges nonnullas, quę pau-
 lo acerbiores uidebantur, & ab illorum temporum conditione abhorreere, propter corru-
 ptos gentis mores antiquasset, ac nominatim legem de delectibus militaribus, quę paulo
 feuerior erat, mitigasset, in uicis esse desuit Toleti ex morbo defunctus. 17. Kal. Decembris.
 qui dies Veneris erat, salutis anno 687. regnauit annos septem, dies quinque & uigin- 687.
 ti, ad posteritatis memoriam, non tam honestus, quam clarus. Hoc Rege fame gra-
 uissima vexata est Hispania. Emeritiæ pons & mœnia noua diligentia instaurata, opus

curante vrgenteq; Sala (vt peruetusta carmina indicant inter Eugenii Toletani Pontificis epigrammata) noui atq; magnificentissimi ædificii speciem repræsentabant.

Egica Rex. C A P. X V I I I.

ERVI^o I^oVS pridie mortis suæ Egicam generum successorem designauit, proceribus sacramento solutis, quo ipsi obstricti erant, vt nimirum in noui Regis verba iurarent. Inunctionis cæremonia more per hæc tempora vsitato, post diem nonum, qui dies Dominicus erat, octauo Kalen. Decembris, Luna quattadecima, in Petri & Pauli Prætorienfi æde peracta. Rerum potitus Egica odium in Regem focerum compressum animo, continuo deprompsit. Et fere iniuriæ quam beneficii memoria diuturnior est. Itaq; regnum de manu à focero acceptum, præclaro videlicet initio, ab eius vindicta auspicatus, vxorem Cixilonem, ex qua Witiza natus erat, in odium patris repudiauit. Repudii suasor auctorque Wamba, vt nonnulli auctores tradunt, cum pietatis specie veteris odii semina scintillasq; foueret ad extremam vsq; ætatem. De nonnullis proceribus supplicium sumptum: nimirum quorum opera Wambam in fraudem impulsus, atque de rerum culmine deiectum esse constabat. Quod nisi ea vindictæ dulcedine reliquas actiones deformasset, facile cum quouis priorum Regum conferri potuit. Belli & pacis artibus peræque instructus fuit, prudentiæ atque mansuetudinis laude in primis cumulatus. Religionis amplificandæ studio, & superiorum Regum æmulatione prouocatus, concilium Tolera. quintumdecimum
 688. haberi curauit, atque perfecit, ab Episcopis sex & sexaginta, eius seculi anno octogesimo octauo, Idibus Maii, in Petri & Pauli Prætorienfi æde. De sacramenti forma atque vitiosissimum suscepta est disputatio: quo Eruigius ante annos aliquot Egicam successorem & regni proceres implicarat, adegeratque viduæ Reginae, & filiorum eius præsidium incolumitatemque iurare. Ii cum temporum perturbatione, qua multi tota prouincia promiscue bonis euerfi sunt, plurima per iniuriam occuparent tanquam certo iure possessa: quærebatur an iuramenti religione prohiberentur, tum ii qui iniuriam pertulissent res suas iudicio repetere, tum Rex secundum eorum iura & merita pronunciare. Patrumque sententia statutum, iurisiurandi sanctitatem haudquaquã sceleri patrocinari: exoluq; potius religionem calamitatibus hominum subleuandis æquitate sancienda. Præterea Benedicti Pontificis criminationes & maculæ, quibus superioris concilii acta inusserat, noua disputatione deterfæ. Nouoque apologetico Iuliani verbis, Patrum auctoritate sancitum, nihil eum videri aduersus Christianam pietatem committere, qui in Deo voluntatem ex voluntate procedere affirmarit: Christumque Deum ex tribus substantiis conflare. cum substantiæ nomen in naturæ, essentiæque significatione vsurpari consueuerit, & abstractæ voces nempe formas significantes, sæpe pro concretis veterum scriptorum abusu sumantur, Eam Iuliani disputationem Sergius Romanus Pontifex, Benedicto interea defuncto, magnis laudibus celebrauit, vt Rodericus Præsul est auctor: nobis aliquanto liberior visa est, quam vt Iuliani modestiam erga Romanum Pontificem, summum ecclesiæ rectorem deceret. Et nimirum de ingenii laude, qui cuiquam concedat rarus est, & in ardore disputandi modum tenere difficile. Erat enim Iulianus eruditionis laude ea ætate celebris, vt eius libri testantur: ac præsertim opus quod Prognosticum seculi venturi nominauit, liberque De sex ætatibus: qui libri ad nostram ætatem conseruati sunt, alii iniuria temporum desiderantur. Fuit ex Iudæorum sanguine prognatus, Eugenii tertii discipulus: cum Gudila Archidiacono Toletano arcta amicitia coniunctus: Quirici Toletani Præsulis successor, ingenio facili, copioso, suauis: probitatis opinione singulari. Obiit Egica Rege, octauo
 690. Idus Martii, huius seculi anno nonagesimo. Defuncti corpus in Leocadiæ tumulatum: vitæ sanctitas cœlestium numero inseruit fastisque, vt Martyrologia testantur. In eius locum Sisbertus successit, homo audax & temerarius, ingenio malo prauoque: qui vestem Illesonso Præsulis de cœlo dono allatam, & prædecessorum religione eatenus intactam contrectare, eaque indui non dubitauit. Vnde in maiora mala præcipitauit. Et fere humani animi excæcantur, cum diuina ultio insequitur, neque aciem suam retrundi vult. Itaque vasto animo immoderata nimisque alta cupiens, ac rerum nouarum studio elatus, in Regis caput, cuius beneficio auctus erat, rebellauit personæ quam gerebat immemor. Erat ei consilium ad facinus aptum, consilio autem, neque lingua, neque auctoritas deerat. appellare tentare, sollicitare nouerat. & cum prouincia per eam ætatem in factiones scissa esset, multi ex nobilitate & plebe in partes attracti. vnde intestini belli materia excitata, externa præterea arma mouebantur: vtrunque (sic credimus) Sisberti suasu. Ter cum Francis signa à Gotthis collata sunt, aduersa semper fortuna belli. Verum iniuria temporum neque

neque pugnantium neque cadentium numerus proditus est: ac ne quibus in locis sit pugnatum. Illud constat, Regis diligentia intestini belli, quod maiora mala minabatur, initia compressa. Sisbertus Regis primum, deinde Patrum sententia anathematis ignominia notatus, exilioque multatus, ac de gradu deiectus est: eorum qui Toletum iussu Regis conuenientes, numero vnus & sexaginta in Prætorienſi Petri & Pauli, sexto Nonas Maii, salutis anno sexcentesimo nonagesimo tertio, concilium Toletanum sextumdecimum celebrarunt. In eo conuentu Christianæ religionis formula de scripto concepta promulgataque est. In qua superioris concilii auctoritate atque instituto, voluntatem ex voluntate, sapientiam ex sapientia, essentiam ex essentia in Deo procedere, Christumque ad inferos descendisse expressis verbis affirmatur. Iudæi, qui sincero animo Christiana sacra complecterentur, nobilitate atque vectigalium immunitate donati. Gothicæ leges maiori diligentia sunt castigatæ: præceptumque vt pro Regis, filiorum, nepotumque eius salute, ad omnia templa, vota diebus omnibus suscipiantur: ad certam verborum firmam oratione concepta à Patribus. quod institutum ab hoc initio susceptum in nostros mores nostramque ætatem emanasse credimus, paucis in ea oratione verbis commutatis. Cuius deprecationis ea summa capita erant: Vt desideria in eis bona quotidie multiplicentur: aduersantium eorum conamina virtute suæ dexteræ (hoc est Dei) confringantur: indulgentia eis & gratia à sua misericordia conferatur: vt suæ potentia defensione protecti antiqui hostis decipula euadant: & caritate & vitæ longæuitate pollentes ad rem mereantur post transitum sideres mansiones. quæ sunt omnia verba Patrum. In Sisberti locum Felix Hispalensis Præsul Toletanus est factus. Faustinus Bracarenſis Episcopus Hispalim in Felicis locum migravit. Præterea Maximus Emeritenſis, & Vera Tarraconenſis cōcilio interfuerunt. Cum his Metropolitanis Felix in Faustini locum ex Portucalensi Episcopo Bracarenſis Præsul & alii Patres, tamen numerus ignoratur, proximo anno Toleti in Leocadiae templo suburbano nouum conuentum, cuius acta inter concilia Toletana postremum occupant locum, agitarunt Nouembris septimo die. Gallia Gothicæ Episcopi venire non potuerunt, pestis contagione impediti, quæ per hæc tempora grassabatur: & belli malis impliciti, cum finitimi Franci in ea Gothici imperii inclinatione de finibus sæpe lacerarent. Actum referente Rege de Iudæorum natione supplicis omnibus extirpanda: quam prodendæ Hispaniæ atque aduersus Christianorum imperium rebellandi, cum Iudæis Africanis consilia communicasse, ex oblato Patribus codicillo Rex conquerebatur: latius opinione disseminatum id malum, obscureq; serpens manasse per vniuersam Hispaniam, omnesque eius prouincias occupasse, neq; tamen Pyrenæos montes transcendisse, in Galliamq; penetrasse. Id opprimi sustentando ac dissimulando nullo pacto posse, neq; fas esse. Proinde celeriter quid optimum factu foret in re præſenti iudicarent. Æternæ seruituti Iudæi omnes Patrum sententia mancipati, bona publicata, vt animi & corporis cruciatus egestatis malum augeret. sancitumq; in posterum, vt filii eorum septennes à parentibus abstracti, Christianis hominibus educandi instituendiq; traderentur. Lex præterea promulgata, qua Cixilonis Regina, quamuis à Rege repudiata, & filiorum Rege ipso defuncto præsidium continebatur. Eandem Patres ante tres annos in conuentu Cæsaraugustano lege vniuersim de Reginis viduis lata sanxerunt, defuncto Rege ne cuiusquam libidini atq; contumeliæ opportuna esset, veste mutata in virginum Deo sacratarum collegium cooptari. Cixilonis filius Witiza à Rege patre regni consors renunciatur, cum solus ipse decem annos regnasset. Extantq; moneræ in Hispania patris & filii nominibus percussæ atq; ad Tudêsem urbem in amœnissima valle, malis citreis & scatentibus aquis. regii palatii vestigia atq; parietinæ, quod Witiza oblectandi animi causa extruendum curauit. cum in ea vibe regni sedem collocasset à prouido patre, ne videlicet consortium potestatis pacem publicam, vt fieri solet, turbaret, ad Calæciæ regnum, quod in Sueuorum ditione fuerat, cum potestate ablegatus. Vnde ad reliquas Gothico imperio subiectas prouincias defuncto patre, quinque post anno vocatus est. Obiit enim Egica Toleti ex morbo, salutis anno septingentesimo primo, mense Nouembri. cuius mensis die quintodecimo, septimodecimo Kalen. Decembris Witiza recepto more Gothorum Rex inunctus est.

Witiza Rex. C A P. XIX.

VITIZÆ regnum omnibus turpitudinum maculis deformatum fuit, crudelitate immane præcipua impietate, aduersus ecclesiæ leges insigne. Res Hispaniæ peccatis gentis vrgentibus ad exitum festinabāt. Et inest rebus omnibus quidam velut orbis, vt quemadmodum temporum vices, ita mores hominum & imperia vertantur. Initio quidem cum

intelligere videretur. Regum officium esse tueri innocentiam, coercere improbitatem: exules qui à patre fuerant relegati in patriam reuocauit. & vt beneficium illustrius esset, honores etiam & magistratus, quibus apud patrem functi fuerant, reposuit. In procerum conuentu schedas publicas, quibus delicta continebantur, atq; infamiae notae non paucis in ea temporum perturbatione iniustae, comburi mandauit. Ab his initiis cum iusti & optimi principatus specimen praebuisset, mox omnia in ludibrium vertit. cesserunt prima postremis: vt est difficile in lubrica atq; iuuenili aetate summam potestatem & rerum omnium licentiam ratione virtuteque frangere. Se ipse primum assentatoribus, quorum magnus in aulis Principum numerus alitur, corrumpendum tradens, in omnes libidines praiceps effudit: quas male coercitas, qualiscunq; patris reuerentia tardauerat. Magno numero concubinas vxorum iustarum loco cultuque habuit: lege lata vt id cunctis liceret, tum promiscuo populo & proceribus, tum uiris sacris. quod illi libenter factitabant: vt vitia Principum imitari, genus obsequii ducitur. & propemodum necesse est sensibus hominum placeant, quae cum turpitudine coniuncta sunt, & vitae humanae fructum vitiorum licentia atque improbitate definiunt. Romani Pontificis, cuius auspiciis hactenus religio steterat, & Gothicarum res auctae, & bonis omnibus amplificatae erant, imperium abrogatum. Vtraque lex vt communi prouinciae consensu & iudicio sanciretur curatum. Ea re Toleti Episcoporum conuentus octauus decimus Gunderico eius urbis Episcopo, est habitus in Petri & Pauli suburbano templo, vbi per ea tempora Benedictinarum virginum domicilium erat. Eius conuentus acta in volumen conciliorum collata non sunt: ne conuenit quidem, cum legibus ecclesiasticis essent contraria. Iudaeis redeundi atq; habitandi in Hispania, contra quam antiquis legibus cautum erat, facultas concessa. Conuersa ex eo prouincia, & malis omnibus foedata, cum multorum inuidiam excitasset, eorum qui antiquis legibus stari malebant & multi ad Chindasuinthi sobolem spectarent: quod superstiti patre coeperat, vt eorum sanguine manus foedaret, idem sibi rerum potitus faciendum iudicauit. Erant ad hanc aetatem superstites duo Chindasuinthi filii, Reccesuinthi Regis fratres, Theodofredus, & Fauila. Theodofredus Cordubae Dux erat, vbi olim palatium extruxit in agro suburbano, sese loci amoenitate oblectandi cupidus: cum regiae inuidiae declinandae studio, curia abstinere, atq; aula haberet praedictum. Fauila Dux Cantabriae erat, & quo tempore Witiza Calatiae regnum obtinuit, eius lateri adhaerens, cohorti praetoriae praefectus est: (Gotthi Protospatarii vocabant, voce eo seculo nota.) Hunc Witiza vt eius vxore liberius frueretur (sic nonnulli suspicantur) stipite percussum interfecerat, eius Pelagii patrem, qui deinceps res Hispaniae collapsas restituere coepit, & tunc apud Witizam pro patre vicarius Protospatarii honore fungebatur. Verum cum sublato patre se in Cantabriam recepisset, & Iulianus Comes, qui Witizae sororem in matrimonio habebat, in eius locum substitutus esset, hoc tempore tum in ipsum Pelagium, tum in patrum Theodofredum odium depromptum: quod diu Witiza conceptum animo habuerat, Theodofredum luminibus priuandum curauit. Eius filius Rudericus fuga est elapsus. Ne Pelagium quidem quamuis vestigiis omnibus inquisitum capere potuit: cum Cantabrorum fide munitus esset, & regii furoris vitandi causa religionis specie Hierosolymam petiisset, vt per manus ducta eius prouinciae persuasio habet. In Arratia Cantabriae oppido diu Pelagii & comitis baculi, quibus ex ritu peregrinantium in eo itinere vsi sunt, monstrabantur. Eo actionum tenore, cum ad totius vitae prauitatem crudelitatem adiunxisset, commotos prouincialium animos, quia sanari non poterant, frangendi studio, ne res nouare cupientibus locus esset vbi factionis vires confirmarent, pleraeq; vrbes tota Hispania moenibus & munitione nudauit. Paucae Regis imperium euaserunt: in his Toletum, Legio, Asturica, siue obsequium detrectantes, siue quod earum fidei Witiza res suas credere non dubitaret. Arma quibus reipublicae salus & praesidium continetur, easdem ob causas (sic nonnulli tradunt) conflata. Tantis molitionibus honesta species praetendebatur, pacis publicae conseruatio, regni-que tranquillitas. Re vera tyranni vbi semel prauitas eorum animos occupauit, ipsa praesidia metuunt: & quos neq; pudor à turpitudine, neq; metus ab immanitate, neq; à temeritate ratio reuocat: ii dum propriae incolumitati studere videntur, maiori periculo metuq; implicantur. Gundericus Felicis successor Toletanam ecclesiam per haec tempora gubernabat, praecipua probitatis laude, si satis animi habuisset ad reprimendos regios conatus, improbitatem arte & ratione sanandam: vt sunt multi, qui peccare magis nolint, quam quod satis magnum animum habeant ad scelera vindicanda. Erant praeterea prisci moris sacerdotes, qui superiorum temporum memoria sanitatem retinentes, Witizae actiones probare non poterant: quos omnes Gunderici successor Sinderedus exagitandos atq; omni suppliciorum genere vexandos suscepit, Principis obsequio delinitus, temporique seruiens.

Utque eo ut Oppam Witizæ fratrem (alii filium faciunt) ex Hispalensi ecclesia, cui præfatus erat, Toletum migrare concesserit, vnius ecclesiæ duobus gubernacula procurantibus: quod pietas Christiana, & prisca leges ecclesiæ vetabant. His actionibus, ac totius vitæ peruersitati Regis exitus consentaneus fuit. tamen non vna de eius obitu opinio est. Rodericus Præsul Ruderici ait coniuratione, cum se & factionis studia Romanorum, ad quos excæcato patre, suiq; periculi metu aufugerat, auxiliis copiisque confirmasset regno spoliatum, luminibus patris exemplo vindictaq; priuasse: Cordubamq; mississe, vbi vitæ reliquum exegit, æternis tenebris vinculisq; mancipatus. Numero tamen & diligentia potiores historici Witizam ex morbo Toleti obiisse affirmant, decimo regni anno, salutis septingentesimo vndecimo, gemina prole relicta, Eba & Sisebuto. quorum partes dum plerique sequuntur, resistunt alii, respublica in supremam calamitatem præcipitavit & maximam.

Horum Regum progenies. C A P. XX.

Res ipsa hortari videtur, quoniam ex fatali gentis dissidio res Gotthicæ ad exitum per hæc tempora properabant, diuisis prouinciæ studiis inter Chindasuinthi Regis posteritatem, & Wambæ cognatos, cum vtrique se legibus ad regnum niti putarent, vtriusq; familiaræ stemma breui narratione explicare. Chindasuinthus ex Reciberge vxore hos filios reliquit, Reccesuinthum successorem, Theodesfredum, atq; Faulam, & filiam vnam. Reccesuinthus nullam prolem suscepit, quare procerum suffragio Wambam successorem habuit. Chindasuinthi filia Ardebasto Comiti nupsit. erat is Græcus natione, & Constantinopoli relegatus, cum ingenium industriamque Chindasuintho probasset, ab eo genere est adoptatus. Ex hoc coniugio natus est Eruigius, magnorum motuum origo causaque, cum Wamba circumuento regnum per fraudem occupare visus esset. Ex Eruigio Rege & Liubigotone vxore nata Cixilo Egicæ Regis, qui Wambæ propinquus erat, vxor. Eo enim coniugio, quoniam vtriusq; familiaræ sanguis miscebatur, pax publica dissidio sublato coitura rursus prouidebatur. Ex hoc coniugio Witiza natus est, præterea Oppas Hispalensis Præsul atque filia, quæ Iuliano Comiti nupsit, vt magni auctores testantur. Witizæ filii fuerunt Eba, & Sisebutus, vt est paulo ante monstratum. Theodesfredus alter Chindasuinthi filius ex Ricilone vxore, quæ ex regio Gotthorum sanguine nata erat, Rudericum genuit, Hispaniæ facem & pestem. Ex Faula, qui & ipse Chindasuinthi proles erat, Pelagius is natus est, cuius virtute cellapsæ penitus atq; profligatæ Christianorum res in Hispania Ruderici temeritate, resurgere ex aliquanto interuallo cœperunt. Ad hunc Hispaniæ Reges nunquam inter cisa serie, cum semper aut parentibus filii, aut fratribus fratres successerint, clarissimum genus referunt.

Ruderici Regis initia. C A P. XXI.

ERAT rerum status in Hispania, quo tempore Rudericus Rex Witizæ filiis prætermisissis, regnum Gotthorum suscepit procerum suffragio, vt multorum opinio est: vt neque pace coalescere scissa principum & plebis studia, atque infecta partibus possent, neq; bellum defendere sicunde illatum esset. Externis præsiidiis nudati, atque vitiorum assuetudine non minus corporibus eneruati, quam ægri animis, accubantes in conuiujs, cibo atque vino debilitati, emolliti atque corrupti stupris vitam infamem Principum exemplo eruditi plerique è populo transigebant, seditionibus concitandis idonei, inepti externorum hostium armis propulsandis. virtute partum imperium opulentia perdidit, & opulentia affectæ voluptates. Omnem illum animorum vigorem, quo tantæ res bello paceque perfectæ erant, vitiorum licentia extinxerat, qua nihil est disciplinæ militari exitiarius. nihil vt Hispaniæ moribus ea ætate corruptius esset, neque ad irritandas illiciendasque immodicas voluptates instructius. Mihi Gotthicum imperium per hæc tempora multo maxime miserabile fuisse videtur, cuius virtute cum magna orbis terrarum pars peragrata videtur, illustrata esset, domi rerum omnium copia atq; diuitiis redundaret: fuere tamen qui partium studio se atq; rempublicam obstinatis animis perditum irent. Tanta vis morbi atque veluti tabes plerisque Gotthorum animos occuparat. Inerant quidem nouo Regi magna animi & corporis bona, neque adumbrata solum, sed expressa atque illustrata maximarum signa virtutum. corpus laborum patientia duratum: inedia, vigilia, frigoris atque æstus: animus audax magna petens, liberalitatis laude excellens, atque ingenii ad versandos hominum animos, & magnarum rerum tractationem præcipua dexteritate. Has omnes virtutes cum primum ad regnum accessit ingentibus vitijs exæquauit: iniuriarum memoria, libidinis intemperantia, atque actionum imprudentia Witizæ propior quam patri

maioribusque. Extat numisina Ruderici nomine percussum, expressa facie armati atque ferocis hominis similitudine ex parte vna, ex altera his adiunctis verbis I G E D I T A N I A P I V S. Temporum assentatione, vt arbitror, magis quam quod iis in locis aliquid egerit, vnde eo cognomine cohonestari meruit. Palatium à patre Theodefredo prope Cordubam in locis suburbanis ædificatum, vt paulo ante dictum est, nouis operibus magnisque molibus exornandum, augendum, muniendumque curauit. Vnde tempore consequenti à Mauris Ruderici palatium vocatum est, vt Isidorus Pacensis est auctor certissimus historice horum temporum scriptor. Pelagium patruelem sanguinis propinquitate cõiunctum fortunæ similitudo amplius conciliauit. Itaque continuo ad se ab exilio reuocatum cohorti prætoris præfecit: quo magistratu ea tempestate secundum Regem honos supremus & maximus continebatur. Odium quod in Witizam Regem longo tempore hauserat, in eius filios profundere velle visus est: vsque eo vt ignominia ac dedecore quo à Rege afficiebantur prouocati, atque maioris mali metu perculsi, curia abstinere atque Hispaniæ finibus excedere, tutissimum fore iudicantes, in Africæ Tingitanæ partem illam, quæ Gothorum imperio retinebatur, nauigarint. Erat ei prouinciæ cum potestate Requila Comes præfectus, Iuliani Comititis (sic arbitror) vicarius. Præerat præterea Iulianus ei Hispaniæ parti, quæ freto Herculeo adiacet, vnde breuissimus in Africam traiectus est, ad Consaburonem autem multa gentilitia oppida obtinebat: vnde Iulianus potentia cum quouis Hispaniæ principum conferri poterat, Regi ipsi formidabilis esse debuit. atque hæc prima fatalis diffidii semina iaciebantur: nam Witizæ filii priusquam in Africam traicerent, rebellandi consilia inter se & cum aliis viris principibus communicarunt, grauissimas iniurias conquesti, quibus indies à Rege petebantur, aderant iuuenibus Oppæ Præfulis studia, qui regio sanguine & multis clientelis potens erat. aderant alii, pars vindictæ studio, non paucis spes ex nouis rebus petebatur. Hæc semina cum dissipari arte atque comprimi debuissent, nouo atque exitiali facinore exacerbatis amplius inimicorum voluntatibus aucta atque ad maturitatem perducta sunt. vnde male cogitantibus occasio est suppeditata, summum scelus, quod incipere eâtenus formidarant, honesti specie velandi. Erat in more positum vt principum Hispaniæ liberi in aula regia educarentur. Filii quidem ad custodiam regii corporis, & priuata obsequia adhibebantur, inter epulas ministri erant: venantem Regem, quibus per ætatem licebat comitabantur, & ad bellum prosequerentur armati magnorum Præfectorum & Ducum hæc rudimenta incrementaque erant. Filia autem in gynæceo Regina ministrabant: vbi Mineræ artes, psallere & saltare, quantum necesse esset fœminis, docebantur. Moris omnis cum ætate gnaræ viris principibus connubio iungebantur. In his Iuliani Comititis filia, Caua nomine, in obsequiis Reginae Egilonæ erat, excellenti formæ dignitate. Hæc aliquando cum æqualibus ludens, corpus cum magna ex parte nudasset, Regis animum forte fortuna clam ex fenestra prospicientis vehementer perculit: atque ita vt rebus omnibus contemptis vnâ deperiret, eiusque species animo identidem obuersaretur. Alebatur in medullis amoris obscœni flamma, atque intima præcordia de pascebatur: & frequenti aspectu vnde animum inuaserat, quotidie magis morbi vis augebatur. Ita opportunitatem nactus, quam neque gratia flectere, neque blanditiis allicere, neque minus & metu frangere potuit, inuitam atque reluctantem virginem vitiauit. Regem nimirum aliis flagitiis fœdum libidinis impatientia in præceps egit. Erat Iulianus à Rege in Africam eo tempore de rebus magnis legatus. Filia doloris impatientia, atque ignominia dedecore in furorem acta, hoc exemplo ad patrem litteras dat: Vtinam ô vtinam, pater, terra mihi dehisceret ne his te litteris interpellare necesse esset, & atroci nuncio dolorem tibi sempiternum & luctum conciliare. Quantis cum lachrymis & singultibus hæc scribam hæc lituræ indicio sunt: sed nisi continuo facio non corpus tantum fœdatum esse, sed & animum sempiternam concepisse maculam suspicaberis. Aut quis nostris malis exitus erit? Quis te in scio nostræ ignominia & dedecori medeatur? An expectabimus dum quod in arcano hæctenus delitescit, tempus in lucem proferat: & dedecus quod modo sustinemus in probrum & infamiam vertatur, qua non grauiorem morte? Pudet scribere quod silere non licet. O turpem & miseram vitæ nostræ conditionem! Vno verbo dicam: filia tua, tua proles, Gothorum Regum agnata soboles, à Rege Ruderico, cuius custodia à te permissa erat, nimirum ouis lupo, incredibili & maximo scelere violata est. Vos si viri estis, facietis vt gaudium quod nostro ex dedecore hausit, pestiferum illi sit: neque impune nostro sanguini & familiæ illuisse videatur. Hæc litteræ quantum del rem iniecerint patris animo, quiuis de suo sensu estimare potest. Omnino faces subdiderunt ad productionem maturandam, cuius paulo ante initia iacta erant. Itaque continuo quasi rebus in Africa compositis, redit in Hispaniam: & vt erat audax, versutus, varius, cuiuslibet rei simulator, & dissimula-

tor, rerum à se gestarum commemoratione & accommodatis ad tempus officiis, Regis animum amplius deuinxisse videbatur. ad omnia iura familiaria & consilia Regis intima, de supremis reipublicæ rebus admittebatur. quæ omnia nō tantum eius meritis, sed etiam amori filix dabantur. Dat consilium, vt quoniam immota pax staret in Hispania, Mauri sepe & Franci de finibus laceſſebant: quidquid equorum & armorum reliquum erat, aduersus externos hostes in Africam atque Galliam mittendum videri. In quo specie vtilitatis prouidebatur, vt Rex omnibus præſidiis nudatus iniuriæ opportunus eſſet. His rebus exſententia peractis, fingit vxorem, quam in Africa reliquerat, morbo implicitam eſſe graui atque diuturno: nullaque releuari poſſe, niſi filix, quam vnice amabat aſpectu. Id per litteras, tum ipſam tum domesticos ſignificaffe. Neceſſaria re, & quoniam propediem redituram pollicebatur, victus Ruderici animus magis quam flexus (& fortaſſis copia fastidium fecerat) patrem & filiam ex aula dimittit. Malacæ, quæ vrbs infero mari alluitur, porta viſitur Caua nomine. Ea parte egreſſam Iuliani filiam, nauim conſcendiſſe, ducta ab antiquo hominum perſuaſio habet. Interea Regem ex tantis ſcleribus cœlo & hominibus inuiſum ratio ipſa & prudentia deſerere videbatur: fatali palatio, quod Toleti erat aperto, vt Rodericus ſcribit, quod inuicti vectes atque æterna ferri robora muniebant, adituque prohibebant, ne reſeratum, excidium Hispaniæ afferret: quod in fatis eſſe vulgo homines, ſed & primores gentis perſuaſum habebant. Rudericus ingentes theſauros ſuſpicatus ſuperiorum Regum prouidentia in eo palatio ſeruari, & alioqui indagandi curioſus animus, quamuis diſſuadentibus atque deterrentibus cunctis ordinibus, ſeras perfringendas curauit: vt ſunt vehementes & inuictæ in eo quod ſemel propoſuerunt Regum voluntates. Nulli theſauri reperti. Arca tantum extabat, & in ea lintheum, quo explicato inſolentes hominum facies atque habitus in eo depictæ apparuerunt cum inſcriptione verbis Latinis, quæ Hispaniæ excidium ſignificabant inſtare ab ea gente quam pictura demonſtraret. Mauricis ſimiles veſtes atque habitus viſi ſunt: vnde ex Africa tantum malum inſtare Regi & proceribus qui aderant perſuaſum eſt: ſeraque pœnitentia ſubiit nullo fructu, magno periculo gentis arcana perſcrutatos eſſe, quæ tanta eatenus religione ab omnium oculis ſubducta fuerant. Huius narrationis fidem nonnulli eleuant. ex ingenio quiſque ſuo in vtramuis partem ſtatuat: nobis neque confirmare argumentis neque reſellere animus erat.

Primus Maurorum aduentus in Hispaniam.

C A P. XXII.

SARACENORVM arma hac ætate impune toto orbe volitabant. in Arabia exortus ille furor Mahomete Duce, multos primum mortales illuſit nouæ religionis ſpecie, orientis deinde Solis partes cum occupaffet, Auſtralesque regiones peruaffet, vſque ad vltimas occidentis Solis oras non longiſſimo ſpacio temporis peruenit. Heraclius quidem Imperator Coſroe Perſarum Rege deuicto, Aſiaque domita, naſcentem peſtem in ipſis incunabulis comprimere arte cupiens, ex Saracenorum nobilitate quatuor millia Romana caſtra ſequi voluit honoris ſpecie: re vt obſidum loco eſſent, ne nouos motus vt cœperant in prouinciis concitarent. ii militarem veſtem ex Iuſtiniani, quæ adhuc extat, lege poſcentes cum repulſam tuſſent, addita præterea verborum contumelia, eunucho in ea imperii faxe, ſiſci præfecto dicente: Quid reliqui eſt Romano militi quod dari his canibus poſſit? ea effœminati viri voce irritati, ad ſuos continuo factò agmine reuertuntur, propinquas Romani imperii vrbes carpunt: Ægyptum occupant: Perſas nuper à Romanis deuictos debilitatoſque viribus, ipſi integri ferocesque domant. compelluntque Mahometis ſacra & Saracenorum nomen ſuſcipere. Syria vniuerſa capta: Africa sæpe tentata bellorum euentu vario, ſucceſſu tandem ipſis proſpero. Ab imelechi Regis ductu Carthago magna capta euerſaque. à Ioanne Præfecto prætorii, cum res in ea prouincia gereret, repulſi Africa finibus maiori mole bellum parabant. Aduersus eorum conatum Ioannes ſupplementum à Leontio Cæſare petiturus Conſtantinopolim nauigat, ſalutis anno circiter ſeptingentiſimo. Romanæ interea legiones tædio longioris moræ, an nouarum rerum ſtudio, Tiberium Apſimarum ciuem Conſtantinopolitanum Imperatorem ſalutatum, ad rempublicam capeſſendam Conſtantinopolim proſequuntur. Ea ex re Saraceni vacuam Africae poſſeſſionem inuadunt, atque occupant: Numidiam & Mauritaniaſ ad Oceanum vſque Atlanticum, qua ſinis eſt orbis terrarum. Vlit vniuerſæ genti præerat Miramamolinus (ſupremi imperii ea vox erat.) Eius nomine Muza Africam gubernabat, homo natura ferox, vehemens, manu promptus atque animo, conſilio bonus. Iulianus impetrata à Rege diſcendi facultate, ex itinere quidem coniurationis capita adit, ſingulos appellare, polliceri

tabulas nouas, opes suas, imparatum Regem docere, præcipua & maxima victoriæ præmia polliceri. Non procul Consaburone mons ostenditur ab incolis Calderinus nomine ea voce quoniam Arabica lingua proditiōis mōs significatur, vulgo homines accepta à maioribus opinione persuadent. in eo monte prodendæ Hispaniæ Mauris consilia à Iuliano & fociis agitata. Appulsus autē in Africam Muzam exemplo adit, iniuria se à Rege violatum conqueritur: Witizæ filios paterni regni hæreditate priuatos, inopes, & egentes sine lare familiari vagari: non deesse prouincialium studia. Quo in statu res Hispaniæ sint, explicat: venisseque tempus Hispaniæ imperium occupandi, atq; adeo totius Europæ, cuius aditu eatenus erant prohibiti. vna celeritate opus esse ad præoccupandos factionis aduersæ conatus. seq; si pauci iuuaret non dubitaturum clientum opibus, & quoniam prouinciæ aditum vtrinq; ad fretum obtineret. Ruderici vires tentare, regnum euertere. Oblatam occasionem non despiciebat barbarus. Christiani tantum hominis fidem suspectam habebat. Re ergo cum Miramolino communicata, modicis primum copiis Hispaniæ vires tentare, Iulianiq; fidem experiri, an verbis facta responderent optimum fore iudicauit, cunctator ingenio & latissimæ prouinciæ moderatione, multisq; ex eo & magnis negotiis implicatus. Centum equites & quadringenti pedites quatuor nauibus impositi sunt missi. Iis vicinas freto insulas & littora tentantibus diripientibusq; cum ex voto res succederent, & pleriq; Hispani ad illos confluerent, denuo agente Iuliano, Tariffio Duce qui altero oculo captus erat, cognomine Abenzarca duodecim pugnatorum millia mercatorum nauibus, quo res occultior esset, transuecta sunt in Hispaniam. Iis copiis cum Calpemonis primum esset occupatus, Heraclea vrbs illi monti imposita Gibraltaris nomen accepit à Tarif & Gebal, quæ vox montem significat, nomine duplicato. ab eodem Duce Tariffæ nomen vicino oppido est factum, vt plerique arbitrantur, cum olim Tartessus diceretur. Hos Iuliani & Maurorum conatus celeritate præoccupandos iudicans Rudericus, sobrinū suum Sanctium (alii Enecum vocant) continuo obuiam misit. Ex eo initio de belli summa omen est factum. vt erat ex colluione plebis & subitario delectu exercitus conflatus, non vigor corporibus inerat, non ardor animis: lentum & deforme agmen, fluxa arma, segnes equi, impatiens Solis, pulueris, ac tempestatum, nulla disciplina militaris. Itaque cum primum castris collata sunt castra, leuibus initio præliis, aduerso semper Marte, deinde totis vtrinque viribus dimicatum est. Victoria penes Mauros stetit: & Sanctio cadente Gotthorum exercitus partim cæsus, partim fuga dissipatus est. Barbari victoria elati, Bæticæ & Lusitanæ agros depopulati, non pauca oppida eo tractu, ipsamque vrbs Hispalim, vt erat mœnibus & munitione nudata, facile suæ ditionis fecerunt. Incidit hæc prima calamitas in 713. annum eius seculi tertiumdecimum. Quo anno Sinderedus Præsul Toletanus rerum summæ diffidens, an Ruderici iniurias & insolentiam non ferens, relicta Hispania Romam abiit: vbi post aliquot annos Gregorio tertio Pontifice Maximo Lateranensem conuentum cum aliis Episcopis habuit. Ecclesiæ Toletanæ præcipui sacerdotes, ne in ea temporum calamitate rectore carerent, Oppa prætermisso, quem legibus repugnantibus constabat ad eum honorem vocatum, Urbanum prisca moris virum, morum sanctitate excellentem, Præsulem crearunt, Fuerat is Toletanæ ecclesiæ Primicerius, seu primus cantor. & quoniam Sinderedo superstitite electus est, neque electionem probarunt iis, quorum intererat, à veteribus vt indicio sunt peruetusti codices, vbi eorum Episcoporum nomina continentur, in nullo Præsulum Toletanorum numero ponebatur.

Ruderici Regis mors. C A P. XXIII.

TANTIS rebus peractis Tariffius & Iulianus Comes in Africam redeunt: nouas Sarcenorum copias supplementi causa in Hispaniam mitti Muzam postulant: relictoque apud eum obsidis loco Requila Comite, impetrant multo maiorem quam ante equitum ac peditum numerum. atq; ita vt cum Ruderico Rege totis viribus configere non dubitarent. Is enim suarum rerum periculo prouocatus & ignominiz, quæ accepta erat delendæ cupiditate inflammatus, ex vniuersa ditione, quorū ætas idonea erat, ad signa magnis propositis suppliciis nisi parerent, vocauit. Ea denunciatione numerosa hominum multitudo conuenit. qui minimum supra centum millia hominum fuisse aiunt. Verum ex diutino otio ad bella suscipienda, vt vulgus consuevit alacri ac prompto animo, molli ac minime resistente ad calamitates perferendas. Et erant pleriq; inermes, fundis tantum & sudibus armati. Cum hoc exercitu Rex in Beticam profectus, hostemq; nactus ad Cæsarianum in planicie, quam Lethes amnis interfluit, castra locauit. Ardebat vterque exercitus pugnandi cupiditate. Mauri tot victoriis & proximo belli successu elati. Gotthi pro salute & liber-

& libertate, patria, liberis, coniugibus vitam discrimini offerre non dubitabant. Tamen si
 plerisque mœstum silentium tenebat, & tacita diuinatione occupati videbantur, qualis
 iam præfagientibus animis imminenti mali esse solet. Regem curis anxium ac sollicitudi-
 ne, ostenta insomniaq; perterruisse memorantur. Octo continuis diebus iisdem vestigiis
 dimicatum est: septem, leuibus præliis, ut arbitror, cum vtrique quantum virtutis in hoste
 esset, quantum in suis experiri cuperent, priusquam totius certaminis aleam subire neces-
 se esset. Die octauo, qui dies Dominicus erat, Xauelis Arabum mensis nono die, tertio Idus
 Nouembriis, ipso Martini festo die, ut ex Aluendensi Chronico colligimus, atque salutis
 anno septingentesimo quarto decimo, totis vtrinque viribus & copiis pugnatum est. vtræ- 714.
 que acies pro castris ad pugnam instructæ. Rex curru eburneo sublimis, & intertexta auro
 veste conspicuus, ut erat Gotthorum Regum mos pugnam inuadere, priusquam ad ma-
 nus deuentum esset, hanc ad suos orationem habuit: Lætor milites venisse tempus vindi-
 candi iniurias, religionem expiandi aduersus hominum genus cœlo æque & hominibus
 iniuriam. Quæ enim illis est causa pugnandi, nisi ut vobis, liberis, coniugibus, & patriæ æter-
 nam seruitutem imponant, Dei immortalis templa diripiant euertantque? quod in aliis
 prouinciis & Hispaniæ parte fecerunt, & quorum ruentium fragor & rudera pene in oculo-
 rum atque auribus vestris versantur. Sentiant hæc cum eunuchis bellum gessisse, nunc
 cum inuictis Gotthorum sanguine. Superiori anno minima virium parte cum hoste pu-
 gnauimus. eo successu elati (Deus illis mentem eripuit) eo penetrarunt vnde receptus esset
 nullus: quo nimirum tot nefaria scelera suo suorumque sanguine luere. sic speramus au-
 guramurque, Mauris antea bellum inferebamus in Africa, Francos à finibus repelleba-
 mus: nunc in sedibus nostris propulsamus illatum. proh facinus nefasque. vel ipsa morte
 procurandum. hæc sunt humanarum rerum vices. Quod nisi victoriæ spes esset ut explora-
 tum habemus, vindictæ certe studium debet stimulare, tot cognatis & necessariis in acie
 trucidatis. tanta agrorum & oppidorum cum nostra ignominia vastitate. Quod mearum
 fuit partium exercitum comparavi, quem planicies vix capit, commeatus prouidi locum
 idoneum elegi, Ducibus munia distribui, subsidiis aciem firmaui: alia præterea arcano
 comparata ad salutem, quæ nunc fileri satius est. in ipsa pugna nihil me reliqui ad victo-
 riam fecisse sentietis. Cætera in vestra potestate sunt, audete modo vincere, pleneque hu-
 mana diuinaq; spe in hostes irruite, memores patriæ auitæque virtutis, memores Gottho-
 rum sanguinis, memores religionis Christianæ, cuius auspiciis militamus. Econtrario Ta-
 rissius certis copiam pugnandi facere, postquam copias in aciem produxerat, hanc sum-
 mam orationis habuit: Terrarum finis Oceanus hinc alluit, ex ea parte claudit Mediterra-
 neum mare: non de gloria, sed de salute pugnandum est. nullus receptui locus, dextris at-
 que virtute fidendum. Hic dies aut Europæ imperium dabit, aut vitam cunctis eripiet. In
 morte securitas erit, in victoria gaudium. ignominiosa vita nihil turpius, sed Asiæ domito-
 res atque Africæ, ad subigendam Hispaniam non meo magis ductu, quam vestra sponte
 profecti inueteratæ virtutis meminisse debetis. non Africæ solitudines & rescua, sed opi-
 ma Europæ spolia offeruntur: nam quis ad superiores victorias Gotthorum gente compres-
 sa virtuti vestræ resistet? Inermem credo aciem, & ex vulgi face temere raptimque confla-
 tam suomet fluctuantem timore, multitudine impeditam formidatis? quam sine gladio vel
 umbonibus propelletis. Qui se tutari viribus suis integris & illibatis non potuerunt, an nunc
 imminuti superiore clade metuq; exanimati victoriam reportabunt? quam igitur nunc vi-
 deo in vobis alacritatem, certum victoriæ omen: eam in aciem ferte freti virtute felicitate-
 que vestra & fortuna fatiq; Irruite Deo duce, Mahumete auspice, in hostes prædam non
 arma gestantes. Aspera montium iuga, nudosq; colles & perpetuo æstu deformes Africanas
 casas ditibus Hispaniæ campis vrbibusq; mutate. In dextris vestris imperium, salutem, præ-
 sentis lætitiæ, spem futuri temporis geritis. Ducum verbis inflammati milites pugnae si-
 gnum expectabant. Gotthi ad tubæ sonitum in hostem feruntur. Mauri tympanis areis
 & omni telorum genere pugnatur, deinde gladiis res geritur. Vtrique acriter dimicant ad
 multam diem prælium anceps fuit, neutro victoria inclinante. Paulum modo Mauri virtu-
 te nostris cedebant, locoque moti fugam respectare videbantur: cum Oppas incredibili
 scelere, eatenus dissimulata perfidia cum suorum manu, ut arcano conuenerat, in ipso ar-
 dore pugnae ad hostes transfugit: & Iuliano coniunctus, qui validum Gotthorum agmen
 ducebat, nostros ab aperto latere aggressus. victoriam hosti peperit. Regii enim percussi
 improuisa suorum prodicione, & continenti totius diei pugna fessi fractiq; animis, recen-
 tem impetum non tulerunt. & cum omni parte ingenti cæde sternerentur, terga verterunt.
 Tamen Rex cum fortissimo quoq; in prima acie pugnans, non Ducis magis, quam militis

partes implebat, laborantibus succurrens, pro faucibus substituens integros, cedentes à fuga retinens, propria nonnunquam manu. Ad extremum desperatis rebus veritus, ne viuus in hostium potestatem veniret, ex curru defiliens, in equum Oreliam nomine, quem paratum habebat ad omnes casus conscendit, seque subducit è pugna. Eo nudati præsidio Gothi qui in acie perstabant, pars trucidati, pars fuga salutem quæsierunt. Castra & impedimenta momento temporis capta. cætorum numerus non proditur, nimirum præ multitudine iniri non potuit. Vnum enim prælium omnia Hispaniæ ornamenta abstulit. ibi Gothorum nomen extinctum, ibi virtus bellica, ibi præteriti temporis fama, ibi spes futuri delata: imperiumque, quod trecentis amplius annis steterat, à feroci gente & immani compressum est. Ruderici Regis equus, paludamentum, corona, calceiq; gemmis distincti ad Lethis ripam inuenta: & cum nulla præterea fugæ indicia extarent, occisus in fuga, aut merfus in flumine creditus est. Post ducentos ferme annos in Lusitanæ templo quodam vrbe Viseo hac inscriptione lapis est repertus: HIC REQUIESCIT RUDERICVS VLTIMVS REX GOTTHORVM. indicio ex fuga in eam regionem fuisse delatum. Milites qui cladem effugere potuerunt, tantæ calamitatis nuncii, deformesque testes, vicinas vrbes petiuerunt. Pelagius (quem quidam suspicantur prælio interfuisse) rebus diffidens, in Cantabriam vltimam suæ ditionis prouinciam se continuo recepisse videtur: alii Toletum affirmant. Hostibus haud incruenta victoria fuit, sed decem ferme milia ex eorum numero ceciderunt. Et fuerat superius biennium frugibus aduersum, desertoque propter bella agrorum cultu fame & peste laboratum erat. Quibus malis debilitati prouinciales processerunt in aciem: sed vitis potissimum ac libidine vigor extinctus erat, & scelerum pœnis agentibus in eam præcipitarum est cladem.

Christiani in Astures proficiscuntur.

C A P V T XXIII.

ROMANAM ecclesiam Constantinus Pontifex obtinebat, Orientis imperium Anastasius cognomento Artemius, Francorum Rex Childebertus eo nomine tertius erat, quo tempore planctu tumultuq; vniuersa Hispania repleta erat, non præsentis tantum dolore mali, sed etiam futuri temporis metu: nec vllum calamitatis genus deerat, cum per omnes ordines ætateque victoris crudelitas & licentia debaccharetur. Magna pars eorum qui ex ærumnoso illo prælio mortem euadere potuerunt, Astigam perierunt, vbi beneque remotam locis, & ea ætate ciuium frequentia, & mœnium munitione validam. Cum iis ciues confusi, atque inter se hortantes sui capitis periculo vniuersæ gentis incolumitatem redimere, excidium auertere, illatas si possent iniurias vindicare: cum victore, qui vestigiis omnibus Gotthorum reliquias persequebatur, rursus dimicare non dubitarunt. Eadem prælii fortuna fuit. rursus Gothi à Mauris cæsi fugatiq; sunt. qui cladi superfuerunt in varia loca dilapsi. vrbs omni præsidio nudata, atque in victoris redacta potestatem à Mauris euerfa est. Iuliani deinde Comitum consilio & hortatu, copiæ bifariam diuisæ: pars Maguedo Duce, qui Christiana olim sacra, quibus erat imbutus abiurarat, Cordubam petiit. & quoniam nobilissimi eius vrbs ciues commune periculum veriti Toletum aufugerant, haud ægerrime expugnata est, pastoris cuiusdam ductu, qui aditum qua facillime penetraretur in mœnium ea parte monstrauit, quæ ponti coniuncta est, silentio noctis, custodiisque interfectis. Vrbs Præfectus templi munitione, cui D. Georgio nomen fuit, defensus tribus mensibus obsidionem tolerauit. deinde è fuga retractus in Maurorum potestatem venit focii per vim expugnato templo ad vnum interfecti sunt. Cum copiarum parte alia Tariffius reliquam Bæticam incendiis & direptionibus vastabat. Prope Giennium, vt Rodericus est auctor, vt res habet regionibus aliquanto remota, Mentela vi capta soloque æquata est. Malacam, Eliberrim, Granatam præsiidiis occupauit. Murcia Præfectus, quæ vrbs ea tempestate Oreola vocabatur (sic aiunt) homo militaris & sagax, cum à Mauris acie victus esset, sceminis in veste virili per muros vrbs dispositis cum magnæ multitudinis speciem præbuisset: ad honestas condiciones victores Mauros adduxit, priusquam vrbs deditioem faceret. Iudæi Mauris confusi, Cordubam, Granatamque habitandas susceperunt: Christiani ciues alio atque alio dilapsi. Toletum reliqua erat in Hispaniæ umbilico posita, situ inexpugnabilis: vnde Urbanus eius vrbs Præsul in ea rerum inclinatione, haud satis loci munitione confusus abierat in Astures, sacrasq; sanctorum reliquias, ne hostibus nominis Christiani ludibrio essent, secum asportarat: nominatim vestem Illesonso Præsuli de coelo allatam, arcamque reliquiis sacris refertam, quæ variis iactata casibus Hierosolymam delata Toleti constiterat: libros præterea sacros ac sancto-

sanctorum virorum ingenii monumenta Isidori, Illefonfi, Iuliani, ne vi flammæ cuncta vastantis perirent. auro & gemmis pretiosiores thesauri. Urbani iter Pelagius prosequutus est præsidii causa, quod à magnis auctoribus affirmatam inuenio. Cœlestes thesauri in extrema Hispania, vt tutiores essent ab iniuria, in subterraneo specu conditi, octo millibus passuum ab eo loco vbi postmodum Ouetum vrbs ædificata est, ab ea re loco Montis sacri nomen factum, ductaque ab antiquo consuetudine à vicinis populis, qui religionis ergo quotannis, die præsertim Magdalena memoria sacro frequentes conueniunt, præcipua & magna veneratione colitur. Urbani & Pelagii exemplo prouocati plerique ciues, & in his optimus quisq; ac nobilissimus vt longissime à belli discrimine essent, seq; & suos ad meliora tempora seruarent, vrbes deseruerunt. Vacuam ciuitatem Gothici sedem imperii, Mauri ex variis partibus, vbi res prospere fluebant, ad obsidionem conuenientes, Tariffio Duce haud ægerrime redegerunt in potestatem. Tamen de eius expugnatione non vna fertur opinio. Rodericus Iudæos ait, qui in vrbe perstiterant belli spectatores sine discrimine rerum suarum, siue vincerent, siue victi essent Hispani, præterea odio Christiani nominis, continuo victori portas aperuisse: atq; quod Granata & Corduba factum erat, Iudæos & Mauros in commune habitandam suscepisse. Tudenfis munitione ait, confisos ciues, tamen si exiguo numero fractiq; animis erant, menses aliquot obsidionem tolerasse, ac tandem Dominico Palmarum die, quo die Christi à Iudæis cruciati memoria recurrit, Christianis ad Leocadia suburbantum templum de more supplicationem agentibus, hostes à Iudæis aditu monstrato in vrbes admissos, ciues ad vnum occisos, aut in captiuitatem reductos. In rebus tam incertis in alterutram partem certo pronunciare temerarium esset: ipse eorum opinionibus accedo, qui post diurnam obsidionem, vrbes à ciuibus deditam affirmarunt, his conditionibus: Qui vellent ex vrbe discedere sine fraude res suas efferrēt: qui manere, patriæ religionis libertatem retinerent, septemq; ea de causa ex Christiano ritu sacrata in vrbe templa: Iustæ, Torquati, Lucæ, Marci, Eulaliæ, Sebastiani, & Mariæ Virginis suburbanum, Vestigalia penderent, quæ Gothorum Regibus consueuerant, noua imperandi sublata Mauris potestate. Suis legibus viuerent, & qui iura dicerent iuxta eas ex ipsorum numero iudices darentur. Per hunc modum Toletum à Mauris occupata est, reliquæ Hispaniæ vrbes eadem belli flamma carpebantur. ciues, quo quemque metus agebat, in varias partes dissipabantur. Legio cum annonæ difficultate laboraret, fame cōpulsæ est deditorem facere. Caraca in Carpetanis capta in Celtiberis oppido quod nostra ætate Medina Celina vocatur, olim Segontia vt Rodericus est auctor, ex lapide smaragdo, vt ego interpretor viridi marmore portentose magnitudinis & pretii mensa reperta: vnde oppido Medinæ Talmidæ, quod nomen mensæ vrbes significat, appellatio facta. In Vaccæis Amaia fame, quæ indies maior inualecebat, coacta imperata facere. Urbis huius spolia præteritam opulentiam vicere. multi enim eius munitione confisi eo se & opes omnes suas cōtulerant. Is tractus ea tempestate Campi Gothorum vocabatur, vnde Camporum appellatio ei Hispaniæ parti facta ad nostram ætatem manauit. In Calæcia Asturica incensa euerfaque, muris structuræ firmissimæ stantibus. In Asturibus Gegio oppidum, terrestri marinaque situ firmissimum in Maurorum potestatem venit. Militaria præsidia locis competentibus disposita: ne se commouendi nouiq; imperii iugum excutiendi prouincialibus esset facultas. Tantis totius Hispaniæ spoliis Maurorum agmen graue, Tariffio Duce, quo Imperatore tantas victorias pepererat, Toletum vt tantorum laborum aliquis per otium fructus esset, atq; inde velut ex arce in reliquas Hispaniæ partes despicerent, reductum est, eius seculi anno quintodecimo. Quo anno inuenio præterea Narbonem in Gallia à Mauris fuisse occupatam. variæ videlicet manus ex Africa ad famam rei bene gestæ examinum instar sese in varias imperii Gothici partes infundebant. Prouinciales, pars fuga dissipati, pars metu perculsi, iuuandæ patriæ consilia haud satis explicabant. nulla manus numero aut viribus insignis coibat. vrbes tantum singulæ rebus suis priuatim consulentes Præfectos creabant: penes quos cum bello paceq; suprema rerum omnium potestas esset, nullius imperium respicerent, à quibusdam historicis Reges nuncupantur.

Muzā venit in Hispaniam.

C A P. XXV.

Hæc in Hispania: ex Africa autem nunciabatur Muzam variis cogitationum fluctibus æstare. gaudebat nobilissimam prouinciam subiugatam, Maurorum imperium in Europam propagatum. dolebat sua cessatione factum vt expugnata Hispaniæ non præda modo, sed & laus ad Tariffium pertineret. Inaque auaritia æque atque inuidia agitatus pessimis consultoribus bello paceq; trahit in Hispaniam recenti Maurorum manu stipatus,

in qua duodecim armatorum millia fuisse aiunt: exiguus videlicet numerus tantis molitionibus impar, nisi rebus omnibus oppressi essent, afflictique Hispani. Nam quod rebus perditis accidit, consilium ab omnibus dabatur defendendæ patriæ, periculum sumere singuli recusabant. Cum Duce ratio belli mutata. Erant qui suaderent, ut iunctis cum Tariffio viribus, reliquas vrbes peterent, quæ Mauricum iugum nondum susceperant. Vicit sententia eorum, qui cum Christiani essent, tempori potius quam religioni seruietes, ad reliqua perficienda Muza suam operam pollicebantur: auctoresque erant, ut suis viribus peculiarique exercitu vicinas vrbes subiugaret. qui cursus Barbaro ad laudem certior videbatur. Affuit præterea Iulianus Comes, an noui Ducis promerendi studio, & liberalioris militiæ spe, an Tariffii odio incertum: & solent patriæ proditores, ut sunt ingenio turbulento & inconstanti, minori gratia primum esse, deinde odio propter sceleris memoriam, & quia tanquam creditores aspiciuntur. Algezira vbi barbarorum copiæ expositæ erant, Adoniam primum itum est. ciues aliquandiu obsidionem tolerarunt, suaque virtute, & vrbis munitione confisi, non semel irruptione pugnarunt: ad extremum vi expugnati. Carmona deinde Bæticæ quondam firmissima vrbs, eodem belli impetu tentata. Barbarus diebus aliquot multis laboribus frustra consumptis, Iuliani arte delusam ciuitatem cepit, cum defectione ille à Mauris, pugnaque simulata, intra mœnia esset admissus, ea porro, cui olim è Corduba nomen fuit. Rasis Arabs postquam Muza & Tariffius Toleti congressi sunt, hæc contigisse tradit: & Iuliani Comitum milites, ait, haudquaquam simulatione fugæ, sed mercatorum specie arma Carmonam intulisse, ea quibus capta est. Nos his rebus commemorandis Roderici Præfulis auctoritatem sequebamur. Hispalis, quo se Gothorum numerosa multitudo contulerat, cum ingruentem barbarorum vim repellere non sperarent, ciuibus occulte fuga elapsis denuo est capta. Iudæis, qui remanserant, ut cum Arabibus confusi eam domicilio obtinerent, tradita à victore est. Eadem fortuna fuit Pacis Iulianæ in Lusitaniam finibus sitæ, quo ciues Hispalenses se contulerant. Cæterum vi an deditio-
ne barbarorum armis cesserit, incertum: nisi quod satis constat magnam Christianorum multitudinem diu in ea vrbe post hanc calamitatem vixisse. Non procul iis locis Emerita erat, Romanorum olim colonia, ea tempestate inter Lusitaniam vrbes nobilissima, antiquæque amplitudinis & maiestatis haud obscura vestigia retinens. tamen multis bellorum iniuriis deformata erat, ac postremo in eo prælio, quo Ruderico Duce Hispaniæ fortunæ omnes euerse sunt, multi ciues perierant in acie. qua calamitate haudquaquam qui supererant animis fracti aduenienti hosti obuiam processere. tumultus persimilis pugna fuit, multi que vtrinque ceciderunt, ac Emeritenses tandem cum numero vincerentur, & rebus omnibus inferiores essent, intra mœnia compulsi. Tum Muza quatuor tantum comitibus stipatus, antiquissimæ vrbis situm & maiestatem oculis contemplatus, dixisse fertur: Ex toto orbe ad hanc vrbe fundandam homines conspirasse arbitror, felicem qui eius imperio potiretur. Ea cupiditate inflammato amplius animo anxiusque, diligenter vrbis expugnandæ rationes considerans, forte animaduertit lapididiam veterem vrbi coniunctam. ob depressionem loci insidiis parandis fore opportunam. In eum ergo locum de nocte equitatus partem immittit, ciues denuo prælii fortunam tentaturos haud inani coniectura reputans. Id cum sequenti luce esset factum, obsessi irruptione facta in insidias præcipitantes, à fronteque & à tergo ab hostibus circumuenti, multis cadentibus, reliqui facto cuneo egregieque propugnantes vix in vrbe euaserunt. Ea clade audacia castigata, pugna abstinere consilium fait, atque vrbis tantum mœnibus & munitione hostium vim propulsare. Obsidio ducebatur: Muzaque quietis impatiens, opera omnia comparabat, quæcunque expugnandis vrbus idonea ea tempestate habebantur. lignæ turre extructæ, vineæque, quibus texti milites muro succedentes lapidum compages dolabris distrahere, atque in vrbe aditum patefacere moliebantur. Obsessi locis omnibus adesse, hostiumque conatus virtute ac diligentia eludere. Erant numero imminuti ciues, & commectus angustia cœperant laborare. ergo necessario de deditioe agunt, iis tamen conditionibus quas victor Muza, ut erat vasto animo repudiavit. Re infecta legati in vrbe redeuntes, vnam salutis spem in Ducis ætate graui atque affecta collocare: vix superuicturum omnibus sermonibus prædicare quousque vrbs esset expugnata. Barbarus re intellecta, barbam & comam infecit. Legati rursus de eadem re facta ipsam conueniendi potestate perculsi animis, & miraculum interpretati effecerunt, ciues uti serio de deditioe faciendâ cogitarent, ei homini qui naturæ etiam leges superasse videretur. Deditiois conditiones fuerunt. Ut ciuium, qui in acie ceciderant, aut in obsidione defuncti erant, bona victori cederent. Ecclesiarum redditus, & sacrorum instrumenta ex auro & argento occuparet. Qui manere in vrbe vellent, res suas retinerent: qui discedere, iis quocunque vellent migran-

migrandi facultas esset. De tempore quo Emerita barbaris cessit, non satis constat. Rodericus Præsul intra eundem mensem ait, quo Muza venit in Hispaniam: eodem an sequenti anno non explicat. Et constat Pacis Iuliæ atque Ilipulæ ciues nouum imperium nondum satis firmatum euertere cogitantes, correptis armis Hispalim occupasse, Maurorum præsidio magna ex parte cæso. Intempestiua audacia exitio fuit, maloque coacti sunt iurgum impositum perferre. Abdalafisius Muzæ filius, patris iter profecutus venerat in Hispaniam. Is per otium aliquando cum patre exoptulans, quod eius indulgentia nihil ea ætate suoque animo dignum gessisset, facile impetrauit, vt valida Maurorum manu attributa, virtutis specimen daret. In Valentia: fines irruerat, ibique cum eius tractus incolis prospere acie pugnarat. Valentiam, Dianium, Alicantium, Orihuelam, atque Ortam, iis in locis ceperat ciuium deditioe ea lege: Vt à templorum sanctitate abstineret, & religionis Christianæ cultus deinde nemini fraudi esset. Res suas cuncti retinerent velt gali repræsentato: quod magna moderatione imperabatur. His rebus peractis, huius seculi anno sextodecimo, Hispalim petens breui eam urbem in potestatem redegit, cæsis omnibus quicunque superioris rebellionis & cædis auctores extiterant. Eodem animi ardore Ilipula capta, vbi magna strages hominum fuit: fortassis etiam vt magnitudo supplicii terreret alios, solo æquata: nam ex valida vrbe nostra ætate exiguum oppidum euasit Pennafloris nomine Cordubam inter & Hispalim. Rasis Arabs Emerita: præsidium cæsum ait, Hispanensesque cum Pacis Iuliæ & Ilipulæ ciuibus conspirasse. Emerita Toletum Muza abiit. Tariffius aduenienti vltra Elboram in Carpetanis processit obuiam honoris gratia. Ad Tietarem annem, qui Argnueli agros interfluit, congressi sunt, magna vtrinque lætitiæ significatione: tamen animis auersi penitus erant. Muzam inuidia stimulabat: Tariffium metus amittendæ potestatis. Accusabat enim Muza, quod bello gerendo eius præceptis haudquam obtemperasset. fortunæ temeritate potius quam pugnandi scientia, atque ex militari disciplina vicisse. Verum hæc apud vulgus non probabat, audacia consilia ex euentu æstimare solitum. Iater has contentiones vbi Toletum ventum est, ad rationes Tariffius compulsus, eorum quæ in bello expensa, quæque victoriæ cursu capta erant. quam ille siue iniuriam siue acerbitatem dissimulanter ferendo, accommodatisque ad tempus officiis, senis animum lenire satagebat. Omnino vtrinque conciliatis animis Cæsar augustinam petierunt, eamque urbem armis virisque potentem ceperunt. denique multis vrbibus potiti in Celtiberia, atque Carpetanis, ac plerisque exercitu incruento, vniuersa ferme Hispania domita Maurorum armis videbatur, non toto triennio euoluto, ex quo Maurorum exercitus primum ex Africa venit: res miraculo comparanda. nam interiora regionis adiri non poterant nisi magna difficultate. Iuga montium, densæ syluæ, inaccessæque rupes, pleraque Hispaniæ partes sepiunt. Vlit Miramamolius tantis victoriis nunciatis, quas ne discordia Ducum labefactaret verebatur, vtrunque ad se venire iussit. Muza discedendi certus, & ne se absente turbaretur prouincia, consensu procerum, quorum consilio vti voluit, Abdalafisium filium, cuius ea virtutis documenta recenti memoria extabant, pro se substituit Hispaniæ moderatorem. Cuncti ordines in eius verba iurare adacti. Ipse & Tariffius antea magni atque clari, nunc tantis rebus peractis maiores atque clariores, vt erat imperatum in Africam nauigarunt, eos thesauros prædamque omne genus exportantes, quos Gotthorum potentia tam longo tempore congesserat.

De annis Arabum. CAPVT XXVI.

CVM imperio mores prouinciæ, leges, institutaque murata. Omnia colligere longum cesser: quod præsentis loci est & ad cognoscendam consequentium temporum historiam confert, annorum ratione antiquata, qua vulgo Hispani utebantur in actionum formulis, publicis tabulis, historiaque conscribenda, à Christi ortu aut Era Cæsaribus ducto principio numerandi: noua fere inuicta est, qua gens Maurica vtitur, quam late per orbem terrarum fusa est. Mahumetes prauæ superstitionis conditor felicibus armis, Heraclii Imperatoris ignauia, Damasci, quæ Syriæ vrbs nobilissima est, imperium gentis arripuit, regiaque insignia desumpsit. quo maior esset auctoritas, leges quasi cælo delatas numinisque instinctu inflatuque acceptas subditis populis promulgauit. Nihil in speciem fallacius est, quam praua religio, vbi diuinum numen sceleribus prætextitur: nihilque potentius ad impellendum in fraudem multitudinis animos. Ab hoc tempore Mauri annos computant. Egiræ, quod Arabibus nomen expeditionem significat. Quo id salutis anno contigerit auctores variant, neque in colligendo consequentium annorum numero opinionibus conueniunt. Pudenda historiæ, atque antiquitatis ignoratio. Nobis è tantis tenebris lumen

veritatis eruere difficile erit. conabimur tamen quantum ingenio & diligentia consequi poterimus: pauloq; altius disputationem omnem ordiemur. Annum Sol ambitu facit Zodiaci signa percurrens diebus trecentis sexaginta quinque & quadrante. mensem Luna auctu senio labore describit, idem spacium circumagēs diebus viginti nouem, horis duodecim. Tempus in annos tribuere receptum est omnium gentium more, annum in menses. vnde vniuersa difficultas existit, quoniam Lunæ & Solis conuersiones multum inter se discrepantes exæquare dierum numero promptum non est, quamuis multis ingenijs & temporibus in ea inquisitione consumptis. Annum antiquissimi Romani ad Solis numerum, lationesque accommodarunt, varia inconstantique ratione in decem menses explicatum: è quibus sex tricenum essent dierum, quatuor tricenis & singulis completerentur, 10
 Martius, Maius, Quintilis, October. totus annus diebus quatuor & trecentis descriptus erat. Principium, mensis Martius, vti aliorum mēsum nomina indicio sunt, Quintilis, Sextilis consequentium. Rudi seculo ingenijsque nulla eruditione expolitis in quæ incommoda incurreretur non considerabant, æstatis ferias in hyemem verti, veris in autumnum, quæ maxima perturbatio est. Arabes vnde gens Mahumetana hausit, annis describendis ad Lunæ tantum conuersiones respexerunt, duodecies per signa Zodiaci circumactæ: vnde duodecim menses conflati, sex dierum viginti nouem, triginta sex alii. vniuersus annus diebus trecentis quinquaginta quatuor descriptus. Quod institutum inter Romanos Reges Numa Pompilius imitatus est, ad antiquam anni rationem quinquaginta diebus adiectis, geminoque mense, Ianuario atq; Febuario. Sed eueniebat longiori quidem quam 20
 antea tempore, certissimo tamen, vt frigus æstiuis mensibus, calor hyemalibus proueniret. In quod incommodum vt gens Maurica incurrat necesse est, antiquo rudique instituto ad hanc ætatem mordicus retento. Nam cæteris cura fuit, omnisque labor, Lunæ Solisque conuersiones exæquato dierum numero inter ipsas comparare: vnde omnis inconstantia varietasque corrigeretur, magno ingeniorum labore, successu impari. Græci octauo quoq; anno euoluto dies nonaginta, in tres menses tributos effluere sinebant. Idem eorum exemplo fecere posteriores Romani, paucis tantummodo commutatis. Hebræi & Ægyptii vti erant cœlestium rerum omnium præ cæteris cognitione præstantes hanc speciem emendationis quam intercalationem Latini vocarunt, prudentius excogitarunt, annis nouendecim, quo spacio omnis Lunæ conuersionis varietas consumitur, septem menses certis 30
 interuallis intercalantes. Iulius Cæsar Romanæ republicæ oppressa ad aliquam suæ prouidentia partem pertinere iudicauit temporum rationem, quæ nimium inter Romanos perturbata erat, acriori studio emendare. Sosigenes mathematicus rerum cœlestium peritissimus, Marcus Fabius scriba rerum Romanarum in cōsiliū adhibiti. iis adiutoribus annus quidem ad Solis numerum trecentis sexaginta quinque diebus & quadrante descriptus est: eoque singulis quatuor annis dies vnus consumitur ad sextum Kal. Martii, quem ob id Bissextum nominarunt. Lunæ ratio atque inconstantia omnis Aureo numero comprehensa est: quem ab vnitatem procedentem vsque ad nouendecim Kalendario Romano adiecerunt, decem & nouem annis septem Lunas Ægyptiorum instituto intercalantes. Ratio tunc commodissima visa est vt certus temporum status perseueraret: sed progressu 40
 temporis ob quasdam minutias non satis describenda anni ratione consideratas, deprehensum neutram rationem cum Solis numero conuenire. Itaque gens Christiana, quæ ex Iulii imitatione quo ad statiuas quidem ferias solarem, quo ad cōceptiuas autem lunarem annum sequebatur, se multum à proposito aberrare deprehēdit. neq; anni initium in idem tempus incidere, neque Aureo numero, qua causa institutus erat, Lunæ exortum designari deprehendique. Eoq; Gregorius XIII. Pont. Max. salutis anno millesimo quingentesimo octogesimo secundo, quo tempore hæc commentabamur, vtrunq; errorem correxit, Aureo numero expuncto detractoque è Kalendario, atque in eius locum maiori numero substituto, quem Epactas nominauit. Præterea ex mense Octobri incunte decem dies detracti, eo quidem anno sunt: quo anni solaris initium ad competentem à veteribusque de- 50
 scriptam sedem reuocaretur. quam ne deinceps mutaret Bissexti intercalatione certis interuallis omittenda prudenter excogitatum, atq; prouisum. Verum de iis rebus subtilior accuratiorq; disputatione ad astrologos ableganda est. quod præsentis loci, atq; ex vsu historiarum fore putamus, annum Mauri, vt paulo ante dictum est, vndecim diebus & quadrante nostro anno minorem faciunt: quod plerique scriptores non considerantes eius computationis initium, non vno loco designarunt, ab anno salutis quingentesimo nonagesimo secundo vsque ad annum sexcentissimum vigesimum septimum mirabili ac pudenda varietate inerrantes. Cuius discrepantiæ eam extitisse causam arbitror: quod aliis atque aliis temporibus annos Arabum cognoscentes, neq; considerantes eos annos minores nostris esse,

esse, retro conuersa ratione diuersa numerandi principia designarunt posteriores priora. Nobis in tanta varietate, quid potissimum sequeremur in ambiguo diu fuit. Id tamen verisimile maxime videtur, Arabum computationem inchoandam esse salutis anno sexcentesimo vigesimo secundo, Idibus Iulii, die Iouis, vti Annales Toletani testantur ante annos trecentos confecti. Quod re cum Iudæis & Mauris deinde communicata libello dicato, certa ratione conuicimus. Consentiant lapidum inscriptiones, & incorrupta vetustatis monumenta. Quamuis Roderico Præsule, & Isidoro Pacensi discrepantibus, atque eius computationis initium salutis anno sexcentesimo octauodecimo designantibus, hoc est, septimo Heraclii Imperatoris anno: plerisque in quo maior peruersio est, atque confusio, vtriusque nationis annos exequantibus, quod fieri non debuit.

Abdalasisi res gestæ. C A P. XXVII.

COMMENDATAM à patre prouinciam Abdalasisius prudenter gessit. Ex Africa noui imperii stabiliendi studio multi à victoribus euocati, vt latissimam prouinciam bellorum iniuria incolis vastam domicilio obtinerent. Iis agri se desque ad habitandum datæ. Hispalis delecta Maurici imperii sedes, atque firmissima arx, vnde vniuersæ prouinciæ iura dabantur. Egilonam Ruderici Regis vxorem captiuam, tanquam belli iure ad eum pertineret, Dux Maurus euocauit. Erat ætas idonea, formæque & actionum dignitas singularis. Ipse ergo barbarus aspectu continuo captus blandis verbis, num valeret, rogauit. Illa dolore recrudescente, atque ex superioris fortunæ memoria animo exulcerata, lachrymis manantibus, debilitataque voce: Quid de me, inquit, scire cupis, cuius calamitatis fama totum orbem terrarum peruasit, eo acerbioris, quo cunctis nationibus est testata? Felix paulo ante Regina, imperii fines vltra Hispaniam proferebam: nunc summa iniquitate fortunæ rebus omnibus spolata, in numero captiuorum sum, eo grauiori casu deiecta, quæram in sublimiori fastigio collocata. prorsus vt Hispani suarum calamitatum obliti meam vnus vicem gemitu & lachrymis prosequantur, grauioremque malis omnibus ducant. Tu si vt generosos animos decet, Regum calamitate tangeris, in hac tua felicitate gaude venisse tempus cum regio sanguini benefacere possis. Mihi nullum maius dare beneficium potes, quam si pudicitiam nostram, hoc est, Reginæ atque matronæ, vt magnanimi Duces solent, tuearis: neque permiseris nostram fortunam cuiquam ludibrio esse. Alioquin tu sum: de captiua, quodcunque fert animus, statuas. Ego si minus rebus, quoniam res ita tulerunt, perpetua certe beneficii memoria, tuæ voluntati obsequi, tibi gratificari nunquam desistam. Reginæ oratione barbari animus amplius captus est: atque adeo vt officii omnibus & blandimentis delinitam, sibi eam connubio iungere non dubitarit. Pactam Christianæ religionis cultum & libertatem in præcipuo dum vixit honore habuit. Erat enim forma insignis, & florentissima ætas, eaque prudentia, vt eius auspiciis rem publicam regeret, consilio, vt maior auctoritas esset, regiam coronam imponeret capiti suo. In Antæqueræ agro, qua parte Malacæ fines attingit, mōs surgit Abdalasisi nomine, fortassis appellatione a Mauro Principe mutuata. quemadmodū nonnulli suspicantur, à Maguedo Arabum Duce, Almagueris appellationem factam, oppido ditionis militum Diui Iacobi. Causam explicant, vicinum fontem exitisse, cuius ille aqua, quæ Arabum lingua Alma dicitur, libenter utebatur. Nec dubium est cum rebus pleraque oppidorum, montium, fluminum, fontium mutata nomina, magnamque inductam veteris memoriæ confusionem. nouas vrbes condendi, aut veteres suis nominibus appellandi gloriâ Duces barbari quærebant. Quid Iuliano Comiti acciderit clam est: nisi quod æternis suppliciis viuum mortuumque mactatum esse sceleris magnitudo, vt credatur facit. & fama exit nullo satis idoneo auctore, Iuliani vxorem à barbaris lapidibus obrutam, filium ex Septensi turri in ora Africæ datum præcipitem: ipsum perpetuæ custodiæ in Oscensis agri arce Loarri Maurorum iussu, quibus tantopere gratificari voluerat, mancipatum: vbi eius ex lapide sepulchrum extra arcis templum monstratur. Occisum ac bonis omnibus spoliatum, Rodericus Tudensisque aiunt, ipsum & Witizæ filios. Rerum status per hæc tempora plane erat miserabilis. Mauris vniuersa ferme parebat Hispania, vbi nullus erat cruciatus, quem à victoribus non perferrent Christiani: vxores è virorum complexu rapiebantur ad libidinem: liberi de gremiis parentum: pretiosa vestis atque ornamenta maiorum diligentia congesta impune auferiebantur. Prædiorum fructus multo quam ante maligniores erant, irato celo, atque agrorum cultu neglecto. tecta & diuorum domicilia ignibus conflagrant. Cæsa incolarum corpora passim iacebant in vrbibus atque in agris. omnia domi forisq; fletu & gemitu personabant. nulla erat facies mali, quæ non opprimeret Hispaniâ: scilicet

violatas religiones numinis vindicta improborum sed & innocentium suppliciiis expiabat. Cantabriam tamen, & Pyrenæi montis partem ad confines Vasconum atque Aragoniæ, Astures & Calæciæ partem multo maximam retinebant Christiani, magis quia non impugnabantur ob locorum sterilitatem asperitatemq; quam quod ad resistendum fatis animi esset. In eas partes ex reliqua Hispania Christiani passim dilabebantur: vbi nonnulla reipublicæ forma retenta, proceres & sacrorum Principes res profligatas gubernabant. Christiani qui Maurorum imperio parebant, cum Mauris confusi essent, tunc mixti Arabes, nunc voce mutata aliquantum ab antiquo Muzarabes dicti sunt, tum ipsi tum eorum posterii. In religionis Christianæ libertatem retinebant, templaque ex ritu Christiano sacrata, virginum ac monachorum collegia: tametsi plerique Episcopi ne videlicet in tanta rerum colluione nominis maiestas ludibrio esset, in Calæciam aliasque regiones se receperunt. Iriæ Flauix Episcopus multis ex eo numero ad se confugientibus, reditus vnde viuerent, & decumas agrorum liberaliter suppeditauit, vt Ordonii Regis eo nomine secundi diploma declarat, Compostellanæ ecclesiæ concessum, salutis anno nongentesimo tertio decimo. Per hunc modum cecidit Hispania: sic nobilissimum Gotthorum regnum extinctum est. Scilicet cum cælo vertuntur res humanæ. Quarum initium, earum & finis sit, necesse est. Orta intereunt, auctaq; fenescunt. Mihi sane eo occidisse videtur Gotthorum regnum & gens, vt ex sepultæ cineribus noua, iusta, & suis viribus nitens nasceretur Hispania, catholicæ religionis hac tempestate præsidium & columen: quæ ex suis omnibus partibus, quasi membris in vnum corpus reuocatis compacta imperium latissimum, quale hodie cernimus, Orientis atque Occidentis vltimi finibus terminaret. Quo enim hæc tempore commentabamur, Philippus secundus Hispaniæ Rex potentissimus, Lusitaniæ accessione, quod felix, faustum, propriumq; fore speramus, perduellionibus semel & iterum acie superatis auctus erat: & latissima prouincia post tot annorum spatia sub vnius Regis imperium reuocata, Christiani nominis hostibus esse cœperat multo amplius quam antea formidabilis.

L I B R I S E X T I F I N I S .

HISTORIÆ DE REBUS
HISPANIÆ, LIBER
SEPTIMVS.

Pelagii in Mauros rebellio. C A P V T I.

NONDVM totum biennium abierat, ex quo furor ille Africanus bellum impium Hispaniæ atq; nefarium indixit: cum ingens barbarorum exercitus transcens Pyrenæi montis iugis, quo ab Hispania Gallia dirimitur, in eam prouinciam ferro penetrauit: vt quæ pars Gotthorum imperio tenebatur, victricibus armis cederet. Et opportuna occasio sese dabat, quam spe complexi erant, reliquæ Galliæ inuadendæ atque occupandæ, Regum sordida, atq; inutili otio marcescentium, nō minus quam paulo ante Hispania fecerat, intestinis dissidiis fluctuantis atq; in occasum inclinatæ. Pipinus senior, & Carolus eius filius, quamuis ex impari matre, a martia virtute cognomento Martellus, Mediomatricum & Leucorum, hoc est, Austrasiæ Duces, regiæ Francorum Procuratores, cum rempublicam vniuersam bello paceq; administrarent, ad regnum cuius solum nomen penes legitimos Reges Pharamundi sobolem erat, haud obscure nitebantur, magna multorum inuidia atque obrectatione. Familiam vnam in Gallia plus legibus & Regibus posse, plus reliqua nobilitate, pleriq; ægre ferebant. Eudo Aquitaniæ Dux. Austrasianorum conatibus obuiam eundo, vniuersam prouinciam in factiones diuiderat. Omnino barbaris Gallico bello implicitis, Gotthorum reliquiæ, qui ex calamitoso atque teterrimo communis patriæ naufragio, in Astures, Calæcos, atque Cantabriam euaserant, & locorum munitione magis quam armis freti, summis se montium iugis tatabantur, occasionem nactæ sunt de recuperanda pristina libertate aliquando cogitandi. Filios & vxores clam inter se conquirebantur in seruitutem abactos impotenti dominorum libidini seruire. ipsos quod extremum in calamitate erat. expertos non publico tantum imperio premi, sed iustum propemodum seruitium singulos pati: omnes sanctitates tota prouincia violatas: diuorum domicilia, qua belli furore incensa euerasq; qua post victoriam

riam Mauricæ superstitionis sordibus contaminata: sacrorum instrumenta direpta: barba-
 rz crudelitatis atq; perfidiæ expressa vestigia locis omnibus extare. In Munusa, in quo præ-
 fidii aliquid esse debuit propter cõmunem religionem (erat is Gegione præfectus à Mau-
 ris) neq; hominis quicquam esse, præter figuram & speciem: neque Christianæ religionis,
 præter nomen & externum habitum. præstare semel mori, quam in tanta indignitate vitæ-
 que acerbitate tandiu versari. non iam de veteri gloria, quæ temporis momento obscurata
 esset cogitare: neq; de pristino gentis imperio, quod auersa numina extinxissent laborare:
 tolerabile aliquam seruiendi rationem requirere: atq; vitæ non acerbissimæ conditionem
 supremis votis exoptare. Hæc cogitantibus, Dux magis quam vires deerat, qui sui capitis
 1º periculo exempli q; virtutis, reliquos per Hispaniam Christianos ad præclare audendum
 conandumque prouocaret. nam vt est ingenium multitudinis omnes audacter loqueban-
 tur: periculum suscipere cuncti pariter detrectabant. vigor animorum extinctus erat. Got-
 thorum proceres tot bellorum oppressi casibus, magna ex parte ceciderant. Vnus Pelagius
 vera Gothorum Regum soboles, tametsi tot aduersis casibus iactatus erat, præcipua pol-
 lebat animi magnitudine atque constantia, neque id prouinciales ignorabant: cœperat-
 que iam ante ex fama rerum admiratio virtutis, & quibus ignotus facie erat, substituerant
 etiam animis speciem corporis amplam atque magnificam. Commodò rei publicæ accidit
 per idem tempus, vt is è Cantabria, quo se post Hispaniæ cladem receperat, veniret in Astu-
 res: incertum euocatus ne, an ad rei bene gerendæ, patriæque iuuandæ, sicunde se lumen
 2º ostenderet, occasionem intentus: an quia de Cantabriæ principatu plures reguli discepta-
 bant. nam tres ea tempestate Cantabriæ Duces inuenio, Eudonem, Petrum, Pelagium. In
 hunc continuo omnium oculi animiq; cõiecti, remedium aliquod tantis malis, atq; opem
 eo Duce afferri posse non omnino desperantium, induceret modo in animum rerum sum-
 mæ patrocinari. Periculi magnitudo, virium imbecillitas pleriq; conturbabat: nam furo-
 ri simile videbatur fore, nouo conatu, haud magna spe, denuo victricia barbarorum arma
 laceßere, irritare animos. Verum quod metu facere detrectabant, casus in necessitatem
 vertit. Erat Pelagio soror ætate florentissima, eximia venustate. Munusa Gegione pro Mau-
 ris præfectus, puellæ pulchritudine captus, eam sibi toro iungere cupiebat: diu ignotus, re-
 pente nobilis secundas res sustinere non poterat neq; animi libidines ratione virtuteque
 3º frænare. Ergo cum Pelagii voluntate desperaret vnquam se voti competem fore, simulata
 beneuolentia, per speciem legationis eum Cordubam ablegat: vbi Tariffius erat magni no-
 minis Dux, cum nondum rediisset in Africam. Pelagii discessu, facile oprato coniugio po-
 situs est. Fœditate cognita Pelagius, cum obita legatione reuertisset, ex compressæ sororis
 ignominia, suæq; familiæ dedecore, quantum doloris ceperit, quantis iracundiæ flammis
 arserit, de suo sensu quiuis estimare potest. nec iniuriæ magis magnitudo vrebat, quã quod
 in ea rerum perturbatione, vltioni de viro præpotente, quique arma teneret, sumendæ pa-
 rem fore se non sperabat. Cogitationem in omnes partes versanti optimum fore visum est,
 dum se comparat, & vindictæ occasio sese offert, silentium tenere, dolore mq; comprime-
 re: & lætitia ad tempus simulanda, fraudem fraude eludere, Itaque recepta sorore in finiti-
 4º mos Astures aufugit, vbi studia gentis erant, & propensæ vniuersæ prouinciæ voluntates.
 Munusa rei nouitate perculsus, veritusque ne à paruis initiis latius serperet rebellionis ma-
 lum, Pelagii conatus Tariffio renunciat. missi Corduba milites, Pelagium nondum viri-
 bus satis confirmatum facile cepissent, ni periculum indicio factò, celeri fuga euasisset: ad-
 missoque equo, vicinum fluuium nomine Pioniam tranasset, aquis irundantibus ra-
 pidum: quod illi saluti fuit, hostibus qui iisdem vestigiis insequiebantur eo factò delu-
 sis: cum certissimum vitæ periculum adire, Pelagii capiendi causa tanti non esset. Ad
 Canicæ vallem (Cangas hodie dicimus) ex fuga euasit. Iis in locis egentium & pro-
 fugorum delectus habitati vndique confluentium ad spem recuperandæ libertatis: nam
 5º hostes maiori numero affuturos propediem, nemo dubitabat. Multi vltro nomina dant:
 tanta erat cupiditas Pelagio auspice, pro patriæ salute suaque libertate certandi. Pleri-
 que metu hostium suorumque minis fracti, atque ancipiti periculo permoti, siue vince-
 rent, siue vincerentur Hispani, ne alterutris prædæ essent, necessitate arma induunt. Astu-
 res ferme omnes in sententiam perducti. Hortatur in concilio gentis, vti magno ani-
 mo communis causæ patrocinium suscipiant, priusquam barbarorum imperium veru-
 6º state amplius confirmaretur in Hispania, quod ipsa sua nouitate nutabat. Celeritate, in-
 quit, & audacia opus est, vt qui causa superiores sumus, hostes virtute vincamus. Ciuita-
 tes singulæ modico Maurorum præsidio tenentur: ciuium multitudo nostra est, omnesq;
 7º viri fortes tota Hispania nauare nobis operam & studium cupiunt: nemoque erit (quem
 quidem Christianum nominare fas sit) qui non continuo in nostra castra se conferat:

» tantisper modo sustentemus, & recuperandæ libertatis spem in nostrorum animis audacia
 » & virtute alamus. Hostium exercitus in varias manus dissipatus est. pars multo maxima in
 » Galliam abiit. Nunc animis & virtute audendum: nunc pro veteri belli gloria, pro aris &
 » religione pugnandum, pro liberis, vxoribus, propinquis, & necessariis, qui indigna & gra-
 » uissima seruitute premuntur. Eorum calamitates, nostrasque ipsorum ærumnas & pericula
 » memoria repetere graue est, oratione recensere, prosequi lachrymis vanum: opem ali-
 » quam & remedium adhibere salutare. tantum vos viros esse ostendite ex nobilissimo Got-
 » thorum sanguine prognatos. Secundæ res voluptatesque debilitarunt, & iniuriæ opportu-
 » nos præbuerunt: nunc asperæ & profligatæ acuant. An belli pericula adire graue est? at
 » multo illa grauiora, liberos, coniuges in seruitutem abstrahi, immensæ hostium libidini
 » seruire, (ò magnum atque intolerandum dolorem, ò grauem acerbamque fortunam!) vos
 » ipsos interfici, quod sit necesse victis accidere. An priuatarum rerum amor, & otii cupidi-
 » tas tenet? erratis si republica oppressa singulorum fortunas stare posse putatis. Incendii vis,
 » mihi credere, velut ex continentibus tectis in alia traiciendo cuncta pariter vastabit. An
 » locorum munitione confiditis? sed neque desides & otiosos hæc montium claustra tue-
 » buntur. nec si maxime hostes cessabunt, tantam multitudinem quanta se in hæc loca re-
 » cepit, solum sterile, & rebus omnibus indigens alere potest. An paucitas nostra despectui
 » est? sed præteriti temporis memoria, & ancipites bellorum casus victoriam non numero
 » stare, sed virtute satis declarant. Deo cuius numen ante irritauimus, & nunc placatum
 » confidimus, facile est numerosas hostium copias paucorum armis prosternere. Tolerabili
 » fortasse conditione, vt in malis hosti seruire consultius fore putatis? quasi perfido homi-
 » num generi vlla fœdera sancta sint, fideique constantia sit à barbara gente expectanda.
 » Cum hominibus enim crudelibus nobis res est, an cum feris & immanibus belluis? Ego
 » quidem, vobis adiutoribus laborem & periculum graue quamuis & maximum, suscipiam
 » tamen pro communi salute libentissime: & dum vixero hostis ero, non barbaris magis,
 » quam si quis ex nostra gente arma conferre & sacram militiam suscipere recusabunt: no-
 » biscumque aut vincere aut mori non malint, quam in tanta vitæ acerbitate, ignominia, &
 » calamitate versari: & suppliciorum magnitudine sanciam, ne hostes maxime metuendi
 » ignaui esse videantur. Hæc dicentem singultus & gemitus eorum qui aderant sæpe in-
 » terterbarant, præsentium impendentiumque malorum imagines ante oculos inerrabant, 30
 » mœrori par metus. Verum cum ex aliquanto spacio respirassent, animosque ad nonnul-
 » lam spem melioris fortunæ reuocassent, sanctissimo iureiurando bellum in Mauros sanc-
 » ciunt. Nullum periculum communis salutis causa recusaturos pollicentur. profitentur-
 » que principes ex omnibus bellum barbaris illaturos. Omnibus suffragiis Pelagius ipse bel-
 » 716. li Dux, atque Hispaniæ Rex creatur, salutis scilicet anno septingentesimo sexto decimo,
 » tametsi nonnulli huic annorum numero biennium addiderunt. Ab hoc initio ipso tem-
 » pore, quo impietas armata per vniuersam ferme Hispaniam impune vagabatur, furor &
 » audacia passim volitabant, & res communes propemodum desperatæ erant: nouum re-
 » gnum in Hispania auspiciato in perpetuum fundatum est, signumque ad bene sperandum
 » afflictis & oppressis prouincialibus sublatum. Tanti nonnunquam est non deesse fortunæ, 40
 » & oblata casu sapienter flectere ad consilium. Calæci & Cantabri, quos Oceanus ad Se-
 » ptentriones alluit, & locorum asperitate Asturum exemplo confisi, libertatem magna ex
 » parte retinebant, ad belli societatem adiuncti sunt. Misæ præterea occultæ legationes, vr-
 » bes quæ in Maurorum ditione erant sollicitatum obtestatumque ne communi causæ de-
 » essent: suorumque potius conatus, rebus & consilio iuuarent. Nonnulli ex vicinis locis in
 » Pelagii castra dilapsi sunt, communem belli fortunam rursus subire atque tentare certi.
 » Plerique noui Regis despectu, metuque maioris mali, citra discrimen rerum suarum belli
 » spectatores esse mallebant quâ pars, ex fortuna consilium sumpturi. Pelagius haud ignarus
 » quanto in periculo res essent, primisq; euentibus considerans metû aut fiduciam gigni, cu-
 » pidusq; noui imperii sancienti auctoritatē: de Mauris prædas agere, locis omnibus instare, 50
 » vrgeri, carpere hostes, & trucidare, oppida & vrbes Asturû inuisere, suaq; præsentia & ora-
 » tione dubitantes erigere, audaces in fide confirmare, magna diligentia quæ subsidio es-
 » sent conferre vndique & comparare: nullique labori parcere, quo susceptam semel regii
 » nominis maiestatem inter suos tueatur, & aduersus barbaros, quos continuo tanquam ad
 » restinguendum incendium affuturos minime dubitabat. Inerat animo vigor
 » atque ad labores perferendos ætas idonea: formaque
 » corporis non cultu conspicua, sed virilis
 » vere atque militaris.

ALCHAMA Mauricæ militiæ Magister, magnique in ea gente nominis Dux, ex Africa cum Tariffio venerat, quo primum tempore transmissum est in Hispaniam: & superioribus bellis omnibus virtutis specimen dederat singulare. Is Asturum motibus nunciatis, Corduba accurrit ad seditionis initia comprimenda: ne videlicet tempore & dissimulatione vires sumeret & confirmaretur audacia. Alchamam iustus exercitus sequebatur ex viraque gente conflatus scilicet. Oppas Hispalensis Præful socius adiunctus: vt pro ea sacerdotii, qua fungebatur auctoritate, & pro ea necessitudine, quæ illum inter & Pelagium erat, temere tumultuantes arte & ingenio, quo valebat maxime, ad sanitatem reuocaret, vanam sine viribus esse audaciam doceret: suo quemque periculo furere. vires prudentes admoneret non tam belli initia quam exitus cōsiderare consueuisse. si quæ Munusæ aut aliorum Præfectorum iniuria extaret, præstare legibus iureque agere apud Mauros rerum dominos, qui quod iustum fasque esset nulli vnquam denegassent. Arma sumere, vimque importune intentare, conatu temerarium esse: euentuque haud dubium fore cunctis exitiale. Alchamæ aduentu ingens animos Christianorum militum metus incessit. & vt fit, audacissimi ante discrimen, in ipso discrimine ignauissimi omnium esse videbantur. ex superiori rerum memoria barbarorum vires & perpetuam felicitatem formidabant, & seruorum in morem vix videbantur hostium conspectum laturi. Venerat in periculū summa rerum. verū deserta omnia sine præsidio sine virib. sine consilio, diuinum numen, diui tutelares Hispaniæ, Pelagii virtus atq; prudentia tutata sunt. Inermen enim aciem & ipso fluctuantem timore, hosti tantis victoriis ferocienti obiicere cum temerarium fore iudicaret, militibus cæteris per vicina loca dissipatis, delectos tantum ex omni copia mille viros retinet. cū iis in Ausenæ montis speluncam locis spatiosam se condit, cui hodie speluncæ Sanctæ Mariæ de Couadonga nomen est. Comparat in dies multos comearum, arma telaque comportat vt si latebræ patefactæ essent, obsidionem tolerare. & si casus ita ferret, ex eruptione etiam pugnare cum hoste posset. Mauri Pelagii fuga consilioque indicato, fugientis vestigiis insistent. Breui ad speluncæ aditum ventum est. Concordiæ viam tētare primum placuit ne cum desperato hominum genere in locorum angustiis pugnare necesse esset. Oppas Præful rei perficiendæ curam sumit, factaque inter se colloquendi potestate, ex mulo quo vehebatur, cum prope accessisset, in hunc modum allocutus fertur: Quanta, Pelagi Princeps, nostræ gentis gloria fuerit, neque tu ignoras & hoc tempore à me commemorari superuacaneum esset. Magnam orbis partem armis peruagari, quondam Romanis rerum dominis abstulimus Hispaniam: nationes feræ & barbaræ virtute nostra subiugatæ sunt: Maurorum ipsi armis nuper victi concessimus: & ad exemplum inconstantia humanæ felicitatis è rerum fastigio in quo paulo ante eramus collocati, in supremas calamitates & maximas præcipitauimus. Qui rebus integris victi sumus, num perditis & profligatis pares erimus? Speluncæ credo munitione, in qua pauci latronum in morem inclusi estis, & tanquam feræ indagine cinctæ, tenemini, numerosum hostium exercitum, in quo sexaginta millia homines sunt nihilominus, arceri posse speratis? Obcæcat nimirum animos Deus nostræ nationis sceleribus irritatus, sanguineq; necdum satiat. quod præriorū euentus illis prosperi, nostris aduersi nisi satis declarassent, importuni isti conatus docere potuerunt. Quin istam mentem abiicitis: & dum clementiæ aditus interclusus non est, dum veniæ spes superest, armis continuo positis ignominiam, seruitutem, interitum temeritatis scilicet mercedem, honoribus & præmiis, quæ vobis polliceri possum maxima mutatis? & vniuersæ potius Hispaniæ iudicium & exemplum sequimini quam animi sine ratione impetū, & cæcam temeritatem? Ad hæc Pelagius: Tibi, inquit, & Witizæ fratri, eiusque liberis diuina vltio metuenda est: tamen ad breue temporis spatium res ex sententia fluant. Vestris sceleribus diuinum numen irritatum est. omnes tota prouincia sanctitates contaminatæ. leges ipsa vetustate sacrosanctæ refixæ. Ab his gradibus eo furoris progressi estis, vt Mauros feram gentem & immanem attraxeritis in Hispaniam: vnde tot clades acceptæ, & tantum Christiani sanguinis effusum est. Pro quibus sceleribus, si quidem res humanas Deo curæ esse arbitramur, viui mortuique pœnas grauissimas dabit. Tu omnium maximas, qui personæ quam gerebas oblitus, horum malorum præcipuus & maximus auctor fuisti: & modo impudenti oratione hortari ausus es, vt denuo seruitutis iugum ceruicibus accipiamus, quauis calamitate grauius. hoc est, vt ego interpretor, superiores acerbitates & mala, quibus vexati sumus denuo subeamus. Hæc, hæc illa præmia sunt magnifica, hi honores ad quos nostros inuitabas. Nos Oppanequetam auersas diuinas aures, & animum à rebus nostris esse putamus, vt tuis

pollicitis fidendum sit: & Deum supplicii acerbiter speramus, vt solet continuo commutaturum benignitate. Quod si nondum satis pœnarum datum est, supplicesq; & præsidio indigentes periculo eripere noluerit: stat sententia morte obita præsentis calamitates redimere, & durissimam seruitutem sempiterna (sic speramus) felicitate mutare. Pelagii oratione intellectum est obfirmato animo, aut moriendi aut vincendi obsessos esse: quando omnibus circumuenti malis, præterea Oppæ verbis vltro prouocati deditiorem facere recusabant. vim ergo & metum adhiberi placuit. Speluncæ aditus telorum omne genus & lapidum procella quassatur. in quo vis numinis apparuit nostris propitii, infensi hostibus. Sagittæ & lapides missi reflecti in iacentes visi sunt: ipsosque barbaros reuoluta in auctores tela magno numero vulnerare trucidareque. Tanto miraculo hostes attoniti. Christianis cum spe victoriæ pugnandi ardor incessit. Erumpunt ex latebris pauci numero, elluie corporum fœda acies: pugnam magnis animis inuadunt. tumultus per similibus dimicatio fuit. Hostes incussa diuinitus formido debilitauit, continuoque in fugam versi. cæsi supra viginti millia. reliqui ex Ausenæ montis fastigio, quod fugæ initio occuparunt, in Libanensem agrum delati ad Deuæ fluminis ripam prope prædium, cui ab euentu (sic arbitror) Causegadix nomen fuit, montis vicini parte sponte conuulsa ab imo atque collapsa in subiecti fluminis aquas præcipitarunt. Strages armorum atque ossium in locis effossæ relectæque, quo præsertim tempore hibernis pluuiis augentur aquæ, ripasque exedunt, diu cædis indicio fuisse memorantur. Pauci cladi superfuere. Aleham in pugna periit. Oppas Hispalensis Præsul in potestatem venit: de quo more militari supplicium fuisse sumptum, tamen si historici sileant, scelerum magnitudo indicat, & de rebus ipsius deinceps silentium in historia. Munus tantæ victoriæ nuncio perculsus animo, & Gegionis munitione diffusus ob alienatas ciuium voluntates, fuga euadere conatus ad Olaliem vicum ferro incolarum occubuit. Eius cæde non publicæ tantum iniuriæ vindicatur, sed etiam priuatus Pelagii dolor ex accepta ignominia mitigatus: nihilque de victoriæ læticia diminutum, si cuius crudelitate irritati arma ceperant incolumis euasisset. Pugnatum est salutis anno septingentesimo octauodecimo. Quo tempore in Africa Muza criminibus à Tariffio æmulo apud Miramamolinum circumuentus, & ad accepti expensisque in bello Hispaniensi rationes adductus, cum ingenti pecunia multatus esset, ignominie dolore obiit. Abdalafisius eius filius cum Hispaniam annos tres pro Mauris gubernasset, inuidiam prouincialium & suæ gentis incurrit: quæd principum filias magno numero vitiaffer. Itaque in ipsis templi adytis, vbi ex ritu gentis precibus vacabat, suorum ferro periit anno septingentesimo nonodecimo. Fama tenuit Egilonæ coniugis insidiis circumuentum, cum tæderet conditionis, atque præ aliis quas vir amabat contemptui se haberi cerneret. Eius suasu, vt tradunt alii, regia insignia suscepta malo fuere, & cultui corporis vitæ fastus & actionum superbia consentanea. Cædis præcipuus auctor Aiub genere propinquus Rempublicam gessit in Hispania mense vno, Calataiubæ conditor, vt Rodericus Præsul ait, quod est in Celtiberis municipium præclarum. Successit Miramamolini Zuleimani iussu (is Vlit fratre defuncto Maurorum imperium obtinuerat) Alahor in Abdalafisii locum subrogatus Hispaniæ bello paceque gubernator, homo ferus & barbarus in Mauros æque ac Christianos: ciues enim Cordubenses bonis euertit: rapinarum cupido idonea ipsi iniuriæ faciendæ causa videbatur. de Mauris quæstiones habitæ, qui primi venerant in Hispaniam, & deuictæ gentis spoliis se contaminasse interpretabatur. Hunc memorant Hispali sedem imperii Maurici Cordubam transtulisse: atque cum Iuliani & Witizæ filiorum fraude, cladem in Asturibus acceptam suspicaretur, bonis eos spoliatos omnibus peremisse. mercedem nimirum actionibus consentaneam & vitæ, patriæ proditores reportare æquum erat.

Reliquæ Pelagii actiones.

CAPVT III.

7 2 2. **I**S ERAT Christianæ rei cursus in Hispania, vt in bonis aduersus, vt in tantis tenebris tantaque aduersariorum potentia non incommodus. & parta de Mauris victoria Pelagius non modo in Asturibus imperium firmavit, vbi eatenus se tenuerat: verum in subiectam planiciem delatus, Mauricæ ditionis oppida, igne, ferro, & direptionibus vexabat: auctusque indies viribus, nam multi rerum gestarum fama permoti in eius confluebant Castra, Legionem urbem ad montium radices positam, eorum qui à Calæcis Astures dirimunt, vi expugnatam suæ ditionis fecit eius seculi anno vigesimo secundo. Quo ex tempore se Legionis Regem dixisse nonnulli arbitrantur: resistunt alii, cognoscendæ

scendæ antiquitatis studio maiori, quibus veteres priscorum Regum tabulæ fauent, confirmantque priores Principes Pelagium & posteros Oueti tantum Reges fuisse nuncupatos. Fauent vetera horum Regum sepulchra Oueti, aliisque in Asturibus locis constituta, ante Hordonium eo nomine secundum, qui primus se Legionis Regem dixit: & in ea vrbe templum D. Mariæ Maioris nomine, quod ab imo totum extruxerat viuens, sepulturæ moriens delegit. Illud maiore aliquanto fide traditur: Legionem capta, prisca Gothorum Regum insignia Leonis rubra effigie mutata, in clypeo argenteo cælati, in pedes erecti, atque diducto rictu formidabilis. Quocunque ab initio susceptum, in morem certe abiit ad vsque nostram ætatem: & est idem lingua Hispanorum vernacula Legionis & Leonis nomen: vnde erroris occasio viris arma tractantibus à litterarum studiis abhorrentibus. Res Christianorum ad hunc modum resurgentes, multum iuuit Alfonso virtus, eius cui regnum adepti Catholicæ cognomen fuit. Petro Cantabriæ Duce patre, ex nobilissimo Reccareddi Regis sanguine satus erat. Præterea Egica & Witiza Regibus ordines duxerat iunior: & nunc Reipublicæ iuuandæ studio incensus, relicta patria patreque, suo aduentu piorum animos auxit viresque, cum Cantabrorum valida sequeretur manus. Omnino Ormisinda Pelagii filia Alfonso nuptui data: eoque connubio amplius vtriusque Principis animi perpetuo fœdere conciliati. vnde Hispaniæ in posterum Regibus origo generis, perpetuaque propago, & tunc breui maius operæ pretium factum. Gegio loci natura & munitione firmissima, Asturica, Mantilia, Tineus, aliaque in Asturibus & Calæcis oppida Mauris erepta (inde Pelagium & posteros Gegionis Reges dictos suspicamus, aliisque occasionem exitisse hos Reges Legionis vocatos existimandi, vnius permutatione literæ.) Incolæ cum religionis Christianæ cultores essent, & Pelagii rebus naturæ impulsu fauerent, cæsis pulsisque Maurorum præsiidiis, erectique passim ad spem recuperandæ libertatis, vrbes & oppida cupidissime dedebant. Accidit magno rei Christianæ cōmodo, Mauros in diuersa Hispaniæ parte magnis bellorum motibus, quæ ex aliis alia nexa aptaque excitabantur, implicatos teneri: ne iusto comparato exercitu Pelagii conatibus obuiam iretur. Etenim Zuleima defuncto, Homarus & Izi filii Vliti, ex patris adoptione Maurorum late patens imperium Asiæ, Africæ, atque Hispaniæ obtinuerant, nouo exemplo inter Mauros atque haud scio an satis probabili, ex æquata duorum potestate. Homarus intra primum imperii annum ex morbo defunctus est. Izi solus rerum potitus, Zamam præfecerat Hispaniæ, magno virum ingenio, magnoque rei militaris vsu, neq; minori quam superiores auri cupiditate. noua & grauiora quam antea vectigalia captiuis vrbibus imperata. Narbone in Gallia militare præsidium constitutum. Tolosa Gothici olim imperii in ea prouincia sedes circumfessa. In ea obsidione, Eudonis Aquitanicæ Ducis superuentu, barbarus acie victus & cæsus est. exercitus in prælio fugaque magna ex parte trucidatus. qui superfuerunt cladi, obsidione continuo soluta, dum ex Africa nouus Præfectus veniret, Abderrahmanum in occisi Ducis locum cooptarunt domi militiæque clarum: qui tantisper res inclinatas, virtute & prudentia sustentaret. Missus quamprimum aduerso gentis casu nunciato Aza (alii Adham scribunt) Mauricam rempublicam in Hispania Iziti Miramamolini vicarius suscepit gubernandam. Hic prouinciam tantis fessam malis, nouis calamitatibus exagitauit. vectigalia multo quam antea acriora imperata. exhaustis prouidebatur scilicet populis, ne ad rebellandum facultas esset, quibus studium erat & cupiditas rerum nouarum prorsus vt oppidis & vrbibus, quæ per vim superioribus bellis capta erant, quintam redituum & prouentuum omnium partem, in regium ærarium inferre quotannis mandaret: decimam illa oppida quæ ex deditioe in Maurorum potestatem venerant. Ea conditione Christianis incolis datum prædia & possessiones pristinas quasi mancipii iure retinere. Rasis Arabs à Mauris ait, quintam bonorum omnium partem exegisse, specie quidem pauperum, quorum erat tota ditioe innumera multitudo, inopiam subleuandi: re vt viribus debilitati, haudquaquam se commouendi facultatem haberent. Cordubæ pontem ex ædificandum curauit. Hispaniæ tractum monti Cauno adiacentem bello oppressit, nonnullæ enim vrbes veterem libertatem mordicus retinebant (Turiasonem vi captam solo æquauit. Tantis rebus intra biennium & menses sex in prouincia perfectis ferrosuorum, quorum inuidia maxima flagrabat, ex insidiis Dertusæ occubuit, Ambiza, Odra, Iahæa, successoribus, vt Rodericus Præsul est auctor: vt ego interpretor, Hispaniam eodem tempore tripartito, cum in nullum vnum totius gentis voluntates conspirarent, aliquandiu gubernarunt: aut singulorum imperium paucorum mensium fuit. Conuenit Izito Imperatore in Asia defuncto, Iscamum eius fratrem in imperio successisse ea lege, vt Abulit Iziti filium successorem ipse, vt fecit, adoptaret. Maurorum imperium obtinuit salutis anno septingentesimo vigesimo quarto, imperii Arabum centesimo septimo, iuxta

Roderici Præfulis computationem in historia de Arabibus, utrosque annos Christianorum atque Arabum, quod faciendum non fuit, exæquantis, uti alio loco monstratum est. Tenuit autem imperium vno de 20. annis merito rerum gestarum ac perpetua felicitate, ipsaque conditionis amplitudine clarissimus: nisi cæteras virtutes congerenda vndique pecuniæ auiditas immensa fœdasset, unde maiores opulentiæ vicit, subditorum odium incurrit grauissimum. Rerum potente Iscama, Odayfa, Himenus, Autuma, Alhaytanus, Mahomad, deinceps eius iussu, fama non eadem Hispaniam pro Mauris gubernarunt. singulorum vix annum imperium fuit: Mahomadis bimestre tantum. Nam salutis anno septingentesimo trigesimo primo Abderrahmanus subsecutus est, fortassis ille de quo paulo ante commemoratum est. Huius Præfecti res gestas, quoniam maiori fama celebrantur, & prospero tandem nostris exitu ad memoriam iucundæ sunt: compendio explicare operæ pretium fore arbitror. Bello bonus habitus ad cætera, quibus nemo ex Maurorum gente per eam ætatem instructior Dux fuit. immite tantum ingenium, imperiumque graue, non magis Hispanis, quam genti suæ temporum licentiã vitii omnibus deprauatæ. Ea res odium illi multorum conciliauit: Munizio viro acri atque præpotenti inter Mauros, occasionem suppeditauit nouorum motuum. Gallia Gothica longinquitatis opportunitate vsa, & acerbitate Præfectorum prouocata, Munizii auctoritatem secuta est. in Hispania ad Pyrenæi montis iuga Ceretani. Eudo Aquitanix Dux, cum Francorum æque ac Maurorum arma fatigaret, in fœdus attractus. Hunc ego Eudonem illis temporibus grauem, & strenuum atque sapientem virum comperio: nisi quod religione prohibebatur, nefasque Christianorum legibus semper est habitum, partium studio, vincendi cupiditate, Munizio filiam suam cõnubio iunxisset, isti fœderis confirmandi causa: quod illi coniugium non ignominiosum tantum fuit sed etiam infelix. Abderrahmanus enim Munizii conatibus cognitis, & prouinciæ tumultu renunciato, in extremos Hispaniæ fines mouit: circumfessumque hostem in Ceretania vrbe, cum neque fuga euadere liceret, neque salutis spes esset si in hostis potestatem viuis venisset, vitam præcipitio finire compulit. Vxor florenti ætate, formaque lectissima, occisique viri caput in Africam missa grata nimirum summo Maurorum Imperatori munera. Munizii casu plerique interpretabantur, iniurias vindicatas in religionem Christianam, multusque gentis Christianæ sanguis barbara immanitate effusus: ac nominatim, quod Anabadum Episcopum in ætate vigente prisca moris virum, igne combussisset. Abderrahmanus ex ea victoria animo elatior factus in Galliam irruit, belli terrorem Gothis & Francis circumferens, quam late nobilissimæ prouinciæ fines patent, secundum Mediterraneum mare Rhodanum vsque progressus. Arelatum urbem eo tractu primariam obsedit. ad eam urbem cum Eudone qui obuiam processerat, signa collata. Vicere barbari. nostrorum cædes tanta, ut nulla ea ætate maior. Ossium cumuli diu ad eam urbem extantes, cladis quanta esset indicio fuerunt. Conuerso deinde in læuam itinere, magnamque Gallix partem emensus victricibus armis, in Aquitaniam irruit. & Garumna transmissa, Burdigalam ad Oceanum mare incenso agro, dirutis templis euastat. Iis in locis rursus ab Eudone, cum vires reparasset, dimicatum aduersus cõmunem Christiani nominis hostem. Eadem prælii fortuna fuit, nostris aduersa, Mauris secunda. Engolismenses, Petragorii, Sanctones, Pictonesque eadem belli flamma vexati. Vertebaratur in eo bello discrimen rerum Christianarum. quis enim domitores Asiæ atque Africæ, & Gothorum nuper imperio deleta formidabiles, æquare viribus posset? Quis auderet certaminis aleam subire? cum inuicto barbarorum robore pugnare? Ipsa nominis fama, atque rerum gestarum claritate, percussæ cæteræ nationes erant, ac prope modum subiugatæ. Comuni periculo permotus Carolus Martellus, regiæ Francorum ea tempestate Magister, magnis delectibus habitis Germaniæ, Austrasiæ, & Galliæ numerosam pubem armat: multi ipse nomina dant tanti incendii restinguendi studio inflammati. Cum his copiis hosti procedit: obuiam pugnandi certus. Turones peruentum, urbem D. Martini fano nobilem, lætissima cæli agrique facie, vbi spirant identidem Fauonii atque Austri, & tunc Aquitanix contributam. Ligerim fluuium, ad quem est sita traiciunt, ut pro munimento à tergo esset: ne hostium multitudine circumueniri possent, qua superabantur: vincebant ipsi causa, virtute, & scientia pugnandi. Iis in locis castra posita. Eudo simultate, quæ illi cum Martello erat, patriæ caritati condonata, & est timor externus maximum concordix vinculum, cum Francis vires & copias iunxerat. magno id adiumento ad victoriam fuit. Franci scriptores Maurorum copias Eudonis accitu, quo nimirum Martello æmulo ægre faceret, in Galliam tam longe penetrasse affirmant: & nunc eorum perfidia commotum, qui Aquitaniam euastassent nullo fœderis

frederis respectu, mentem mutasse. historici Hispani silent. gratiæ aut odio nationis Hispanicæ alterutrum datum interpretabamur, (Nam Eudo in Cantabria principatum obtinebat, Aquitaniam dotalem habuerat) quid potissimum in re dubia sequeremur incerti: nisi quod prælia duo, quibus cum barbaris decertasse monstratum est, Eudonis voluntate haudquaquam in Galliam immissam eam gentem, contra quam fama obtinuit, suspicari liber. Barbarorum aduentu, totis vtrunque viribus dimicatum. Mauri ad quadringenta millia hominum erant, Galliæ fertilitate cum vxoribus & liberis, vt est genus hominum vagum, ad mutandas sedes inuitati. Ingens omnium expectatio erat, par metus. concurrunt inter se acies, pugnatur vtrunque acriter, consistunt agmina. diu anceps victoria fuit. demum Christianorum virtute hostium multitudo victa est. Trecenta septuaginta quinque millia ex eorum exercitu cæsa. Abderrahmanus ipse inter occisorum corpora reperiens victoriæ lætitiæ auxilium. ex nostris mille quingenti desiderati, pauci quidem & minor quam pro tanta victoria numerus: verum promptissimi quique, factisque & generis nobilitate clarissimi. Hic dies lætissimus Christianis illuxit, non tam victoriæ præsentis fructu, etsi clarissima fuit: quam quod esset documentum datum, inuictam eam gentem nostrorum virtute superari posse. In eo prælio Eudonis maxime virtus Martelli etiam confessione enituit: qui in ipso pugni ardore vt erat ante constitutum, cum expeditis aduolans prius pene hostem circumuentum à tergo adortus est, quam eius agmen conspici posset. Pugnatum est salutis anno septingentesimo trigesimo quarto. agebaturque vigesimus primus, ex quo amissa erat Hispania. Quo tempore Orientis imperium Constantinus cognomento Copronymus obtinebat. Ex Eudonis ad Romanum Pontificem Gregorium tertium (plerique secundum dicunt: nos in ratione annorum Isidorum Pacensem huius ætatis scriptorem sequimur) literis Romæ cæsarum numerus cognitus. additumque tres spongas, vt pro amuleto essent, sacra Pontificis precatone iustratas, missasque ad Eudonem, cum dissectæ & inter milites distributæ essent, ad vnum omnes qui particulas tenerent, incolumes ne leui quidem accepto vulnere perstitisse: quod miraculi instar est habitum. Abdelmelicus in Abderrahmani locum subrogatus, pro Mauris Hispaniam quatuor annis proximis gessit, nulla re præterquam sæuitia memorabilis: & quoniam reflorescentem Rempublicam quæstui habuit: quod non modo turpe est in Principibus, & multitudinem gubernantibus, sed sceleratum atque nefarium. Galliam tentare iussus ad Pyrenæi montis iuga multis suorum amissis, retro redire compulsus est. Quo tempore atque adeo eius seculi anno trigesimo septimo, Pelagius Hispaniæ Rex annis grauis, rebus gestis clarissimus Canicæ defunctus est in S. Eulaliæ Velaniensis, Canicensis agri, quam ipse ædem exædificandam curarat, extincti funus illatum. vbi & vxor Gaudiosa nomine sepulta est. Pelagii filius Faula, à patris obitu regnum nemine repugnante obtinuit: regnavit duobus annis, infelici exitu & morum leuitate magis nobilis quam clarus. Venationi enim nimio plus deditus, cum tantum belli esset in manibus, nouumque regnum imbecillitate magis hostium & perturbatione quam nostrorum virtute stare: Reipublicæ curam negligere visus, priuatasque voluptates rebus communibus potiores arbitrari, ab vno quem inter venandum auidius insequeretur, dilaniatus est, nulla neque vitæ neque mortis gloria. in Sanctæ Crucis templo, quod in Canicensi agro extruxerat, tumulatus est: vbi & Froleuæ vxoris sepulcrum olim extabat. Iulianus quidam diaconus natione Græcus, in vtriusque linguæ cognitione non impar, antiquitates Hispaniæ atque Pelagii res gestas, per hæc tempora Toleti literis illustrabat. auctor est non nemo. Urbanus Toletanus Præsul in extrema & præcipiti ætate, Euantius eius Ecclesiæ Archidiaconus, Fredoarius Accitanus Episcopus, viri præstantes atque præclari in ea rerum omnium caligine, velut stellæ inter obscuræ noctis tenebras, morum sanctitate, & sapientiæ laude micabant. His æqualis Ioannes Hispanensis Præsul diuinos libros lingua Arabica donabat vtriusque nationis saluti consulens: quoniam Arabicæ linguæ multus vsus erat Christianis æque atque Mauris, Latina passim ignorabatur. eius interpretationis exempla ad nostram ætatem conseruata sunt, extantque non vno loco in Hispania.

Alfonfus cognomento Catholicus.

CAPVT IV.

FAVILA sine prole defuncto Alfonso & Ormisinda, vt erat postremis testamenti tabulis à Pelagio mandatum, Reges renunciati sunt, magna gentis lætitia, optimo publico. Erat Alfonso belli & pacis artibus peræque instructus, animi constantia rebus

uerfis, & perpetua rerum gestarum felicitate admirandus, religionis cultor eximius; vnde Catholici cognomen accessit. quod Recaredo olim Regi, quo tempore vniuersam Gothorum gentem repudiatis Arianis opinionibus, in catholica ecclesie castra reuocauit, in Toletano Episcoporum conuentu acclamatum, intermissumque multis ætatibus, Iulius eo nomine secundus Pontif. Max. in Ferdinando Aragonio Hispaniæ Rege instaurauit, effecitque vt consequentibus Regibus proprium hæreditariumque esset. Florebat quidem eo tempore Hispania pacis optimæ bonis, quantum Africa & Gallia bellis ciuilibus æstuebant. Eudonis fato functi principatum in Gallia, Carolus Martellus armis præfidiisque occupat. defuncti filii Aznar, Hunnoldus, & Vaiserus paternæ simultatis hæredes, suæque ipsorum iniuriæ vindices, arma necessario corripunt. Aznar in Hispaniæ partem illam profectus, quæ Vasconibus finitima erat, Iaccam urbem, multas præterea arces atque oppida Mauris eripuit, Aragonum regni & gentis parens & conditor. Aragoniæ nomen Arago fluius effecit per ea loca decurrens, seseque Egæ iunctus confundens Ibero vt alio loco est explicandum. Hunnoldus & Vaiserus suorum opibus subleuati, transmissis Rhodano, vniuersæ Galliæ terrorem incutiunt, non viris, non mulieribus, non pueris, non senibus parcitur: vt ferme subditorum periculo Principes peccant. Allobroges præcipue vexati. Vienna ægre defensa est. interior Gallia cis Rhodanum bello tentata. Mauri sua sponte ad delendam ignominiam præteriti temporis, iniuriaque vindicandas, præterea Mauriti Massiliensis Comitibus, Hunnoldi & Vaiseri accitu, quo nimirum Martello & Francis ægre facerent, Galliam armis repetunt. Aucupa per idem tempus rem Mauricam in Hispania gerebat, cum Abdelmelicum reipublicæ male gestæ reum postulatam, ex vinculis causam dicere compulisset præcipua vir nobilitate inter suos, suæque superstitionis æmulator maximus, magna vt seueritate peccata in religionem commissa vindicaret. Is Mauriti ope Auennionem Cauarum urbem, quam Rhodanus alluit, inprimis amplam & nobilem armis occupat. cætera circa incendiis, ruinis, & direptionibus scædata: atque hæc quinquennio postquam ad Turones pugnatum est gesta sunt salutis anno septingentesimo trigesimo nono, qui annus Alfonsi regni primus fuit. Fœda rerum facies erat, & colluies malorum miserabilis: verum res Gallica Martelli virtute sterit. reiecti hostes in Hispaniam. Auennio atque Narbo in potestatem redactæ: pene vt Gotthis atque Mauris nihil esset residuum in Gallia. Maiori tumultu atque animorum pertinacia mota Africa arma. Belgus Abembexius magni inter Mauros nominis Dux, aduersus Iscamum Miramolinum populares concitauit. causæ proditiæ memoriæ non sunt. cupiditas dominandi iusta plerisque inferendi belli causa esse creditur. Multa prælia commissa in Africa. Belgus sæpe victor in Hispaniam transmittit, quam pro Mauris Abdelmelicus denuo gubernabat, è vinculis ad imperium eductus (Aucupæ æmuli iussu cum ex morbo ipse animam ageret) magno suo malo. Nam Belgii aduentu, paulo post quam ad Reipublicæ gubernacula est reuocatus intra Cordubam à Duce Abderrahmano, quem Belgus cum valida manu præmiserat, captus atque omnibus cruciatibus excarnificatus ad mortem est, eius seculi anno quadragesimo tertio: quo anno Iscamus Miramolinus obiit. Iziti filius Alulit cognomento Pulcher, Mauricæ gentis imperium obtinuit, gentis spe maxima, successu non eodem. Belgii arma sollicitabant in Africa, & motæ Hispaniæ cura Dorano impulsore, qui Belgii partes sequebatur. Africa motus explicare nostri instituti non est. In Hispaniam Albulcatat ab Alulito ipso imperii initio cum potestate missus rebus tranquillitatem reddidit, cum factiosos magna ex parte supplementi specie mississet in Africam: ipse paulo post Zimaelis coniuratione occubuit. Roba Zimaelis socius præcipuus coniurationis auctor Hispaniam occupat. Alulit Imperator altero regni anno, qui eius seculi quadragesimus quartus erat, defunctus est, Ibrahemo fratre successore. Neque hic meliori successu regnauit. Maroanus enim gentilis ex Humeia Maurorum familia nobilissima, fauore gentis continuo imperium inuasit: & Ibrahemo intra palatium iugulato, altero anno ex quo cæperat imperare, rerum solus potitus est. Hoc Imperatore, Toba Hispaniam pro Mauris gessit: eoque intra primum annum defuncto gentis consensu Iuzephus ex Africa missus rem Mauricam gessit in Hispania, in ætate longæua, libidinis potens & auarus: quam ignominiam, rebus præclare superiori ætate gestis & militari laude compensare videbatur. Hoc gubernatore in Asia quidem, Abdalla ex Alauecinorum familia inter Mauros nobilissima, Maroanum Miramolinum facta gentis conspiratione sustulit, anno Christi septingentesimo quinquagesimo: alienæque proditiōis & crudelitatis non vindex sed vicarius, Mauricæ gentis principatum obtinuit. quem vt in sua gente firmaret, Humeiæ posteritatem, vnde priores Reges prognati erant, à stirpe penitus tollendam curauit, & magna ex parte perfecit. In Hispania autem anno Christi septingentesimo

gentesimo quinquagesimo tertio, tres Cordubæ Soles visi. magno id terrori fuit, rudi seculo ignorantium scilicet, in nube æ quabili densitate tanquam speculi obiectu, multiplicis Solis speciem repræsentari. nouæ præterea formæ oculis fingeantur, pompæ instar præcedentium hominum cum igneis facibus. auxit gentis miraculum atque formidinem, grauis per id tempus consecuta fames. Interea Alfonso Rex ex intestina Maurorum discordia, & rerum omnium perturbatione, rei bene gerendæ occasiones captans, regni fines quod angustis regionibus descriptum erat, armis amplificabat. Et erant Christianorum animi Maurorum imperio fessi, conuersique ad studium refarciendæ veteris calamitatis. In Calæcia Lucus, Tuda, Asturica receptæ. in Lusitania Portus Cale ad Durii ostium, quæ se parte fundit in mare, Pax Iulia, Bracara, Viseum, Flauia, Bletifa, & Sentica, quæ duæ postremæ vrbes hodie Ledesma, & Zamora sunt. Septimancas, Dominas, Mirandam, Segobiam, Abulam cepit, atque Sepuluedam ad radices Orospedæ montis Duratoni fluuio impositam, loci natura munitissimam: olim Segobriga dicta est, deinde Sepuluega: sic enim in sui fori legibus appellabatur, cum municipium quondam amplissimū, & maximæ auctoritatis esset. Præterea felici victoriarum cursu, locis remotos Viruescanos atque Riuogiam in Vardulis Idubedæ latere comprehensam, qua parte Ogia amnis ex eo monte emissus in Iberum decurrit, insigni regionis amœnitate atque prouentu. In Vasconibus Pompelonem, in Cantabria partem eam, cui hodie Alauæ nomen est, in potestatem redegit: tametsi bellis alternantibus harum ciuitatum pleræque consequenti tempore ad Maurorum ditionem redierunt: cum Cordubense Maurorum imperium magno Christianæ rei incommodo per hæc tempora, vt paulo post explicabitur, inchoatum, viribus deinde & potentia auctum in Hispania atque amplificatum est. Captis ciuitatibus Alfonso curæ, vetus Episcoporum dignitas longo ex interuallo restituta est. dati Præfules syluescentes Christianorum mores repurgabant contagionibus malorum, quæ ex consortio Maurorum profectæ manarant latius. subditos populos nouis institutis & legibus, atque diuinorum librorum explicatione excolebant. Christiana templa, vbi diruta erant, instaurabantur: & quæ Mauricæ superstitionis sordes fœderant ex Christiano ritu expiata. Sacrorum instrumenta restituta, quantum gentis inopia, & regii ærarii tenuitas patiebantur. Noua lux reddita videbatur, lætitiæ in præsentia, & maioris ad futurum spei materia maxima. Vardulos, veteres prouinciarum descriptores in Cantabria collocarunt, parte ea quæ Oceano mari adiacet: historiæ Hispaniæ auctores paulo antiquiores ætate, rudi homines ingenio, tenui eruditione & cognitione antiquitatis in Vaccæis Castellæ veteris parte. Ex ea opinione & quoniã magna Castellæ pars priorum armis cecidit, nouus plerisque error natus persuasit, Alfonso armis vniuersam Cantabriam subiugatam, ereptamque Mauris esse. cum ex verioribus monumentis ostendere liceat, Maurorum arma haudquaquam vltra locum, cui Rupi perforatæ in Cantabris vulgo nomen est, vnquam penetrasse. Rex tot rebus gestis clarissimus Canicæ defunctus est salutis anno septingentesimo quinquagesimo septimo, ætatis septuagesimo quarto, regni nonodecimo. Quinque liberos reliquit, ex Ormisinda quidem Froilam, Bimaranum, Aurelium, atque Vsendam. ex impari autem matre atque adeo serua stupro genitum Mauregatum. Defuncto iusta peracta non magis apparatu exequiarum, quam verissimis totius gētis lacrymis celebrata, & cælestibus vocibus, quas in funere auditas memorant, ex diuinis libris pronunciantium: Tollitur iustus nemine considerante, ablatus est à facie iniquitatis, & erit in pace memoria eius. ad D. Mariæ cœnobium Canicæ Alfonso & Ormisinda vxor sepulti sunt. Alfonso Froila frater fuit, Aurelio & Veremundo filiis magis quam alia re clarus felixque. Ad Maurorum res quoniam cum nostris confusæ sunt reuocetur oratio: & fatalis dissidii semina, initia incrementaq; explicentur, vnde nouum in Hispania regnum eius gentis constitutum est.

Duæ inter Mauros principes familia,

CAPVT V.

MAHVMETANORVM armis, nostrorum cessatione, maxima nobilissimaque orbis terrarum pars victa concessit Christiani nominis hostibus diris ferisque: quibus nefarium execrabileque esse creditur quidquid nobis sanctum est. Vnum initio habuerunt summum Principem & rectorem, qui vniuersæ genti imperaret. ad hunc summa rerum consiliorumque redire solita erat. huius imperium cuncti respiciebant. is iura dicebat populis. ab eo sacrorum leges petebantur. In historiis Arabum nunc Calipha dicitur, quod Romana interpretatione iucessor est. nunc Miramamolinus, hoc est, credentium princeps. Sub principia quieta res erant nouæ factionis studio: deinde, vt necesse erat in tam

longe lateque fufis opibus, feditiones exortæ, multaque ex vno imperia facta. Omnium diffidiorum cauffas & euentus explicare non attinet. quod huius loci proprium est, duarum familiarum, quæ inter Mauros nobiliffimæ habitæ sunt, & quarum discordia maximi motus hac tempeftate extiterunt, originem atque progressum indicare non incõmodum fore arbitratus fum. Mahumetes gentis conditor, & nouæ superstitionis auctor, cum belli terrorem prospero semper successu multis prouinciis incuffiffet, ingenio ardenti, prauo, callidoque, profunda simulatione sanctitatis, qua nihil est in speciem fallacius, nihil potentius ad conciliandas multitudinis voluntates, moriens ex multis vxoribus, quas sibi pollutis coniugiis atque nefariis toro iunxerat, tres filias tantum reliquit, nullam masculam prolem (Cacinus enim filius duodennis obierat) Fatimam natu maximam, Zeinebim¹⁰ atque Imicultim viris principibus connubio iunctas. Cæterum Mahumete defuncto, eius foceri Abubacarus prius, deinde Homarus, rerum summæ in eius locum præfecti sunt, quasi filiarum vicarii neptumque. post hos Atumanus Fatimæ vir, quæ ob ætatis prærogatiuam ad regni paterni successionem meliori iure niti videbatur, imperium obtinuit, hinc Alauecinorum familia exorta, opibus & clientelis potentiffima. Atumano successit, non sine multorum inuidia magnoque gentis motu, Moabia Zeinebim alteram Mahometis filiam vxorem habens, Benhumeiarum gentis & familiz conditor. Harum familiarum nominibus, quæ vis sit & caussa clam est. Moabiz sane Iziti filius, & Maula nepos, is qui tertiam tributorum partem genti remisit, ex ordine sunt suffecti. Maulæ obitu, Mauri in factiones diducti pars Maroanum secuta est, pars Abdallam, quem ex Aluecinorum fa-²⁰ milia fuisse arbitror: licet enim coniecturis agere in tanta eius gentis rerum ignoratione & caligine. fuit certe militiz Magister Rege Moabia, multisque ex eo copiis & clientelis potens. Itaque eiecto æmulo, solus rerum potitus est. eo vero defuncto, imperium ad Maulæ filium Abdelmelicum rediit, cum qui Africa vniuersa deuicta, gentis imperium firmavit maxime: sibi & posteris peperit memoriam nominis sempiternam. Romanorum Principum diffidia Maurorum incrementis occasionem præbuerunt. tetram rerum omnium caliginem, impotentem hominum vesaniam. sed præstat ab his cogitationibus animum auocare, quarum recordatio velut morsu quodam dolorem efficit. Abdelmelico ex morbo defuncto substitutus est filius Vlit, is cuius auspiciis Tariffii ductu Hispania, Roderico Rege caeso, vniuersa Maurorum imperio subiugata est. In Vliti locum fra-³⁰ ter Zuleima primum, deinde Homar & Izit filii Vliti ex patru adoptione ex æquata duorum potestate cooptrati. post hos Iscanus vtriusque germanus frater. Iscano filius Iziti Alulit in imperio successit. Alulito Ibrahemus eius frater gentis consensu & Maroanus ex eadem familia, vi & armis Ibrahemique noui Regis despectu. Horum diffidia Alauecinorum genti, & posteris Fatimæ se opportuna præbuerunt, vt ipsi viribus integri diuisos in partes æmulos, atque debilitatos opprimerent. Ergo Abdalla magno vir ingenio, animi vigore maximo, Maroanum inter vtriusque gentis studia destitutum occidit: atq; Fatimæ posteritati imperium tandem restituit, vt est superius indicatum. Quod vt posteris firmaret, propriumque faceret, Humeiam gentem extirpandam curauit, nullo alio scelere nisi quod imperium, quia tenuerant, sperare ambireque credebantur eaque soli-⁴⁰ tudine leuare animum tyranno erat propositum: vnde eius nomini inuidia in præfens, in futurum ignominia grauis ab immanitate conflata. Abderrahmano Abenhumeiaz necessitudo est imposta, vt carnificinæ quæ in suos gentiles exercebatur, se subduceret fuga euadēdi in Hispaniā: vbi vulgo Mauri veteri Humeiaz familiz imperio fauebāt multis & magnis beneficiis ab iis Principibus deuincti. Horum studio Abderrahmani virtute & felicitate, nouum in Hispania Maurorum regnum fundatum est Corduba sede: vnde reliquæ ciuitates iura peterent, sui iuris propriisque viribus nitens neque Africæ contributum, neque Asiæ Caliphis, vti mox est explicandum.

Froila, Aurelius, & Silo Reges.

CAPVT VI.

50

757 **A**LFONSI morte, Froila filius natu maximus pro eo ac par erat continuo piorum in Hispania rempublicam gubernandam suscepit, salutis anno septingentesimo quinquagesimo septimo. Regnavit annis vndecim, mensibus tribus: fama inter bonum & malum alternāte, ingenio aspero, morum seueritate maxima, in sæuitiam propensior quam humanitatem. & fere Principes in summa rerum omnium licentia, ingenio indulgere malunt, quam imperare assentatores, quorum in aulis Regum magnus numerus est, affinia virtutū nomina vitiis affingēdo, prauitatem semel susceptā alunt, nemine cōtra obfistere &

vera

vera prædicare auso. Laudatur in Froilæ actionibus, quod Ouetum in Asturibus urbem primariam & nobilem fundauit primus atque constituit. Quidam conditæ eius urbis laudem ad Alfonso patrem ablegant, nullo idoneo satis, neque testimonio neque argumento. Conditæ ciuitati ius & honorem Episcopatus dedit. Sacerdotum coniugia Froilæ iussu dirempta quæ consuetudo Witizæ olim lege suscepta, & Græciæ deinde exemplo firmata, in mores abierat. vnde irritato numine (sic saniores interpretati sunt) tantum ærumnarum accersitum, tantum pœnarum & supplicii datum. Eo factò, quantam ad bonos gratiam inuit, tantum magnæ partis populi, & sacerdotum offendit animos. Nam plerique veteribus stari malunt, & peccandi libertas multitudini gratissima est. Ex ea seueritate inuidiæ pars maxima illi conflata est, qua viuens flagrauit: & mortui nomen ad posteritatem ignominie nota fœdatum est, maioris quam pro meritis. (sic libet suspicari) nam ad cæteras virtutes militari laude paterna exempla æmulari visus est. Iuzephum enim Hispaniæ Præfectum pro Mauris veteranum Ducem, cum numerofo exercitu Calæciæ fines ingressum, cunctaque belli clade euasstantē ingenti prælio superauit altero regni anno. cæsa quinquaginta quatuor hostium millia. nulla ea ætate victoria maior, neque magis ex rei Christianæ commodo. Ea clades Iuzephum iam quatuor annis Abderrahmani armis, cum ad spem regni ex Africa profugus in Hispaniam venisset, & Humeiarum factione fatigatum, opportunum supremæ calamitati præbuit. Nam Corduba fugiens, & æmuli diligentia Granatæ captus, Toletique quo demum tanquam ad præsidium aufugerat eius urbis munitio ne confusus, suæ gentis ferro occubuit, Abderrahmano victori, eo factò cupientis gratificari. Quo ex tempore nimirum salutis anno septingentesimo quinquagesimo nono, imperii Arabum centesimo quadagesimo secundo, Mauri omnes in Hispania sub vnus imperium reuocati, nouumque regnum fundatum Abderrahmano Abenhumeia, cui Adah indeinde cognomen est factum, conditore: imperii que iugum excussum, quod Syriæ Caliphæ, Africæ M ramamolini, captæ primum Hispaniæ imposuerunt. Vna Valentia Edetanorum in Hispania Tarraconensi vrbs, in fide veteri præstans Abderrahmani armis & obsidione fatigata, tandem noui Regis iugum subiit. Christiani eius urbis ciues, barbari victoris metu, & ne religio ludibrio esset hostibus nominis Christiani, Vincentii Martyris ossa, quem tanquam Deum adorabant, & miraculorum fama celebris erat (sic Rasis Arabs loquitur homo Maurus) secum fugientes asportarunt in extremæ Lusitaniæ partem eam, qua promontorium Sacrum excurrit in mare. Eos Allibohazes Phutensis dum venationi studet, repertos occidit: pueros captiuos abduxit: quorum indicio, vbi sacra ossa relicta essent post modum est demonstratum. Loco certe ab ea re, promontorii D. Vincentii nomen est factum. Rex barbarus tantis victoriis & tam prospero rerum successu insolentior factus, Calæcos bello tentauit. Pacem Iuliam quæ hodie in Lusitania Beia est, circumsedit. vtrinque Froilæ virtute, & armis reiectus est: & Christianæ ditionis fines, non modo aduersus victricia barbarorum arma, sed etiam aduersus prouincialium tumultus perpetua Froilæ felicitate tutati. Calæcorum motus compositi, quos suspicor ob vxores sacerdotibus detractas, temere eate tumultuos esse. Vascones imperio rebellantes armis ad officium pertracti salutis anno septingentesimo sexagesimo primo. In ea expeditione Meninam Rex Froila (alii Moneranam scribunt) Eudonis Aquitaniæ Ducis filiam sororem Aznaris, fratris concessu vxorem duxit. quo ex coniugio Alfonso cui deinde Casto cognomen fuit, atque Semenena Bernardo olim Carpenli filio felix, nobilis stupri fœditate nati sunt. Eo actionum tenore in magnis principibus Froila numerari potuit, ni fratrem Bimaranum eximia corporis dignitate atque morum candore studia populi conciliantem, suis ipse manibus impie æque ac crudeliter iugulasset. Affectati regni suspitio malo fuit. & fortassis scisso vt fit in partes populo ob Regis seueritatem, factio altera Bimaranum corrumpere satagebat vt Ducem se præberet rebus nouandis. Neque enim existimo Froilam temere, nullaque re prouocatum, tantam crudelitatem designasse. tamen si suscepti patricidii nulla idonea causa esse potuit: & ipse inuidiam ex eo factò succensam restinguendi studio, Veremundum occisi fratris filium regni successorem adoptauit, fructu nullo. Cum cælo æque & hominibus inuisus esset, & in alia ex aliis mala præcipitaret, suorum an Aurelii coniuratione Canicæ peremptus est. Oueti in æde maxima Froilæ & vxoris Meninæ corpora sepulturæ mandata. Quo tempore Verus Archiepiscopus Hispalensis, eruditione, scriptis & vita clarus est habitus: tum Petrus Toletanus præsul Urbani successor cognomento Pulcher, cuius bellus de ratione Paschatis celebrandi ad Hispalenses ciues, que niam in ea re hallucinabantur, magno ingenio conscriptus extabat. Petro successit Cixila, is qui D. Illelonsi vitam scripsit: ad quem Hadriani Pontificis Romani litteræ extant

(tamen si Egilam eum vocat) diebus sabbathi carnibus vesci Hispanos, more scilicet à Græcia translato, increpantis. Vnde temperamento quodam factum arbitror, vt intestina & extremæ animalium partes hoc tēpore in vsu sint, & præcipuo iis diebus honore mensarū. Quod alii putant susceptū anno Christi millesimo ducentesimo duodecimo, cū ad saltum Castulonensem Mauri insigni prælio à nostris superati sunt, nullo neque auctore neque argumento idoneo. Veteres schedæ in quibus Toletanorum Pontificum nomina sunt, non tantum Urbanum, sed & Petrum eo numero eximunt; substituunt alios Sunieredum atq; Concordium Cixila priores nobis in tantis tenebris hæere necesse est aliquando, non secus atq; ignorata via, vbi in plures vna diffinditur, cū nulla repudietur nulla placet. Aurelius Froilæ Regis interfecto, Bimarani vindex, vtriusq; frater germanus (alii patruem faciunt, Froila natum Alfonsi Regis fratre) gentis consensu regnum obtinuit anno septingentesimo sexagesimo octauo, Alfonso Froilæ filio ob ætatis imbecillitatem & paternæ memoriæ inuidiam prætermisso. regnavit annis sex, mensibus sex nulla neque domi neque militiæ gloria. Seruilis enim belli, quod in prouincia exarsit, cum serui studio libertatis incensi & temporum perturbatione confisi arma magno numero corripuerunt, profligati laudem fœdere cum Mauris inito fœdasse visus est: ex quo ingenuæ conditionis virgines ad certum numerum quotannis tributū nomine, pro nefas! erant Mauris repræsentandæ. Regis Abderrahmani felicitas formidinem nostrorum animis incutiebat: ne noui regni armis rem Christianam sua imbecillitate & partium dissidio fluctuantem, ferox ipse & validus opprimeret. Erat enim inquieti animi vir, & minime otium, quo tunc senescere videbatur, diutius laturus. Adosindam sororem Siloni viro principi cum spe successionis connubio iunxit, ipse prole destitutus: ac ne vxorem quidem habuisse fati est exploratum. In valle Iagueia (quam saniores Canicam vallem interpretantur) de S. Martini nomine sepultus est: alii S. Michaelis affirmant in oppido Iangua (quibus maior nominum similitudo fauet) vbi antrum subterraneum extat Andreæ nomine dicatum, & coniuncta duorum Regum sepulcra (sic apud populum fama obtinuit) Aurelii nempe & Faulæ tempore scilicet consequenti, vtriusq; sepulturæ veteri loco mutato. In Aurelii locum Silo sororis vir Praviæ cum Adosinda vxore regno est inauguratus. regnavit annis nouem, mense vno die vno Calæcos sub initia tumultuantes ad Ciperiū montem, nostris Cebrerum, compescuit. eius belli causæ non sunt proditæ. Silo tamen grauior annis, siue ingenii socordia, non militaribus solum sed ciuilibus etiam muneribus abscedere certus, nam se imposito oneri imparem sentiebat, præterea vxoris hortatu, Alfonsum, Froilæ filium consortem regni fecit, summa bello paceque auctoritate concessa. Fuit hæc horum temporum calamitas, vt cum maxime turbata republica sæuæ tempestatis fluctibus, viro & gubernatore opus esset, tunc ad gubernacula sederent plurimum Reges inutiles & ignaui. Ex eo consortio Alfonso Regis nomen accessisse, indicio est diploma vetus, atque quo nullum in tabulariis Hispaniæ antiquius extat, Valpuestæ ædi D. Mariæ nomine, vbi hodie collegium Canoniorum est olim monachorum cœnobium, concessum: vbi Regis liberalitate multa prædia illi templo donantur Era octingentesima duodecima, nempe salutis anno septingentesimo septuagesimo quarto regni Silonis anno primo, nisi fortasse numeri vitiati sunt. neque enim eorum opinioni accedimus, qui ad Alfonsum Catholicum in diploma ablegare malunt, ratione temporum haud magna aliqua de causâ vehementer perturbata. Est autem ad memoriam insignis iis in litteris contenta execratio, qua eius donationis violator iuberetur esse anathema, Marrano, & excommunicatus. vnde intelligitur Marrani vocem vulgarem non à Mauris quasi Maurani, vt quidam suspicantur, factam in Italia Frederici Ænobarbi tempore: cum Mauri plurimi fidem Christo datam in baptismo, passim eiurata quam susceperant religione violarent: sed potius ex Syriaca voce Maranatha deductam, qua anathematis ignominia execratioque in diuinis litteris continetur. De Silonis sepulcro non vna opinio est, quibusdam Oueti affirmantibus in Saluatoris æde, vbi sepulcrum eius nomine cum proluxa inscriptione extat: aliis Praviæ in S. Ioannis Evangelistæ, quod ipse templum à fundamentis ædificandum curauit. quo loco Adosinda certe vxor tumultata est.

Alfonsus, Mauregatus, Veremundus Reges.

C A P V T VII.

783. **S**ILONI S funere procurato regnum ei, penes quem reipublicæ procuratio erat, Alfonso procerū voluntate confirmatū est anno septingentesimo octogesimo tertio. Paterni odii memoria resederat, & virtutis specimen quod interea dederat singulare. cunctorū ordinū voluntate

voluntates conciliarat. Vnus Mauregatus Alfonsi patruus, tamen si stupro genitus erat, fratrum exemplo qui deinceps regnarant, iniuriam factam querebatur Alfonso prælato sibi, quem arctiori cognationis gradu defunctos proxime Reges attingere constabat. neque deerant factiosi homines, qui studio rerum nouarum eius conatus adiuuarent, corruptores, vaniloqui, ut sunt plerique Principum asseclæ. His auctoribus, quoniam parum præsidii in gente erat, ad Maurorum opem supplex confugit, ignominiosoque Christiano nomini fœdere impetrauit quinquaginta virgines natalibus nobiles, & parem ex plebe numerum pactus tributum nomine quotannis. & sunt ante omnes nationes Mauri effusi in uenem. Itaque his illecebris voluptatum gens barbara prouocata, Rege eorū Abderrahmano concedente, Mauregatum secuta est. Inerat præterea dignitas, cum Christianorum gentem vestigalem haberent, Regem beneficiarium. Eius exercitus impetum Alfonso viribus impar, neque satis confirmato regno ut sustentare posset veritus, æmulo fortunæq; cedens, in Cantabriam aufugit: ubi magnæ clientelæ erant, multi propinqui & necessarii Eudonis, ad quem maternum Alfonsi genus referebatur. viginti quinque annos natus erat, cum sub ipsa initia regno spoliatus est. Regnavit Mauregatus annis quinque, mensibus sex, nulla re nobilis præterquam ignauia, actionum turpitudine, atq; scelere nefario, quod prodenda patria suscepit. Præuix sepultus est in D. Ioannis, ut Chronici quod Alfonsi Magni nomine vulgatum est, Ouetense exemplum habet. Obiit anno septingentesimo octogesimo octauo: quo anno Abderrahmanus Maurorum rex cū regnasset annis vno de triginta, Cordubæ defunctus est. Quam urbem extructa arce, atque hortis institutis, quibus Razaphæ nomen fuit nunc Arrizaphæ, magnopere exornauit. Præterea ante biennium ex belli manubiis templum est inchoatum: quod hodie Episcopi Cordubensis cathedra insigni, ipso structuræ genere, multitudine, & varietate columnarum quibus moles incumbit, cernentibus pro miraculo est. Reliquit filias nouem, filios vndecim. ex his Zulemam natu maximum, quem viuens Toletum urbi præfecerat, moriens successorem designauit. Issemus filius alter, cum fauorem gentis præsens occupasset, regnum à morte patris occupatum virtute & armis tutatus est, primum aduersus Zulemam, qui acie victus in Contestanoque, ubi Murcia sita est, fuga pulsus, pretio sexaginta milliū aureorum regni ius fratri relinquens secessit in Africam: deinde Abdallam fratrem alterum nouarum rerum studio tumultuantem fœdere cum eo facto, in Africam expulit. rerum potitus est annis septem, mensibus septem, diebus septem. Mauregato quidem Veremundus successit cognomento Diaconus, quod in eum ordinem lectus esset, & ex ritu Christiano sacratum in minori ætate. De Veremundi patre variant historici: nec facile est aut opinionem opinioni, aut auctorem auctori præferre. nominum similitudine vitiatam memoriam arbitror. quidam Bimarani filium putant, eius qui Froilæ fratris manu cecidit: alii Alfonsi Catholici fratre Froila natum affirmant. Cui ego potius opinioni aecedo, viros maiori antiquitatis Hispanicæ eruditione secutus, chroniconque Alfonsi Magni Regis nomine compositum. regnavit annos tres, menses sex: & gemina prole auctus Ramiro & Garfia ab uxore Nunilone seu Vsenda, quam contra fas æquumque sibi iunxerat, saniori consilio deinceps per totam vitam abstinuit. Cætera modesto quidem ingenio, & otii cupidior quam reipublicæ status ferret: non animo, non armis, non vigore aut viribus corporis, non arte belli instructus temere ad regnum accessit. Eo dignissimus laude, quod optimo publico Alfonso Froilæ patruelis filium Mauregati armis spoliatum, pulsumque in Cantabriam, ad regni consortium reuocauit, eius seculi anno nonagesimo primo, duodecimo Kalend. Augusti, ut Isidorus Pacensis huius ætatis scriptor est auctor. Regnavit is deinceps annis quinquaginta duobus, mensibus quinque, diebus tredecim, perpetua rerum gestarum felicitate, bellicis artibus, elementæ, religionis & liberalitatis laude suis carus, externis formidabilis. Inclinata Hispaniæ res vnus maxime virtute steterunt. Susceptam regni auctoritatem & fauorem gentis vehementer confirmauit victoria, quam de Maurorum Duce Mugaio retulit amplissimam, tertio anno ex quo in regnum fuerat reuocatus. cum enim virgines, ut erat in Mauregati fœdere cautum, barbaris repræsentare ignominiosum esse Christiano nomini iudicaret: numerosum exercitum ea causa belli iniuriis Christianorum oppida & agros longe lateque vastantem Astures vsque magno damno provincialium luctuque, Alfonso hosti obuiam factus ad Ledos oppidum acie vicit. Insigne prælium fuit. septuaginta hostium millia cæsa: atque durissima seruitute Respublica liberata, tandem respirare visa est. Mauri enim viribus debilitati & notis bellis impliciti, acceptam ignominiam clademque vlisci non potuerunt. & constat ea ætate ad extremam Hispaniam, qua parte Pyrenæi montes sunt, Vasconum Regum armis, & Caroli Magni virtute, cuius præcipua & maxima inter Christianos

Principes auctoritas erat, rerum gestarum celeberrima fama, multas vrbes & oppida Mauris erepta. Quæ res Issemum Cordubensem Regem impulit, vt Abdelmelicum magni nominis Ducem cum iusto exercitu mitteret ad conatus Christianorum compefcendos. Gerunda in Auferanis, Narbo in Gallia aditu à Mauris occupata. vnde templi Cordubensis structurae perficiendæ, Christianorum humeris terram comportatam Rodericus Præful est auctor. Res prosperæ, quæ sæpe moderatos homines de statu mentis immutant, barbaros natura feroces insolentiores effecerant. Pons alter Issemi iussu Cordubæ extructus ad arcem. Prætoriani milites adhibiti præsidii causa ex externa gente, quod primus Maurorum Regum vsurpauit tria millia Christiani religione abiurata impii, Eunuchorum duo millia aulam domestici scilicet ministerii causa sequebantur. Obiit salutis anno septingentesimo nonagesimo quinto, Alhaca filio successore, qui regnavit annis viginti sex, mensibus decem, diebus quindecim prudentiæ, æquitatis atque liberalitatis laude fama que vt in ea gente celebratus.

Elipandus Toletanus Præful.

CAP. VIII.

AD CAPTIVITATIS mala, quæ si extrema fuissent nimium erant graua, grande de religione diffidium accessit. mali auctores præcipui Felix in Illyris Vrgelitanus Præful, atque Elipandus in Carpetanis Archiepiscopus Toletanus, non in sulso viri ingenio neque eruditionis experti, vt in tantis tenebris tantaque malorum omnium colluue: in qua non offendere, non scædari miraculi instar esset. Quis enim in grauiissima seruitute litteris locus? cum oppressi vestigialibus vitæ necessaria subsidia comparare cogebantur. silebant ecclesiastica concilia, quibus disciplinam ecclesiasticam astringere & reipublicæ vulnera sanare, veteri instituto susceptum erat. Proceres & populus pro se quisque vt collibitum erat, ita vitam instituebant, atque de rebus diuinis nullo prohibente pro voluntate proque arbitrato singuli sentiebant. quæ magna pernicietas est. Ex impiæ gentis vsu prauas sæpe opiniones in Christianorum gentem redundare propemodum erat necesse. Nestorii placita concilii pridem Ephesini diligentia sopita, quasi veteris incendii scintillæ in Hispania, iis auctoribus suscitatae sunt, Christum affirmantibus qua parte certe homo est Dei filium adoptione esse, contra fas, contra auspicia. contra omnes diuinas & humanas litteras, & religiones. Qui enim natura & adoptione filius simul idem esse possit? cum adoptione filius patris tantum benignitate, nulla necessitudine sit quasi ad alieni iuris hereditatem admissus. quod qui asserat Christi geminam hypostasim fateatur opus est. Felicem propter locorum vicinitatem, & quoniam in eam Hispaniæ partem Gallorum arma annis superioribus penetrarunt, Gallum natione fuisse vulgo nonnulli suspicantur. Elipandus ex antiqua Gothorum gente prognatus erat. Pugnat pro illis pontificia ipsorum auctoritas, & celebrati nominis fama. erroris auctores laudabant Eugenium, Illesonsum, Iulianum. multis præterea diuinarum scripturarum locis ad patrocinium abutebantur: quibus Christum qua homo est, minorem patre dici satis constat. Et vt erant ardenti ingenio, missis in omnes partes litteris ac libris, cæteris omnibus susceptas opiniones insillulare fucata oratione, atque persuadere satagunt. Ad Asturum & Calæcorum Episcopos Elipandus pro ea auctoritate quam in alias ecclesias obtinebat præcipuam & maximam, litteras datur ac nominatim Adosindam Silonis Regis viduam in fraudem impellere conatur. Illa vt erat necesse, sui iudicii esse negat de controuersia pronunciare: remque integram ad Episcopos defert & sacerdotes, sanctissima & prudentissima femina: in quo numero erat Beatus presbyter, & Heterius Vxamensis Episcopus. quorum extat aduersus Elipandum disputatio non inelegans, opusque spissum, operosum, & vastum: sed quoniã validis argumentis mendacium arguit, bene esse operam collocatam lectores iudicabunt. Controuersia agitata, & quoniã conatibus par successus non erat, Elipandus quidem Toletum profectus Astures & Calæcos obiuit, iisque in locis multos praua opinione infecit pestifero oris afflatu. Felix Vaccos primum in Hispania, & Septimaniam in Gallia aditu aggressus est: deinde reliquam Galliam atque Germaniam nullo operæpretio cum passim summi, medi, infimi ad insolentiam nouæ vocis exhorrescerent, & errorem cum auctoribus palam detestarentur. Concilia Episcoporum iis in regionibus habere promptum erat. Itaque inuenio apud Reginum Baioariæ ciuitatem coram Carolo Magno Fræcorum Rege in Episcoporum conuentu Felicem damnatum salutis anno septingentesimo nonagesimo secundo. inde Romam missum coram Hadriano Pontifice abdicasse, simulato certe animo. Qua de causa nouum Episcoporum conuentum haberi Franconofurti in Germania necesse fuit anno septingentesimo nonagesimo quarto, præsentem Carolo Magno. Missi Roma legati Theophilactus & Ste-

& Stephanus Episcopi: ex Hispania Beatus & Heterius Vxamensis Episcopus pro catholicis legati. Neque se mali auctores deferunt in periculo: Carolo ipsi libellum supplicem offerunt, postulantes vt præsens in ea controuersia disceptaret: & multorum potius iudicium sequeretur, quam se paucorum dolis circumueniri sineret. Re discussa, praua opinio cum auctoribus reprobata est: ac nisi mutarent Felix & Elipandus sacrificiis interdicti. Felix, vt Ado Viennensis est auctor, Patrum sententia relegatus est, & Lugduni nunquam errore deposito extremum vitæ diem clausit. sic opinio hominum fuit. vsque adeo difficile est fixam perperam de religione sententiam mutare, imbutamque praua persuasionem traduci ad sanitatem. Quid Elipando contigerit clam est: ac credam potius sententiæ Patrum obemperasse, prauaque opinione deposita mutasse, neque ex Hispania extulisse pedem, neque Reginum, Romam, aut Franconofurtum adiisse, persuasum habeo. Veteres Eugenium, Illesonsum, Iulianum Carolus quidem accusatis litteris, quas ad Elipandum & cæteros sacerdotes Hispaniæ scripsit: neque mirari se ait, filios patribus similes existere. Heterius negat in eorum scriptis simile quippiam extare. Ex Felicis sane schola aliquanto interuallo Claudius Taurinensis Episcopus homo Hispanus, versatusque aliquandiu cum nonnulla ingenii laude in Ludouici Augusti cognomēto Pii aula, ad priorum commenta, tum alia, tum imagines diuorum è templis Christianis exturbandas esse affirmavit. quem Jonas Aurelianensis æqualis, de scripto diligenter atque accurate impugnavit.

Alfonsi Casti initia. CAP. IX.

PER idem tempus Veremundo morte sublato, Ouetique sepulto, vbi eius & vxoris sepulcra monstrabantur: solus Alfonsus rerum potitus est. Purioris vitæ studio à Bertæ vxoris complexibus per totam vitam abstinuisse fama fert: vnde illi Casti cognomen. Religionis amplificandæ studio templum Oueti, Saluatoris nomine præcipuū & maximum ab imo totum extruxit: tametsi inchoatæ fabricæ laudem nonnulli ad Veremundum ablegant: Alfonsum fama tenuit. Extructi iam templi cum exornandi cura sollicitaret pii Regis animum, Angeli aurificum spectie, crucem auream gemmis distinctam, auroque fulgentem elegantiforma perfecerunt. Opinionem ad populum euentus confirmavit, cum perfecta cruce nusquam comparuissent. Rodericus Præsul Regem ait, à Qeone. III. Romano Pontifice impetrasse, vt Archiepiscopi cathedra templum à se nuper extructum honestaret: cum constet id tempore Alfonsi Magni factum esse. Alfonsi gloriam à præclaris initiis auspiciantem domestica calamitas fugillasse visa est. Semena soror Sandiæ seu Sanctio Saldaniæ Comiti nupsit, nullo fratris respectu. Ex eo coniugio clandestino scilicet Bernardus infans natus est, cui deinde Carpenfi nomen fuit, & rerum gestarum fama ab Hispaniæ scriptoribus vnus maxime per hæc tempora celebratur. Re prodita Comes quidem cum per speciem comitorum Legionem venisset, maiestatis lege postulatus, excæcatis oculis perpetuo carceri in arce Lunæ mancipatus est: vbi vitæ reliquum in tenebris & squalore propagauit. Semena soror in virginum sacratarum collegium compulsa. Infans in Asturibus auunculi Regis iussu, non locus ac si ex ipso genitus esset, regio cultu educatus habitusque. magnæ indolis, quæ natura inerat, hæc adiumenta fuerunt. Interea Maurorum arma mouebantur. Zulema & Abdalla Regis Mauri patruum cum eatenus se in Africa tenuissent (tametsi auctorem habeo qui Abdallam Francorum opem implorasse affirmat, & Ludouicum Caroli Magni patris iussu Abdallæ iuuandi causa cum exercitu in Citeriorem Hispaniam, Oscam vsque penetrasse,) hoc sane tempore noui Regis despectu, priusquam se in regno confirmaret, in Hispaniam transmiserunt. Abdalla vt erat ardentiori ingenio, prior Valentiam ciuium voluntate occupauit. Zulema postmodum euocatus est à fratre ad spem rerum nouarum. In vicina oppida & vrbes irruptiones factæ finitimi agri omni belli iniuria vastati. Ab his initiis eo audaciæ progressum est, vt collatis vexillis cum Alhaca Rege dimicare non dubitarint. pugna ingens fuit multumque in ea sanguinis effusum. cum multis Zulema cecidit. Abdalla fuga Valentiam euasit. & cum toties eius conatus fortuna destituisse visa esset, pacata consilia turbulentis potiora fore arbitratus, fœdere cum Rege facto arma posuit ea lege, vt vectigal annuatim penderetur, vnde vitam principalem in ea vrbe sustentaret. Pace inita firmanda filii ad Regem missi sunt: quos ille benigne acceptos apud se habuit eo loco & cultu, qui patruelibus consentaneus esset. eorum vni sororem connubio iunxit. Atque hæc gesta sunt imperii Arabum anno centesimo octogesimo quarto, iuxta Roderici Præsulis computationem. qui annus quintus erat ex quo Alhaca regnare cœpit. Maurorum bella intestina rei benegerendæ

opportunitatē Alfonso Regi præbuisse videntur, multi enim auctores externi scilicet (nam nostratibus magnum de ea re silentium) Alfonso virtute aiunt Olisiponem urbem Lusitaniæ principem Mauris ereptam, missamque ad Carolum Magnum honestissimam legationem ex Hispania: cuius legationis principes Fruela & Basilicus captæ urbis spolia Regis iussu detulerunt, equos, arma, captiuos, præterea admirandi operis & amplitudinis tentorium Mauricum. Excepere intestini tumultus motusque graues, quibus vitandis Regem in Abeliense monasterium ex fuga compulsus locis præruptis situm in Calæcis, Theudii viri principis opes regno reddiderunt clariorem effectum post calamitatem. Cæterum Alfonso regnum nulla re mihi felicius illustriusque visum est, quam D. Iacobi Apostoli corpore, quod per hæc tempora Compostellæ inuentum est, ad omen maioris quam vnquam futuræ Christianorum felicitatis. quod qua ratione contigerit ex altiori principio explicandum est.

D. Iacobi Apostoli corpus inuentum.

CAP. X.

FLORVERAT vt si qua in Hispaniæ parte maxime in extrema Calæcia, ad eum locum vbi Iria Flauia sita est, cultus religionis Christianæ. Verum sæua procella in Christi cultores excitata, quo tempore nõdum repudiata multorum deorum vanitate, Romanorum Imperatorum iussu, piorum corporibus excruciantis tormenta omnia consumebantur, iis in locis penitus extincta est. Quo factum, vt neque Romanorum reliquo imperio, neque Gothicis rerum potentibus in Hispania B. Iacobi Apostoli sepulcrum vbi esset exploratum haberent. temporis iniuria atque vetustatis locus dumis & vepribus obsitus erat, ignotusque omnibus, vsque ad Theodomiri Iriensis Episcopi ætatem. Myrus quidem Suenorum Rex, de quo est superioribus libris memoratum, ex Romanæ ecclesiæ instituto formaque, Episcoporum in sua ditione diœceses certis finibus descripsit. Andream Iriensem Episcopum constituit, cui ordine successerunt Dominicus, Samuel, Gothomarus, Vincibilis, Felix, Hindulphus, Selua, Leofindus siue Theofindus, Enula, Romanus, Augustinus, Honoratus, Hindulphus: quorum omnium præter nomina notitia nulla extat: eademque ignorationis caligine reliqui omnes qui successerunt inuoluti essent, nisi Iacobi luce, quæ breui totum orbem peruasit, illustrati essent. Theodomiri enim qui Hindulpho successit, diligentia, nutu numinis tantus thesaurus repertus est. Præcipua auctoritate & fide viri, lumina sæpe inter noctis tenebras micare in vicino nemore testes oculati renunciabant. Sanctus Præsul ne ludibria oculorum essent suspicatus, studioque rem vniuersam, cuius fama percrebuerat, vestigiis omnibus explorandi, iis luminibus locum omnem coruscare videt. nemus perferatur omne, effosso terreo tumulo marmorea domuncula inuenta, qua sacrum sepulcrum includebatur. Argumenta quibus Apostoli corpus eo sepulcro contineri cognitum est, memoriæ non sunt prodita: sed nisi magna de causa eam opinionem susceptam non arbitror antiquitatis scilicet vestigia excussa, geniique quos passim occurrisse memorant, rem ita habere nunciabant. Præsul visa nunciaturus Regem continuo arrepto itinere adiit. Is vt flagrabat religionis amplificandæ studio, rem omnem præsens lustrat: lætusque successu, D. Iacobi nomine eo loco templum extruendum curat, extemporarium quidem & rude, nimirum formaceis parietibus compactum. sacerdotia instituit, redditusque vnde sacrifici viuerent templo attribuit, quantum regii fisci tenuitas per ea tempora patiebatur. Rei fama breui toto orbe Christiano dissipata, D. Iacobi religio vehementer aucta & amplificata est. Nunquam in Hispaniam ne rebus quidem integris, tantum exterorum hominum venit. Confluxerunt ex Italia, Gallia, atque Germania, ex propinquis, & vltioribus, ex longinquis gentibus ad tantæ rei famam. Multa miracula & magna, quæ quotidie ad sepulcrum Apostoli edita sunt, religionem auxere: vanamque non fuisse eam opinionem cunctis nationibus demonstrarunt. Leo III. Romanam Ecclesiam eo tempore obtinebat. ab eo Alfonso Regis precibus, Caroli Magni auctoritate, nam ea potissimū de causa legationem (de qua dictum est) susceptam arbitror, impetratū cū Episcoporum & procerū Hispaniæ voluntas accederet, vt Præsul Iriensis sedes retento nomine, & Bracarenis Metropolitanus, cui subditus erat iure retento, Compostellam migraret loci cohonestandi causa. Tametsi Bracara per id tēpus cū esset à Mauris euerfa, habitatorib. vasta erat vtraque lege post ducentos septuaginta quinque annos, Compostellana Ecclesia soluta est: cū Pontificum Romanorū indulgentiā, Regū Hispanorū opera, veteribus Emeritæ urbis quondam Metropolitanæ iuribus in eam Ecclesiam translatis aucta est. Accessit eius municipii principatus agro attributo, quantum tria millia passuum circum sepulcrum occuparent, vt Alfonso diploma declarat, quod

rat, quod in eius templi schedis conseruatur, designata etiam caussa inuenti suo tempore corporis sancti.

Carolus magnus venit in Hispaniam.

CAPVT XL

CAROLVM cognomento Magnum Francorum Regem, non semel venisse in Hispaniam, fama fert veterum scriptorum constanti fide fundata. primum post initia regni quod defuncto patre suscepit, Ibnabalæ Mauri precib. sollicitatus ad spem Hispaniæ Mauris eripiendæ qua parte Vascones sunt Pyrenæo monte transcens circumfessam Pompeionem, ciuium deditioe facta, redegit in potestatem. CæsarAugustæ de manu Ibnabalæ Regem dedit, vectigali multatæ, quod annuatim penderetur. In reditu Pompeionem, quoniam iniuriæ opportuna erat, & inter Maurorum & Christianorum imperium sæpe alternabat, mœnibus nudandam curauit. In Pyrenæi angustiis Vasconum armis, impedimentis exutus thesaurisque direptis omnibus deformatus in Germaniam rediit. Gerunda & Barcino post aliquot annos, Mauris deditibus in Caroli potestatem venerunt. Inde Barcinonensium Comitum initia, & origo gentis Catalaunicæ: cum Cathelauni populi ad Tolosam urbem in Gallia Narbonensi late fusi, ad nouas scilicet sedes in Hispaniæ partem eam penetrassent. nam qui ex Gotthis & Alanis Catalauniæ vocem duplicat, aut à Catalone quodam Aquitaniæ Præfecto, quo tempore Martelli armis occupata est, Eudonique filii erepta, uti antea dictum est, deriuant, nulli erudito suam opinionem probarunt. Thomichus eius gentis scriptor Carolum denuo ait, post aliquantum tempus Narbone capta ereptaque Mauris, in Hispaniam irrupisse: tractumque illud adiecisse imperio, cui Catalauniæ veteri nomen est ad Ceretanos. Præterea cum Mauris dimicatum in valle, cui ab eo prælio Caroli nomen est factum. Addunt alii inuento Iacobi corpore, cum in amplificandæ religionis curam incumberet, venisse in Hispaniam, ut quæ fama prædicabat, præfens oculis lustraret. Re certa in reliquis Hispaniæ ecclesiis eo agente ius & auctoritatem Primatis Compostellano Præsuli datum. quod ne pro vero ponatur, ac potius ut repudietur tanquam falsum, multæ rationes mouent, quas explicare non est necesse, cum se nullo indicante commentum prodat. Post discessum ex Hispania Romam certe abiit, Leonis eo nomine. III. Pontif. Maxim. quem ab inimicis iniuria pulsus suspicabatur, restituendi que cura. In Vrbe cum ad cognoscendâ causam consedisset, Episcopi quorum erat magnus numerus euocante Rege, nefas esse acclamarunt, cuiquam de Pontifice Maximo iudicium facere. Pontifex ipse de suggestu obiecta crimina iureiurando diluit. Accusatores primum capitis damnati: deinde agente Pontifice, exilio tantum multati sunt. nullo tempore, neque res Romana liberior visa est, neque Pontificia dignitas augustior. Præmissæ fuerant ad Carolum clauis confessionis S. Petri, & vrbis Romæ vexillum: indicio ciues & Pontificem se in eius potestatem cōtradere: quoniam parum opis in ea temporum perturbatione fore videbatur in Græcis Imperatoribus: res Francorum resurgere & confirmari considerabant. Itaque quod absenti decreuerant, vrbis Romæ imperium præsentis delatum. Octingentesimus primus salutis annus agebatur, cum Leo in 801 æde Petri sacris operatus, Carolum Augustum appellatum, imperii insignibus exornauit. Romanus populus incredibilis lætitiæ argumento acclamauit: Carolo Augusto, Magno, & pacifico, vira & victoria. Factus Imperator ex Germania quo se contulerat, in extrema ætate venit in Hispaniam, ut consensus ferme scriptorum est, hac occasione. Alfonso annis grauis festusque bello, quod continenter in Mauros gerebat maiori conatu quam successu, Carolum cogitauit in Hispaniam euocare, breui sperans totam prouinciã eius armis barbaris eripi posse. Prole ipse carebat. nauatæ operæ mercedem commodum visum est. regni successionem proponere. non abiicit conditionem Carolus. Verum ætate ipse grauis neque Alfonso minor, imperii que amplitudine clarissimus: Bernardo quem ex Pipino filio defuncto nepotem Regem Italiæ dixerat, nouum regnum destinans, Hispaniam petere constituit. Sequebatur inuictum copiarum robur. prope confecta omnia erant: cum reprodata (neque enim magnorum Principum conatus & fœdera, cum per alios conditiones ferantur, diu latere possunt,) vtriusque Principis conatus disturbati sunt. Proceres Hispaniæ ægre ferre Francorum imperio subdi, gentis insolentis (viti ipsi loquebantur) & feræ non Maurorum seruitutem depelli, sed grauiori propemodum seruitute mutari. Hæc pro se quisque, hæc in circulis, hæc plebs, & optimates conquerebantur. Sumere arma Regisque voluntati obsistere audebat nemo priuatim. Bernardus Carpenis ætate & spe ferox ægris animis subdebat faces, Ducemque se præbebat iis qui se sequi vellent: & Alfonso, ut sunt Regum volun-